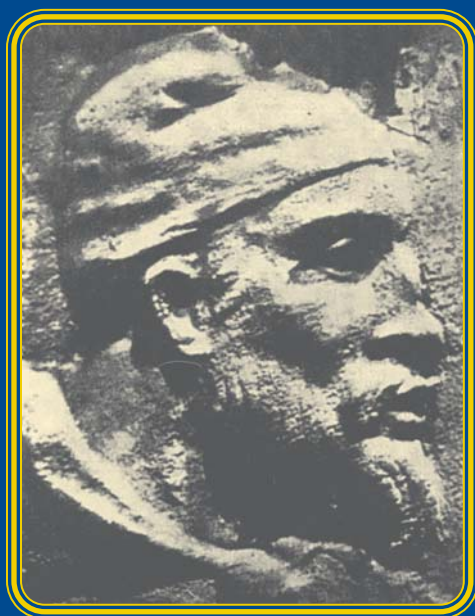

ЧАВДАР БОНЕВ

ПРАСЛАВЯНСКИТЕ ПЛЕМЕНА

ЧАСТ I (A)

СОФИЯ – 2007

**ИНСТИТУТ ПО БАЛКАНИСТИКА
ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ**

**Чавдар БОНЕВ
ПРАСЛАВЯНСКИТЕ ПЛЕМЕНА
Част I (A)**

**Институт по балканистика
София • 2007**

CHAVDAR BONEV

**THE PROTO-SLAVIC
TRIBES
PART ONE (A)**

Sofia • 2007

ЧАВДАР БОНЕВ

**ПРАСЛАВЯНСКИТЕ
ПЛЕМЕНА
ЧАСТ I (A)**

София • 2007

© Чавдар Китов Бонев
ISBN 978-954-9493-08-5

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

I.	Увод	9
I-1.	Историографски бележки	9
I-2.	Основното летописно свидетелство	16
I-3.	Обща постановка на проблема	18
I-4.	Задачи и методика на изследването	23
II.	Племената	27
II-1.	АБАНТИ	27
II-2.	АВАРИНИ	28
II-3.	АКСИОПА	29
II-3-2.	САКСИ	30
II-3-3.	АКСИАКИ	38
II-3-4.	САКСИ (германски)	39
II-4-1.	АЛБА, АЛБОКЕНСИИ, АЛБАКИ	43
II-4-2.	ПОЛАБЯНИ, КЛОБЯНИ, *СЛАБЯНИ (СЛАВЯНИ), АЛБИНГИ	46
II-5-1.	АЛДА, АЛДАНИ, ЛАДА, БЪРЛАД	48
II-5-2.	ЛЯДИ, ЛЕНДЯНИ	50
II-5-3.	ЕЛДЕ, КОЛЕДИЧИ	51
II-5-4.	ЛАДОГА	51
II-6-1.	АЛМА, ЛОМ, АЛМИ	52
II-6-2.	ДАЛМА, ДАЛЕМИНЦИ-ГЛОМАЧИ	54
II-6-3.	КАЛМА	56
II-6-5.	АЛАМАНИ	56
II-7-1.	Речно име АЛТ(А)	57
II-7-2.	Речно име ОЛТ(А), БАРАОЛТ	58
II-7-3.	Речно име АЛУТА	59
II-7-4.	ПОТУЛАТЕНСИИ	59
II-7-5.	Речно име АРУТА	60

II-7-6. Речно име АЛТАР, ЛАТАР, ЛОТРА	60
II-7-7. Речно име ЛАТА, ЛЕТА, ЛИТА, ЛИТВА, ЛОТА, ЛАТКА	61
II-7-8. Хронология на именните варианти на р. ОЛТ	62
II-7-9. АЛТИ, АЛТИНИ	64
II-7-10. ОЛТЕНИ, ОЛТМАНИ	64
II-7-11. УЛТИНИ	65
II-7-12. КАЛТИ, ГЛАД	67
II-7-13. КОЛТИ, ГОЛОТИЧИ	72
II-7-14. ВАЛТИ, ВЕЛТИ	73
II-7-15. ВИЛЦИ	76
II-7-16. ЛЮТИЧИ	77
II-7-17. ПАЛТИ, ПАЛАТ(ОЛИ), ПОЛОЧАНИ	78
II-7-18. НЕЛЕТИЧИ	81
II-7-19. ЛАТАРИКИ	81
II-7-20. ЛАТРАНИ, ЛОТРИ, ЛОТРОМАНИ	82
II-7-21. РУТИ	83
II-7-22. РУТЕНИ	83
II-7-23. ДРУТИ	85
II-8-1. АМОТРИ, МОТРИ, ОБОДРИТИ	85
II-9-1. А(Н)ГЛА (Добруджански БУДЖАК, Бесарабски БУДЖАК)	92
II-9-2. АНГЛИ	107
II-9-3. УГЛИЧИ	120
II-9-4. АНГЛИ (германски)	121
II-10-1. АНГРА, АНГУР, КАВЛИАК	122
II-10-2. АГРИАНИ, АХРЯНИ	124
II-10-3. АГРИ	128
II-10-4. ГРИНКИ, ГРАЙКИ, ГРАЙКОСАРМАТИ	129
II-10-5. АГРИШ, КОНГРИ	131
II-10-6. УГРА, ПАГРИ, НУГРИ	131
II-10-7. ВАГРИ	133
II-10-8. ТАГРИ	134
II-10-9. АНГРИВАРИИ, АНГРАРИИ	134
II-11-1. АНТИ	135
II-11-2. ГАНТИ	142
II-11-3. ВАНТИ (ВЕНЕДИ)	153
II-11-4. ВЯТИЧИ	160
II-11-5. ВАНДАЛИ	162
II-12-1. АПУЛИ	163
II-12-2. НАПИ, НАПОКА	164

II-12-3. КАПИ, КАПАНЦИ, КОПАНЦИ, КОПАНИ	164
II-12-4. АПИАРИ	167
II-13-1. АРДА, АРДИКИ	169
II-13-2. АРДЕШ (АРДЖЕШ), АРДАНИ	170
II-13-3. РАДИМИЧИ	173
II-14-1. АРКА (КАРАШ)	175
II-14-2. АРКИ, АРКАНИ	178
II-14-3. АРКОНА. РУЯНИ (РАНИ)	178
II-15-1. АРПА, ПЕРПЕРЕК, МЕРОПА	181
II-15-2. АРПИ, ПАРПИ, РУПЧОС, РУПЦИ, ОРФЕЙ	184
II-15-3. РОПА, РОПЧИЦЕ	186
II-15-4. КОРПИЛИ	187
II-15-5. КАРБИЛЕТИ	189
II-15-6. АРПАШ, АРПАНИ	189
II-16-1. АРСИ, АРСИЕТИ, ПАРСИ, ВАРСИ	190
II-16-2. РАСА, РАШКА	193
II-16-3. ДРАСИ	194
II-17-1. АРТАКИ, РАТАКЕНСИИ, РАКАТИ	195
II-17-2. РАТАНЦИ, ВАРТИ	199
II-18-1. АРТАРИ, РАТАРИ	200
II-18-2. ВРАТАРИ, НЕРТИРЯНИ	202
II-19-1. АСАМА, ОСМА, АСАМИ	203
II-19-2. ДАСМАНИ, КАСМИ	206
II-20. АСКИ, СКАИ, САКАР	207
II-21-1. АСТИ, АСТАР, СТРАНДЖА	212
II-21-2. АСТИНГИ	218
II-21-3. ОСТИ	220
II-21-4. ПИАСТИ	221
II-22-1. АТРА, ЕТЕР	222
II-22-2. АТРИ	223
II-22-3. ПАТРИ, ПЕТРИ, ПЕТРИЧИ	228
II-22-4. ДАТРИ-ТАТРИ	230
II-22-5. НЕТРИ-НИТРИ	233
II-22-6. КАТРИ-КЕТРИ	233
The Proto-Slavic Tribes (résumé)	234
Литература	239
Показалец на етнонимите	249
Показалец на географските имена	255
Показалец на личните имена	271

I. У В О Д

I-1. ИСТОРИОГРАФСКИ БЕЛЕЖКИ

Настоящото изследване предлага друго виждане по отношение на два съществени въпроса от ранната източноевропейска история: 1) за произхода на славяните; 2) за културно-езиковия облик и съдбата на тракийския етнос. В днешната научна и образователна литература темата за произхода на славяните е представена като едно установено и общоприето виждане. Накратко то може да бъде изложено по следния начин.

Земите, в които се формира праславянската общност през II–I хил. пр. Хр., обхващат днешна Южна Полша и Северозападна Украйна. Най-ранните вести за ВЕНЕДИТЕ са оставени от Плиний Стари (поч. 79 г.), Тацит (края на I в.) и Клавдий Птолемей (средата на II в.). Според тези данни, ВЕНЕДИТЕ попадат между Северните Карпати и Балтийското крайбрежие. АНТИТЕ са споменати от Йорданес в Поднепровието по повод на събития от IV в.

След разпадането на хунското племенно обединение през втората половина на IV в. настъпват размествания и в началото на VI в. славяните вече обитават левия бряг на Долен Дунав. Названието СКЛАВИНИ, отнасящо се за тях, се появява в изворите от VI в. (Прокопий Кесарийски, Йорданес, Маврикий). Съгласно сравнителния анализ на техните описания, трите славянски клона ВЕНЕДИ, АНТИ и СКЛАВИНИ населяват през VI в. пространството между Среден и Долен Дунав, Днепър и Балтийско море.

В началото на VII в., след преодоляването на дунавската укрепена граница, започва масовото заселване в балканските провинции на Византийската империя. Тогава изчезва етнонимът АНТИ и като общо название се налага името СКЛАВИНИ (СЛАВЯНИ, СЛОВЕНИ). През VI–VIII в. се осъществява славянско разселване на запад към р. Елба и на североизток към Горен Днепър и Ока. Досега не са предложени приемливи обяснения за произхода и значението на трите етнонима – ВЕНЕДИ, АНТИ и СКЛАВИНИ.

Формирането на гореизложените тези в науката започва с изследванията през XIX в. за съдбата на балканските земи през VI и VII в. и славянското заселване [Романска, Ц. Славянските, 28–29]. Тези проучвания вече стъпват върху научна методология при работа с източниците. Сред основните имена от това направление могат да бъдат посочени К. Цойс, К. Мюленхоф, Е. Рьослер, Фр. Миклошич, В. Ягич, К. Иречек. Според тази теория, наричана условно историческа или виенска, заселването на славяните на Балканския полуостров се е извършило през VI–VII в. Сред причините, довели до славянското придвижване на юг, се сочат хунското нахлуване, движението на българите (прабългарите), аварското заселване на Среден Дунав. Някои учени се опитват да докажат проникването на славяни в балканските земи преди VI в. Според П. Шафарик отделни славянски племена са се придвижили на юг от Карпатите още преди келтското разселване на изток. М. Дринов допуска славянско присъствие в Дакия през II в. и проникване на славянски групи на юг от Дунав преди VI в. Въз основа на данни от античната топонимия Л. Нидерле се опитва да очертае славянско присъствие в долнодунавските земи към I–IV в. Същевременно тези изследователи споделят виждането, че масовото заселване на славяните в балканските земи става през VI–VII в. и че заселниците се придвижват от север, откъм Карпатите. Впоследствие тази представа за прикарпатската прародина на славяните придобива различни варианти в зависимост от предложените конкретни географски очертания – Висленско-Одерска, Висленско-Неманска, Висленско-Днепърска и др.

Тезата за прикарпатска прародина на славяните е защитена по-обстойно от Й. Добровски и е поддържана от руските учени М. П. Погодин и А. И. Соболевски. Я. Розвадовски въз основа на хидронимични данни определя като най-стара славянска територия поречието на реките Неман и Днепър [Rozwadowski, J. Studia]. Й. Рос-тафински очертава границите на славянската прародина по Горен Днепър и Полесие-то. А. А. Шахматов поддържа тезата за балто-славянското езиково единство, което се разпаднало през I хил. пр. Хр. Отделилите се славяни живеели в областта на Двина и Неман, откъдето през II в. се придвижили към Висленско-Одерското междуречие [Шахматов, А. А. Очерк]. М. Фасмер насочва вниманието си към речните названия. Търсейки регион с повече славянски хидроними, той определя като такъв поречието на Припят и Среден Днепър. Ученият оценява този регион като начална славянска територия [Vasmer, M. Die Urheimat, 118–143].

Полският археолог Ю. Костшевски използва данни за Поморската и за Пшеворската култура, като свързва последната с историческите венеци [Kostrzewski, J. Praszlowiańszczyzna]. Т. Лер-Сплавински предлага схема за етногенезиса на славяните от началото на II хил. пр. Хр., включваща тезата за балто-славянска общност [Lehr-Splawiński, T. O Pochodzeniu]. Ф. П. Филин подобно на други езиковеди отхвърля тезата за балто-славянска езикова общност и определя възникването на общославянски език към I хил. пр. Хр. Според него към края на това хилядолетие славянската територия е обхващала земите между Западен Буг и Среден Днепър [Филин, Ф. П. Образование, 90–150].

Ако се добавят проучванията до последните години, списъкът на вариантите за определяне на началните славянски земи ще бъде разширен. Всички тези опити за историческа възстановка остават в общите граници на тезата за прикарпатска прародина на славяните.

От края на XIX в. към писмените сведения и лингвистичните данни се добавят и резултатите от бързо разширяващите се археологически проучвания. В научен оборот се включват и все повече етнографски (етноложки) материали за славянските и другите източноевропейски народи. Възможностите на многодисциплинарния подход са използвани с широк размах и забележително събирателско усърдие от Л. Нидерле. В своите изводи и общи наблюдения същият отхвърля тезата за балканско-дунавски произход на славяните. Той определя славянските обиталища към I в. най-общо между Одер и Горен Днепър. Същевременно чешкият учен не се обвързва с конкретни тези и предположения за географските измерения в развитието на праславянската общност от по-ранните етапи на нейното формиране.

Наличните писмени известия поставят като пределна граница за изследователските възстановки I в. сл. Хр. Последвалото разширяване на изворовата база с археологически и лингвистични данни позволява прекрачването на този предел и насочването на изследователския поглед към здрачното пространство на латенската, ранножелязната и бронзовата епоха. Като основно направление в проучвателските усилия постепенно се налага търсенето на генетична връзка между раннославянските археологически паметници от VI–VIII в. (тип Прага, Пенковка, северозападни култури) и предходните култури с техните регионални варианти [вж. **Седов, В. В.** Происхождение].

Така за територията на ВЕНЕДИТЕ в дн. Южна Полша вниманието е насочено към проблема за приемствеността с Пшеворската култура от II в. пр. Хр. – началото на V в.

В Поднепровието корените на т. нар. антски паметници от VI–VII в. (тип Пенковка) се търсят в старините от ареала на културата Черняхов-Сънтана де Муреш (II–IV в.). Последните са разпространени в пространството между Долен Дунав и Северен Донец. И двете култури се определят като многоетнични, свидетелстващи за германо-славянско съжителство. Във втората култура се отделят също сармато-алански и тракийски (дако-гетски) съставки. Различия във вижданията се пораждаат най-вече при опитите за разграничаване на следите, оставени от отделните етнически общности.

Следващ проблем по-назад във времето, за латенския период, е да се докаже приемственост между пшеворските паметници и предходната Култура на камбановидните урнови погребения (V–II в. пр. Хр.). Нейната територия обхваща междуречието Горна Висла – Горен Одер. Корените на тази култура се издирват в Лужишката култура от края на II хил. и първата половина на I хил. пр. Хр. Лужишките паметници заемат основно пространството между теченията на Елба и Висла. Самата Лужишка култура е оценявана като част от по-обширния ареал на т. нар. Култура на полетата с погребални урни, която обхваща Централна Европа и Италийския по-

луостров. Тя е обяснявана от мнозина учени като свидетелство за съществуването на древноевропейска общност, включваща пракекти, прагермани, праиталийци и праири [вж. **Седов, В. В.** Происхождение, 44–45].

Тази схема на славянския етногенезис е съпоставяна с построенията на лингвистите за развитието на индоевропейските езици и тяхното обособяване в рамките на индоевропейската общност. Праславянският език е оценяван като млад език. Повечето изследователи отнасят неговото отделяне към средата на I хил. пр. Хр.

Разбира се, картината на изследователски тези и възстановки е много по-тъстра и често противоречива, но представянето ѝ в пълнота тук не е моя задача. Достатъчно е да бъде очертана основната линия, наложила се в днешната историография. Вижда се, че тази линия съдържа като същностен елемент представата за автохтонност, т. е. развитие на място на праславянския етнос в границите на прикарпатската прародина. Този процес хронологически е набелязан от края на II хил. пр. Хр. до I в. сл. Хр. (появата на писмени известия). Чрез Пшеворската и Черняховската култура той е свързан с раннославянския период (VI–VIII в.).

При представянето на алтернатива на възприетото днес виждане за прикарпатска прародина на славяните естествено възниква въпросът: А няма наложилата се вече повече от столетие теза не е достатъчно добре обоснована с научни аргументи и може ли тя да бъде подложена на съмнение?

Внимателното вглеждане в събирания дълги години доказателствен материал в полза на твърдението, че и преди I в. славяните са обитавали земите отвъд Карпатите и че това е изконната им земя, поражда скептицизъм. Откриват се много вътрешни противоречия и в крайна сметка може да се стигне до оценката за неубедителност на тази постановка. Извършването на такъв анализ е огромна по обем задача, която стои извън рамките на настоящото изследване и трябва да бъде целеположена в специални проучвания. В тези уводни редове ще си позволя само да набележа някои по-основни несъобразности в обосноваването на тезата за прикарпатска прародина на славяните.

Изследванията в тази насока се водят със средствата на т. нар. помощни исторически дисциплини – археология, лингвистика, антропология. Става дума за периода преди I в. (поява на сведения за **ВЕНЕДИТЕ**), през който за тези източноевропейски територии липсват писмени сведения. Тъй като всяка от тези дисциплини работи със специфични данни и методика, в един етап се стига до необходимостта от сравняване, „налагане“ на получените резултати. Досегашната история на проучванията показва значителни разминавания в териториалните и хронологичните характеристики на славянския етногенезис [за представената тук проблематика и съответната литература вж. преглед у **Седов, В. В.** Происхождение, 18–44].

1. Анализът на речните названия в Европа е едно от основните направления в изучаването на развитието и членението на индоевропейската общност на езикови семейства и отделни етноси. Оказва се, че при очертаване на хидронимните ареали на келти, германи, илيري, траки, иранци, балти и угрофини за славяните не остава територия. Изследователите определят като регион с най-голяма наситеност на сла-

вянски речни имена Полесието и Среден Днепър. Но по отношение на археологическия материал от тази територия съществуват проблеми относно приемствеността с културите отпреди V в.

2. Неизяснени въпроси в изучаването на славянските водни названия си остават тяхното хронологично и типологично разпластяване, произходът на наставките като специфични имеобразователни съставки, етимологията на корените. Все още не е предложена сигурна стратификация на славянските хидроними, която да отговаря на етапите на славянския етногенезис. Показателно в това отношение е обстоятелството, че названията на по-големите реки в очертанятия на прикарпатската прародина не са славянски. Обяснението, че в границите на славянската прародина са били използвани речни названия, които са наследство от времето на индоевропейската общност, не е убедително. Как тогава може да бъде обяснено формирането на хидронимни ареали при германи, балти, угрофини, траки – все съседи на ранните славяни?

3. Спорен момент остава тезата за балто-славянското езиково единство. Виждането за съществуването на такава езикова общност, от която по-късно се отделили балти и славяни, не се споделя от всички учени. Говори се за тясно съжителство и междуезиково взаимодействие в определен период, но не и за общ праезик. Според други изследвания балто-славянската общност е обхващала част от балтийската езикова територия – югозападния ареал.

4. Наличието на следи от балто-иранско и балто-тракийско езиково взаимодействие влиза в противоречие с предлаганите граници на славянската прародина. Последната, включваща Средното Поднепровие и Висленско-Одерския регион, би била преграда за осъществяването на такива културно-езикови контакти.

5. Много неясни места има и при въпросите за езиковите взаимоотношения на праславяните с германи, угрофини и иранци. Спорни са хронологията и мястото на тези контакти. Така например германските заемки в реконструирания праславянски език не са общогермански, а диалектни. Това позволява да се говори със сигурност за преки контакти между двата етноса едва през първите векове на новата ера, т. е. по времето на историческите ВЕНЕДИ. Но схемата на славянския етногенезис в прикарпатската прародина предполага наличие на по-ранно общуване и съседство.

6. По сходен начин стоят и въпросите на славяно-иранските езикови контакти. Иранските заемки в славянските езици се отнасят към по-късен период, когато предполагаемият общославянски език вече се е делил на диалекти и дори на отделни езици. Твърде малко са иранизмите, които се оценяват като общославянски. Известно е, че присъствието на ираноезично население в Северното Черноморие е засвидетелствано от VIII–VII в. пр. Хр. Това съвпада с време, предшестващо деленето на общославянския език.

7. Не е ясно съотношението между тракийския и общославянския език. Ако се има предвид териториалното съседство, би трябвало да бъдат установени следи

от взаимни езикови влияния. Тракийският етнически ареал стига на север до горното поречие на Тиса и Днестър, т.е. до южната граница на славянската прародина.

8. Такава неопределеност съществува и около проблема за езиковите връзки с келтите. Писмените извори и археологическите данни говорят за келтско присъствие в Карпато-Дунавския басейн, Силезия и Южна Полша през IV–I в. пр. Хр.

9. Още в по-старите изследвания са правени опити да се използва ботаническа и зоологическа терминология при определяне очертанятия на славянската прародина. Досегашните резултати не са убедителни и съществуват сериозни основания за скептицизъм по отношение на този проучвателски метод.

10. Досега не са представени задоволителни обяснения за произхода на повечето славянски племенни названия и етноними.

11. Сред палеоантрополозите съществува обща констатация, че през средновековието и в по-ранно време при славяните не е съществувал характерен антропологичен тип. Това обстоятелство стеснява възможностите за съставяне на антропологическа карта, която да отразява етапите на славянския етногенезис.

12. Друг дял от проблематиката обхваща данните, получени при археологическите проучвания. Тук основната задача е да се установи генетична връзка между раннославянските паметници от VI–VIII в. и предходните култури. Смятам, че за териториите на ВЕНЕДИТЕ и АНТИТЕ търсенето на приемственост в археологическия материал назад във времето преди I в. е погрешна изследователска посока. Такава оценка се подкрепя от многото проблеми при доказването на генетична връзка с местните археологически култури от края на бронзовата епоха до началото на новата ера.

Утвърждаването, постепенното допълване и дооформяне на тезата за прикарпатската прародина на славяните се извършва в течение на повече от едно столетие. Началото трябва да бъде отнесено към 30-те години на XIX в., когато се появява трудът на П. Шафарик за славянските древности [Šafarik, P. Slovanské]. В днешно време тя се радва на безусловно възприемане и доверие в обществените среди. Дори се забравя обстоятелството за едно различно състояние на нещата в тази сфера до началото на XX в. Тогава в славянските страни доминира представата за произход на славяните от балканските и придунавските земи [вж. **Первольф, И.** Славянская]. Тя се среща в книжнината от XII–XVII в. – летописи, жития, исторически съчинения. Застъпена е в руската, полската, чешката, лужишката, хърватската, дубровнишко-далматинската, сръбската и българската традиция. Според съдържанието им известията могат да бъдат обособени в групи с вътрешна приемственост. Там са посочени като славянски редица племена (народи) от античната епоха: илири, панони, траки, гети, даки, трибали, сармати, скити, роксолани. Говори се за войни на славяните с Александър Македонски (Велики) и римляните. Особено устойчива е нишката за писмото (грамота) – дарение, дадено от Ал. Македонски на славяните за владеење на северните земи до Великия океан. Според вариантите на друго поведновение, след вавилонското стълпотворение славяните се заселили в Панония или в Илирия и Далмация. Оттам излезли братята Чех, Лях и Рус.

Друга група разкази свързват началното приобщаване на славяните към Христовото учение с проповедта на апостол Павел в Илирик – тогавашна славянска земя. Застъпена е и тезата за славянско присъствие в Мала Азия – Витиния, Ликия, Галатия, Кария, Кападокия, Пафлагония. В някои варианти славянското начало е изведено от тези земи. Друга линия определя готи и вандали като славянски племена. Прави се отъждествяването гети – готи.

Виждането за балкански произход на славяните се поддържа и през XVIII–XIX в. както в славянските страни, така и в европейските центрове. Очевидно неговите корени трябва да се търсят в устното предание, запазено в славянските земи до IX–XI в. Тогава то е било отразено в зараждащата се летописна и житийна книжнина в рамките на кирило-методиевската традиция, разпространила се в Моравия, България, Киевска Русия и Сърбия. Подобен процес е протекъл и в латиноезичните книжовни среди на Полша, Чехия, Хърватия, откъдето се е прелял и в съседните германски земи, Италия и Унгария. Схващането, че славяните произхождат от балканските земи и етнически са тъждествени с траките, са споделяли и български изследователи през възрожденската епоха – Г. С. Раковски, П. Берон, Ст. Захариев. Застъпник на това виждане е и Г. Ценов [**Zenov, G.** Die Abstammung].

С възприемането на доводите за прикарпатска прародина е изоставено догавашното традиционно виждане за балканско-дунавски произход на славяните. Последното е оценено като ненаучно изкуствено построение и анахронизъм: „В днешно време всички тези догадки и теории представляват само историографски интерес и нямат никаква научна значимост“ [**Седов, В. В.** Происхождение, 8].

Надявам се с публикуването на настоящото изследване проблемът за славянския етногенезис да бъде актуализиран и поставен в нова светлина. В заключителната част на работата ще бъде отделено място и на този въпрос, но още тук бих отбелязал някои моменти.

На първо място, смятам, че е логично възникването на необходимостта от ново внимателно преразглеждане на цялата летописна и историографска традиция от XI–XIX в. Основна цел на тези занимания би следвало да бъде хронологичното разпластяване на групите сведения с оглед изясняване на техния произход и движение в книжнината.

Досегашните обяснения и оценки за причините, породили възникването и поддържането на тезата за балканския произход на славяните, се ограничават в рамките на идеологическите подбуди. За светската власт в славянските страни е сочен стремежът за себеутвърждаване чрез изтъкване на старинен благороден произход за владетелския род и целия народ. В църковните среди подобни прийоми през средновековието имат своите основания. От друга страна, присъствието на такава съставка в книжовната традиция от XI–XVII в. за произхода на славяните може да бъде оценено като вторично явление. Т. е. то е насложено върху реално съществуващ пласт от съхранена памет – първоначално като устно предание, а сетне и като книжовна традиция.

Тази проблематика като цяло стои извън рамките на задачите, заложен в настоящото изследване. Тя ще бъде застъпена в нарочна работа, посветена на общите въпроси за приемствеността праславяни (траки) – славяни. Така на домашната писмена традиция ще бъде погледнато в съпоставителен план, успоредно с разбор на антични писмени свидетелства, археологически, езикови и народописни (етноложки) данни.

I-2. ОСНОВНОТО ЛЕТОПИСНО СВИДЕТЕЛСТВО

Тук ще бъде приведен само основният текст от уводната част на *Повесть временных лет*, който представя началото на славянството.

„По мнозехъ же времяех сели суть Словени на Дунаеви, где есть ныне Угорьска земля и Болгарьска, и от техъ Словенъ разидошася по земле и прозвашася имени своими, где седше на которомъ месте, яко пришедше седоша на реце имянемъ Морава и прозвашася Морава, а друзии Чеси нарекошася ... а се ти же Словени: Хорвати Белии и Серебъ и Хорутане. Волхомъ бо нашедшем на Словене на Дунайския и седшемъ в них и насилящем имъ. Словени же они пришедше седоша на Висле и прозвашася Ляхове, а от техъ Ляховъ прозвашася Поляне. Ляхове друзии Лутичи, ини Мазовшане, ини Поморяне. Также и ти Словене пришедше и седоша по Днепру и нарекошася Поляне, а друзии Древляне, зане седоша в лесех, а друзии седоша межю Припетью и Двиною и нарекошася Дреговичи. Инии седоша на Двине и нарекошася Полочане, речьки ради, яже втечь в Двину, имянемъ Полота. От сея прозвашася Полочане. Словени же седоша около озера Илмеря, и прозвашася своимъ имянемъ и сделаша град и нарекоша ѿ Новъгородъ. А друзии седоша по Десне и по Семи и по Суле и нарекошася Северъ. И тако разидеся словеньский языкъ тем же и грамота прозвася Словеньская“ [ПВЛ, I, 11].

Още в по-старата литература назоващите в летописа волхи са били отъждествявани с войската на римския император Траян по време на неговите дакийски войни през 101–106 г. (полски и чешки хронисти, И. Потоцки, А. Куник, И. Срезневски, Ф. Рачки, Ф. Брун, К. Иречек, М. Дринов, К. Грот, И. Переволф, В. Ягич). Според други тълкувания, в случая става дума за келтското нашествие в Югоизточна Европа през IV–III в. пр. Хр. (полски хроники, П. Шафарик, М. Погодин, В. Ламански, И. Забелин) или за лангобарди, българи (680 г.), франки, власи (румъни), готи [вж. **Nied. Sl. st.**, II-1, 142–143]. Самият Л. Нидерле смята, че названието волхи се отнася за Траяновите легиони. Според неговото виждане в покорената Дакия не са живели славяни. По това време те обитавали земите на север от Карпатската верига и до тях стигнал само отзвук от събитията в Дакия. Изследователят сравнява значението на етнонима влах в старата традиция (в т. ч. руските летописи) и в западните славянски езици (*чеш.* vlah, *пол.* włoch ‘италианец’) и приема, че в началния текст на *Повесть временных лет* названието „волхи“ трябва да се разбира като „римляни“. Л. Нидерле оценява целия летописен разказ за славянското разселване

като създадена в църковните среди изкуствена схема, вдъхновена от старозаветното предание за вавилонското стълпотворение.

Смятам, че това пределно сгъстено описание има изключителна стойност, тъй като то предава сблъсъка на римските завоеватели с праславянските (трако-дакийски) племена от Долното Подунавие и последвалото разселване на последните. Основните наблюдения върху текста могат да бъдат представени по следния начин:

1. Славяните (т. е. праславяните-траки) са откоleshни обитатели на придунавските земи („по мнозехъ же времянех“). Усядането им там е станало след разделянето на 72-та народа, напуснали Вавилон.

2. Те заемали територии, където към времето на съставяне на летописа (XII в.) се простирали българската и унгарската (маджарска) земя. Границите на Първото българско царство включвали земи по двата бряга на Дунав [**Коледаров, П.** Политическа, I]. Ако освен политическите, вземем предвид и етническите граници на българската народност от X–XI в. [**Ангелов, Д.** Образуване, 196–249], то и в двата случая тези предели включват изцяло пространството, заемано през античността от трако-дако-гетската общност. Летописецът е добавил и унгарските владения от X–XI в. между Южните Карпати и Среден Дунав.

3. Етнонимът ВОЛОХИ се среща три пъти в летописа под различни форми (волхи, волхва, волохи). БЛАКИ (Blaci) са споменати в Унгарската анонимна хроника.

Изобилната литература около тези етноними и пъстротата на застъпваните тези се дължат на спорната проблематика около присъствието на пастирско романизирано население (власи) в прикарпатските области преди XIII–XIV в. [**Королюк, В. Д.** Славяне, 68–86]

За разглеждания тук текст съпоставянето на всички възможни съображения води до единственото приемливо обяснение, че под ВОЛХИ летописецът е разбирал римляните и техните легиони. От езиковедска гледна точка това се съгласува с обстоятелството, че в славянските езици ВЛАХ-ВЛАСИ е название на латиноезично (романско) население, а също на Италия и нейните жители.

4. Като конкретна историческа обстановка разказът отразява събитията, съпътствали налагането на римска власт в балкано-карпатските области. Южно от Дунав то завършило със създаването на провинции Мизия (15 г. сл. Хр.) и Тракия (45 г. сл. Хр.). Отвъд Дунав войните на Траян с Декебал имали за резултат превръщането на неговата държава в римска провинция Дакия (106 г. сл. Хр.). В летописния разказ е посочено, че ВОЛХИТЕ нахлули в земите на славяните край Дунав, установили се там и вършели насилия над последните. Тези обстоятелства съответстват на: 1) продължителните войни и походи за сломяване на съпротивата, оказвана от местните жители; 2) последвалото въвеждане на войска, администрация и съответен правов ред; 3) външната колонизация от другите части на империята.

5. По този начин летописецът обяснява причината за напускането на стародавната бащина земя край Дунав от славяните и широкото им разселване. За да

запазят независимостта, вътрешната си уредба и начин на живот, те предпочели съдбата на бежанци в търсене на нови земи за заселване.

6. Макар и непълн, списъкът на изброените племена и народи обхваща и трите клона на славянството – източен, западен и южен. Твърде важен момент е набелязаната връзка между племенното име и названието на обитаваното място. Конкретно е посочен произходът на племенното име ПОЛОЧАНЕ от названието на местната р. Полота, а също и р. МОРАВА и едноименното тамошно племе.

I-3. ОБЩА ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА

Предлагането на друго виждане за произхода на славяните и за съдбата на тракийския етнос изисква да се приведе значителен доказателствен материал, засягащ етническата структура на източноевропейското пространство през античността и ранното средновековие. Създадените досега представи за характера и облика на тракийската и на славянската култура могат да бъдат променени само с точен анализ на огромен по обем и разнороден по вид исторически материал: писмени свидетелства, археологически данни, топонимия, диалектология, етнология. Съзнанието за широкия обхват на така поставения проблем ме задължава да набележа в следващите редове основните моменти от очертаващата се широка научна програма в това направление. Съществено изискване за успешната и убедителна защита на огласената теза е предлаганите решения да покриват всички проблемни места на проследявания исторически процес. Кой са основните насоки при представянето на доказателствен материал за връзката между съдбата на тракийския етнос и началото на славянската общност?

1. Най-напред трябва да бъде показано самото изселническо движение от земите, попаднали под римска власт. Това е и една от задачите на настоящото изследване. Чрез комплексна методика се проследява пътят на преселниците от изконното племенно землище до новите места на заселване. Така за по-голямата част от известните досега славянски племена се установява тяхната начална земя. Тъй като в хода на проучването се откриват още племенни формации, неизвестни поименно от писмените извори, то общият обем на данните за преселението става значителен.

2. При изследователския анализ се изясняват структурата на племенните названия и тяхната етимология. Този процес е двустранен. Като изходна точка стои задачата за разбор на тракийските племенни имена. Изясняват се елементите в тяхната структура – представка, основа (най-често от речно име), наставка, специфични имеобразователни съставки. Установената система на представки-предлози показва пълна приемственост с по-късната славянска лексика. Като крайна точка след проследяването на фонетичните промени се стига до племенните названия в новозаселените земи през раннославянския период. Така се изясняват характерът и произходът на славянските племенни имена.

3. Разбира се, това преселническо движение трябва да е оставило и други видове следи – на първо място, археологически. Друго направление от тази изследователска програма е да се проследи и докаже приемственост между археологическите култури от три последователни периода: 1) Късната тракийска култура в Карпато-Балканския регион преди римското завладяване; 2) Археологически паметници в новозаселените земи през I–V в.; 3) Раннославянската археологическа култура от VI–VIII в.

Приложеният анализ трябва да бъде комплексен, като се обхванат всички съставки на археологическите култури – селища, укрепления, жилища, керамика, метални изделия и т. н.

Съзнавам, че предложението да се потърси генетична връзка между античната тракийска култура и раннославянските археологически паметници ще породи първоначални реакции на изненада и учудване: Какво общо може да има блестящата тракийска култура с толкова скромното и неизразително археологическо наследство на ранните славяни?

Смятам, че, на първо място, става дума за една привидност, създадена благодарение на установилата се особено през последните години насоченост в проучванията по тракийска археология у нас. Вниманието е насочено към елитни паметници от определени региони, докато археологическите останки, свидетелстващи за бита на обикновеното селско население, са оставени на заден план. Не се публикуват монографии върху изцяло проучени селища с прилежащите им некрополи. Липсват обемни изследвания върху жилището, керамиката и другите материални съставки на ежедневието, с прецизна типология и регионални характеристики. По-добре стоят нещата в това отношение при румънските археолози, където тематичната насоченост на проучванията е с по-широк обхват и публикуваният материал е по-изобилен.

На второ място, самата територия, населявана от тракийския етнос до началото на новата ера, показва значителни регионални различия. Очертават се области на съжителство и постоянен обмен с гръцките колонисти и вторичните поселения и тържища (емпориони). Това са крайбрежните ивици на Беломорието и Черноморието, както и долините на Марица (Хеброс) и Тунджа (Тонзос). Там се откриват архитектурни паметници (гробници, отделни укрепления, град като Севтополис), произведения на торевтиката, накити, вносна керамика, амфорна тара, монетни находки, свидетелстващи за постоянни връзки и обмен с търговско-занаятчийските средища на гръцките колонисти.

По-друга е картината във вътрешността на тракийските земи, особено на север от Дунав, в прикарпатските области. Именно културата в тези области, засвидетелствана по археологически път, показва прилики в основните характеристики с раннославянското археологическо наследство. Тук трябва да бъде отчетен големият междинен период между двете епохи, т. е. времето от I до V в. За него предстои отделяне и изучаване на праславянските паметници в новите земи с оглед търсене на генетична връзка с тракийската култура, а не с местните латенски старини.

4. По отношение на големината и планировката на тракийските селища разполагаме с повече материал за гето-дакийския регион, северно от Дунав. Става дума за неголеми селища, съставени от 20–50 жилища. Най-често те са разположени на крайречни тераси. Подобна е топографията и на раннославянските селища.

5. По отношение на укрепените селища и защитените убежища трябва да отбележим съществената разлика между обстановката в балкано-карпатската прародина до I–II в. и тази в новите земи отвъд Карпатите и в Поднепровието след преселението. Строежът и поддържането на крепости в първия случай е дело на местните племенни формации, някои от които с развити елементи на държавна структура и съответно с големи материални възможности. В условията на преселение и търсене на нови заселища в чужди земи очевидно ролята на укрепените места е била преоценена. Най-разпространеният тип тракийски укрепления има следните белези: разположение на естествено защитени високи места, допълнително укрепени със землени насипи (валове) и стени от ломен камък. Подобен вид имат и раннославянските градища, като каменният материал е заменен с дървен поради особеностите на природно-географската среда. Проблемът за терминологията по отношение на населените места и укрепените селища влиза в сферата на въпросите за езиковата приемственост.

6. Масовото жилище в тракийските земи е наземна или полувкопана постройка (дървена конструкция) с каменно огнище. Подобно е и раннославянското жилище. Трябва да се отбележи, че поради климатичните условия в новозаселените земи там се е наложило полувкопаното жилище (полуземлянка), което осигурява повече топлина и защитеност през дългите и сурови зими.

7. Глинените съдове, използвани в ежедневието на тракийското семейство, са от две основни категории: изработени на ръка и гърнчарски произведения, източени на колело. Съществено обстоятелство е, че съдовете от първата категория присъстват почти винаги в тракийските жилища. Дори в по-вътрешните райони те са доминиращи. Този продукт на домашен занаят е характерен за условията на по-слаб обмен и неразвит парично-стоков пазар. За това, доколко тези изделия са били вкоренени в бита, говори обстоятелството, че и през римската епоха ръчно изработените съдове продължават да присъстват в жилищата на местното население. А това е време на стандартизирано керамично производство за пазара с високо качество.

В периоди на преселване и несигурност занаятчийското гърнчарство е подложено на изпитания – често приемствеността се къса. Затова пък домашното производство винаги може да посрещне нуждите на домакинството от съдове. Така след периода I–V в. се стига до характерната картина за раннославянските селища от VI–VII в. – с доминираща керамика, изработена на ръка.

Що се отнася до формите, т. нар. тип Прага-Корчак, смятан за основен вид в раннославянската керамика, то той има преки предходници в тракийските съдове, работени на ръка. Най-добре този прототип е застъпен в дакийските области – дн. Мунтения, Олтения и Банат. Оттам тази керамична форма на кухненско гърне е пренесена при преселението във венедските и антските територии. Безпредметно е

да се търси типът Прага-Корчак в тамошните по-ранни култури от латенския период. В гето-дакийските селища от предримско време (II в. пр. Хр. – I в. сл. Хр.) и от римския период (II–III в.) се срещат съдове със същите пропорции като ранния тип Прага-Корчак от VI–VII в. Украсата на дакийската керамика от налепени ивици с пръстовидни ямички изчезва през периода II–V в. в новите земи и се среща рядко при раннославянските съдове.

Грънчарското производство на колело е съществувало и в новите земи през I–V в. Там грънчарските работилници работили за етнически смесено население – праславяни, балти, германи, сармато-алани. След разместванията и преселенията през IV–V в., породени от хунската вълна, керамичните ателиета във вътрешните лесостепни райони оредели. Така се стигнало до облика на раннославянската керамика от VI–VII в. с преобладаващи съдове, лепени на ръка.

8. По отношение на погребалния обред дори един предварителен общ поглед показва пълна приемственост между предримските тракийски паметници и славянските находки от езическия период. И при двете общности основен обред е трупозгарянето. Гробовете са урнови и безурнови – в яма, под купчина камъни. Горелите останки понякога се покриват с могилен насип.

Трупополагането в тракийския ареал се среща предимно в подмогилни гробове – често специално съоръжени гробници. Този ритуал е бил изпълняван предимно за царски особи и знатни люде от обкръжението им. Точно тяхно съответствие са княжеските погребения в подмогилни гробници у източните и западните славяни. Такива паметници се появяват още в Пшеворската култура през I–II в. и това съответства на появата на праславянските преселници там.

При славянските княжески гробници погребалните камери са дървени. Но и в тракийските земи само в определени региони се срещат съоръжения от дялан камък с техника на градеж, прилагана в гръцките колонии. Във вътрешните тракийски райони гробните камери са правени от ломен камък и с покритие от гредоред. Такъв е случаят с богатите гробове от Могиланската могила (Враца), оставени от династията на трибалските царе. Тук ще отбележа, че надгробните могили са характерни за южнодунавските земи. В гето-дакийския ареал отвъд Дунав те са рядкост и се срещат предимно в придунавските райони. Това е намерило отражение и при пренасянето на тази традиция в новите земи.

9. Запазените в писмени извори описания на погребалните обичаи у траки и славяни-езичници също говорят за тъждественост. Разказът на Херодот, че тракийската жена предпочитала да последва починалия си съпруг в отвъдния свят, намира пълно съответствие в сведението на Маврикий (VI в.) за съпругеската вярност на славянските жени. Същият обичай у западните славяни през IX в. е описан от германски хронисти. Арабски пътешественик представя с подробности погребението на руски княз в Поволжието, при което ритуално е умъртвена жената, определена за негов спътник в отвъдното. Данните от проучените тракийски гробници и източнославянски княжески могили потвърждават известията в писмените източници.

10. Отличителна черта на южнотракийската култура (за разлика от северната – дакийска) са богатите царски могилни гробници и отделно откриваните съкровища, съдържащи предмети от благороден метал. Тези съдове, накити, въоръжение и т. н. могат да бъдат разделени според произхода им на две категории: 1) продукцията на гръцки ателиета; 2) изделия на тракийски майстори. Разграничението се прави по стилев анализ и технологични особености. При отсъствието на градски живот в Тракия основен потребител и поръчител на тези предмети на лукса е била племенната аристокрация. Местните златарски ателиета засега не са точно местоопределени. Суровинна база за тяхното съществуване са златните и сребърните рудници в Тракия (Пангей), както и обръщението на монети от благороден метал.

При преселението на север се прекъснали и производствените умения, поддържани при металодобива и златарството. В новозаселените земи вече се разчитало на заварената традиция и обмяната с местните жители. Така се стигнало до характерната за раннославянската култура оскъдност на метални предмети.

11. По отношение на езиковата приемственост задачата се състои чрез сравнителен анализ да се докаже генетична връзка между тракийските езикови остатъци и славянската лексика. Такава близост се долавя и в досегашните езикови изследвания (Д. Дечев, В. Георгиев, К. Влахов, И. Дуриданов). Сравнителен анализ трябва да бъде направен и за съотношението между тракийските лични имена и славянските предхристиянски лични имена.

12. Странното обстоятелство, че в българския език не могат да бъдат открити заемки от езика на завареното от славяните тракийско население, навежда на мисълта, че става дума за езиково родство на двете общности. Различията, получили се през шестте века териториална разделеност, не ще да са били твърде големи.

13. Отликите в областта на духовната култура и вярванията на пръв поглед изглеждат значителни. Струва ми се, че внимателен сравнителен анализ на славянското езичество и предримските тракийски култове би поднесъл изненади.

14. Проблемът за надплеменните етноними при траки и славяни изисква специално осветляване. В настоящото изследване са показани същността и произходът на названията ВАНТИ (ВЕНЕДИ), АНТИ и новоустановеното общностно име ГАНТИ. Последните названия се появяват след преселването и са свързващо звено между тракийската и раннославянската епоха. Общите наименования на тракийския етнос – ТРАКИ, ГЕТИ, ДАКИ, БЕСИ, които намираме в изворите, изглежда, са дадени отвън. Ние не знаем нищо за самоназванието на самите траки и дали въобще е имало съзнание за тяхната етническа общност и нейния произход (макар и митологичен).

I-4. ЗАДАЧИ И МЕТОДИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Настоящата работа има като основна изследователска задача осветляването на преселническия процес от балкано-карпатските земи. Той се развил в две основни вълни, последвали римското завладяване: 1) в края на I в. пр. Хр. – началото на I в. сл. Хр. от южнодунавските земи; 2) в началото на II в. от прикарпатските области. Първото условие за по-цялостното проследяване на процеса е възможно най-пълно да бъдат възстановени племенните структури в праславянските (тракийски) земи от предримския период. Другата предварителна изследователска задача има същото естество, но е обвързана с крайните точки на преселническото движение. Става дума за новите местообиталища, заети през I–XII в. в обширни пространства от Централна и Източна Европа.

Изворовата база на изследването включва данни от разнообразен произход, добити с методиката на различни науки. Най-общо те могат да бъдат подредени както следва:

1. Писмен изворов материал от античността и средновековието в цялото му видово многообразие – наративен, документален, епиграфски и т. н.
2. Топонимия – от антична до съвременна
3. Картография
4. Археология
5. Етнология
6. Диалектология.

При използването на конкретни изворови данни максимално е стеснен прегледът на съответните изследвания и предлаганите в тях виждания. Предпочетени са препратките към работи, съдържащи по-пълни историографски бележки и обзори. Възможно е това да бъде оценено като недостатък на избрания подход. При все това намирам известно оправдание в обстоятелството, че настоящото проучване предлага в повечето случаи нов поглед върху разглеждания материал.

За фонетичен запис на анализирания названия (ономастични данни) е използвана следната знакова система:

A – A	E – E	M – M	U – U	Â – Ъ
Ä между A и E	Ž – Ж	N – H	F – Ф	JU – Ю
Å – кратко A	Z – З	O – O	H – X	JA – Я
B – Б	I – И	P – П	C – Ц	
V – В	J – Й	R – Р	Č – Ч	
G – Г	K – К	S – С	Š – Ш	
D – Д	L – Л	T – Т	ŠT – Щ	

При проследяването и обясняването на измененията в разглежданите имена е стъпено върху постоянен набор от фонетични промени (прегласи). Повечето са установени в досегашните траколожки и славистични езиковедски проучвания.

Тук е предложен общ списък на тези фонетични явления, който обхваща целия привлечен езиков материал от праславянски (тракийски) и славянски произход.

1. A > Ā	9. V > F	17. D > DŽ	25. K > G	33. P > B	41. F > V
2. A > Ā	10. G > H	18. E > I	26. K > S	34. S > Z	42. H > F
3. Ä > A	11. G > K	19. Ž > Š	27. K > C	35. S > Š	43. H > S
4. Ä > E	12. G > Z	20. Ž > DŽ	28. K > Č	36. T > K	44. H > Š
5. Ä > O	13. G > Ž	21. Ž > Z	29. L > R	37. T > C	45. Č > Š
6. B > P	14. D > T	22. Z > S	30. M > B	38. T > D	46. Č > Ž
7. B > M	15. D > G	23. Z > DZ	31. M > N	39. U > O	47. Š > Ž
8. B > V	16. D > DZ	24. I > E	32. O > U	40. U > I	48. ŠT > Š

Хронологичното разпластяване и други наблюдения върху общо систематизираните фонетични явления в привлечения за изследването материал следва да бъдат задачи на последващи проучвания. Те трябва да отговорят на заложените тук заявки за съществени промени в досегашните постановки за началото и развоя на славянските езици. Досега езиковата проблематика е била изследвана в рамките на две различни научни области – тракология и славистика. Това положение отговаря на досегашното схващане за съществуването на два отделни индоевропейски етноса със свои езици – тракийски и (пра)славянски.

Промяната в това отношение, заявена с настоящия труд, изисква и съответни изменения в съдържанието на досегашната терминология. Разбира се, това е направено още тук и използваните термини в следващите страници имат следното значение:

1. *Праславянска общност*

а) През предримския период, преди разселването, т. е. до края на I в. пр. Хр. Отговаря на досегашното понятие *тракийска общност* за същия период. Заема територии на Балканския полуостров, северно от Дунав, в Мала Азия, вероятно и на Италийския полуостров. Формирането ѝ може да бъде отнесено най-късно към прехода от бронзовата към ранножелязната епоха (XIV–X в. пр. Хр.).

б) От края на I в. пр. Хр. до края на V в. Общността обхваща разселилите се в източноевропейските земи праславяни и останалите по местата си техни съплеменници. Повечето от последните се намирали в границите на създадените римски провинции.

2. *Праславянски период*. От XIV–X в. пр. Хр. до края на V в., т. е. преди появата на етнонима СКЛАВИНИ в началото на VI в. Трябва да се разграничава от термина *праславянски период*, използван в досегашните изследвания за етногенезиса на славяните. Там той е част от тезата за прикарпатска прародина на славяните и обикновено се вмества в хронологичните рамки XII в. пр. Хр. – I в. сл. Хр.

3. *Раннославянски период*. Отнася се за VI–VIII в. Производни: *раннославянски племена*, *раннославянски археологически култури*, *ранни славяни* и т. н.

4. *Старославянски период*. Обхваща IX–XII в.

5. *Праславяни*. Жители, принадлежащи към праславянската етническа общност от XIV в. пр. Хр. до края на V в. Различава се от досегашното понятие *праславяни*, което се отнася за обитателите на прикарпатската прародина през XII в. пр. Хр. – I в. сл. Хр.

6. *Праславянски език*

а) За предримския период (преди разселването). Отговаря на досегашното понятие *тракийски език*, включващо и различни вътрешни деления на предполагаеми диалекти или отделни езици – дакийски (дако-мизийски), фригийски и др.

б) За периода I – края на V в. Разпространява се и в новозаселените европейски територии. Не бива да се смесва с досегашното понятие *праславянски език* в индоевропейското и славянското езикознание. Там с него е обозначена по-стара фаза на предполагаем общ славянски език. Носителите на този език се свързват с територията на прикарпатската прародина от XII в. пр. Хр. – I в. сл. Хр.

В глава ПЛЕМЕНАТА изложението е организирано около възстановките на отделните племенни структури и на тяхната историческа съдба. Вниманието е насочено към следните основни моменти:

1. Произход на племенното име – структура, производни варианти.

2. Племенна територия – граници, структура (съставни малки племена), укрепени средища, владетелски резиденции.

3. Политическа история – възстановяване на владетелските листи при относителна хронология. Установените и подробно описани в историографията събития са предадени накратко. По отношение на владетелските листи е следвана следната методика. За време на управление на един владетел е приет усреднен времеви отрязък от 20 години, а в отделни случаи – 30 години. Владетелите са представени по три начина: 1) С имената им (писмени извори, епиграфски паметници, монети); 2) Безименни (означени са с белег, свидетелстващ за тяхното съществуване – гробна находка, съкровище, анонимна монета или имитация, сечена в племенната територия, вътрешно или външно събитие, засегнало подвластното племе); 3) Неизвестни (липсват данни от времето на тяхното управление).

С тези предварителни схеми за реда на владетелите при относителна хронология се създава основа за по-нататъшни уточнения и допълнения. Така племенната история добива по-добра хронологична свързаност и вътрешна приемственост. Очертават се по-силните и по-слабите периоди на владетелската институция.

4. Специфични за племенните територии особености на бита и културата.

5. Данни за изселване на племето (или на част от него) при римското завоевание. Установяване в новите заселища.

6. Проследяване на съдбата на племенните структури, създадени в новите земи.

В съгласие с логиката на този изследователски подход параграфите, съдържащи разработките за отделните племена, са разположени в гнездови порядък. Тези „гнезда“ отразяват два типа племенно родство:

1. Племена-клонове, чиито названия са производни от обща основа. В повечето случаи това е име на река, чийто басейн е обитаван от тези племена. Производните имена са образувани с помощта на представки и наставки.

2. „Дъщерни“ племена на изселници в новите земи. Те или пазят началното племенно име с евентуални фонетични промени, или имат производни имена.

От своя страна гнездата са подредени в азбучен ред, според началното име – основа. Първата част на изследването обхваща буквата А.

В гнездовото подреждане са включени и германски племена. При разбора на материала са изведени данни, говорещи за предполагаемо праславянско участие във формирането на тези германски племена, също и на други смятани досега за сарматски, келтски или с неустановена етноезикова принадлежност.

Групирането на параграфите в гнезда е отразено при тяхното номериране. Предвидено е да бъдат изработени карти за отделните племена. Те ще бъдат приложени в последната част (том). В заключителната част на изследването са включени тематично обособени параграфи по отделни проблеми, произтичащи от представения и анализиран материал в изложението. Ще бъде приложена и хронологична таблица за основните исторически събития, отразени в анализа. В таблицата ще бъде посочена съответна научна литература. Така се спестява многократното цитиране на тези заглавия в отделните параграфи.

III. Съпричастните в подготвянето на настоящата книга, при тежки за мен обстоятелства: Валя Бонева, Димитър Димитров, Емилия Петкова, Маргарита Коцева, Евелина Келбечева, Веско Обрешков и Светлана Тодорова.

II. П Л Е М Е Н А Т А

II-1. АБАНТИ

АБАНТИТЕ са назовани още в Илиадата на Омир като съюзници на ахейците: „Халкодонтиадът Елфенор, потомък на Ареса, вожд на гордите абанти, предвождаше пламналите от храброст абанти, които владеят Евбея, Халкида, Еретрия, както и богатата с грозде Хистиея, крайморския Керинтос и стръмния град на Дио, които владеят Каристос и обитават Стира. Него следваха бързите абанти с коса само отзад на главата, копиеборци...“ [Hom. II., 536–545; ИТМ, 231, бел. 328]. За АБАНТИТЕ се говори и във връзка с преселението на йонийски племена в Мала Азия [Hdt., I, 146; Paus., VIII, 49]. За начално обиталище на това тракийско племе е посочена областта Фокида: „Остров Евбея бил наречен не само Макрис, но и Абантис. И тъй поетът (т. е. Омир), когато споменава Евбея, никога не говори за евбеици, а само за абанти: „Пламналите от храброст абанти, които обитават Евбея“, или „него следваха абантите“. По думите на Аристотел, траките от Аба във Фокида населили тоя остров (Евбея) и наложили на жителите му името абанти. Други пък казват, че името идва от някакъв херой, както и Евбея от едноименната хероиня“ [Strab., X, 1, 3; ИТМ, 226].

Строежът и значението на етнонима АВАНТИ могат да бъдат разгледани на праславянска езикова основа. Името е двусъставно: 1. АВ(А); 2. АНТ(І). Първата част произлиза от корена АВА и това обстоятелство потвърждава предаденото от Аристотел, че племето произхожда от АБА във Фокида. Названието АВА най-вероятно е производно от праславянския корен АРА ‘вода, река’ [установен сред тракийските езикови остатъци: **Detsch. Spr.**, 19], при озвучаване Р > В: АРА > АВА.

Втората част АНТ(І) отговаря на праславянския корен АНТА ‘край, граница, отвъдност’ (вж. тук II-11-1). В случая то има значение ‘крайни, отвъдни’. Така цялото название придобива смисъл ‘(жители) от АБА – отвъдни, крайни’, с други думи, ‘преселници от АБА’. Това значение точно съвпада с разказаното от Аристотел за произхода и появата на АБАНТИТЕ на о-в Евбея.

Версията за произхода на името от герой (епоним, митичен родоначалник) се среща и у други антични автори: „Абанти, тракийско племе, както казва Ариан, било наречено така по някой си аргивец Абант, син на Посейдон“ [Arr., fr. 16; ИТМ, 306].

Ранните сведения за АБАНТИТЕ показват, че те принадлежат към по-стар жителски пласт, заварен от гръцките племена при тяхното заселване на Балканите. Напоследък в специализираната литература тази културна среда се нарича тракопеласгийска. Несъмнено оставането на АБАНТИТЕ в гръцко обкръжение е довело до тяхното ранно културно-езиково претопяване.

II-2. АВАРИНИ

Клавдий Птолемей (II в.), описвайки Сарматия: „По-малки племена обитават Сарматия край река Вистула, по-долу от венедите – гитони, после фини, а след тях сулони. Под тях [са] фругу(н)дионите, после аварините (Αὐαρίνοι) – покрай изворите на река Вистула“ [Ptol., III, 5, 8; Izvoare, I, 538–539].

Племето АВАРИНИ, обитаващо край изворите на Вистула (Висла), може да бъде определено като праславянско. Името се състои от основа AVAR и наставка -INI. Коренът AVAR може да бъде отъждествен с общославянското название на дървесния вид *Acer pseudoplatanus* ‘явор’.

Точно до изворите на Висла, от южната им страна се издига севернокарпатският дял Яворники, разделен от днешната чешко-словашка граница. Откъм югоизток хребетът Яворники опира в долината на р. Ваг (Vah). Именно по склоновете на този карпатски дял са се намирали обиталищата на праславянското племе АВАРИНИ. Племенното име е получено от названието на планината. Същата форма (*Авар) е запазена в раннославянски топоними в дн. Гърция: *Αβαρίνον от *общослав.* *Avorjnŭ [Vasmer, M. Griech., 267, 279]. Следователно развитието на праславянския корен AVAR е протекло така: AVAR > AVĀR > AVOR > JAVOR. Като название на един от широко разпространените дървесни видове в Средна и Южна Европа думата е станала основа за възникването на местни имена в славянските страни, например:

Полша: Явор, Яворник, Явожина-Сльонска, Явожно

Словакия: планина Яворйе, Яворина

Чехия: Яворжице, Яворова скала

България: р. Явор, Яворен, Яворово

Босна: планина Явор

Сърбия: планина Явор.

Формата JAVORNIKI е получена от основа JAVOR (*праслав.* AVAR) и сложната наставка -NIK. Срв. дъб – Дъбник, бреза – Брезник, липа – Липник и други производни от имената на дървесни растителни видове. Вариантът в мн. ч. JAVORNIKI е близък до жителски (племенни) имена с наставка -IKI (> -ICI; -IČI).

Формирането на праславянското племе АВАРИНИ около дн. планина Яворники в Северните Карпати е станало през I–II в. Тогава в тези области на две вълни се появили праславяни – преселници от южнодунавските земи и Дакия. Съседни на АВАРИНИТЕ били АТРИТЕ (вж. тук II-21-2). Откъм северозапад били земите на германските БУРИ.

II-3-1. АКСИОПА

Между Дунав и Черно море, в средната част на Добруджа, равнината е пресечена от речна долина. Тя е известна с турското название Карасу (Kara Su ‘черна вода’). То съответства на името на заблатената река, протичаща в долината, и на името на гр. Черна вода, който се намира в западния край до дунавския бряг. На изток долината стига до морето южно от гр. Констанца (Кюстенджа) – античния Томи. У Клавдий Елиан намираме сведение за р. Аксий (Axios), чиито извори били недалеч от Томи [Cl. Ael. De natura, XIV, 25]. Друг вариант на името е запазен в селищното название Ахиора (в гърцизирана форма Ахиopolis). До Черна вода (при с. Хиног) се намират развалини, отгъждествени с античния град Аксиополис. В изворите названието на града се среща в следните форми:

1) Ἀξιούπολις [Hierocl., 637, 9]; 2) Ἀξιούπολις [Ptol., III, 10, 1; III, 10, 5]; 3) Axiopolis [Tab. Peut., 7, 3]; 4) Axiupoli [It. Ant., 224, 2; Not. Dign., 39, 30]; 5) Ἀξιόπα [Proc. De aed., IV, 11].

Двете съставки на името са определени съответно Ἀξί (черен) и οπα (вода) [Detsch. Spr., 18–19]. Така е налице пълно съответствие с тур. Karasu и бълг. Черна вода. Коренът AKSI е праславянски и се среща в античното име на р. Вардар – Аксий (Ἀξιός, Axios), запазено като значение в названието на главния приток – Черна [TIR, K-34, 193]. И при тази река името е дошло от тъмния цвят на водите. В описанието си Страбон пише: „Аксий е мътен...“ [Strab., VII, fr. 21; ИТМ, 222]. Плиний отбелязва черния цвят на водата на Аксий [Plin. N. h., 31, 14]. Смисълът ‘черна вода (река)’ е съхранен и в названието ВАРДАР [Krahe, H. Die Sprache, I, 94]. Речни имена с този корен има и в Мала Азия – в Кария (Axon) и Йония (Αξος) [Detsch. Spr., 19]. Д. Дечев отделя същия корен и в епитетите на някои божества, свързани с култа на Кабирите (о-в Самотраки): Ἀξί-ερος, Ἀξίσ-κερσοῦ, Ἀξίω-κέρσα – aksi ‘черен’. Той предполага също така, че названието на Черно море Πόντος Ἀξεινός може да е не само иранско, но и тракийско [Detsch. Spr., 18]. Предполага се, че лексемата aksaena, смятана за скито-иранска, е дала най-старото название на Черно море. От него по звукова близост е възникнало гръцкото наименование Аксински Понт (Ἀξεινός πόντος) ‘негостоприемно (недостъпно) море’. По-късно то е заменено от Евксински Понт (Εὐξεινός πόντος) ‘гостоприемно море’. Според Псевдоскимнос първото название, дадено от милетските колонисти, се дължало на честите варварски нападения срещу гръцките заселници [Ps. Scymn., 618–810; ИТМ, 144]. Приема се, че смяната на името е станала през VI в. пр. Хр. [Дан. ДТ, 269]. Пиндар употребява и двете названия на Черно море [Pind. N., IV, 49; P. IV, 203].

Видно е, че праславянският корен AKSI има съответствие в *стиран*. акшаена ‘тъмен, черен’ и може да се приеме, че е обща дума за двата езика. Съдбата на корена AKSI като проблем от проучването на праславянската лексика може да се проследи чрез специални лексикографски издирвания. Във фонда на старославянските и съвременните славянски езици и техните диалекти трябва да бъдат събирани възможните варианти в развитието на този праславянски корен: AKSI > OKSI >

UKSI; AKSI > AKŠI > OKŠI > UKŠI. Тук ще приведа едно название на планина в Гърция (обл. Локрида), разглеждано от М. Фасмер като славянско. Tsernoksi е обяснено етимологично със *слав.* *čьgnъ ‘черен’ [Vasmer, M. Griech., 108]. Но втората съставка -oksi, извън възможността за гръцки произход може да бъде отнесена към корена AKSI > OKSI ‘тъмен, черен’. Така имаме съчетание на две праславянски и старославянски думи с близко смислово съдържание, синоними за ‘черен’ (вж. следв. части). Този ороним (планинско име) се е появил в Гърция през VII–VIII в. при славянското заселване. Тогава вече трябва да е станала промяната A > Ā > O и следователно формата oksi може да бъде определена като старославянска и долната ѝ хронологична граница да бъде отнесена към VII в.

По отношение на втория корен в селищното име AKSIOPA (Прокопий Кесарийски) – ора ‘вода, река’ – може да се каже, че тази форма показва промяна A > O в началната гласна. Така се потвърждава развитието на праславянския корен ара > ора > ура, съответно aba > ova > uba и следователно тази промяна е започнала твърде рано.

Направените дотук наблюдения позволяват да бъде възстановена началната праславянска форма на името на реката, на прилежащата ѝ долина и града Аксиополис (гръцизирана форма). Тя е била AKSI-APA със значение ‘тъмна, черна вода (река)’. В днешно време долината Карасу е заблатена и най-голямото блато, носещо същото име, с дължина над 12 км, се отличава с тъмния цвят на водата си.

На някои карти от XVI–XVII в. намираме означения, които съвпадат с речната долина Аксиопа. Върху картите на А. Ортелиус на Черно море (1590), на Дакия и Мизия (1595) в Малка Скития, северно от гр. Tomos (Томи, Кюстенджа) е очертана река, вливаща се в морето, с надпис NAXIUS flu. [Ляков, Л. Атлас, карта 15, 16]. На картата на дунавското течение от Сансон (1660) виждаме следното съчетание от географски елементи в същия район. Означена е р. NAXIUS RIVIERE, която се влива в морето до гр. TOMISWAR (*унг.* war ‘град’). От северната страна, до ръкав между Дунав и Черно море, е очертано езеро LAC CARASUI (отговаря на блатото Карасу). При устието на този ръкав в морето е поставен гр. CHIRSTENGE (т. е. Кюстенджа) [Пак там, карта 20]. На карта от Дж. Кантели (1689) северно от гр. TOMI NAXIUR Fl. [Пак там, карта 26]. Двата варианта на речното име (NAXIUS, NAXIUR) представляват производни на AXIUS с представка-предлог NA. Това подсказва връзка с племенно име.

II-3-2. САКСИ

Дотук са налице първите две едноименни съставки – речна долина и селище в нея. Третата би трябвало да бъде племенна структура на местните гети с производно име. В събрания от Стефан Византийски материал за племената и народите намираме следното сведение:

„Саиксаи, племе край Истър (Σαῖξαι, ἔθνος παρὰ τῷ Ἰστρῳ)“ [Izvoare, II, 340–341]. Съотнесено с корена AKSI, това название може да бъде прието за производно с представка-предлог SA (*бълг.* с, със; *рус.* с, со): SA-AKSA > SAKSI.

И така, това племе до Дунав, посочено само у Стефан Византийски, може да бъде отъждествено с гетско племе, обитаващо долината на дунавския приток АКСИЙ (АКСИОПА). Племенното име, получено от речното, означава ‘жители с (от, до) (река) AKSI’.

Точен аналог на етнонима САКСИ намираме в племенно название, получено по същия начин от названието на едноименна река – АКСИЙ (ВАРДАР). В описанието на Плиний Стари на дяловете на Македония е посочено, че по двата бряга на АКСИЙ живее пеонското племе ПАРАКСИЕИ (Παραξίει) [Plin. N. h., IV, 10, 33–39; ИТМ, 264]. Очевидно названието е възникнало от речното с прибавена гръцка представка-предлог παρὰ ‘при, до, покрай, откъм’. Еднаквостта в конструкцията означава и тждественост в смисъла на двете имена. Тук е уместно да се напомни, че етническата принадлежност на пеонските племена (тракийска, илирийска?) е неясна и остава спорен момент в изследванията.

Разбира се, логично е да се потърсят доказателства за присъствието на САКСИТЕ в дн. Добруджа и в съхранената топонимия. Според турски документи в Бабадагска каза се е намирало с. САКСАН (САКСАГАН) КОЛА [Тодоров-Хиндалов, В. Добруджа, 212]. Названието е турско – saksagan ‘товарен кон, скъп конски товар’. Възможно е да се помисли за вторично преосмисляне и промяна на заварено название SAKSAN(I).

За САКСИТЕ може да бъдат потърсени данни сред оскъдния писмен изворов материал, отнасящ се за гетите в дн. Добруджа. Такива податки се намират и те са свързани със северния съсед на саксите – англите. Става дума за събитията от 29–28 г. пр. Хр., когато проконсулт Марк Лициний Крас предприел няколко кампании откъм Македония срещу нахлулите от север даки и бастарни. Впоследствие походите били насочени срещу мизи, серди, меди (или мелди), артаки, за да стигнат до дунавската делта.

За тези събития научаваме от изложението на Дион Касий: „Но някои (бастарни – Ч. Б.) оцелели и заели едно укрепено място и напразно Крас ги обсаждал няколко дни. Едва когато Ролес (‘Ρώλης), царят на част от гетите, му се притекъл на помощ, той можал да сломи съпротивата им. Сам Ролес дошъл при цезаря и поради заслугата му бил прогласен за негов приятел и съюзник, а пленниците били разпределени между войниците“ [Dio Cassius, LI, 24, 6–7; Izvoare, I, 674–675; ИТМ, 373].

Сраженията на Крас с бастарните станали в земята на мизите, при р. Кедра (Κέδρος), вероятно Ciabrus (дн. Цибрица), и край Искър. След унищожаването на нахлулите бастарни Марк Л. Крас воювал с мизите, медите (мелдите?), сердите и други неназовани племена.

„Докато вършел това, повикал го Ролес, който бил във враждебни отношения с Дапикс (Δάπυξ), царя на част от гетите. Той му се притекъл на помощ, като отхвърлил конницата на неприятелите назад към пехотните войски. Като изплашил така и тях, не водил повече сражение, но извършил голямо клане над бягащата пехота и конница. След това заградил и обсадил Дапикс, който бил избягал в едно укрепено място. По време на обсадата някой го поздравил от стената по елински,

влязъл в разговор с него и уговорил предаването на крепостта. Предадени по този начин, варварите се спуснали един срещу друг и сам Дапикс, пък и мнозина други загинали. А неговият брат, когото заловили жив, не само че не пострадал никак, но и бил пуснат на свобода от Крас. След това воювал срещу пещерата, която се нарича КИРИС (Κεῖρις). Тя е така необикновено голяма и така добре защитена, че според сказанието след поражението, което претърпели от боговете, титаните избягали в нея. Тук голям брой от местните жители донесли всичко свое ценно и прибрали целите си стада. Крас издирил и зазидал всичките ѝ извити и мъчно откриваеми входове и така чрез глад подчинил и тях. След тоя успех той се обърнал и срещу другите гети, ако и да не стояли в никаква връзка с Дапикс, и дошъл при силната крепост Генукла във владенията на Зиракс, понеже чул, че там се намират знамената, които бастарните отнели от Гай Антоний при града Истрия“ [Dio Cassius, LI, 26, 1–3; Izvoare, I, 674–677; ИТМ, 374].

Върху цитирания откъс могат да бъдат направени следните наблюдения:

1. Владенията на римския съюзник Ролес, който се срещнал с Август, се намирили между земите на мизите и на Дапикс. Следователно, подредени в пространството между Дунав, Хем и морето от запад към изток, племенните землища може да бъдат описани така: 1) земя на мизите; 2) територия на Ролес; 3) владения на Дапикс; 4) отвъд земите на Дапикс – територията на Зиракс с център крепостта Генукла на дунавския бряг.

2. Тъй като определям Зиракс за владетел на племето англи (вж. тук) в Северна Добруджа (Добруджански Ангъл – Буджак), то земите на Дапикс може да бъдат търсени по долината на Аксиопа и отъждествени с племето сакси.

3. Земите на Ролес („цар на част от гетите“) трябва да са били в придунавската ивица между Ятрус (Янтра) и Дуросторум (Силистра).

4. Епизодът с предателската група, която решила съдбата на обсадения Дапикс, съдържа важни податки. Представителят на заговорниците, който влязъл във връзка с Крас, говорел гръцки език. Това е белег за тясно общение с гръцките колонии по Черноморското крайбрежие. Именно областта около долината на Аксиопа опира на изток на морето. Може да се каже, че поне Томи е основан на племенната територия на саксите, а вероятно това се отнася и за Калатис. Оттам започват земите на кари, кробизи и тиризи – южни съседи на саксите. Само три десетилетия по-късно Овидий описва гетското присъствие в Истрия. Това свидетелство позволява да се предположи подобно състояние на отношенията на саксите с Томи, Калатис и по-малките заселища на гръцки колонисти.

5. Враждата между римския съюзник Ролес и владетеля на саксите Дапикс може да се обясни и като резултат от различно отношение към засилващото се римско присъствие в района. Войната започва след участието на Ролес в помощ на македонския управител Марк Л. Крас срещу даки и бастарни в земите на мизите. Северните съседи на саксите – англите, показали своите антиримски настроения три десетилетия по-рано. Тогава, през 61 г. пр. Хр., гръцките градове, които преди това били съюзници на Митридат във войните с Рим, въстали срещу римската хегемония. В съюз с гети и бастарни те разгромили под стените

на Истрия пристигналата от Македония войска на проконсула Гай Антоний Хибрида. обстоятелството, че знамената на победените били пазени в столицата на англите, показва тяхното водещо участие в тези събития. Допустимо е и саксите да са се включили тогава в антиримския съюз, още повече че римската войска е трябвало да мине през техните земи.

6. Сред самите сакси е имало и проримски настроена група, която сама потърсила връзка с Крас. След това в обсадената крепост (може би средишна, столична за племето) заговорниците вдигнали бунт и в настъпилата междуособица загинал владетелят Дапикс.

7. Трябва да се отбележи благосклонното отношение на Крас към брата на Дапикс след влизането на римляните в крепостта. Преди това във войната с бастарните управителят на Македония собственооръчно убил заловения цар Делдон и заповядал да бъдат рязани ръцете на пленените серди и мелди. Освобождаването на царския брат може да се обясни по два начина: 1) той е принадлежал към проримската партия, която осъществила предаването на обсадената столица; 2) впоследствие, след трагичната развръзка и смъртта на Зиракс, той приел римските условия и вероятно се е надявал да заеме мястото на Зиракс с подкрепата на Рим.

Дотук беше отделено място за последния епизод от племенната история на САКСИТЕ в началното им землище. Редно е да бъде очертана една предварителна скица с най-значимите моменти от съдбата на това племе.

Археологическите данни говорят, че южната равнинна част на Добруджа през VII–VI в. пр. Хр. е била заета от гетско население. Около долината на АКСИЙ (АКСИОПА) вече трябва да е съществувала племенна формация, чието име първоначално може би е звучало като АКСИ – производно от речното име без представка и наставка. Племенната територия на АКСИТЕ (САКСИ) е обхващала широки ивици между Дунав и Черно море от двете страни на долината на АКСИЙ (Карасу). Като южна граница на племенното землище може да бъде определена линията между езерото Олтина до Дунав и Дуранкулашкото езеро край черноморския бряг. Северната граница е вървяла по долината на р. Касимча и е излизала на дунавския бряг при дн. Хършова. Природно-географските дадености на този район го включват в полустепната зона, обхващаща южната част на Добруджа.

Два основни външни фактора са оказвали влияние върху съдбата на местните жители през доримския период – гръцките колонисти и номадите-скити. На крайбрежието, влизащо в земите на САКСИТЕ, били създадени две значителни гръцки колонии – Томи (дн. Констанца) и Калатис (дн. Мангалия). Названията им показват, че те са били основани до селища на местните жители. Калатис е имал и по-старо име – Кербатис (Cerbatis) [Plin. N. h., IV, 11, 40–50], потвърдено и от надпис, открит в Дионисополис [Mih. IGB, V, 5011]. Гръцките заселници в Томи също се настанили до заварено селище, чиито следи са открити при подводни проучвания в Констанца [Scarlat, C. Portul, 270].

Спокойното съществуване и развитие на двата града е могло да бъде осигурено само при поддържането на добри отношения с местните гети, т. е. САКСИТЕ. Обширните градски територии (хори) с неукрепени земеделски поселения [Ist.

Român., I, 548–550] на колонистите от двата града свидетелстват за спокойна обстановка в прилежащата област. В основата на отношенията с местното население е бил заложен търговският обмен. За него свидетелстват находките от вносна керамика, амфорна тара, монети в селищата и некрополите от земите на САКСИТЕ. Белег за праславянско присъствие в Калатис е и могилният некропол край града. В него е открита гробница от края на IV в., принадлежаща на гетски династ. Логично е да се предположи, че става дума за представител на владетелския дом на САКСИТЕ. На 15 км западно от Калатис, до дн. с. Албеш, се проучва укрепено селище (каменна крепост), датирано в IV–III в. пр. Хр. [Ist. Român., I, 549]. Възможно е това укрепление да е служило за резиденция на сакските владетели.

Присъствието на скити в дн. Добруджа е отразено в названието, което е получила тази област – Малка Скития (Μικρὰ Σκυθία) [Strab., VII, 4, 5]. Около Томи и Дионисополис (т. е. в територията на САКСИТЕ) са живели скити [Ps. Scymn., 618–810; ИТМ, 144]. Страбон: „Местата над Калатис, Томи и Истрос се обитават от скитите, кробизите и тъй наречените троплодити“ [Strab., VII, 5, 12; ИТМ, 215–216]. За същите места Плиний Стари посочва, че били обитавани и от скити-аротери (орачи), които имали градове: Афродисия, Либаст, Зигере, Рокобе, Евмения, Партенопотис, Герания [Plin. N. h., IV, 11, 40–50]. Част от посочените названия са гръцки и вероятно става дума за малки тържища (емпориони) на гръцки заселници. Другите имена могат да бъдат от ирански (скитски) или от праславянски произход. Те свидетелстват за съжителство между местните гети и уседнали скити-земеделци. В Малка Скития се намирал и съобщеният от Прокопий Кесарийски кастел Скитий (Σκυθιάς) [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 447].

Територията на САКСИТЕ влиза в полустепната зона и това обстоятелство я прави приемлива за стануващите в полето скити-номади. Някои археологически находки се оценяват като следа от скитското присъствие в този район. Такъв ранен паметник е надгробната каменна статуя от Ступина (до Капидава), смятана за скитска или за кимерийска. Мечът от Деболия де Жос (края на VI–V в. пр. Хр.) също принадлежи към този тип находки [Berciu, D. Contributions, 108–109]. Към тях се отнасят още: бронзовият котел от Кастелу (в долината на АКСИЙ-Карасу) [Aricescu, A. Cazanul, 565–569], кама от могила № 19 в некропола на Истрия, бронзов меч тип *акинак* (V в. пр. Хр.) от Меджидия – знак на царска власт, калъп за отливане на мечове от Адамклинси (V в. пр. Хр.) [Berciu, D. Contributions, 22–39]. Около произхода на тези находки се спори. Те са смятани за скитски произведения [Мелюкова, А. М. Скифия, 112–113] или за тракийски [Jordanov, K. Organisations, 84–85; Ист. Добр., I, 107].

Вероятно скитското влияние се засилва на юг от Дунав през първата половина на IV в., когато скитският цар Атей влиза в конфликт с Филип II Македонски (вж. тук параграфа за АНГЛИТЕ). От III–II в. пр. Хр. са известни монети на скитски царе, сечени в гръцките колонии.

Доказателства за съществуването на владетелска институция при САКСИТЕ през VI–V в. пр. Хр. трябва да се търсят в археологическия материал – укрепени

резиденции, могилни гробници, предмети – символи на царска власт. Споменатият по-горе меч-емблема от Меджидия е изолирана находка и няма следи от употреба. Той е от типа *акинак*, изобразяван върху каменните надгробни статуи. Ако се приеме, че мечът принадлежи на тракийското изкуство и има аналогии в скитски паметници [Berciu, D. Contributions, 22–39], то намирането му в долината на АКСИЙ (Карасу) при Меджидия дава основания да се мисли, че може да е бил притежание като знак на царска власт на местен владетел, т. е. на царя на САКСИТЕ.

През този ранен период първото външно събитие, което пряко засяга земите на САКСИТЕ, е походът на персийския владетел Дарий I срещу скитите (ок. 514 г. пр. Хр.). Сухопътната войска, движеща се към дунавската делта, пресякла и територията на САКСИТЕ. Според разказа на Херодот, докато другите племена „... без бой се предали на Дария, а пък гетите, които безумно се противопоставили, веднага били покорени; те са най-храбри и най-справедливи от траките“ [Hdt., IV, 92; ИТМ, 21]. Оценявайки военските качества на гетите, Дарий включил техни отряди във войската си. Допустимо е зад общото название гети да се потърси и евентуално участие на САКСИТЕ в тези събития.

През V в. пр. Хр. с възхода на Одриското царство неговите граници опрели на Дунав. Както свидетелства Тукидид, властта на Ситалк (445–424) стигала до Истър [Thuc., II, 97, 1]. Потвърждение на това е фактът, че във войската на Ситалк при похода му в Македония през 429 г. участвали гетски отряди [Пак там, II, 98, 4]. Гети участвали и във войската на цар Севт I през 411 г. [Polyaen., VII, 38]. Повечето изследователи приемат, че границите на одриската държава по това време са включвали и дн. Добруджа (т. е. земите на САКСИТЕ).

Изглежда, след разгрома на скитския цар Атей през 339 г. пр. Хр. от Филип II скитското влияние на юг от Дунав отслабнало и местните гетски владетели укрепили властта си. За това говорят подмогилените гробници, като тази от некропола на Калатис, издигната през този период – края на IV в.

През 313 г. жителите на Калатис въстанали срещу Лизимах. Към тях се присъединили Истрия и Одесос. Помощ била получена от съседните гети, Севт III и скитите [Diod., XIX, 73, 1–5]. Лизимах успял да превземе Калатис към 310–309 г. Сведението на Диодор за тези събития дава основания да се приеме, че САКСИТЕ, в чиято племенна територия се намирал Калатис, също са се включили в това въстание, насочено срещу Лизимаховата власт.

За периода III–II в. пр. Хр. изследователското внимание може да бъде насочено към т. нар. скитски монети. Става дума за ново критично вглеждане в целия материал като нумизматичен, епиграфски и лингвистичен проблем. Дали владетелите, чиито имена се срещат върху монетите и някои надписи от гръцките колонии, са скитски, или между тях може да има местни гетски династи от земите между Дунав и морето. Например името на цар САРИА (САРИАК) е определяно като иранско (скитско), но коренът SAR се среща и в имена на праславянски владетели – SARATOKOS, SROIOS. Сеченето на скитски монети се прекратява в края на II в. пр. Хр.

Във войните на цар Митридат VI срещу римската република от началото на I в. пр. Хр. като негови съюзници се включили и праславянски племена, обитаващи крайдунавските земи (вж. тук параграфа за АНГЛИТЕ). Допустимо е сред тях да са били и САКСИТЕ. В хода на военните действия станала и първата поява на римски легиони по Западното Черноморско крайбрежие. При похода на М. Т. Лукул през 72 г. пр. Хр. сред покорените градове били Калатис, Томи и Истрия [**Eutrop.**, VI, 10]. Така за пръв път римски крак стъпил в земите на САКСИТЕ.

Възможно е участие на САКСИТЕ и в събитията от 62 г. пр. Хр., последвали похода на Г. А. Хибрида до Истрия (вж. параграфа за АНГЛИТЕ). Тогава в антиримската коалиция, разгромила войската на Г. А. Хибрида край Истрия, участвали АНГЛИ, бастарни и скити.

Към 48 г. пр. Хр. се отнася покоряването на гръцките градове по Западното Черноморско крайбрежие от дакийския цар Бурбиста [Ist. Român., I, 611–612]. Може да се приеме, че тогава и владетелят на САКСИТЕ е трябвало да признае върховенството на Бурбиста.

Изглежда, към 40 г. пр. Хр. владетелският престол на САКСИТЕ вече е бил зает от ДАПИКС. Около 29 г. пр. Хр. ДАПИКС влязъл в конфликт със своя югозападен съсед РОЛЕС, гетски владетел в земите между околностите на по-късния Дуросторум (ез. Олтина) и устието на Атрис (Янтра). Последният бил римски съюзник и оказал решаваща подкрепа на М. Л. Крас в сраженията с бастарните край Дунав (вж. по-горе). Очевидно Дапикс е споделял антиримски настроения и може би това е била причината за сблъсъка му със съседния владетел РОЛЕС. Появата на М. Л. Крас в земите на ДАПИКС като съюзник на РОЛЕС решила съдбата на царя на САКСИТЕ. Не е ясно дали след смъртта на ДАПИКС властта над САКСИТЕ е била поета от неговия брат, който се радвал на благосклонно отношение от страна на М. Л. Крас. От разказа на Дион Касий се вижда, че римската войска се погрижила да потуши всички огнища на съпротива в земите на САКСИТЕ.

През периода след 28 г. пр. Хр. до 46 г. сл. Хр., изглежда, римската власт в Малка Скития е била упражнявана не пряко, а чрез тракийските (одриски) царе в Биза, които били съюзници на Рим. В отрязъка между 28 г. пр. Хр. (похода на Марк Л. Крас) и 14–15 г. сл. Хр. (учредяването на провинция Мизия) основната част от САКСИТЕ заедно със съседните англи се прехвърлили отвъд Дунав. Не може да се определи дали те са се задържали в земите на тамошните гети в дн. Мунтения и по долното течение на Серет, Прут и Днестър (вж. за аксиаки).

В началото на II в. тези равнинни области били в обсега на контрола, упражняван от управителите на провинция Мизия. Същевременно от изток се засилвал притокът на номадско сарматско население. Вероятно тези обстоятелства са принудили САКСИ и англи заедно с други праславяни – бежанци от южнодунавските земи, да се придвижат на север по поречията на Тира (Днестър) и Пората (Прут) в търсене на по-сигурни заселища. След това по Западен Буг и горните притоци на Висла САКСИТЕ слезли в равнинната част на дн. Полша и достигнали Балтийското крайбрежие (вж. по-долу параграфа за германските сакси).

В търсене на по-мек климат те се придвижили на запад и достигнали южната част на п-в Ютландия, където се установили. Заселването в тези земи между Северно и Балтийско море (дн. Шлезвиг-Холщайн) е станало най-късно в средата на I в. Така САКСИТЕ попаднали в описанието на Германия и Сарматия от Клавдий Птолемей. Близостта до морето вероятно е била търсена като повторение на обстановката и природната среда в южната им прародина. Докато там морето било обсебено от гръцките колонисти, в новите си заселища САКСИТЕ и англите имали възможност да се заемат и с мореходство. Техните набези по море започнали през III в. и се засилили през IV–VI в. Обект на нападенията им били крайбрежията на Галия и Британия и устието на Рейн. По-привлекателният мек климат на Британия и отслабването на римската власт там през IV–V в., изглежда, са били обстоятелствата, които довели до второ значително преселение на САКСИТЕ. По-голямата част от англите и част (вероятно не основната) от саксите напуснали Ютландия и на няколко вълни се настанили в Британия през периода между средата на IV и средата на V в. В това преселение се включили и части от други съседни племена – юти, варни, велти. Новите заселници на острова ликвидирали остатъците от римското имперско присъствие и наложили властта си над местното келтско население.

Забележителна е устойчивостта на връзката между двете племена – англи и САКСИ. Те пресичат заедно целия континент – от югоизточния му ъгъл до срещуположния северозападен край. Навсякъде те възстановявали първоначалното съседство от припонтийската прародина. Там англите са северни съседи на саксите. Същото разположение се запазва в Ютландия, а след това и в Британия.

Най-сложен като проблематика е въпросът за етническата промяна – германизирването на това праславянско племе. В настоящото изследване той се повтаря по сходен начин за редица германски племена. Това обуслови и необходимостта от моделирането на взаимоотношенията праславяни – германи през I–V в. Този предварителен модел може да бъде „проверен“ и чрез съдбата на саксите. В хронологичен ред начален момент на това взаимодействие е първата среща на преселващите се САКСИ и англи с германското население. Това трябва да е станало при навлизането им в равнинната зона между Северните Карпати и Балтийско море.

С придвижването на запад в междуречието Одер – Елба германското обкръжение е ставало по-плътно. Възможно е още в междинните усядания до установяването си в Ютландия (Шлезвиг-Холщайн) саксите да са приобщили отделни германски родове и малки племена. Този процес трябва да се е засилил след трайното заселване в Ютландия. С разрастването на племенната общност на саксите чрез включване на отделни общини и малки племена от местното германско население се стига до прагов момент в етническото съотношение. Праславянското ядро става малцинство и се извършва езикова и културно-битова асимилация. Бъдещи проучвания върху ранносаксонското общество в сравнителен план с праславянската и раннославянската култура вероятно ще могат да покажат какво от праславянското наследство (освен името) е съхранено у британските и континенталните сакси.

Предварително може да се предположи, че праговият момент на езиково-

културната промяна трябва да се търси на границата между II и III в. През III–V в. саксите, които остават на континента, и тези, които се преселват в Британия, вече са били германоезични.

II-3-3. АКСИАКИ

Към първите векове от новата ера се отнасят известията в изворите за съществуването на р. АКСИАК и на едноименно племе в Северозападното Черноморие. Като най-ранно сведение може да бъде прието съобщеното от Плиний Стари в описанието на брега между устието на Истър и Бористен (Днепър): „После (след река Тира – *Ч. Б.*) следват аксиаките (*Axiacae*), наречени така по реката, отвъд тях кробизите, река Роде, заливът Сагарий, пристанището Ордесос и на 120 хил. крачки от Тира реката Бористен...“ [**Plin.** N. h., IV, 12, 82; *Izvoare*, I, 404–405]. От този откъс става ясно, че веднага след р. Тира (Днепър), източно от нея, следват р. Аксиак и племето аксиаки, живеещо в поречието ѝ.

Известието на Помпоний Мела, също от I в. сл. Хр.: „В близост (до Хипанис – *Ч. Б.*) слиза Асиак (*Asiacae*), протичайки между калипиди и асиаки (*Asiacasque*). Последните ги разделя от истриките Тира, която извира...“ [**Pomp. Mela** De chor., II, 1, 7; *Izvoare*, I, 386–387]. Описанието показва, че р. Асиак се намира между Тира и Хипанис (Южен Буг). Племето асиаки живее по левия бряг на Тира, т. е. на изток от нея, а истриките (за тях вж. следв. части) – по десния.

У Ариан (II в.) намираме следния текст в описанието на черноморското крайбрежие: „Оттам следва пристанът на исиаките (*Ἰσιακῶν λιμὴν*). До него са петдесет стадии. А отгук до устието на Истър, наречено Псилон, са хиляда и двеста стадии. В средата е безименно пустинно място“ [**Arr.**, 20, 3; *Izvoare*, I, 588–589]. Тук явно става дума за племето аксиаки. Ново обстоятелство е наличието на пристанище в земята на това племе, вероятно в устието на р. Аксиак.

Клавдий Птолемей (II в.): „... след устието на река Бористен, което има, както се каза, градусите $57^{\circ}30'$ – $48^{\circ}30'$, (следва) устието на река Аксиак (*Ἀξιᾶκου ποταμοῦ*) – 57° – 49° , град Фиска, устието на река Тира“ [**Ptol.**, III, 10, 8; *Izvoare*, I, 554–555]. Река Аксиак е посочена още веднъж: „После между реките, които се намират по-долу от Бористен, от една страна реката Тира ... от друга страна реката Аксиак (*Ἀξιᾶκης ποταμὸς*) тече и тя през Сарматия...“ [**Ptol.**, III, 5, 6; *Izvoare*, I, 538–539]. По-долу е посочено, че Тира разделя Дакия и Сарматия [Пак там]. Това уточнение изяснява положението на р. Аксиак – в Сарматия, източно от Тира.

При сравнение на приведените откъси се вижда, че Плиний Стари и Кл. Птолемей поставят р. Аксиак между Тира и Бористен, а Помпоний Мела определя местоположението ѝ между Тира и Хипанис. Явно първите двама автори приемат устието на Хипанис като едно цяло с устието на Бористен и това е причината те да пропуснат Хипанис. Река Аксиак е отъждествявана с р. Тилигул.

Река Аксиак е отбелязана и на карти от XVI–XVII в. Така у А. Ортелиус „Карта на Черно море“ (1590) до устието на Тира е нанесена река, вливаща се в морето с име *Axiacae* [**Лаков, Л.** Атлас, карта 15].

По отношение на името на реката и племето трябва да се приеме за правилна формата у Плиний Стари (Ахiасае) и Кл. Птолемей (Ἀξιόκοσ) – река Аксиак, племе аксиаки. Формите у Ариан и Помпоний Мела са неточни.

Появата на това речно и племенно име през I в. сл. Хр. може да се постави във връзка с изселването на АКСИ от долината на Аксиопа в Добруджа при римското завоевание. Това обяснение би било несъстоятелно, ако се открие сведение отпреди 29 г. пр. Хр., съдържащо името на аксиаките и на р. Аксиак. Тогава може да се говори за отделно племе аксиаки, независимо от гетите по Аксиопа в Добруджа.

В полза на предположението, че аксиаките са изселници от Аксиопа, е и обстоятелството, че техни съседи откъм изток, по другия бряг на Тира, са истриките (т. е. истрианите). В Добруджа истрианите са били съседи откъм север на САКСИТЕ (АКСИТЕ), а КРОБИЗИТЕ – откъм юг (за КРОБИЗИТЕ вж. следв. части). Запазването на това съседство и около устието на Тира показва, че преселването на север е било осъществено съвместно при римското завоевание. Тогава част от АКСИТЕ, истрианите и кробизите пресекли Дунав (Истър) и избрали за нови местоживелища земите при устието на Тира.

Племенното име АКSIАКI е производно от АКSI, както са се наричали жителите на р. Аксиопа. Към основата АКSI е добавена наставка -АКI. Същото име е получила и реката (Аксиак) в новите местоживелища. Явно АКСИ е съществувало редом със САКСИ като название на гетите, обитаващи долината на Аксиопа. Акси е началната, най-старата форма на племенно име, която се покрива с корена АКSI на речното име (Аксиопа). Другите форми с представки и наставки са производни, по-късни.

II-3-4. САКСИ (германски)

Напускането от САКСИТЕ на родните им места и прехвърлянето през Дунав означавало несигурност и борба за нови поселища, които трябвало да бъдат получени или отнети със сила от други племена. Следите на саксите-преселници могат да се потърсят най-напред в един отдалечен северен район на континента. Там Клавдий Птолемей поставя племето сакси [Ptol., 2, 11, 7; 31]. Сведението отразява обстановка за времето най-късно до средата на II в. Според това описание на северните крайморски области хавките обитавали територията докъм ЕЛБА, после докъм теснината по Кимбрийски Херсонес (п-в Ютланд, дн. Дания) следвали саксите. Зад тях по р. Халусос докъм р. Суебос обитавали фародините. По-нататък Кл. Птолемей споменава, че саксите населявали и три острова близо до устието на Елба.

Тази племенна територия на саксите се поставя от изследователите в областта Шлезвиг-Холщайн. Източната граница е спорна поради неопределеността на р. Халусос, отъждествявана с Траве, Варнов и с други реки. Обстоятелството, че саксите не са споменати от Тацит, кара част от изследователите да оспорват достоверността на данните у Кл. Птолемей. Те приемат за първо сигурно известие съобщеното от Евтропий [Die Germ., II, 17]. То се отнася за 285–286 г. В него се казва, че франките (Franci) и саксоните (Saxones), които правели морето несигурно, били

заловени от римляните [Eutrop., 9, 21]. Тези пиратски нападения били насочени към южното и източното крайбрежие на Британия и северния бряг на Галия. За 286 г. се съобщава, че дружини от сакси и франки подкрепяли в Британия Каравзий, провъзгласен за император. Диоклециан (286–305) успял да ограничи пиратството на франките [Pan. Lat., 11, 7, 2].

От средата на IV в. нападенията на сакси (съвместно с франки) зачестили в устието на Рейн и по крайбрежието на Британия и Галия [Oros., 7, 32, 10]. Част от тях били настанени като лети, федерати и гентили в Северна Галия [Die Germ., II, 443–445]. Император Валентиниан (364–375) победил саксите и те са описани по това време по следния начин: „един народ, който живее на брега на океана и в прилежащите блата и със своята храброст и пъргавина всява страх“ [Oros., 7, 32, 10]. Съседни на саксите били англите. Границата вероятно е минавала по Eider и Danischen Wohld в Шлезвиг-Холщайн. Между 365 и 450 г., изглежда, на няколко вълни било извършено преселването в Британия на част от саксите заедно с англите и части от други племена.

Останалите на континента сакси през 531 г. в съюз с франките завладели Северна Тюрингия (между Елба и Боде). Настанилите се там сакси и местните тюринги скоро попаднали под властта на франките, срещу които неуспешно въставали (555 г.). В племенния съюз на саксите влезли племената хавки, херуски, ангривари, реудигни и авиони, чиито земи били присъединени до VI в.

За начина на разширяване на първоначалната племенна територия (в Шлезвиг-Холщайн) и създаването на по-голяма племенна общност в научната литература се поддържат две тези. Според първата това е станало със силата на оръжието, а според втората постепенно възникнал федеративен съюз на съседни племена, които приели като общ етноним името на саксите [Die Germ., II, 446–447].

Първата теза има за довод и социалното деление сред старите сакси. В извори-те се назовават няколко категории жители – благородници, свободни, лити, серви.

Други данни могат да бъдат оценени като основания за отстояването на втората теза. Това е обстоятелството, че саксите не са имали единствен крал, а властници (satrapae) в отделните области (Gauen). Съществувало общо събрание, което било свиквано веднъж годишно на р. Везер в местност, наричана Marklo. Там се събирали всички сатрапи от областите и по 12 избраници за всяка категория жители на отделните области. Те се занимавали със законите, разглеждали най-важните съдебни дела и решавали въпросите на мира и войната. Според Беда Благочестиви старите сакси нямали единствен крал, а повече сатрапи, управляващи племената. При война чрез жребий бил избран един и докато траела войната, всички му се подчинявали. След установяването на мир сатрапите ставали отново равни [Beda. Hist. Eccl., 1, 12].

Привеждам тук тези най-общии данни за общественото устройство на ранните сакси и с оглед да бъде очертана една от насоките на бъдещи проучвания за произхода на тази германска племенна общност. Това е сравнително изследване на праславянското, раннославянското и ранногерманското (в случая саксонско) общество

откъм институции, обичайно право, военна организация, селищни и семейни структури и т. н. Като нагледен пример може да послужи една оценка за някои прилики между елементите на демокрация и липса на единовластие у саксите с подобни черти при праславяните (данните у Прокопий Кесарийски, Маврикий и Теофилакт Симоката). У саксите стопанствата били водени в индивидуални и големи семейства. При южните славяни задругата се запазва до най-ново време.

Археологическите проучвания за старосаксонския погребален обред показват, че преобладава трупоишгарянето и гробовете са урнови, ямни и под каменни покрития [Die Germ., II, 446]. От IV в. се появяват и гробове с трупополагане и ориентация юг–север. Трупоишгарянето се запазва до времето на Карл Велики, когато е забранено със закон. Този обред съвпада с погребалните обичаи при праславяни и славяни-езичници.

По отношение на етнонима сакси съществено обстоятелство е фактът, че от гледна точка на германистиката името остава с неясна етимология – липсва приемливо обяснение върху старогерманска езикова основа [Die Germ., II, 17]. В преданието според разказа на Видукинд Корвейски то е изведено от названието *sax* – къс еднолезвиен меч [Viduk., I, 7].

Разбира се, въпросът за произхода на саксите не може да бъде разгледан в цялост без внимателно вглеждане в изворовия материал, пазещ племенното предание. Хрониката на Видукинд Корвейски *Деяния на саксите* е съставена в няколко редакции през периода 958–973 г. Авторът е бил монах в манастира Нова Корвея [Viduk., 26–30]. Тя съдържа част от устното племенно предание за произхода на саксите и ранната им история.

„И преди всичко аз, разбира се, ще разкажа немного за произхода и положението на народа, следвайки в тази част само мълвата, тъй като поради извънредната отдалеченост на събитията, почти изчезва цялата им достоверност. При това съществуват различни мнения: съгласно едни, саксите водят своето начало от датчаните и норманите (*de Danis Northmannisque*), а съгласно съждението на други, както съм чувал в младостта си от един човек, говорещ за това, от гърците (*de Graecis*), или както говорят подобни (тълкуватели), саксите всъщност са остатък от македонската войска, която, следвайки Александър Велики, вследствие на внезапната смърт на последния, се пръснала по целия свят. Впрочем няма съмнение, че (саксите) са били древен и благороден народ, за тях се говори в речта на Агрипа пред юдеите с думите на Йосиф и се утвърждава в изреченото от поета Лукан“ [Viduk., I, 2, р. 66, 126].

В разказа на Видукинд Корвейски ще отбележа първия съществен момент: наличието сред неговите събеседници на две мнения за произхода на саксите. Първата теза може да бъде наречена условно „северна“, а втората – „южна“. Това едновременно битуване на двете тези може да бъде оценено като точно отражение на начина, по който е станало формирането на германските сакси. А именно от сливането на две етнически съставки – праславянски преселници от Долен Дунав (гетското племе сакси) и германско население от Дания и Скандинавия. Първата съставка, първият корен е отбелязан с две характеристики:

1. Изразът „от гърците“ е обясним, когато имаме предвид гръцките колонии Томи, Калатис и Истрия, основани в племенните територии на саксите и съседните англи и истрияни. Епизодът със заговорника, говорещ гръцки език, в обсадената столица на Дапикс се вписва логично в обстановката на гето-гръцкото съжителство. Напълно естествено съседството и общуването с гърците-колонисти от тези пристанищни градове, продължило около шест столетия, са останали в паметта като най-характерния белег за изначалната земя.

2. Другата характеристика, оцеляла в преданието повече от девет века, е участието на сакси в македонската войска, предвождана от Александър Велики. Този момент също може да бъде приет за достоверен. Тук трябва да се обърнем към събитията от 341–339 г. при дунавската делта с участващи страни „царя на истрияните“, скитския цар Атеас, македонския владетел Филип II и гетския цар Котелас (вж. тук II-9-2). Последният към 339 г. пр. Хр. станал съюзник на Филип II и му дал за съпруга дъщеря си Меда. Възможно е Котелас да е бил владетел на англите, чиито земи явно са били застрашени от скитския цар. Походът на Филип II отвъд Дунав срещу цар Атеас може да бъде преценен и в логиката на евентуални съюзни отношения с местните гетски племена – сакси, англи, истрияни. Тогава македонската войска прекосила техните земи, за да се сражава с Атеас. Три години по-късно, след смъртта на Филип II през 336 г. пр. Хр., македонският престол бил зает от сина му Александър III Велики. Той също се появил в близост до земите на саксите – при похода срещу трибалите и отвъддунавските гети. Участието на траки от различни племена във войската му е засвидетелствано многократно в изворите. Логично е сред тях да е имало и гети-сакси. С основание може да се каже, че най-характерният момент за съдбата на този район е македонското присъствие. В преданието на германските сакси липсва моментът с изселването от прародината и породилата го причина – римското завоевание.

За южния „гръцки“ произход на саксите става дума на още едно място в поествованието на Видукинд Корвейски. Там са описани култови обреди на саксите преди сражение и са посочени техни божества.

„Когато настъпило утро, те поставили до източната врата орел, издигнали олтар на победата и съгласно суеверните обичаи на своите предци, както е прието у тях, започнали да оказват почест на своята светиня, по име (тази светиня – *б. пр.*) била Марс, по вида си на колона (тя – *б. пр.*) приличала на Херкулес, по местоположение това бил бог на Слънцето, когото гърците наричат Аполон. От това изглежда правдоподобно мнението на тези, които смятат, че саксите водят началото си от гърците, тъй като Херман или Хермес на гръцки означава Марс“ [Viduk., I, 12].

При представянето на тези езически обичаи и божества личи, че познанията на автора за гръцката и римската митология и религия не са точни. Все пак същественото, което може да се извлече от този разказ, е наличието на култове към: 1) бога на войната (Марс); 2) бога на Слънцето, олицетворяван от Аполон; 3) евентуално към Хермес и Херкулес. Тези култове са най-характерната съставка на тракийския пантеон. Според Херодот най-почитаните божества у траките били Арес, Ди-

онис и Артемида [Hdt., V, 7]. Освен това той споменава, че особено тачен сред тракийските царе бил Хермес. За култа към Аполон (т. е. към Слънцето) е посочена връзката със светилището на о-в Делос [Hdt., V, 33]. Тук бих отбелязал едно любопитно обстоятелство – особеното място на култа към Аполон в Калатис, т. е. в земите на САКСИТЕ. Градът бил основан от жители на Хераклея Понтийска след допитване до оракула на Аполоновото светилище в Делфи. Това сведение на Псевдоскимнос вероятно е почерпано от Деметрий, роден в Калатис [Ps. Scymn., 761–763].

Разбира се, трябва да се има предвид, че у средновековните хронисти при представянето на езическите божества на „новите“ народи с варварски произход се търсят съответствия в гръко-римския пантеон. Това отговаря и на похвата за архайзиране на началото на тези народи и извеждането му от стар и благороден корен – обикновено от Троя и Рим.

Но у Видукинд Корвейски описанието съдържа повече обстоятелственост и като че ли излиза от познатите схеми. Той самият оценява чутото от своите информатори за обичаите на предците като още едно доказателство в полза на „южната“ теза за произхода на саксите.

По отношение на племенната структура Видукинд Корвейски отбелязва следното: „... останалата част от победения народ била заставена да плаща данък, затова и до ден днешен народът на саксите се дели по произход и право на три вида. Княжеството на целия народ се управлява само от трима князе, които разполагат с властта да свикват войската. За определен срок и тези народи, както ни е известно, в зависимост от своето местоположение и название се обозначават като източни народи, ангари и вестфали“ (in orientalis scilicet populos, Angarios atque Westfales) [Viduk., I, 14; 135–136].

Трите народа се отъждествяват в изследванията, както следва: 1) източни народи – равнозначно на остфали; 2) ангари със значение средни, по средата, от *lat. angō, angor* ‘стеснени’; 3) вестфали – западни народи. По отношение на ангариите може да бъде потърсена и друга етимология (праславянска) във връзка с произхода на племето ангриварии, включено в саксонската племенна общност (вж. II-10-9).

Племенното название на саксите е запазено в имената на двете германски области Долна Саксония (свързана с първоначалната племенна територия в Шлезвиг-Холщайн) и Горна Саксония, наречена така поради властта на саксонските херцози върху този дял от Тюрингия и Майсен. Заселването на сакси в Британия става в обособени райони, чиито названия са съхранени в ранните извори – *Litus Saxonicum* (югоизточното крайбрежие), *Essex, Wessex, Sussex*.

II-4-1. АЛБА, АЛБОКЕНСИИ, АЛБАКИ

Клавдий Птолемей посочва сред племената на Дакия и АЛБОКЕНСИИТЕ: „Обитават Дакия в най-северната част, ако започнем от запад ... също така по-долу от тях биефи, буридавенсии и котенсии и по-долу от тях албокенсии (’Αλβοκήνσιοι), потулатенсии и сенсии...“ [Ptol., III, 8, 3; Izvoare, I, 542–543]. Александрийският географ представя племената в определен ред – те са по три в редица и реди-

ците се посочват от север на юг, а племената в „тройките“ – от запад на изток. Така АЛБОКЕНСИИТЕ попадат в предпоследната редица от Дакия. Последната, най-южната, е край Дунав. Ако потулатенсиите се свържат с поречието на Алута (Олт) (вж. тук II-7-3), а сенсиите с дн. р. Сабар в Мунтения, то за АЛБОКЕНСИИТЕ е логично да се приеме, че са в западната част на Олтения.

Такова местоопределяне се съгласува с данните за крепост Трансалба на южния дунавски бряг, в отсечката от речното течение, прилежаща към Олтения. Логично е да се предположи съществуването на срещуположно селище – Алба – на левия бряг в Траянова Дакия. В списъка на служебните рангове след готите, подчинени на дукса на Крайбрежна Дакия, е посочен един помощен отряд в Трансалба (Transalba) [Not. Dign., XLII, p. 95; ЛИБИ, I, 248]. Крепостта не е локализирана и може да бъде търсена в дунавския участък между Тимок и Искър.

Смятам, че местоположението на крепостта Трансалба трябва да се свърже с дн. с. Лабец, близо до дунавския бряг при гр. Лом. В турски документи – ЛАБЧЕ (1454–1455) [Боянич-Лукич, Д. Видин, 67]; ЛАБАЧ (1835, 1850) [Дамянов, С. Ломският, 324, 331]. Довод за такова отъждествяване е селищното име ЛАБЕЦ, което може да се изведе от корена ALBA и наставка -ЕС; ALBA > LABA (ликвидна метатеза) с прибавена умалителна наставка -ЕС. Ако Трансалба се е намирала при с. Лабец, то Алба на отсрещния бряг в Траянова Дакия трябва да бъде търсена в околностите на дн. с. Раст.

Формата на племенното име АЛБОКЕНСИИ е получена от основата AL-ВОК(A) и наставката -ηνσιοι. ALВОК(A) от своя страна като праславянска дума може да бъде разчленена на корен ALBA и наставка -ОК (< -АК). В дн. Олтения не може да бъде посочено речно или планинско име, което да е еднокоренно с племенното име АЛБОКИ (АЛБОКЕНСИИ). Такива названия са запазени в района на дунавската делта. От северната ѝ страна са разположени езерата Ялпуг и Катлабух. Първото се намира западно от дн. гр. Измаил и в него се влива р. ЯЛПУГ, на която се намират гр. Болград и други бесарабски селища. Езерото Катлабух е между градовете Измаил и Килия. То приема откъм север едноименната р. Катлабух (Катлабуг). Река Ялпуг има приток ЯЛПУГЕЛ. В Ялпуг се влива и р. АЛБОТА. Последната пази в названието си корена ALBA. Познати са следните форми на тези езерни и речни имена: IALPUG, CATALPUG, CATALABUG, CATLABUG [Ist. Roman., II, 384; III, 44; Giurescu, С. Pescuitul, carta]. Двете езерни и речни имена – Ялпуг, Катлабух, се извеждат от праславянския корен ALBA с наставка -АК:

1. ALBA-АК > ALBAК > ALВОК > ALБУК > ALПУК > ALПУГ > IALПУГ

2. ALBA-АК > ALBAК – към него е добавена отпред съставката КАТА, вероятно от гр. *κατά* – *нрч.* надолу, *предлог* по-долу; *κατω* – *нрч.* надолу, под.

КАТА-ALBAК > KATALBAК > KATALВОК > KATALБУК > KATLABУК > KATLABУГ > KATLABУН

KATALBAК (KATALВОК) е имало значение Долен Албак (Албок). И наистина езерото Катлабух се намира по-долу от Ялпуг, по течението на Дунав (най-северния ръкав) към морето. Така се възстановяват имената от предримската епоха на р. Албак (Албок), едноименното езеро, в което тя се влива, и съседната

река и езеро (Долен) Албок (дн. Катлабух). Около тях е била създадена племенна структура на местните гети, носеща същото име – АЛБАКИ (АЛБОКИ).

Част от тези АЛБОКИ са се преселили (или са били преселени от римските власти) в провинция Дакия наскоро след нейното създаване (106 г.). Кл. Птолемей посочва именно тях с името АЛБОКЕНСИИ в описанието си на Траянова Дакия. Названието АЛБОКЕНСИИ произлиза от племенното име ALBOKI, а не от ALBA (селищата ALBA и TRANSALBA). При все това последните са свързани с присъствието на АЛБОКИТЕ-АЛБОКЕНСИИ в дн. Мунтения. Производното название от селищното име ALBA би било ALB-ENSII у Кл. Птолемей.

Началната форма на племенното име намираме в названието на с. Албак (Albac), намиращо се на р. Ариеш в Западните планини, т. е. на територията на Траянова Дакия. Корена ALBA (> LABA) съдържат и античните топоними:

1. Alburnus Maior [CIL, III, 1260–1277] – рударски център в горното течение на Криш в Дакия (дн. Рошия Монтана, окр. Алба) [TIR, L-34, 26].

2. Лаберий (Λαβέριον) – кастел в Дардания [Proc. De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 436].

3. Лабуца (Λάβουτζα) – кастел в Дардания [Пак там].

4. Град АЛБОНА (ALBONA) в Либурния до п-ов Истрия [Ptol., III, 1, 28; Geogr. Rav., IV, 22; C. Porph. De adm., 30]. Днешното название ЛАБИН доказва посоченото фонетично развитие ALB(A) > LAB(A). Този корен във варианта ALBAN се среща в западната част на Балканите, на илирийско-панонска територия [TIR, L-34, L-35].

Според И. Дуриданов тракийският корен ALB означава ‘вода, река’ [Дуриданов, И. МИ Ломско, 170]. Бих отбелязал, че ALB(A) е родствен с ALM(A) при преход B ≥ M (вж. тук II-6-1). При значение на праславянското ALMA ‘ломя, лом, дълбая’ (срв. рум. albie ‘копаня, корито, речно корито’), то коренът ALB(A) смислово трябва да се свърже с ‘дълбая’. Самата основа на последната дума е възникнала от праслав. ALBA с прибавяне на предлог DA (бълг. до): ALBA > DA – ALBA > DALBA > DĀLBA. При D > G се получава разновидност GLĀV, GLUB. Срв. производни: глъб, глъбина, рус. глубокий, глуб, глубина; бълг. глоб ‘очна яма’, словен. globam [БЕР, I, 250]. От същия корен е и ЖЛЕБ при G > Ž. Срв. бълг. лоб ‘дъно’, лъпка диал. ‘долчинка, хлъгнина’ – местни имена: Влъбка (Габровско), Лобките (Разложко) [БЕР, III, 447, 558]. Те са производни от лъб ‘извито, втрапено място’. От същия корен е и лобур ‘дупка’. Фонетичното развитие от праславянския корен е, както следва: ALBA > LABA > LAB(A); LAB > LOB; LAB-KA > LAPKA > LĀPKA; LOB > LOB-KA; LOB > LOB-UR.

Представените дотук данни за праславянското племе АЛБОКИ създават основа за следната общоисторическа интерпретация. Племенната структура е възникнала около двете крайдунавски езера Ялпуг и Катлабух. Названията на последните (и на вливащите се в тях реки) съдържат праславянския корен ALBA, запазен в името на притока АЛБОТА. Праславянските езерни имена са възстановени като ‘Горен и Долен’ АЛБОК. По-ранната форма вероятно е съдържала само корена ALBA – без наставка. От тези хидроними е възникнало и названието на местните

жители – АЛБОКИ (АЛБИ – като по-ранен вариант). Тяхното племенно образувание е заемало земи, които са били част от северния дял (Бесарабски Буджак) на областта АНГЛА (вж. II-9-1). Следователно АЛБОКИТЕ са били малко племе, намиращо се под върховната власт на владетеля на АНГЛИТЕ. Едното възможно обяснение за появата на АЛБОКЕНСИИТЕ през II в. в приистърската част на Дакия почива върху хипотезата за преселване на АЛБОКИ от дунавската делта. Това е могло да стане при многократните прехвърляния на гетско население, осъществявани от римските провинциални власти.

II-4-2. ПОЛАБЯНИ, КЛОБЯНИ, *СЛАБЯНИ (СЛАВЯНИ), АЛБИНИ

От корена ALBA след промяна AL > LA (ликвидна метатеза) се появяват варианти, които откриваме в речни и езерни славянски имена. ALBA > LABA > LĀBA > LEBA; ALBA > LABA > LĀBA > LOBA > LUBA (напр. в Полша – р. Леба, Лебско ез., р. Лупава, Слупя). Името на голямата река Елба (Лаба, Лабе) се появява в изворите именно когато започва първата вълна от праславянското преселване на север – на границата между старата и новата ера. У Страбон (63 г. пр. Хр. – 19 г. сл. Хр.) най-късните описани събития са от първото десетилетие на новата ера. *Αλβις [Strab., 1, 2, 1; 7, 1, 3, 24]; Albis [Vell. Patr., 2, 106, 1; Pomp. Mela, 3, 30; Lucan, 1, 481; 2, 52; Plin. N. h., 4, 100; TIR, M-33, 21].

Все пак не бих формулирал хипотезата, че името Елба е праславянско, донесено от долнодунавските преселници.

Ранната форма на името претърпява развитие в местните славянски езици – *чеш.* Labe < Labě, *луж.* Łobjo, Lobje, *полаб.* *Labi. От тези варианти възникват племенни названия у славяни, обитаващи поречието на Елба.

В съюза на ободритите е влизало племето ПОЛАБЯНИ. То е заемало територия покрай течението на Елба – между притоците АЛСТЕР и БИЛЕНА. Названието ПОЛАБЯНИ е създадено в научната книжнина, а изворите форми на племенното име от X–XI в. са: POLABI, POLABINGI, TRANSALBIANI, ragus PALOBI; земята им – POLABIA [Nied. Sl. st., III, 129]. Главен град на племето е бил РАТИБОР (дн. Ratzeburg). Названието е възникнало от основа речното име (ALBA), представка-предлог PA (> PO), *бълг.* по. Варианти: 1) без наставка – POLABI; 2) с наставка – INGI – POLABINGI; 3) с наставка –ANI – TRANSALBIANI. Значение на названието – ‘жители по (река) ЛАБА’.

Към този корен можем да отнесем и споменатото от Баварския географ племе GLOPEANI, което се поставя в северозападния район на славянско разселване – между Одер и Елба [Nový, R. Die Anfänge, 143–146; Cihodaru, C. Geograful bavarez, 1124]. Основата тук е LOBE (отговаря на лужишката форма за ЕЛБА – Lobje). Обеззвучаването B > P е присъщо на славянската фонетика, но тук може да се касае за неточен запис. Представка е предлогът K(A) – ‘към, до, при’, а наставка –ANI: K-LOBI-ANI > KLOBIANI > GLOBIANI > GLOPJANI. Означава ‘жители до (река) ЛОБЪЕ (ЕЛБА)’. Като друго място на начално формиране на това племе и на неговото име може да бъде посочено поречието на р. ЛУПАВА (Полша). Тя се влива в

Балтийско море чрез Лебското езеро. Имената на ЛУПАВА и двете съседни реки СЛУПЯ и ЛЕБА образуват хидронимна група, произхождаща от общ корен ALBA: 1. ALBA > LABA > LĀBA > LEBA; 2. ALBA > LABA > LĀBA > LOBA > LOPA > LUPA > LUPA + AVA > LUPAVA; 3. LUPA > S(A) + LUPA > SLUPA > SLUPJA (с представка-предлог S(A)-). От варианта LOPA на речното име с представка-предлог K(A) > G(A) (*бълг.* към, *рус.* к) и наставка -ANI: K-LOPI-ANI > GLOPIANI.

От основата LABA с представка-предлог S(A) ‘от, до, при’ би се получила формата S-LABI без наставка. С наставка -ANI – съответно S-LABI-ANI > SLABJANI. При промяна B > V между гласните, което може да стане в гръцка среда или на славянска основа (такива случаи са известни в лексиката на някои славянски езици), би се получил етнонимът SLAVI, SLAVJANI. Неговото първоначално значение в случая е ‘жители от (река) Лаба’. Така може да се предложи още една хипотеза за произхода на това племенно название. То се появява в края на V – началото на VI в. и първоначално се отнася за западната раннославянска групировка склавини.

Обстоятелството, че етнонимът СКЛАВИНИ се появява откъм запад, е довод за предлаганата тук хипотеза. След разпадането на хунското племенно обединение в средата на V в. за праславяните от Долна Лаба (Елба) се отваря пътят към балканските провинции на Източната Римска империя. Тогава започват техните нахлувания съвместно с българи (прабългари) и успоредно с нападенията откъм изток на анти, т. е. на племената от източната раннославянска групировка – антската (вж. тук II-11-1).

Идващите откъм Лаба (Елба), т. е. от северозапад, праславяни наричали себе си SLABI (форма без наставка) или SLABJANI (с наставка -ANI). Възможно е да е съществувало отделно племе с такова име в долината на Лаба или това да е станало общо самоназвание на тамошните праславяни. В гръцка среда то е добило формите Σκλάβοι (Σθλάβοι), Σκλαβηνοί (Σκλαβίνοι) и съответно на латински Sclavi, Sclaveni (Sclavani).

Така през първата половина на VI в. идващите от северозапад праславяни станали известни на жителите на империята с това име. Идващите от североизток били наричани с по-старото праславянско име АНТИ. За праславяните в северните райони между Северните Карпати и Балтийско море се запазило праславянското название ВАНТИ (ВЕНДИ, ВЕНЕДИ) (вж. тук II-11-3).

Това обяснение напълно се съгласува с описанието на готския историк Йорданес за разположението на склавини, анти и венеци в средата на VI в. като клонове на един народ с общ произход. След падането на византийската укрепена граница по Дунав в началото на VII в. започнало масовото заселване на ранни славяни от трите групировки на Балканите. При тези придвижвания относителните граници между трите групировки били размити. Така етнонимът СЛАВЯНИ постепенно се разпрострял през VII–VIII в. върху цялата раннославянска територия на обитаване, като изместил названията АНТИ и ВЕНЕДИ.

Едно от племената в общността на саксите през VI–VIII в. е известно с името НОРДАЛБИНГИ (NORDALBINGI), т. е. северни АЛБИНГИ.

Това име може да се изведе от корена на речното име ALBIS (Елба) и наставка -INGI, присъща за много германски племенни названия: ALBA-INGI > ALBINGI. Неговото значение е ‘жители по (река) АЛБА’.

На това място ще предложа още една хипотеза, която е част от представената възстановка за праславянските племена АНГЛИ и САКСИ (вж. тук II-9-2, II-3-2). Както видяхме по-горе, племенната територия на праславяните АЛБОКИ обхващала земите около двете езера Горен и Долен Албок (дн. Ялпуг и Катлабух). Тя влизала в северната отвъддунавска част от землището на АНГЛИТЕ (Бесарабски Буджак). При изселването на АНГЛИ и САКСИ след събитията от 29–28 г. пр. Хр. е възможно част от АЛБОКИТЕ (или АЛБИТЕ – вариант на името без наставка) също да са поели бежанския път. Именно тази група може да бъде посочена като ядро на по-късните АЛБИНГИ (НОРДАЛБИНГИ) в земите между Елба и Рейн. Името в този случай представлява развит вариант на ALBI с добавена наставка -INGI.

II-5-1. АЛДА, АЛДАНИ, ЛАДА, БЪРЛАД

Река Бърлад (*рум.* Bârlad) е ляв приток на Серет. Извира от платото Бърлад и басейнът ѝ обхваща южната половина на междуречието Серет – Прут. На нея е разположен и едноименният град. Градът се споменава в руски летописи във връзка със събития от XII в.: „... въ Берладъ“ (1172 г. – Ипатиевски летопис). В документи и карти се срещат следните форми на името: forum Berleth, Barlath fluvius, Barlath.

Етимологията на името не е изяснена – търси се келтски, готски, арабски произход от лично име. Според Б. П. Хашдеу то произлиза от общославянското *berlo (пръчка, съчка) с унгарска наставка -dj.

Смятам, че името е двусъставно и началната праславянска форма е била BARA ALDA с последващо развитие: BARA ALDA > BARALD(A) > BARLAD > BĀRLAD. Поставянето на съставката БАРА (река) пред името на реката е познато в праславянските земи: Олт (Бараолт), Тиса (Партиск) (вж. II-7-2 и следв. части).

В *Описание на земята* на Дионисий Периегет (II в.) са посочени реките АЛДЕСК и Пантикап: κείθι καὶ Ἀλδήσκοιο καὶ ὕδατα Παντικάλαιο [Dionys. Perieg., 314]. Те се намират до Рипейските планини и се вливат в Северно море. Двете реки протичат през земята на агатирсите. В схолия към този текст е пояснено, че Пантикап се влива в Истър. Според друг коментар (Евстатий), в описанието се е получило объркване с понтийския Понтикапей. Допуска се, че при АЛДЕСК е възможно неточно предаване на речното име ОРДЕСОС, назовано у Херодот (К. Мюлер) [вж. Nied. Sl. st., I-1, 178]. По отношение на хронологическия показател за двете имена трябва да се отбележи, че Дионисий Периегет е използвал по-стари автори – Калимах, Аполоний (III в. пр. Хр.), Посидоний Апамейски (I в. пр. Хр.).

Важен ориентир за местоопределянето на реките АЛДЕСК и Пантикап е пояснението, че те протичат през земята на агатирсите. Според Херодот последните обитавали земи около р. Марис (дн. Муреш) [Hdt., IV, 48]. Приема се, че част от

агатирсите са обитавали и Източното Прикарпатие (археологически данни от Буковина и Поделия [Ist. român., I, 410]. Горното течение на Бърлад попада в тази зона. По-горе беше отбелязано пояснението в схолията, че другата река – Пантикап, се влива в Истър. Самият Бърлад е ляв дунавски приток. Следователно съществуват основания за предположение, че р. АЛДЕСК от описанието на Дионисий Периегет е тъждествена с дн. р. БЪРЛАД (АЛДА). Първото име съдържа същата основа – ALD(A) и наставка -ESK. С такава наставка са образувани и други праславянски речни названия – АРТЕСК (Арда), ТИБИСК (Тимиш). И при двата примера сегашните названия са или без наставка (Арда), или тя е променена (Тимиш). В настоящата работа е показано, че редица речни имена (Олт, Арда) имат варианти с различни наставки. Така че и при АЛДА-АЛДЕСК е допустима такава вариантност.

Съществуването на праславянски корен ALDA се потвърждава от античния топоним Алдани (Ἰλδανες), кастел в областта Найсос (Ниш) [Proc. De aed., IV, 4; ИТМ, 437]. Името е приемано за келтско (В. Бешевлиев) или тракийско (В. Томашек, Матееску, Й. Русу, Д. Дечев) [Beš. Prok., 104]. Към този корен може да бъде отнесено и жителското име Ὀλδηρος, произлизащо от селищно име *олδα (надпис от Сяр) [Detsch. Spr., 57, 340], с промяна в началната гласна А > Ǻ > О от ALDA > OLDA.

Кастелът Алдани вероятно е бил построен до едноименно селище. Името има строеж на племенно название. Получено е от корен ALDA и наставка -ANI. Означава ‘жители при (река) Алда’. Възникването на селище и кастел край Найсос с това име може да бъде обяснено като настаняване там на преселници от река (Бара) Алда. Явно там е съществувала племенна структура на местните гети с име АЛДАНИ. Формата с наставка -АНИ е характерна за раннославянския период (VI–VIII в.). По-старата начална форма е била без наставка – АЛДИ (ALDI).

Вероятно племенният център на АЛДИТЕ (АЛДАНИТЕ) е носел същото име и негов приемник е средновековният град Бърлад. В края на III в. пр. Хр. горното течение на р. Бърлад е било заето от БАСТАРНИТЕ. Тяхното присъствие в тези земи се свързва с археологическите паметници на културата Поянещ-Лукашевка, чиято горна хронологична граница е краят на I в. пр. Хр. [Ist. român., II, 668]. Долното течение на р. Бърлад (Алда) влиза в зона, която при войните на император Траян с даките била поставена под римски контрол. Там (в дн. Мунтения и Южна Молдова) били създадени римски лагери с постоянни гарнизони. Това предполага, че сред местните гети, включително АЛДИТЕ, е било предизвикано преселване на север. За такива събития говорят и добитите археологически данни при разкопки на гетските поселения. Крепостите в Източното Прикарпатие (Бътка Доамней, Пятра Шоймулуй, Ръкътъу, Браду, Пояна Дулчеш) са разрушени, а селищата напуснати. Създадените по-късно нови селища са открити и разположени на ниски места. За изселването на местните гети допринесло и друго обстоятелство – сарматският натиск откъм изток. През I в. САРМАТИТЕ-РОКСОЛАНИ заели степта на Бесарабски Буджак и долното течение на Бърлад. През следващото столетие те се настанили и по горното течение на реката [Пак там, 668–669].

II-5-2. ЛЯДИ, ЛЕНДЯНИ

Този етноним, название на поляците, е използван предимно от източните съседни народи. Приема се, че произлиза от общославянското *led (lend) ‘необработено поле, целина’ [SSI-1, 12]. Баварският географ посочва племе Lendizi, което е поставяно в региона на Средна Елба, стигащ на изток до горното течение на Одер (приток Бобра) [Nový, R. Die Anfänge, 146]. Поради съществуващата възможност в славянските езици за промяна d > dz, особено изразена в полския и в белоруския език, създават се условия за смесване на близки по звучене корени. В случая това са LE(N)G > LE(N)Z и LEND > LENDZ.

Староруската форма на етнонима е ljadsky (лядскы). Липсва носовката и коренната гласна JA говори за предишно колебание А-Е, т. е. за праславянски звук Ä, преминал в Е при полското название и в JA при руското. Руската форма съхранява по-добре първоначалния корен LAD, произведен от праславянския ALD(A).

Етнонимът ЛЯДИ може да бъде съотнесен към имената на две реки в Югоизточна Полша. Река Лада е приток на Танев (Танва), който се влива в САН. Малко по север е р. Владавка (Володава) с град Влодава на нея, ляв приток на Западен Буг. Двете речни имена могат да се изведат от праславянския корен ALDA: ALDA > LADA. Второто име е с представка-предлог V(A) ‘в, във’ и е претърпяло следното развитие:

1. V-ALDA > VALADA > VOLODA с прибавена наставка -AVA за речни имена – VOLODAVA. В случая ликвидната метатеза е непълна.

2. V-ALDA > VALADA > VLADA (пълна ликвидна метатеза). Добавени са две наставки – -AVA и -KA: VLADAVA > VLADAVKA.

Ако се върнем към посоченото при Баварския географ племе Lendizi, то неговата територия може да бъде потърсена на изток от Одер, към басейна на Сан. Името на това племе е претърпяло следното развитие от първоначалната форма ALDI:

1. ALDI > LADI > LJADI

2. ALDI > LÄDI > LEDI > LENDI с наставка -ICI > LENDICI, с наставка -IČI > LENDIČI, с наставка -ANI > LENDJANI. Така се получават вариантите 1. LJADI; 2. LENDI; 3. LENDICI; 4. LENDIČI; 5. LENDJANI.

Такова местоопределяне се съгласува с обстоятелството, че племенното име е било прието в руска среда именно поради непосредственото съседство. Там то се е превърнало в общ етноним за поляците.

Въз основа на гореизложеното племенната история на лядите може да бъде възстановена в следната последователност:

1. В края на I и началото на II в. при римското проникване в долното течение на р. ALDA (Бърлад) част от ALДИТЕ били увлечени от потока на преселващите се на север гети.

2. Тяхното преселение завършило в областта между реките Сан и Западен Буг, където пренесли речното име ALDA – ЛАДА с вариант ВЛАДАВА.

3. През раннославянския период (VI–VIII в.) племенното им име добило няколко варианта – ЛЯДИ, ЛЕНДИ, ЛЕНДИЧИ, ЛЕНДИЦИ, ЛЕНДЯНИ.

II-5-3. ЕЛДЕ, КОЛЕДИЧИ

КОЛЕДИЧИТЕ са лужишко племе, обитавало територия на левия бряг на Елба, между Сава и Долна Мулда. В изворите от IX–XI в. се срещат следните форми на племенното име: COLODICI, KOLEDIZI regio, COLODIKI, pagus COLODIKI, locus COLIDICI (дн. Kolditz), CHOLIDIKI [Nied. St. sl., III, 115–116]. По-долу по течението Елба приема десния приток ЕЛДЕ, чието име може да идва от ALDA. Названието на племенния център повтаря племенното име. Освен този главен град, КОЛЕДИЧИТЕ са имали в земите си единадесет градища. През XI в. е известна и княжеска институция на племето.

Племенното име съдържа основа LADA, представка-предлог КО (< КА) (срв. рус. к, ко ‘към, до’) и наставка -IKI, -ICI, -IČI. Началната основа е възстановена като LADA, защото само от нея могат да възникнат вариантите LED(A), LOD(A) при преглас А > Ä > Е; А > Ā > О. Наставките -ICI, -IČI са производни от -IKI. Коренът LADA е променена форма на ALDA след пълна ликвидна метатеза. Цялата структура има следното развитие: КО-LAD(A)-IKI > KOLADIKI > KOLEDIKI > KOLIDIKI (-ICI, -ICI); KOLADIKI > KOLODIKI (-ICI, -IČI).

Значението на името е ‘жители при (река) Леда (ЛАДА)’.

Речното име ELDE също може да бъде изведено от ALDA. Като сравнение ALBIS – ELBA (А > Е); ALTA > ELTA (VELTI).

Разгледаните дотук данни позволяват произходът на племето КОЛЕДИЧИ да бъде потърсен по поречието на АЛДА (Бърлад). Пътят на преселващите се на север АЛДИ минавал по Днестър до горното течение на Западен Буг. Там се установили част от АЛДИТЕ, чиито наследници били ЛЯДИТЕ. Другите АЛДИ продължили пътя си на запад, като пресекли Висла и Одер и стигнали до Елба. Новоизграденият племенен център носел племенното име.

Втората хипотеза за мястото на първоначално племенно формиране трябва да се свърже с притока на ЕЛБА – ЕЛДЕ. Ще посоча и трета хипотеза, която се отнася отново за дакийските земи – дн. р. КОЛЕНТИНА в Мунтения (вж. следв. части).

II-5-4. ЛАДОГА

В руското летописание началото на Новгород е представено по следния начин: „О великом Новеграде и о Руси. И пришедше словене с Дуная и седше у езера Ладожьскаго, и оттоле прииде и седоша около озера Илменя“ [Воскр. лет.].

Река Волхов изтича от езерото Илмен и се влива в Ладожкото езеро при град Ладога. Новгород Велики е издигнат в началото на р. Волхов при изтичането ѝ от Илмен.

Селищното и езерно име ЛАДОГА е съчетание от основа ЛАДА и наставка -ОГА: ALDA > LADA > LAD-OGA при -OGA < ОКА < АКА. Тук също може да се помисли за връзка с р. АЛДА (Бърлад). За езеро ИЛМЕН може да се потърси връзка с ИЛАМА (Яломица), а за ВОЛХОВ с ЕЛХОВ (Илфов) (вж. следв. части). Трите реки са в дн. Мунтения и Южна Молдова, като две от тях се вливат направо в Дунав. С думите на преданието, записано от летописеца – „и дойдоха славяните от Дунав и се заселиха при Ладожкото езеро“, могат да бъдат обяснени най-добре тези съвпадения.

II-6-1. АЛМА, ЛОМ, АЛМИ

Праславянският корен ALMA може да бъде изведен от група антични топоними:

1. Алмус – река (дн. Лом, приток на Дунав, Северозападна България) и кастел (при дн. гр. Лом) в нейното устие на Дунав; *Almus* (надписи); *Almo* [Tab. Peut., 7, 5; It. Ant., 219, 4; Not. Dign. Or., 42, 10, 19; *Iord. Get.*, 266]; *Αλμος* [*Proc. De aed.*, IV, 6]. Поречието на този дунавски приток може да бъде включено в племенната територия на мизите, макар че границата им с трибалите е трудно определима. Речната долина с едноименно селище в устието предполага и съществуването на племенна структура със същото име АЛМИ (незасвидетелствани в писмените извори).

2. Град Алмана – „ad Almanam urbem...“ [*Liv.*, 44, 26, 7], град някъде до р. Аксий (Вардар).

3. Град Алмене – ’Αλμῆνη πόλις [*St. Byz.*, 76, 10], вероятно се е намирал до Черно море [*Detsch. Spr.*, 12].

4. Планина Алма, дн. Фрушка гора, северно от Сремска Митровица, Сърбия – *Almus mons* [SHA, Prob., 18; *Eutrop.*, IX, 11]; ὄρος τι ’Αλμῶν [*Dio Cass.*, LV, 30].

5. ’Αλματαί – една от реките в земята на печенегите (X в.) [*C. Porph. De adm.*, 42].

6. Ламатис, пътна станция при дн. Добрине, район Баня Лука, Босна: *Almate* [It. Ant., 269, 1]; *Lamatis* [Tab. Peut., 8; *Geogr. Rav.*, IV, 19]. В случая има промяна – ликвидна метатеза в началото на името *Almatis* > *Lamatis*.

7. В гръцките области: ’Αλμος (речно име в Тесалия и селищно в Беотия); ’Αλμῖνη (област в Югозападен Епир) [*Янакиева, С. Предгръцкото*, 89].

Етимологията на корена ALMA и съответно на *трак.* *Αλμος се търси в *и.е.* *Ολμος ‘бръст’ (срв. *лат.* *ulmus*). Възникването на речното име в този случай е обяснено с многото брястове покрай реката [*Георгиев, В.* Етим., 44; *Бешевлиев, В.* Античната, 341; *Дуриданов, И.* МИ Ломско, 1703]. Друга хипотеза се опира на балтийски водни названия и значението на корена е изведено от *литов.* *almati* ‘непрестанно тека’ [*Durid. Thr.-dak.*, 15, 16].

Коренът ULM(A) е запазен в следните антични топоними:

1. Улмус – *mutatio Ulmo* [It. Burd., 566, 5; ЛИБИ, I, 40] – пътна станция между Найсос и Сердика, при дн. Цръвен брег, район Бела Паланка, Сърбия.

2. Улмус – Ulmos vicus [It. Ant., 131, 3; ЛИБИ, I, 28]; Ulmo [It. Burd., 563, 4] – пътна станция в Долна Панония при дн. Товарник, обл. Винковци.

3. Ulmetum (надписи); Οὐλμιτῶν [Proc. De aed., IV, 7; ИТМ, 441] – село (викус) и укрепление при дн. Пантелеймон де Сус, обл. Констанца, Северна Добруджа [TIR, L-35, 75]. Други изследователи определят етимологично името ALMUS като латинско (от *лат.* *almus* ‘плодороден’) – В. Томашек, Ст. Младенов, Д. Дечев, Филипиде, или като илирийско – К. Крае, Майер [Веџ. Prok., 119].

Смятам, че коренът ALMA е праславянски. Приемствеността в речното име ALMUS – ЛОМ и съответно на античната крепост и дн. гр. Лом дава ключ за проследяване развитието на лексемата от праславянски към съвременните славянски езици: ALMA > ALAMA > LAMA > LAM(Ъ) > LOM(Ъ).

Първоначалната форма претърпява обръщане на сричката AL- (ликвидна метатеза), като ALA- е междинна степен (може да бъде наречена непълна метатеза). Значението на праславянската дума ALMA може да се определи като ‘падина, процеп, ров’ и то се запазва в *стб.* *ломъ* и *нбълг.* *Лом*. Сравнителен лексикален материал от славянските езици се съгласува с посоченото по-горе развитие на този корен:

Бълг. ЛАМ – диалектна дума (Никопол, Плевен, Видин), т. е. в района на р. ЛОМ, със значение ‘дупка, яма, падина, локва, хендек’ – като изходна форма е посочена предполагаема праславянска дума *ЛАМЪ [БЕР, III, 297]. Към този корен са *бълг. диал.* *ламеж*, *срхр.* *ламеш*, вероятно от ламам (ломя), редом с *бълг.* *лемеж*. Двата варианта показват колебание А-Е и преход към Е в коренната гласна (*праслав.* *Ä*).

Бълг. диал. ЛЪМ ‘окоп’ [БЕР, III, 555] може да се получи само от ЛАМ при А > Â (потъмняване).

Бълг. Лом – различни значения: чупене, рушене, стръмно място; *чсл.* *ломъ* – блато; *срхр.* *лом* – чупене, трошене; *словен.* *lom* – същото знач.; каменолом; *струс.* *ломъ* – чупене, трошене, повалена гора; *укр.* *лом* – същото знач.; *чеш.* *lom* – същото знач., каменолом; *словаш.* *lom* – чупене, трошене, пролом; *стпол.* **latъ* [пак там, 464]; *ствнем.* *lat*; *стсакс.* *lat*; *нем.* *lahm* ‘куц, сакат’.

Приведеният сравнителен материал предлага няколко варианта на корена, получени при промяна на гласната – ЛАМ, ЛЪМ, ЛЕМ, ЛОМ. Първата форма е изходна, а останалите три – производни.

В поречието на ЛОМ (АЛМУС) съществуват три едноименни с реката селища – селата Горни и Долни Лом в горното течение и гр. Лом при устието на реката. В историческите извори името на града се среща в следните форми: Лом (1454), Ломград (1560), *нем.* *Lomgrad* (1701), Лом паланка, Кара Лом [Намерански, М. Имената, 108]. Долината на р. Лом е известна още в турски документи: Булмие – каза (1639), Болмия – нахия (1777), Пулмие – нахия (1591), Полемия – кадилък [Пак там, 112], *бълг.* *Поломие*.

Очевидно обитателите на тази обособена от физикогеографския фактор територия са били свързани в някакъв вид общност още от най-стари времена. През VI–IV в. пр. Хр. предполагаемата племенна структура на АЛМИТЕ трябва да се е

намирала под властта на съседните ТРИБАЛИ. Появата на келтски племена на Дунав между Сава и Морава променила обстановката в района и предизвикала залеза на трибалското обединение. Към края на I в. пр. Хр. в този район стават известни МИЗИТЕ, в чийто племенен съюз, изглежда, са влизали и АЛМИТЕ. Походите на М. Л. Крас през 29–28 г. пр. Хр. в земите на МИЗИТЕ поставили началото на римското присъствие, което било окончателно утвърдено със създаването на провинция МИЗИЯ в 15 г. сл. Хр. В този интервал от време части от мизийските племена, в това число и АЛМИТЕ, поели изселническия път на север.

II-6-2. ДАЛМА, ДАЛЕМИНЦИ-ГЛОМАЧИ

Два антични топонима представят дума, производна от корена ALMA. Тя е получена с представка-предлог DA (> DO ‘до, при, край’) и има значение ‘до АЛМА’: DA-ALMA > DALMA.

1. Далмата (Δάλματας) [**Proc.** De aed., IV, 4; ИТМ, 438] – кастел в Ремесианска област (при дн. Бела Паланка, Източна Сърбия). С наставка -АТА.

2. Според друго четене, посоченият по-горе гр. Алмана у Тит Ливий трябва да е с форма Dalmana [ИТМ, 172, бел. 137].

Едно от племената на лужишките сърби по Елба се споменава в изворите с две имена и това остава загадка за изследователите. Става дума за племето ДАЛЕМИНЦИ-ГЛОМАЧИ. В изворите от IX–XI в. първото име е представено така: DELEMCHION, DALMATAE, DALMATII, DALAMENSAN, TALAMINZI, DALMANTIA, DALAMANCI, DALAMINZE, DALMINIZE, DELEMINCI, DALAMINCI, THALAMINCI, TALEMENCE, provincia DALAMINZA, DALMATIA pagus, DALMANTIA, DELEMINZE, TALMENCE, THALEMENCHE [**Nied.** Sl. st., III, 119].

У Титмар са посочени две имена на племето: „... in provinciam quam nos Teutonice Deleminci vocamos, sclavi autem Glomaci appellant.“ Едното название се употребява от немците, а другото от славяните. Л. Нидерле прави следния коментар: „Замяната на името далеминци с гломачи е загадъчно – вероятно племето гломачи е изместило предишното – далеминци“ [**Nied.** Man., I, 453]. Други смятат, че едното име е немско прозвище [SSS, 1958, 36].

Обяснението може да се намери при сравнителен морфологичен и семантичен разбор на двете имена. При съпоставка на вариантите на името ДАЛЕМИНЦИ може да се изведат началната форма и начинът на образуване. Вариантите DALMATAE, DALMATII, DALMINZE, DALMINIZE, TALMENCE съдържат корена ALMA без промяна, дължаща се на ликвидна метатеза: AL (> ALA) > LA. Това е и началната форма на името и тя потвърждава набеязаното тук фонетично развитие. Следователно името е съставено от три елемента: 1) представка-предлог DA (бълг. до); 2) основа ALMA; 3) наставка: -АТИ; -ИНИ; -ИЦИ; -АНИ; -ЕНИ. При вариантите DELEMINCI, TALEMENCE се наблюдава преход А > Е (срв. ламаш-лемеж).

Всъщност при основата DALAMA не е сигурно дали се касае за непълна ликвидна метатеза ALAMA или за пълна LAMA, тъй като има среща с гласната A на представката-предлог DA.

Всички варианти на името произлизат от една основа – DALMA, и имат значение ‘жители до Алма’.

Другото племенно название има следните варианти в изворите: GLOMACI, GLUMICI, GLOMUZI, ZLOMIZI, ZLOMEKIA. Споменава се селищно име Lomatsch и езеро Glomuzi [Nied. St. sl., III, 119–120]. Наблюдава се колебание O > U в основата, преход G > Z и различни варианти на наставката: -EKI; -ACI; -ICI; -IČI; -UCI.

Другото название на племето – GLOMAČI (GLOMACI), също може да бъде изведено от праславянския корен ALMA, но с представка-предлог KA (към, до, при) и наставка -AČI (-ACI).

Развитието на името е могло да протече в два варианта:

1. KA-ALMA-AKI > KALMAKI > KLAMAKI > KLĀMAKI > KLOMAKI > GLOMAKI > GLOMAČI (или GLOMACI)

2. Направо от основа LOM (производна на ALMA) с представка-предлог K(A) и наставка -AČI (-ACI): K(A)-LOM-AČI > KLOMAČI > GLOMAČI.

Вторият вариант може да бъде отнесен към раннославянския период (VI–VIII в.). При първия вариант началото на развитието отива в праславянската епоха. Тук е показана и промяната в наставката -AKI (праславянска) към раннославянските -AČI, -ACI (K > Č или K > C пред мека гласна).

Значението на името е ‘жители към (при, до) АЛМА’, т. е. същото като на първото племенно название. Така може да бъде обяснено съществуването на две названия с едно и също смислово съдържание. Едното е „замръзнало“ и пази по-стара форма, а другото се е съгласувало с развитието на езика.

ДАЛЕМИНЦИТЕ-ГЛОМАЧИ заемаха територия по двата бряга на ЕЛБА: на запад до горното течение на Мулда, а на изток до р. Ползница. По-важни техни селища са били: Корин (Corin), Доблин (Doblin), Гана (Gana), Могилина (Mogilina), Мисна (Misna). Названието на последното селище може да се отъждестви с праславянското племенно име МИСИ (МИЗИ). Именно в територията на мизите (дн. Северозападна България) се намира долината на АЛМА-ЛОМ, т. е. АЛМИТЕ са били мизийско племе.

Тук, разбира се, веднага възниква проблемът за мястото на формиране на това полабско племе, след като имената му водят към праславянската епоха. Допустимо е това да е била долината на АЛМУС-ЛОМ от територията на мизите. Преселването на мизи в долината на Лаба (Елба) е добре засвидетелствано (вж. следв. части). Същото се отнася и за АРТАРИ-РАТАРИ от долината на Арчарица (вж. тук II-17-1). Така появата на племето ДАЛЕМИНЦИ-ГЛОМАЧИ на Елба може да бъде разглеждана като част от преселението на мизите при римското завоевание.

II-6-3. КАЛМА

С основата GLAMA, GLOMA (производна на KALMA), освен племенното име гломачи от Полабието, могат да бъдат свързани и редица местни названия в славянските земи, като:

1. Река Гломя в Полша, северно от Познан, приток на Гвда, която се влива в Нотец.
2. GLAMOŃ – средновековно княжество в Хърватия.
3. GLAMOŃ – село в Босна. При тези две имена е запазен корен LAM, т. е. не е осъществена промяната LAM > LOM.
4. Гломач – село в Сърбия.

II-6-4. АЛАМАНИ

Проследяването на праславянски племенни образувания с име, произлизащо от корена ALMA, опира и до проблема за произхода и началната история на германското племе АЛАМАНИ (АЛЕМАНИ). То се появява в зоната, където преселващите се на север праславянски племена се смесват с германско население. Първите сведения за аламаните се отнасят към началото на III в. За пръв път името на племето се споменава във връзка с похода на император Каракала през 213 г. Тогава римските легиони навлезли от Ретия в северните земи, достигнали р. Майн и нанесли поражение на аламаните [Dio Cass., 77, 13, 4]. Обиталищата на това племе, изглежда, тогава са били по горното течение на Майн и притока му Редниц.

Към 260 г. аламаните пробили римския лимес между Дунав и Рейн. Те заели част от провинция Горна Германия и Ретия и се заселили там [Die Germ., II, 338–342]. През III и IV в. те извършвали чести нападения в съседните области на империята. Същевременно изпращали свои отряди на служба в римската войска. През 496 г. били победени от франкската държава. Обичайното право на аламаните било кодифицирано в началото на VIII в. (Lex Alamannorum). Властта била в ръцете на херцоzi, поставяни от франкския крал без право на наследяване.

Агатий Миринейски (VI в.) предава сведенията на А. Квадратус (III в.) за аламаните. Там те са наречени „събран накуп смесен народ“ [Agath., 1, 6]. Предполага се, че в племенния съюз на аламаните са влезли групи, отделили се от различни племена. Мнозинство имали пришълците от племената СЕМНОНИ и ХЕРМУНДУРИ. Племенният съюз нямал единна върховна власт. Населението било групирано в малки племена и общности със свои вождове (reges) и собствени племенни имена, понякога по името на вожд. Вождовете били независими и равнопоставени. Сключвали самостоятелно съюзни договори с Рим или с други племена. Изглежда, преди поражението през 496 г. не се е стигнало до установяване на единна кралска власт [Die Germ., II, 337–338].

Етимологията на племенното име се извежда от *горнонем.* Allmänner или Altmann със значение ‘мъжки съюз’ (букв. ‘всички мъже’). Исидор Севилски (VII в.)

е оставил следната бележка за името на аламаните: „Отвъд Дунав тече р. Ланус, от която са взели името си аланите, както и жителите, които обитават край р. Леманус (iuxta Lemannum fluvium), се наричат алемани (Alemanni)“ [Isid. Hisp., IX, 2, 94].

Отбелязвайки неубедителността на етимологията Allmanner, бих добавил, че сведението на Исидор Севилски дава по-логична и приемлива посока за издирване. Земите до Горен Майн, където са обитавали аламаните преди 260 г. и където ги посочва първото известие за тях (213 г.), са второто им местоживелище. Те се преселили край Майн от областта Елба – Хавел и Средна Елба – Заале. Това се проследява по археологически път [Die Germ., II, 366].

Първоначалната земя на аламаните, където е започнало формирането на племенния им съюз, съвпада с територията на сорбските племена (лужици). Едно от тези племена са далеминците-гломачи. Името на посочената от Исидор Севилски р. ЛЕМАНУС съвпада с един от вариантите на основата (A)LAMAN (корен (A)LAM и наставка -AN). От тази основа е получено и името ДАЛАМАНЦИ. Формата ALAMANI може да се отнесе към предците на ДАЛЕМИНЦИТЕ-ГЛОМАЧИ. Това са били АЛМИ-АЛАМАНИ от долината на Алмус-Лом, преселили се с други мизийски племена. Развитието на името е протекло така: 1) ALMI (от корен ALMA без наставка); 2) прибавена наставка -ANI: ALMA-ANI > ALMANI > ALAMANI > ALEMANI. Формите ALMAN(N)I, ALAMAN(N)I, ALEMAN(N)I са основните варианти на германския етноним в изворите.

Именно част от тези АЛМИ-АЛАМАНИ, установили се на Елба, застанали начело на племенен съюз, в който се включвали групи от различни племена („събран накуп смесен народ“) – германски и праславянски. Започнало преселение на юг, към горното течение на Майн, и по пътя били присъединени и части от СЕМНОНИТЕ и ХЕРМУНДУРИТЕ. Времето на началното формиране на племенната общност край Елба може да бъде определено приблизително към втората половина на I–II в. сл. Хр. Преселването към поречието на Майн вероятно е станало в края на II в.

Като общоплеменно било прието името на водещото племе-основател – АЛАМАНИ. Съставните по-малки племена запазили своята самостоятелност и не се наложила върховна владетелска институция. В земите по Горен Майн и след 260 г. – между Горен Дунав и Горен Рейн, германизацията на общността вече се е била извършила и първоначалният праславянски елемент е бил асимилиран.

II-7-1. Речно име АЛТ(А)

Река Олт протича в средишната част от праславянските земи на север от Дунав. Тя извира от вътрешнокарпатската област (Трансилвания), пресича веригата на Южните Карпати и през Влашката равнина достига Дунав.

Началната форма на нейното название идва от корена АЛТ(А). Като най-ранно споменаване на реката с това название можем да приемем сведението на Херодот: „Други три големи реки – Атлас (Ἄτλας), Аврас (Ἀῦρας) и Тибисис (Τιβίσις), слизат от височините на планината Хемус и отпращайки се на север, се вливат в

Истър“ [Hdt., IV, 49; Izvoare, I, 32]. Тези реки всъщност се намират от северната страна на Дунав и извираат от Карпатите. Тибисис е дн. Тимиш (Темеш, Тамиш), Авра е неидентифицирана, а Атлас е ALT(A) – неточна форма на името с обръщане – -lt- > -tl-. Със създаването на провинция Дакия от император Траян Алта остава в източната погранична зона.

Коренът ALT(A) се съдържа в топоними от съседните области:

1. Altinum [Not. Dign. Or., XL, 28]; Ἀλτηνών [Proc. De aed., IV, 7, 11] при дн. ез. Олтина, окр. Констанца, Румънска Добруджа [TIR, L-35, 223].

2. Altina – в Долна Панония [TIR, L-34, 27].

3. Altinum – в Долна Панония [Пак там].

4. Ultinsium vicus (надпис от Улметум) [Detsch. Spr., 348] – в Добруджа, близо до Алтинум. Тази форма може да се разглежда като развитие на корена ALT(A) > OLT(A) > ULT(A).

5. Латина – mutatio Latina [It. Burd., 566, 7; ЛИБИ, I, 40] – спирка между дн. Бела Паланка и Пирот на пътя Сингидунум – Сердика. Формата вероятно произлиза от ALTINA с ликвидна метатеза AL > LA. Пътеводителят е съставен през 333 г.

6. Ἄλτος – място близо до Солун [Theagenes – Steph. Byz., 78, 18].

Селищното име АЛТИНУМ е определяно като келтско (В. Бешевлиев), илирийско (К. Крае, Майер), латинско, тракийско (В. Томашек, Матееску) [Beš. Prok., 125].

Формата ALT на речното име се появява в унгарски документи от първата половина на XIII в. [DRH, D, I, 1]. Тя се е запазила у германските заселници около Олт в Югоизточна Трансилвания, чието настаняване започва през XII в. В угровлашки документи от 1372 и 1392 г. – Alt [DRH, D, I, 103]. Произходът на името АЛТ(A) е определян като ирански (Г. Пач, А. Росети), дакийски (Е. Рьослер), латински (Н. Дръгану), илирийски (К. Крае), тракийски (В. Томашек), келтски (Е. Танасе) [Busoioc, R. Cârța, 219 и пос. лит.].

Началната форма АЛТ(A) е пренесена от праславяни – преселници в новите обиталища. Името на реката – Алта, приток на Днепър, в земите на УЛТИНИТЕ е такъв пример (вж. по-долу).

II-7-2. Речно име ОЛТ(A), БАРАОЛТ

Формата OLT(A) на речното име се появява след промяна в началната гласна на ALT(A) – A > Ā > O (> U). Името на реката в този вариант започва да се среща в унгарски документи от 1233 г. насетне (Olth, Olt), а в угровлашки – от 1388 г. (Олтъ). Тази форма се използва до днес от румънци и унгарци.

То е запазено в името на притока Олтец (Олтѣц) и производните селищни имена, като Олтени (Олтѣни), Олтеница (Олтѣница), Олтянка и новото название на западната част от Влашката равнина – Олтения. Формата ОЛТМАН, освен лично име и топоним, може да е остатък от племенно име от типа праславянски племенни имена с форманта -MAN, характерни за западния (дакийски) дял (вж. по-долу).

За АЛТ(А)-ОЛТ(А) е съществувал и вариант на името в съчетание с БАРА (река). Той е запазен в наименованието на планината БАРАОЛТ до десния бряг на реката в Югоизточна Трансилвания. Названието се появява в грамота на унгарския крал Андрей II от 1224 г. за саксите, настанени в Южна Трансилвания – BORALT [Zimmermann-Werner, I, 31; DIR, C, veac. XI–XII, XIII, I, 208–210]. Към този тип речни имена принадлежи и Бърлад (вж. тук II-5-1). Негова поява е засвидетелствана още през праславянския период: ТИСА-ПАРТИСК (вж. следв. части).

II-7-3. Речно име АЛУТА

През периода на римско владичество на север от Дунав реката е засвидетелствана с името АЛУТА. Тази форма се среща в източници от II–VI в.:

1. Ἰσουλτα τοῦ ποταμοῦ [Ptol., 3, 8, 2; Izvoare, I, 542–543].
2. Ponte Aluti (от *лат.* Pons Aluti ‘моста на Алута’) [Tab. Peut., 7, 5; Izvoare, I, 740–741] – пътна станция между Русидава и Буридава, на десния бряг на реката.
3. Aluta fluvio [Iord. Get., 74]. Досега се поддържа схващането, че това е първоначалното име на реката и че от него се е развила формата ОЛТ. Всъщност нещата стоят обратно. Името ALUTA представлява развитие на първоначалната форма ALT(A): ALTA > ALATA > ALĀTA > ALOTA > ALUTA.

ALATA представлява втората междинна фаза на ликвидната метатеза. В завършен вид (пълна) тя би била LATA с изпаднала начална гласна. Затова ALUTA може да бъде определена като вариант на междинна степен от ликвидната метатеза на ALT(A).

Изглежда, формата АЛУТА е била разпространена сред жителите на Траянова Дакия и е била възприета от администрацията. Оттам тя е влязла в пътеводителите и историческите съчинения. С оттеглянето на населението в новите Аврелианови Дакии през 275 г. и повторната „варваризация“ на тези земи се налагат други варианти на речното име.

II-7-4. ПОТУЛАТЕНСИИ

Речното име АЛУТА и селищното име Понте Алути дават ключ за обяснението на племенното название ПОТУЛАТЕНСИИ. Това племе е посочено от Кл. Птолемей при описанието на Траянова Дакия. Изреждайки племената по три в редица, той поставя в предпоследната от север на юг племето ПОТУЛАТЕНСИИ (Ποτουλατῆνσιοι) – между АЛБОКЕНСИИ и СЕНСИИ [Ptol., III, 8, 3; Izvoare, I, 543]. Докато първите попадат в дн. Олтения (вж. тук II-4-1), то вторите (сенсиите) трябва да бъдат търсени в дн. Мунтения при р. САБАР (вж. следв. части). В такъв случай мястото на ПОТУЛАТЕНСИИТЕ е до р. АЛУТА в средата на отсечката между Южните Карпати и Дунав. Това положение съвпада с мястото на Понте Алути.

От друга страна, при езиков разбор племенното име ПОТУЛАТЕНСИИ може да бъде изведено от топонима Понте Алути. Редица племенни имена у Кл. Птолемей

са образувани от селищни с наставка -ηνσίοι. При строеж на името POT-ULAT-ENSII: 1) POT може да се отъждестви с PONTE – липсва N (като носовка?); 2) ULAT отговаря на ALUT(A) с обръщане мястото на гласните A-U > U-A. Точната форма на името би трябвало да бъде PONTALUTENSII.

Неизбежно идва въпросът: дали зад това име стои праславянско дакийско племе, или това е жителско име. При латинска етимология на името (Pons Aluti) става дума за селище край мост на р. Алута. То заедно с моста трябва да е било издигнато след римското завладяване на Дакия. В такъв случай става дума за жителско име от периода на римската власт.

II-7-5. Речно име АРУТА

На Певтингеровата карта като пътна станция в Дакия е отбелязана Арутела (ARUTELA) [Tab. Peut., VIII, 1; Izvoare, I, 741]. Тя се намира в долината на Алута по пътя за Апулум. Местоопределена е при дн. с. Пояна Биволари, окр. Вълча, на левия бряг на реката. Там вероятно към 137–138 г. върху по-старо дакийско селище бил построен каменен лагер [TIR, L-35, 27].

Названието Арутела е свързано с речното име още от В. Томашек [Tom. Thr., II, 2, 54]. От езиковедска гледна точка този топоним, запазен само в Певтингеровата карта, представя едно фонетично явление – промяна L > R между гласни. То може да бъде отнесено към особеностите на праславянския език (диалекти). Името ARUTELA има следната структура:

1. Основа ARUTA, която произлиза от ALUTA при L > R

2. Наставка -ELA – като умалителна тя може да е праславянска, но произходът ѝ може да бъде търсен и на латинска основа.

Ако се приеме умалителна функция на наставката -ELA, то смисълът на производното име е ‘малка Арута (Алута)’. Название с такова значение, според особеностите на старославянската хидронимия, трябва да е също речно и да се отнася за приток на носителя на изходното име. В отсечката южно от посочената по-горе локализация на топонима Арутела р. Олт приема десния си приток Олтец, т. е. Малък Олт. Олтец извира от Южните Карпати и басейнът му обхваща дн. Североизточна Мунтения между Жиу и Олт. Следователно има основания вариантът на речното име АРУТА да бъде отнесен към самата АЛТ(A)-ОЛТ(A), а умалителната форма АРУТЕЛА – към притока ѝ, дн. р. Олтец.

II-7-6. Речно име АЛТАР, ЛАТАР, ЛОТРА

При преминаването си през Южните Карпати Олт приема като десен приток р. ЛОТРУ (LOTRU), край която се издига планината Лотру. От своя страна Лотру има като най-голям приток р. Латорица (Latorița).

При устието на ЛОТРА в Олт през XIII в. унгарците изграждат крепостта Lotriwar (Lotrioara). Вероятно до построяването на крепостта там е имало селище, носещо името на реката.

Тези речни имена са произлезли от корена ALT(A) с наставка -AR. Развитие-то им е протекло по следния начин:

1. ALT(A)-AR > ALTAR > ALATAR > LATAR > LATRA > LOTRA (рум. LOTRU)

2. ALT(A)-AR > ALTAR > ALATAR > LATAR с добавена наставка -ICA (умалителна) и името придобива значение: ЛАТАРИЦА, приток на ЛАТАР(A), т. е. ‘Малка ЛАТАР(A)’; LATARICA > LATORICA (рум. Latorița).

Вариантът на речното име с наставка -AR при АЛТ(A) потвърждава тази особеност на праславянската хидронимия при долнодунавските притоци. Такива са случаите: ЕСКА (ИСКА) – ИСКАР, АРКА-АРКАР (вж. II. 14-1), ВИТ-ВИТАР (ВИТРА).

Предходната междинна форма на ЛОТРА (ЛОТРУ) – LATAR – е засвидетелствана в името на античната крепост Латарикий (Λαταρικίον) [Theoph. Sim. Hist., VII, 2; Izvoare, II, 542–543]. Тя е била разположена близо до Дунав – между Ятрус и Нове. Спомената е във връзка със събития от 596 г. Основата на името е LATAR с наставка -IKI, което отразява племенно име (вж. по-долу).

II-7-7. Речно име ЛАТА, ЛЕТА, ЛИТА, ЛИТВА, ЛОТА, ЛАТКА

При пълната ликвидна метатеза на името АЛТ(A) се получава формата ЛАТА. Не са ми известни свидетелства за употребата на такова название за Олт. Косвено за него може да се съди по предполагаеми производни селищни имена:

1. Лътен(и) – Лътѣни, 1628 г. [DRH, 13, XXII, 98] – дн. с. Фъкъйен (Făcăieni), окр. Яломица.

2. Latybar (1266 г.), Latobar – изчезнало село в областта на Бихор [DIR, С, II, 78]. Това име отразява форма ЛАТАБАРА, подобно на БАРАОЛТ, при задпоставена съставка БАРА (река).

От изходния вариант ЛАТА се е получило развитието LATA > LĀTA > LETA > LITA. Преходът на коренната гласна A > E се доказва чрез производните племенни имена VALTI > VELTI, VELETI; KALTI > KELTI (вж. по-долу).

От варианта ЛИТА (LITA) с добавена наставка за речно име -AVA (-VA) е получена формата ЛИТАВА (LITVA). За нея може да се съди по данните за местни владетели (воеводи) в поречието на Олт през XIII в. На 2 юни 1247 г. унгарският крал издава грамота за орден на йоанитите във връзка с предвижданото настаняване на рицарите-монаси в Северинската област (дн. Олтения). В нея се правят разпореждания за правния и имуществения статут на заселниците в тези земи. Грамотата съдържа данни за местни териториални формирования – княжествата на Йоан и Фаркаш, земята на Сенеслав, воевода на власите. Спомената е и „земята на княжеството на Литовой (Литвой) воевода“ (terra kenazatus Lytuoy woiauode), наричана на още три места „земята Литва“ (terra Lytua). Пояснено е, че последната е обитавана от власи (ab Olatis) [DRH, B, I, 21–24].

В грамота на унгарския крал от 8 януари 1285 г. се говори за Литовой (Литвай) воевода (Lythway wayuoda), който заедно с братята си владеел самоволно земя

на кралството, намираща се отвъд Карпатите. Воеводата не предавал дължимите на краля приходи от тази земя. Кралският служител магистър Георги трябвало да воюва с воеводата Литовой, като последният бил убит, а неговият брат Барбат (Barbath) – пленен [DRH, B, I, 30–32]. Същото сведение за непокорния воевода се среща в съкратен вид и в кралска грамота от 6 октомври 1288 г. Там името на воеводата е с форма Lytuay (ЛИТВАЙ) [DRH, B, I, 34–35]. Общо тези събития се отнасят към 70-те години на XIII в. Земята Литва може да бъде местоопределена по десния бряг на р. Олт в дн. Олтения. Спорен е въпросът, дали сведенията от 1247 и 1285–1288 г. се отнасят за една и съща личност, или за двама местни владетели – Литовой I и Литовой II.

Формата на името от грамотите има два варианта: 1. Lytuoy (LITVOJ); 2. Lytuay (LITVAJ). Те отговарят на названието на неговата земя LITVA (terra Lytua). Последното съответства на предполагаем вариант на речното име ALTA – LITAVA (LITVA). В случая се наблюдава връзка на едноименност между: 1) име на владетел, 2) име на страната му, 3) име на река в нея. Логичният ред в предаването на името може да е $3 > 2 > 1$: речно име > име на страна > владетелско име (прозвище, не лично рождено име). Възможен е и обратният път, характерен за ранната унгарска история. Тогава имената на отделни племенни вождове и местни управители се пренасят върху селища, области и реки.

При настоящия случай обаче формата LIT(A)VA може да се изведе от корена ALTA-LATA и това е основен довод за предлаганата хипотеза. Според нея през XII–XIII в. Олт в участъка между Южните Карпати и Дунав е имал сред местните жители название ЛИТ(А)ВА-ЛЕТ(А)ВА (колебание E–I). То се е прехвърлило върху прилежащата област и впоследствие върху появилите се там местни владетели, васали на унгарския крал – Литовой I и Литовой II (точна форма – Литвой, Литвай).

Друго развитие на формата ЛАТА е възможно в посоката ЛАТА > LĀTA > LOTA > LUTA. Промяната A > O > U се потвърждава още от античните варианти на речното име ARUTA, ALUTA. При тях началната гласна не е изпаднала (непълна ликвидна метатеза). Косвено формата ЛОТА-ЛУТА (колебание O–U) е засвидетелствана в племенното име ЛЮТИЧИ, претърпяло следното развитие: от основа – речно име (A)LOTA и наставка IČI – (A)LOTIČI > LUTIČI (LJUTIČI).

От варианта на речното име ЛАТА с наставка -КА се получава формата ЛАТКА: ЛАТА > ЛАТКА. Косвено доказателство може да се търси в някои селищни имена:

1. Село Лътчен(и) (Lătceni), Мунтения
2. Палатка (Palathka) – 1296 г. [DIR, C, II, 476] в района на гр. Клуж. Към основата ЛАТКА е добавена представка-предлог РА-

II-7-8. Хронология на именните варианти на р. ОЛТ

Очертаната картина за вариантите на името на голямата праславянска река би била непълна без един опит за сравнително определяне на времето, в което те

битуват. Макар и с голяма относителност на измеренията, поради характера на данните, такъв опит за хронологизация е важен както от чисто лингвистична гледна точка, така и от описателно-историческа. Връзката речно име – племенно име обяснява и мястото, което е отредено за проблемите на хидронимията в настоящото изследване.

1. АЛТ(А) е най-старата начална форма на речното име. Появата ѝ трябва да се отнесе към периода на етногенезиса на праславяните. Тази форма е била поддържана предимно по горното течение на реката. Там е възприета през XII в. от германските колонисти (т. нар. сакси), които я употребяват до наши дни. Появява се и в унгарски документи през XIII в. успоредно с формата Олт.

2. ОЛТ – появява се през периода IX–XI в. и се налага след XII–XIII в., като измества другите варианти.

3. АЛУТА – появява се към I в. сл. Хр., в навечерието на римското завоевание, и битува до IV–V в. У Йорданес името е споменато във връзка с границата между язиги и роксолани, т. е. II–III в. Това име, изглежда, е било свързано с долното течение на реката (Ponte Aluti) – между Южните Карпати и Дунав. В горното течение, където римското присъствие е по-слабо (няма градове), останалото по местата си праславянско население е поддържало формата АЛТ(А).

4. АРУТА – производна и успоредна форма на АЛУТА, явява се заедно с нея и също е употребявана до IV–V в. предимно в долното течение. Там се е намирала пътната станция АРУТЕЛА.

6. АЛТАР и ЛАТАР се появяват във времето преди римското завоевание. Вариантът ЛАТАР-ЛАТРА (обръщане AR > RA, както при HISTER-ISTROS, IATRUS-IETERUS) към X–XI в. се променя в ЛОТРА. Вероятно тогава се извършва и промяната ЛАТАРИЦА > ЛАТОРИЦА.

7. ЛАТА (пълна ликвидна метатеза на АЛТ(А) – може да се отнесе към раннославянския период (VI–VII в.). През VIII–XI в. (славяно-българския период) се появяват и производните ѝ ЛОТА, ЛЕТА. Това са народни форми в отделни крайречни райони, които не влизат в документи и извори от това време.

8. ЛИТВА се появява към XI–XII в. по долното течение, в равнинната част, и се задържа вероятно до XIV в., когато е изместена от формата ОЛТ.

Определянето на толкова варианти на името АЛТ-ОЛТ вероятно буди съмнения. Не трябва да се забравя, че всички те са производни на един начален корен – АЛТ(А). И това е белег за приемственост. Появата на тези форми просто отразява фонетичните особености и промени при развитието на праславянския и старославянския език. От друга страна, трябва да се има предвид изолираността на отделните крайречни зони по горното и по долното течение. Превратността в съдбата на тези земи вследствие на завоевания и нахлувания несъмнено е другият обуславящ фактор.

Същата многовариантност на речното име АЛТ(А) се повтаря при днепърския приток Альта и това е необорим довод в полза на представената обща схема (вж. по-долу).

II-7-9. АЛТИ, АЛТИНИ

Най-старата форма на племенно име за праславяните от поречието на АЛТ(А) трябва да е съвпадала със самото речно име, без представки и наставки: АЛТ(А) > АЛТИ. Това име не е документирано в никакви източници, затова неговото съществуване остава в областта на логичните построения.

Допустимо е основата АЛТИН(А), съдържаща се в група антични топоними (вж. по-горе), да отразява жителско (племенно) име на преселници от бреговете на АЛТ(А). То е получено от речното име АЛТ(А) и наставка -ІNІ: АЛТ(А)-ІNІ > АЛТИNІ. Преселения на даки и гети в южнодунавските земи са описани при походите на римски военачалници на север от Дунав преди създаването на провинция Дакия. Друго време за появата на селища на АЛТИНИ в Мизия, Панония и Средиземна Дакия е моментът на напускането на Траянова Дакия и преселението на тамошните жители (270–275 г.).

II-7-10. ОЛТЕНИ, ОЛТМАНИ

Селищни имена от вида Олтен(и), Олтеница, Олтянка (вж. по-горе) в Олтения и Мунтения могат да бъдат разглеждани като наследство от племенна структура с име ОЛТЕНИ. То е производно от речното име ОЛТ(А)-ENI > ОЛТЕНИ. Вероятно е съществувала по-ранна форма АЛТЕНИ през периода VI–VIII в. Племенни имена с такъв строеж, включващ наставките -ANI (-ENI), -ICI, -IČI, са характерни за раннославянския период. Към това време може да се отнесе възникването на това племенно образувание по р. Олт. То включвало две групи жители:

1. Потомци на местните праславяни, които обитавали по-защитените райони от поречието на Олт през IV–V в.

2. Славяни – преселници от северните и от западните области, които след разпадането на хунското обединение потърсили нови обиталища на юг.

В поречието на Олт са открити и изследвани останки на селища от VI–VII в. Тези археологически следи могат да се свържат с ОЛТЕНИТЕ.

Формата ОЛТМАН (по-ранна форма АЛТМАН?) се среща като лично име в документи на Угровлашкото воеводство и като селищно название:

1. Oltuman (1234 г.) [DIR, C, I, 231], Oltman (1333 г.) [DIR, C, IV, 56], дн. Otomani, район Съкуейн, обл. Орадя.

2. Местности Олтоманци, Олтомански градини, с. Горно Уйно, Кюстендилско.

Възможно е това да са следи от праславянско племенно име ОЛТМАНИ, образувано от речното име ОЛТ(А) и наставката -MANI. Събраният в настоящото изследване материал позволява да се обособи такъв тип праславянски племенни имена. Той е характерен за западния (дакийски) дял, в който влиза и част от поречието на р. Олт.

II-7-11. УЛТИНИ

В описанието на източнославянските и печенежките земи в Северното Черноморие Константин Багренородни посочва и племето УЛТИНИ.

Гл. 37: След като посочва печенежките племена на изток от Днепър, К. Багренородни изброява и тези на запад от голямата река: „Другите четири племена живеят отсам р. Днепър към запад и север, а именно: областта Гиазихопон е съседна на България, областта Долна Гиля граничи със страната на турките, областта Харабое граничи с Русия, а областта Иабдиертим е съседна на областите, които са податни на страната на русите (именно), на ултините (τοῖς τε Οὐλτίνοις), на дербените и лензенините и на други славяни“ [С. Porph. De adm., 37].

Според това описание печенежката област Иабдиертим граничи едновременно с дербени (древляни), лензенини, ултини и други славяни. Териториите на първите две племена наистина са на запад от Днепър, като древляните заемат земите южно от долното течение на р. Припят [Седов, В. В. Вост. сл.], а лензенините могат да бъдат поставени на северозапад към басейна на Западен Буг (вж. следв. части).

В руската историография се е наложила тезата, че формата Οὐλτίνοι е неточно предаденото име на уличите (угличи) и в случая става дума за тях. От езиково-фонетична гледна точка такова отъждествяване е невъзможно – различията са много съществени. Ултините са споменати само в това описание на К. Багренородни, т. е. те не са посочени в руските летописи като отделно източнославянско племе.

Названието УЛТИНИ се вписва напълно в праславянските племенни имена, получени от корена ALT(A) > OLT(A). То е съставено от основа ULT(A) и наставка -INI. Развитието му изглежда така: ALT(A)-INI > ALTINI > ĀLTINI > OLTINI > ULTINI. Основата ULT(A) е същата както при жителското име Ultinsium vicus ‘село на ултините’, намиращо се до селището Altinum при ез. Олтина (Румънска Добруджа) (вж. по-горе). Като строеж УЛТИНИ е еднакво с АЛТИНИ (с променена начална гласна на основата) и всъщност може да се разглежда като негова производна.

По левия бряг на Днепър (Северската земя), в областта на гр. Полтава е запазена група местни названия, които произхождат от корена ALT(A).

1. Река Альта (Лъта) – приток на Днепър в областта на гр. Переяславъл „с Летьца“ [ПВЛ, I, 124] – 1074 г.; „и церковь заложи на лтъѣ мученику...“ [Пак там, 202] – 1116 г. Формите на речното име са: Альта, Лъта, Лътица, Ольта, Летец.

Тези варианти представят същите посоки на фонетично развитие, които бяха очертани за Олт в Дакия. Изпадането на началната гласна без метатеза е специфично за днепърския приток. Формата LETEC (от основа LETA и наставка -EC) потвърждава развитието ALT(A) > LATA > LĀTA > LETA, което беше предположено за дунавския Олт. Особено важна е формата Ольта. Тя потвърждава посоката на развитие ALT(A) > OLT(A), установена за Олт при Дунав. Освен това тя дава основата за племенното име УЛТИНИ: OLTA-INI > OLTINI > ULTINI.

Като цяло многовариантността на речното име Альта край Днепър при успоредно съществуване потвърждава напълно направените по-горе наблюдения за дунавския Олт.

2. Град Лтава на р. Ворскла (вероятно предходник на дн. гр. Полтава) [Ипат. лет. – 1174 г.]. От основа ALT(A) с изпадане на началната гласна и наставка -AVA.

3. Град Голтав в Переяславското княжество – „за Голтавомъ“ [ПВЛ, I, 161] – 1095 г., дн. гр. Голтав (Галтав) на р. Голтва.

4. Река Голтва (ГАЛТА), приток на р. Псел – дн. Большая Голтова, която приема няколко притока с име Голтва – „и придоша на Псель и оттуда сташа на рѣцѣ Голтѣ“ [ПВЛ, I, 191] – 1111 г.

Вариантите на речното и селищно име са: GALTA, GALTAV, GOLTA, GOLTAV, GOLTAVA, GOLTOVA. Те са се развили от корена ALTA с представка-предлог КА- (към, до, при): 1. КА-ALTA > KALTA > GALTA; 2. GALTA > GOLTA и наставки -AV, -AVA, -VA, -OVA. Същият фонетичен развой се установява за племенното име КАЛТИ при дунавския Олт (вж. по-долу).

5. Град Лъто. От основа ALTA > LTA > ЛЪТО с изпадане на начална гласна.

6. Град Лутава. Формата е важна, защото основата на името LUT- може да се разглежда като пълна ликвидна метатеза на ULT – основа на племенното име ULTINI. Сложен е въпросът, при каква основа – ALTA, OLTA или ULTA, се е извършила метатезата. В първия случай развитието е ALTA > ALATA > LATA > LĀTA > LOTA > LUTA и наставка -AVA. Другите два варианта са малко допустими.

7. Град Полтава – името се среща за първи път през 1430 г. Градът се намира на р. Ворскла, център на Полтавска област в Украйна.

Името е получено от корена ALTA, представка-предлог PA- (по, при, до) и наставка -AVA; PA-ALTA-AVA > PALTAVA > PĀLTAVA > POLTAVA. Същата основа PALTA се появява и на дунавския Олт (вж. по-долу).

Смятам, че направеният сравнителен анализ на групата топоними при Днепър предлага убедителни доводи за (хипо)тезата, че племенната територия на УЛТИНИТЕ се е намирала в тази област. Описанието на К. Багренородни води към друго местоопределяне – по днепърското деснобрежие. За получаващото се несъответствие може да бъде предложено следното обяснение. В разказа на К. Багренородни при описанието на днепърското деснобрежие с името УЛТИНИ е означено племето УГЛИЧИ. Това голямо племе по онова време вече е било зависимо от киевските князе. При предаване на неговото име се е получило объркване с друго реално съществуващо тогава племенно название – това на УЛТИНИТЕ от днепърското левобрежие. Възможно е да е имало по-ранно преселение на част от УЛТИНИТЕ на запад, към Днестър и земята на УГЛИЧИТЕ. Това преселване е могло да стане през VIII–IX в. поради хазарския натиск от изток или последвалото придвижване на маджари и печенегите.

Като събитийна възстановка съдбата на това племе изглежда така: След пропадаването на държавата на Декебал под ударите на Траяновите легиони през 106 г. част от АЛТИНИТЕ напуснали долината на р. АЛТ(A) и се насочили на изток. Те

достигнали Днепър и се установили по левия му бряг при притока Ворскла. Там пренесли и названията от прародината – АЛТА, КАЛТА, ПАЛТА. На север от тях, по поречието на Сула се настанили други праславянски изселници – САВАРИ (по-късно СЕВЕРИ) (вж. следв. части).

Друг съсед на АЛТИНИ и САВАРИ през II–IV в. били стануващите в южната степна зона АЛАНИ. Там те изместили родните им по език и бит САРМАТИ.

Тези три съжителстващи етноса – германи (готи), праславяни (анти) и иранци – номади (алани), първи изпитали удара на настъпващите от изток хуни. Остготският крал Винитарий приел върховенството на хуните, но впоследствие се стигнало до война, в която хунският вожд Баламер излязъл победител [Iord. Get., 247–249].

Онези от готите, които не се примирили с властта на хуните, започнали да се преселват на запад. Антските племена се оказали в същото положение. Археологическите данни показват, че в края на IV – началото на V в. Черняховската култура претърпяла силен удар. Животът в повечето селища бил прекъснат и паметниците от V в. са малобройни – предимно в северните части на лесостепието.

Това показва, че успоредно с изселването на готите на запад антите се оттеглили в по-защитените северни гористи райони. АЛТИНИТЕ обитавали област, съседна на степната зона, и затова усетили по-силно последствията от хунското присъствие там.

В заключение племенната история на АЛТИНИТЕ-УЛТИНИ може да бъде представена така:

1. Преселение от долината на АЛТ (ОЛТ) към 106 г. на изток и установяване в днепърското левобрежие. Там те станали част от формиращата се праславянска племенна група на антите („крайници“).

2. През първата половина на III в. редом с тях се настанили остготите.

3. Към 370 г. се появили хуните.

4. През VI–VII в. техни съседи от юг били КУТРИГУРИТЕ. Вероятно през раннославянския период (VI–VIII в.) племенното им име вече било добило формата ОЛТИНИ-УЛТИНИ.

5. В следващите две столетия (VIII–IX в.) племето ще да е било зависимо от Хазария, а след укрепването на Киевска Русия то приело нейното върховенство. Възможно е по това време част от УЛТИНИТЕ да са се преселили на запад, към поречието на Днестър.

II-7-12. КАЛТИ, ГЛАД

Както видяхме при топонимите от племенната територия на УЛТИНИТЕ, при съчетанието на корена ALT(A) с представка-предлог -КА се получава формата KALTA (> GALTA > GOLTA) в речното и селищно име ГАЛТА, ГОЛТА (Галтав, Голтва) (вж. по-горе). Същата форма в поречието на дунавския АЛТ (ОЛТ) може да бъде отнесена към племенно образуване, съществувало през праславянския, раннославянския и славяно-българския период.

По времето на император Клавдий (268–270) дунавската граница отново била пресечена от множества, идващи откъм варварските земи. Този път движението се извършвало по-организирано – едновременно по море и по суша. Нападателите били придружени от семействата си и водели със себе си добитък. Явно се правел опит за заселване в земите на империята със силата на оръжието. Те успели да проникнат дълбоко на юг в балканските провинции и анатолийското крайбрежие. Император Клавдий успял да се справи с тях едва при решителното сражение край Найсос (Ниш).

„Най-после различни скитски народи, певки, греутунги, остготи, тервинги (ви)зи, КЕЛТИ (Celtae) и херули от алчност за плячка нахлули в римска земя...“ [Script. Hist. Aug., 6, 2; ЛИБИ, I, 65]. Изброените племена, с изключение на КЕЛТИТЕ, се числят към германската общност. При предишни нападения на подобни многоплеменни коалиции от 40-те – 50-те години на III в. сред нахлуващите са отбелязвани още карпи и сармати. По отношение на племето КЕЛТИ в досегашните изследвания не е дадено убедително обяснение. Формата на името отговаря на етнонима на галските племена, но присъствието на такова население в долнодунавските земи в средата на III в. е малко вероятно. Самият автор на описанието Требелий Клавдий може би отъждествява това племе с галите. По-нататък, когато става дума за плячката, която император Клавдий добил след победата над нахлулите варвари, той възкликва: „Колко варварски волове са видели нашите деди? Колко овце? Колко келтски кобили (Quid equarum Celticarum), които хората толкова много хвалят?“ [Script. Hist. Aug., 9, 5; 6; ЛИБИ, I, 66–67]. Споменаването на този вид коне вероятно е свързано с посоченото преди това сред нападателите племе келти (Celtae).

Други сведения, които можем да отнесем към това племе, намираме у Йорданес. Той съобщава за войната между гепидите, водени от Фостидата, и готите начело с Острогот. Повод за войната било искането на гепидския крал към готския да му отстъпи част от земите си, тъй като земята на гепидите била планинска. Сражението станало до гр. ГАЛТИС (ad oppidum Galtis), покрай който тече р. АУХА (fluvius Auha) [Iord. Get., 99; Izvoare, II, 422–425].

Този сблъсък между гепиди и готи може да бъде отнесен към 249–250 г. Както съобщава Йорданес, крал Острогот нападнал Мизия и Тракия по времето на император Филип Араб (244–249) [Iord. Get., 90; ЛИБИ, I, 340].

А по-нататък: „След смъртта на Острогот Книва разделил войската си на две части и изпратил една да опустошава Мизия“ [Iord. Get., 101; ЛИБИ, I, 341]. Става дума за голямото нахлуване на готите, водени от Книва (наследник на легендарния Острогот), по времето на император Деций (249–251). В сражението при Абритус (Разград) загинал император Деций.

Мястото на сражение между гепиди и готи (гр. ГАЛТИС до р. АУХА) трябва да бъде търсено по горното течение на р. АЛТ (АЛУТА). Именно тази част на провинция Дакия попада към 250 г. в ръцете на варварите. За това говорят различни видове данни, включително археологически.

Вероятно готи и гепиди, които наскоро се били появили в долнодунавските земи край Дакия и Мизия, скоро стигнали до съперничество при разпределението на новите земи. В описанието си на Гепидия Йорданес отбелязва, че нейна източна граница е р. Флутаузис (Flutausis) [Iord. Get., 330]. Археологическите данни показват, че некрополите и селищата от IV в., принадлежащи към Черняховската култура, които свидетелстват за готско присъствие, са съсредоточени в Мунтения. На запад от Олт те силно оредяват. Същевременно в Югоизточна Трансилвания, т. е. по горното течение на Олт, се появяват археологически паметници от IV–VI в., определяни като гепидски.

Посочените дотук свидетелства се съгласуват помежду си и показват, че след изоставянето на провинция Дакия при император Аврелиан (270–275) р. Олт и Южните Карпати са станали разграничителна линия между готи и гепиди.

За местоопределянето на гр. Галтис до Алт-Алута (Олт) могат да бъдат приведени следните съображения:

1. Река Ауха (Auha) всъщност е Aluta и първото име е получено при погрешно предаване на графиката на второто. Поради сливане на L с първата хаста на U е видно U: LU > U, а T е възприето като H. Още повече че Йорданес знае и споменава формата на речното име Aluta [Iord. Get., 74].

2. Името GALT(IS) като тъждествено с племенното име KALTI (при K > G) има значение ‘при река Алта’. Представката-предлог K(A) е прибавена към речното име ALTA.

На десния бряг на р. Олт, при устието на притока Хомород, има следи от землена крепост, издигната през XII в. до по-ранно славянско селище. Тя и близкото село са наричани от местните германски жители (сакси) Галт (Galt), от румънците – Унгра (Ungra), а от унгарците – Угра (Ugra). В изворите крепостта се споменава с имената Noilgiant (1211), тълкувано като френско-валонско име, Noialt (1222), Galt (1325), Ugra (1733) [Busuioac. Cârța, II, 102, not. 246].

Вероятно това е споменатият от Йорданес град Galtis, средище на племето КАЛТИ. Други топоними от Южна Трансилвания, които могат да бъдат свързани с това племенно име, са:

1. Kalatha (1256) – дн. с. Кълата (Călata), район Клуж [DIR, C, II, 17; DRH, C, X, 37, 302]

2. Kald (1332) – дн. с. Галда (Galda), район Хунедоара, окр. Алба.

Пак у Йорданес намираме пряко свидетелство за КАЛТИТЕ, отнасящо се към IV в. Там са изброени народите, подчинени от остготския крал Херманарик в средата на IV в.: Golthescytha, Thiudos, Inaunxis, Vasinabroncas, Merens, Mordens, Imniscaris, Rogas, Tadzans, Athaul, Nauego, Bubegenas, Coldas [Iord. Get., 116; за спорния превод на Golthescytha вж. СДПИС, I, 150–151, бел. 180–181]. Вече е натрупана значителна литература относно отъждествяването на етнонимите от т. нар. списък на народите, смятан за откъс от географско описание. В случая предлагам припознаването на етнонима Coldas (колди) като отнасящ се за праславянското племе КАЛТИ (съответно за неговото разклонение КОЛТИ – вж. тук) от поречието на Алт-Олт. Съображенията са следните:

1. Формата на името COLD(AS) е развитие от началната форма KALTI: KA-ALTA > KALTI > KALDI > KOLDI.

2. По отношение на възможността за реалното поставяне на тези племена под властта на остготския крал Херманарик може да бъде изразен същият скептицизъм, както относно племената от списъка, които се отъждествяват с народи от угрофинската и балтийската общност далеч на север. В случая посочените праславянски племена около Южните Карпати са в съседство с вестготите от изток и с гепидите от запад. Следователно властта на Херманарик би трябвало преди тези праславянски племена да е обхванала и вестготите в дн. Молдова и Мунтения.

Тези съмнения относно така широкото разпространение на Херманариковата власт не могат да бъдат прехвърлени и по отношение на достоверността на посочените племенни имена. Записаните форми не са много отдалечени от предполагаемия точен вид на племенните имена. Явно тези реално съществували племена през IV–V в., а и през VI в., когато е живял Йорданес, са били изброени в източника, от който се е ползвал готският историк.

Данни за по-късната съдба на КАЛТИТЕ през славянобългарския период (VII–X в.) може да бъдат потърсени в Унгарската анонимна хроника и в топонимията. При заселването си в среднодунавските земи към края на IX в. маджарите заварили във вътрешнокарпатските области местни политически образувания. На територията между Муреш, Тиса, Дунав и Карпатите (дн. Банат) управлявал ГЛАД, посочен с титла *dux*. Както свидетелства Унгарската анонимна хроника, неговата власт се простирала от Муреш до крепостта Хором на Дунав [*Anonymus*, XLIV]. Маджарският вожд Арпад изпратил трима военачалници, за да покорят страната на ГЛАД. Тяхната войска преминала Тиса и стигнала до брега на р. Тимиш, където насреща ѝ излязъл ГЛАД. Неговата войска включвала и помощни части от кумани, българи и блаки (*Cumanorum et Bulgarorum atque Blacorum*). Маджарите постигнали победа, като в битките загинали двама вождове на куманите и трима князе на българите, а самият ГЛАД се спасил с бягство в крепостта Кеве на Дунав. След обсадата на крепостта Глад бил принуден да поиска мир. На друго място относно произхода на ГЛАД е казано, че той „излязъл с помощта на куманите от крепостта Видин (*Bundyn*)“ [Пак там, XI]. Негов наследник бил Ахтум, чиято резиденция била крепостта Морисена на брега на Муреш. Ахтум, който бил получил кръщение във Видин, загинал при настъплението на унгарския крал Стефан I в началото на XI в.

Относно времето на маджарското нахлуване в земята на ГЛАД се правят различни предположения, които се вписват в първата третина на X в. Данните за българско участие във войската на банатския владетел, както и връзката с Видин, един от центровете на българското царство, говорят за обвързаност на тази местна формация с българската държава. Началото на прякото българско присъствие в тези земи трябва да бъде отнесено към времето на Крум и Омуртаг.

В банатските земи са засвидетелствани топоними, които се свързват с името ГЛАД:

1. Долината на Глад – до Въръдия де Муреш

2. Galad (1446 г.) – в поречието на Бързава
3. Geled (1177 г.)
4. Gladova (1332 г.), дн. Кладово
5. Ghilad – южно от Муреш
6. Поток Glad, дн. Галацка до Арач, Сръбски Банат [**Pop, I.-A.** Români, 119].

Смята се, че тези топоними произхождат от името на местния владетел ГЛАД. Това е характерно явление за ранната унгарска история, когато имената на вождове и първенци се отразяват в топонимията на владенията от тях земи. Тук бих предложил друго решение – да се търси връзка с по-ранно племенно име, това на КАЛТИТЕ. Фонетичното развитие би било следното: KALTI > GALTI (срв. GALTIS на Олт) > GALDI > GLADI; или KALTI > KALDI > KLADI (срв. Кладово). Възможно е тази група от топоними да отразява заселване на КАЛТИ-ГЛАДИ в банатските земи през IV–VI в. Името на местния владетел от началото на X в. ГЛАД може да е прозвище, възникнало от племенното название и едноименна крепост в земите му (Кладова, Гладова). В настоящото изследване се установява подобна връзка за други местни владетели във вътрешнокарпатските области от X в.

Основните моменти от племенната история на КАЛТИТЕ могат да бъдат възстановени в следния хронологичен ред:

1. Това дакийско племе се формирало по горното течение на р. АЛТ(А) в участъка между десния приток Хъртибач в района на гр. Сибиу и десния приток Въргит до планината Бараолт. Така племенната територия попада в дн. Югоизточна Трансилвания, до северните склонове на Южните Карпати. Името на племето е образувано от речното име АЛТ(А) и представка-предлог К(А): К(А)-АЛТ(А) > КАЛТИ. То означава ‘жители к (до при, край) (река) Алт(а)’. Племенното средище се наричало също КАЛТА (> ГАЛТА, Galtis у Йорданес) и се намирало най-вероятно на десния речен бряг при дн. Унгра (Угра, Галт).

2. След римското завладяване територията на племето останала в източната зона на провинцията, която била по-слабо колонизирана – градските центрове били съсредоточени в западните дялове на провинцията. Вероятно част от КАЛТИТЕ се изтеглили в планините по най-горното течение на Алт(а), което оставало извън границите на провинция Дакия.

3. Там КАЛТИТЕ били съседи с КАРПИТЕ, обитаващи Източните Карпати. През втората половина на III в. нападенията на карпите срещу Дакия и Долна Мизия се засилили и в тях навярно са участвали и готи и гепиди, които по това време дошли откъм Прибалтика.

4. Тази коалиция на германски и праславянски племена успяла към 249–250 г. да прогони римските власти в Югоизточна Трансилвания и така територията на КАЛТИТЕ от предримско време била освободена.

5. По време на войната между готи и гепиди решителното сражение станало при племенното средище КАЛТА (ГАЛТА).

6. Голямата коалиция на германски, праславянски и сарматски племена, която била оглавена от готите, осъществила поредица от нападения в земите на империя-

та през 50-те години, през 262 и 267–268 г. При последното нахлуване е споменато и участието на КАЛТИ, но такова може да се предположи и за предишните нападения.

7. След оттеглянето на римляните от Траянова Дакия в земите на бившата римска провинция се завърнала част от праславяните-бежанци. В крайдунавските земи (дн. Мунтения, Румънска Молдова и Република Молдова) се настанили готи, а откъм р. Тиса – гепиди. Възможно е през IV в. КАЛТИТЕ да са били под върховенството на готите (вестготи) и това да е намерило отражение в сведението на Йорданес за властта на крал Херманарик над КОЛДИТЕ.

8. През IV–V в. според изследванията в Южна Трансилвания се появили гепидски селища. Археологическите паметници от VI–VIII в. в този район говорят за съжителство между ранни славяни и гепиди.

9. Вероятно по това време КАЛТИТЕ се придвижили на запад в дн. Банат. Племенното име вече е имало формата ГАЛДИ-ГЛАДИ. Там техни съседи били други раннославянски племена – ОБОДРИТИ, ПОБЕГАНИ.

10. В началото на IX в. българските ханове Крум и Омуртаг установили пряко управление над тези племена. Племенните князе били заменени от български управители. Племенната територия на ГЛАДИТЕ била включена в административната област (комитат) с център Видин.

11. През първите десетилетия на X в. по времето на цар Симеон I (893–927) настъпващите откъм север маджари навлезли в територията между реките Муреш, Тиса и Дунав и Южните Карпати. Съпротивата на тамошния управител Глад била сломена и той признал своето подчинение.

12. Негов потомък в началото на XI в. бил Ахтум, който управлявал същите земи с център Морисена на р. Муреш. Крал Стефан I (Ищван) завзел владенията на Ахтум и по-късно те били превърнати в унгарски комитат (Ченад). Така племенната територия на ГЛАДИТЕ била включена в създаващата се централизирана унгарска държава.

II-7-13. КОЛТИ, ГОЛОТИЧИ

В северните части на Трансилвания, които останали извън границите на римската провинция Дакия, е запазена група топоними от основа KOLT:

1. Kwlthy (1429) – дн. Coltău (от слав. Колтов), окр. Марамуреш [DHR, D, I, 170]

2. Kolt (Kult) – изчезнало село в района на Инец, окр. Арад [DIR, C, IV, 56]

3. Kolto, Coltău – дн. Catălina, окр. Сату Маре.

Формата KOLT е производна от KALT(A) > KĀLT(A) > KOLT(A). Тази промяна отговаря точно на развитието в речното име ALT(A) > OLT(A). Този вариант на племенно име е бил носен от част (клон) от КАЛТИТЕ, които при римската окупация се оттеглили на север.

Руските летописи отбелязват съществуването на гр. Голотическ в Полоцкото княжество: „у Голотичьска“ – 1071 г. [ПВЛ, I, 116]. Името е съставено от основа

GOLOTIČ и наставка -ESK. Основата по вид отговаря на раннославянските племенни имена с наставка -IČI. В случая основата на такова име е GOLOT. И тя може да се изведе от KOLT: KOLT > GOLT > GOLOT (междинна степен на ликвидна метатеза). Следователно може да става дума за част от племето КОЛТИ, които през VI–VII в. вече са имали племенно име с добавена наставка -IČI.

Тази група КОЛТИ при изселването си на север не се спрели край границите на новосъздадената римска провинция, а продължили през карпатската верига, достигайки горното течение на р. Днепър. Там те се обособили като малко племе с раннославянското име ГОЛОТИЧИ около средишен град с име Голотическ. Голотичите били в съседство с ПОЛОЧАНИТЕ (около Полотеск) и ДРУТИТЕ (около Друтеск) – също изселници от долината на Алт(а).

Летописите споменават гр. Колтеск в земята на ВЯТИЧИТЕ, на р. Ока [Седов, В. В. Вост. сл., 143]. Името е получено от основа KOLT и наставка -ESK. Този град може да бъде свързан с малка група КОЛТИ, придвижили се с ВЯТИЧИТЕ на североизток. Формата GOLT се среща като речно и селищно име – Голтав, Голтва, в земята на днепровските АЛТИНИ-УЛТИНИ, също изселници от Алт(а) (вж. по-горе).

II-7-14. ВАЛТИ, ВЕЛТИ

Този вариант на племенно име е получен от началната форма на речното име ALT(A) с представка-предлог V(A)-: V(A)-ALT(A) > VALT(A). Значението е ‘жители в (долината на) АЛТ(А)’. Същата форма е запазена в името на р. Вълтава (Vltava), приток на Елба (Лаба) в Чехия. Добавена е наставка -AVA. Такова речно име, изглежда, е възникнало още в територията на ВАЛТИТЕ край р. Алт(а). Така може да бъде обяснено едно название, отнасящо се за Алт(а)-Олт(а) у Йорданес при описанието на земята на гепидите: „В тази Скития първото племе откъм запад са гепидите, чиито земи се заобикалят от големи и прочути реки. И наистина Тисия протича през северната и северозападната им област, откъм югозапад ги отделя самата голяма река Дунав, а откъм изток – ФЛУТАУЗИС (Flutausis), който бърза и като прави много водовъртежи, се втурва яростно във водите на Истър“ [Iord. Get., 33; ЛИБИ, I, 336].

Равенски географ: „Всички тези реки се вливат в Дунав. А река Флаутазис (Flautasis) е граница на тази страна. Споменатият хронограф Йорданес наистина твърде точно е описал тия реки“ [Geogr. Rav., IV, 14; ЛИБИ, I, 398]. По-горе се спрях на обстоятелството, че р. Алт(а) става граница между готи и гепиди.

Речното име Flutausis-Flautasis е определяно като келтско заради наставката -ausis, сравнявана с Nemausus-Nîmes (Франция). Най-напред може да се помисли за грешка в преписа – вместо начална буква А да е изписана F. Тогава правилната форма би била ALUTAUSIS, точно отговаряща на добре засвидетелствания вариант на речното име ALUTA. Друга възможност е формата FLUTAU-S-IS да бъде разглеждана като праславянско и раннославянско речно име с наставка -AV(A). Така може да бъде възстановен вариантът V-LUT-AV(A) при V > F. Той е получен от

представка-предлог V(A), основа LUTA (от ALUTA с изпаднало начално A, подобно на LATA), пълна ликвидна метатеза на ALT(A) и наставка -AVA. Пълното развитие от корена ALT(A) има следния вид: VA-ALT(A)-AVA > VALTAVA > VLATAVA > VLOTAVA > VLUTAVA (> FLUTAV-) или VALTAVA > VOLTAVA > VLOTAVA > VLUTAVA.

Като топоними, оставени от племето ВАЛТИ в долината на Алт(а), могат да бъдат посочени следните названия:

1. Унг. Feldwar (1322), Földwar, нем. Marienburg, рум. Feldioara – крепост на десния бряг на р. Олт, до Фьгъраш, окр. Брашов [Busuioc, Cărta, II, 41]. Етимологията на името се извежда от унг. föld ‘земя’, war ‘град, крепост’.

2. Друго селище с име Фелдиоара (Feldioara) – на левия бряг на р. Олт, нагоре по течението, в устието на левия приток Хомород, окр. Брашов.

3. Vilzendorff (1340), Felța, дн. Florești, район Сигишоара, в долината на Голяма Търнава, северно от Олт. Формата Vilzen съвпада с племенното име ВИЛЦИ, едно от наименованията на ВЕЛТИТЕ в Прибалтика.

Зад корена Föld (Fâld), Feld в унгарското название може да се крие по-старо праславянско и раннославянско име: VALT-VELT > VALD-VELD > FALD-FELD. Поради звукова близост то е преосмислено на унгарски.

Така за първоначална племенна територия на ВАЛТИТЕ може да бъде определено горното течение на Алт(а), вероятно в участъка между десния приток Въргиш и левия приток Негру в дн. окр. Брашов. Това е част от долината на Олт, съседна на дела, заеман от КАЛТИТЕ. Изглежда, е имало смесване на селища, принадлежащи към двете племена, което прави разграничаването на племенните територии относително. Племенно средище на ВАЛТИТЕ е било укрепление със същото име ВАЛТА (ВЕЛТА). Вероятно то се е намирало до речния бряг и трябва да бъде търсено при дн. Фелдиоара в устието на Хомород. При римското завоевание в първите години на II в. основната част от племето вероятно е поела на север в търсене на нови земи. Следите на тези бежанци могат да бъдат открити по Балтийското крайбрежие.

Едно от значителните славянски племена в Прибалтика били ВЕЛТИТЕ. През IX–XI в. те стояли начело на силен племенен съюз. Освен ВЕЛТИ-ВЕЛЕТИ, племето имало още две названия – ВИЛЦИ и ЛЮТИЧИ.

Най-ранното споменаване на племето е у Клавдий Птолемей (II в.). При описанието на северните части на Сарматия той посочва: „... крайбрежието на Океана покрай Венедския залив последователно заемат велти (Ουέλται), над тях осиите, после още по на север карбоните“ [Ptol., III, 5, 10; СДПИС, I, 50–51]. Преди това: „А заемат Сарматия много големи народи – венедите (Ουενέδαι) покрай целия Венедски залив...“ [Ptol., III, 5, 7]

В подреждането на племената покрай Венедския залив, направено от Кл. Птолемей, мястото на ВЕЛТИТЕ, изглежда, е доста на изток – може би източно от устието на Висла. Докато славяните-ВЕЛЕТИ обитавали крайморската зона на междуречието Одер – Елба.

Сведението на Кл. Птолемей дава основа за твърдението, че през първата половина на II в. ВАЛТИТЕ-ВЕЛТИ са достигнали Балтийското крайбрежие, ставайки там едно от венедските племена. Тази група на ВАНТИ-ВЕНЕДИ се била оформила още в началото на I в. вследствие на първата праславянска преселническа вълна (вж. тук II-11-3).

Името ВЕЛТИ има разновидност ВЕЛЕТАБИ, чийто строеж дава възможност да се изясни и обясни връзката между праславянските речни и племенни имена. Последното название се среща в извори от IX–X в. в следните варианти: VELETABI, VELATABI, VUELITABI, WLOTABI [Nied. Sl. st., III, 132–134]. В текстовете изрично се посочва, че името ВЕЛЕТАБИ е самоназвание на жителите на това племе, докато франките ги наричат ВИЛЦИ. Във връзка с похода на Карл Велики срещу ВИЛЦИТЕ през 789 г. се съобщава за славянското племе, живеещо на брега на океана, което на собствения си език се нарича ВЕЛЕТАБИ (вариант ВЕЛАТАБИ), а на франкски ВИЛЦИ – „*quae propria lingua veletabi, francica autem Wilti vocantur*“ [Einh. Ann. a. 789]. Подобно е обяснението и в друг извор: „*sclavis, qui nostra consuetudine Wilzi, proprie vero, id est sua locatione Weletabi dicuntur*“ [Vita Car., XII].

За произхода на името са привеждани германски, келтски и славянски успоредици. Предполага се връзка със старославянския корен *vel-* ‘голям’. С добавено окончание *-etъ* думата придобива смисъл ‘великан’.

За развитието на племенното име ВЕЛТИ според основните варианти, запазени в изворите, могат да бъдат предложени следните обяснения. Начална, изходна форма е VALTA, която преминава във VELTI поради колебание А-Е, т. е. наличие на праславянския звук *Ǫ* в корена ALT(A). Това се доказва и от формите KALTI-KELTI (Geled), LATA-LETA (Letec), производни от същия корен. Формата VELTI е и най-ранната за прибалтийското племе ВЕЛТИ – от II в. (Кл. Птолемей).

Промяната VELTI > VELETI представлява междинна степен на ликвидна метатеза. Пълната форма би била VLETI – за сравнение могат да бъдат посочени *чеш.* VLTAVA, Flutausis (Йорданес) и указаният тук вариант WLOTABI. За последния трябва да бъдат подчертани две интересни особености. Завършена форма на метатеза AL-LA (OL-LO) и преход на коренната гласна А > О, както е при ALUTA (< ALOTA < ALATA < ALTA) и OLT (< ALTA). Тези черти на варианта WLOTABI идват в подкрепа на направените по-горе наблюдения за названието FLUTAUSIS (Йорданес).

Друг вариант – VUELITABI показва редукция Е > I в коренната гласна: VELETABI > VELITABI. Това обстоятелство може да бъде оценено като допълнителен довод към аргументите за възникване на вариант на речното име – LITAVA.

Формата VELETABI е получена от началната форма ALTA-APA (с добавка на съставката -APA ‘вода, река’): VA-ALT(A)-APA > VALTAPA > VELTAPA > VELTABA > VELETABA > VELETABI. Запазването на съставката APA > ABA в този вариант на племенното име потвърждава връзката речно – племенно име, и от друга страна, показва как е получена съставката -AVA за речни имена. Тя се появява през

праславянския период и става особено продуктивна през раннославянския период (VI–VIII в.) и през следващите столетия (IX–XII в.) Друг пример със същата структура на речното и племенно име е случаят с племето ВАРНАВИ от същия регион – Долна Елба. Вариантите на това име WARNABI и VARNAVI [Nied. Sl. st., III, 127] документират прехода в съставката АВА > АВА на речното име (дн. река ВАРНОВ), превърнало се в племенно. Тук основата е VARN(A), от която произлизат вариант на речното име – VARNA и съответно на племенното – VARNI. Съставката АВА (от АРА ‘река’) създава нов вариант VARNABA-VARNABI, от който след промяна В > V между гласни се получава производната разновидност VARNAVA-VARNAVI. Всъщност и при случая с ALTA се очертават два варианта, произлизащи от разновидност, която съдържа съставката АВА-АВА. Първият е засвидетелстван непряко чрез племенното название VELETABI, а вторият – чрез предполагаемото по-късно название LITAVA (LITVA).

Вариантът VILTI е получен от формата VELTI при промяна Е > I. Така се потвърждава развитието на речното име LATA > LETA > LITA > LIT(A)VA, което беше установено за Алт(а)-Олт(а).

Известни са сведения и топонимични данни за присъствието на ВЕЛТИ-ВЕЛЕТАБИ в Британия и по крайбрежието на Северно море на запад от устието на Рейн (дн. Холандия и Белгия). За Британия се сочат местни имена като Wilton, областта Wiltshire, племенни названия Wiltuni, Wiltunisci [Nied. Sl. st., III, 135]. Според описание на Беда Достопочтени до Утрехт се намирал oppidum Wiltorum (Wiltaburg) [Beda. Hist. Eccl., V, 12]. В същия район се споменава област на ВЕЛЕТАБИТЕ (provincia Veletaborum) [Lowm. Pocz., II, 53]. Според Теофил Сегерус (XVII в.) имената на редица градове в Холандия имат славянски произход: Slata, Hunna, Horna, Hudna, Hussi-dina, Hussen, Suinum, Wendeldyk, Wideniz, WILTENBERG [Новаковић, Р. Одакле, 187]. Тези следи от преселвания на ВЕЛТИ на запад от Рейн могат да се приемат като доказателство за участието на част от ВЕЛТИТЕ в морските експедиции на техните съседи АНГЛИ, САКСИ и ЮТИ към Британия и дн. Холандия през III–V в.

II-7-15. ВИЛЦИ

В изворите от VIII–IX в. славянското население между Елба, Балтийско море и долното течение на Хавел е назовавано ВИЛЦИ. Вариантите на името са следните: WILZI, WILTZI, VILTI, WILTI, VUILCI, UUILCII, WULZI, VULSI; на страната им – WILTIA, WILCIA [Nied. Sl. st., III, 132–134; СДПИС, II, 442, 451, 462]. Както посочихме по-горе, вариантът VILTI е произведен от VELTI след редукция. Вследствие на промяна Т > С се е получила формата VILCI: VELTI > VILTI > VILCI. В полски и в белоруски език е застъпено фонетичното явление „цикане“ – промяна Т > С пред мека гласна. Така вариантът на племенното име ВИЛЦИ (VILCI) съвпаднал звуково с названието на хищното животно (вълци) в славянските земи. Срв. *стслав.* vľкъ, *полаб.* vľkъ, *луж.* vjelk, *пол.* wilk, *лит.* vilk. Съществува обяснение, че немците наричали така това славянско племе заради упоритата съпротива, оказ-

вана през IX–X в. Редица топонимични данни от прародината – областта на Олт, говорят за подобно явление и там. Възможно е то да е протекло успоредно на това в Прибалтика (т. е. също през VII–X в.) сред останалите на Олт ВЕЛТИ-ВИЛЦИ.

1. Wilzendorff (1340), Fâlța, дн. Florești, район Сигишоара, в долината на Голяма Търнава, северно от Олт.

2. Villa Vilvani, villa Volkani (1332) [DIR, С, IV, 56], район Оръщие, Хунедоара.

3. През 1166 г. епископ на Трансилвания е Vilcina [DIR, С, I, 9].

4. Окръг Вълча (Vâlcea) с център Râmnicu Vâlcea – по десния бряг на р. Олт в Олтения: съдство Вълчъ (1628) [DRH, В, XXII, 88].

5. Планина Vâlcan (изкуствена форма Vulcan) – между реките Жиу и Мотру в окр. Горж, съседен на окр. Вълча.

6. Walko [DRH, С, XII, 59, 81, 262], дн. Valcău de Jos, обл. Салаж.

7. Wlkow [DRH, С, XII, 295], дн. Văleni.

8. Szaszvolkany (*ист.* Volkany), *нем.* Wolkendorf, дн. Vulkan, окр. Брашов.

Натрупаните досега данни говорят, че през VIII–IX в. общността на ВЕЛТИТЕ-ВИЛЦИ е имала характер на племенен съюз или племенно княжество [Die Slawen, 14–15; **Dralle, L.** Slaven, 95–105]. Аналистите от това време говорят за „малки царе“ (reguli) на ВИЛЦИТЕ, подчиняващи се на върховен владетел. ВИЛЦИТЕ били във враждебни отношения със съседните франки.

II-7-16. ЛЮТИЧИ

През XI–XII в. племенната общност на ВИЛЦИТЕ вече е наричана в изворите ЛЮТИЧИ. Там често се пояснява, че става дума за две названия на едно и също племе: „... populi qui ab illis Wilzi a nobis dicuntur Leutici“ [Adam., III, 21]; „Leuticos, qui alio nomine Wilzi dicuntur“ [Пак там, II, 19]; „Wilzos habent, qui alio nomine Leutici vocantur“ [Ann. Sax. a. 952]; „gens Wilzorum qui Lutici apellantur“ [Ann. Quedl. a. 789].

В текстовете се срещат следните варианти на името: LUTICI, LIUTICI, LIUTIZI, LIUTIZII, LOUTICI, LEUTICI, LUTOICI; и на земята им: LIUTICIA, LEUTICIA [Nied. Sl. st., III, 134]. Етимологично името обикновено се извежда от *стслав.* ljutъ ‘свиреп’. Като строеж името е от типа на раннославянските племенни имена с наставка -ІЇ. Основата LJUT-LUT може да бъде отнесена към вариантите на речното име Алт(а) – ALUTA, LOTA.

Развитието на името може да е протекло така:

1. ALTA > LATA > LOTA и наставка ІЇ: LOTIČI > LUTIČI > LJUTIČI.

2. Направо от формата ALUTA с изпадане на началната гласна А и наставка -ІЇ. Речното име LOTWA в Прибалтика може да бъде свързано с формата LOT-IČI (> LUTIČI). В описанието на Равенския географ (VII – начало на VIII в.) до р. Vistula (Висла) е посочена р. ЛУТА: et fluvius qui nominatur Lutta [Geogr. Rav., IV, 4]. Формата LUTA отговаря на варианта ALUTA на речното име ALT(A) при изпаднала начална гласна А. Вероятно речните имена ЛУТА, ЛОТВА са следи от пребиваването по тези места на ЛЮТИЧИ. Вариантът на племенното име LUTIČI (> LJUTIČI)

се извежда пряко от формата LUTA. Както бе показано по-горе, племето ВЕЛТИ е поставено от Клавдий Птолемей (II в.) близо до устието на ВИСТУЛА (Висла). В случая се получава съвпадение на по-ранното обиталище на ВЕЛТИТЕ с това на ЛЮТИЧИ около р. ЛУТА (преди началото на VIII в.). Така се появява втори аргумент в полза на виждането, че по-ранната племенна територия на ВЕЛТИТЕ-ЛЮТИЧИ се е намирала на изток около устието на Висла. Те се настанили там през II в. след изселването си от Дакия и останали в тези земи край Висла вероятно до V–VI в. После се придвижили на запад към долното течение на Елба. Името ЛЮТИЧИ е образувано по друг начин в сравнение с първите две племенни названия. Може би се касае за отделна група праславяни от Алт(а), по-точно от долното течение (ALUTA), която се е присъединила към ВАЛТИТЕ-ВЕЛТИ. Тяхното име ALUTI (LOTI) е получило раннославянска форма с наставка -IČI през VI–VIII в. и е станало трето племенно название на ВЕЛТИТЕ.

Племенната история на ВЕЛТИТЕ-ВЕЛЕТИ (ВИЛЦИ, ЛЮТИЧИ) може да бъде скицирана така:

1. Племето ВАЛТИ-ВЕЛТИ се оформя по горното течение на Алт(а) в съседство с КАЛТИТЕ. Негов племенен център е била едноименната крепост ВАЛТА (ВЕЛТА).

2. При римското завоевание в първите години на II в. основната част от племето се отправила на север и достигнала Балтийското крайбрежие. Там ВЕЛТИТЕ станали част от венедската праславянска групировка.

3. По-късно племето се установило в северната част на междуречието Одер – Елба, където се намирало в близост с англи и сакси. През IV–VI в. то участвало в морските походи, предприемани от англи и сакси към устието на Рейн, Северна Галия (Бретан). Там възникнали селища на ВЕЛТИТЕ (ВИЛТИ, ВЕЛЕТАБИ). Част от ВЕЛТИТЕ се заселили в Британия през IV–V в. заедно с англи и сакси.

4. Група ВАЛТИ достигнали горното течение на Елба (Лаба). Те се установили край един от нейните притоци, който получил название, произлизащо от племенното име с наставка -AVA (VLTAVA). Горнолабските ВАЛТИ станали част от групата на чешките племена.

5. Прибалтийските ВЕЛТИ-ВЕЛЕТИ създали през VIII–IX в. силен племенен съюз, който се опитвал да противостои на германския натиск от запад.

II-7-17. ПАЛТИ, ПАЛАТ(ОЛИ), ПОЛОЧАНИ

От корена АЛТ(А) и представка-предлог РА (по) възникнало племенното име РАЛТИ със значение ‘жители (по) река Алт(а)’. Съществуването на подобна племенна общност е удостоверено с антично селищно име от десния дунавски бряг – укреплението Палатиолон (Паластолон).

1. Прокопий Кесарийски: „Не много далече от укреплението Хунон има едно място, где то се намирили две укрепления – от двете страни на реката Истър, едното на име Палатиолон (Παλατίολον) в Илирик, а другото – Сикивида, на отвъдната страна“ [Proc. De aed., IV, 6; Izvoare, II, 467; ИТМ, 440].

Сикивида е крепостта Сукидава на левия дунавски бряг в близост до устието на Олт при дн. с. Челей (Celei). Там са открити останките от моста, построен от император Константин Велики. Явно Палатиолон е бил предмостово укрепление на десния дунавски бряг, близо до гр. Ескус и устието на Искър.

2. Крепостта е спомената и у Теофилакт Симоката във връзка със събитията от 602 г. при похода на пълководеца Петър (брат на императора). Войниците се разбунтували срещу заповедта на император Маврикий да останат отвъд Дунава, в земята на склавините, и пресекли реката. „Затова те преминали реката. След като това се случило, те дошли в Паластолон (ἐν Παλαστόλῳ), изпълнени със силна ярост“ [Theoph. Sim., VIII, 6; Izvoare, II, 550–551].

Разказът на Теофилакт Симоката показва, че крепостта Паластолон се е намирала до дунавския бряг. Напълно възможно е преминаването на разбунтувалите се войници да е станало при Сукидава-Палатиолон. Формата Паластолон (Παλαστόλον) е малко променена в сравнение с тази у Прокопий Кесарийски (Παλατίολον). Добавена е σ и липсва ι (-ол вм. -юл).

Праславянската форма може да бъде възстановена като PALATIOI или PALATOL. Основата PALAT(I) отговаря на племенното име PALTĪ в междинна степен на ликвидна метатеза: PALTĪ > PALATI (> PLATI). На праславянска основа окончанието -OL може да се свърже с наставката -ALI (> -OLI), с която са образували племенни имена от т. нар. тук „гетски тип“. Така името е могло да има формата PALAT(I)ALI > PALAT(I)OLI. Явно те са били праславяни от долината на Алт(а). Група от тях се преселили в империята и били настанени на десния бряг, срещу устието на Алт(а). Построеното там укрепление е било наречено по племенното име на преселниците.

Изглежда, племенното име PALTĪ, в по-късни варианти POLTI > POLOTI (> PLOTI), е дало основа за формирането на речни имена.

1. Струс Полота (Полта според името на града) – приток на Западна Двина. В устието ѝ се намирал гр. Полтеск (Полоцк). Полските варианти на името – Płota и Płosk, показват пълна ликвидна метатеза, докато руската форма Полота е непълна (междинна степен).

2. Полтва (*укр.*), Peltew (*пол.*), ляв приток на Западен Буг в Галиция. Основата е POLT с наставка за речни имена -(A)VA. В полския вариант има промяна на коренната гласна A > E. Тази склонност на ALT(A) поради праславянското Ä е изявена и в други производни имена – VELTI-VELETI, KELTI, LETA.

3. Полтва (Poltwa) – десен приток на р. Хориня във Волиния.

4. Полтава (*рус.*), Połtew (*пол.*) – десен приток на р. Нарва.

5. Полтава – град на р. Ворскла, ляв приток на Днепър, в земята на АЛТИНИТЕ-УЛТИНИ.

6. Полтва (Poltua) – 1371 г. [DRH, I, 58] – неидентифицирано селище в Банат.

По р. Полота (Полта) при Западна Двина се образувала племенна структура с център града в устието на реката – Полтеск (Полотеск, Полоцк). Според летописите: „... иним седоша на Двине и нарекошася полочане, речьки ради, яже втечь

въ Двину, имянемъ Полота, от сея прозвашася полочане [...]. И по сихъ братъи держат и почаша родъ ихъ княжење в Новегороде, а другое на Полоте, иже полочане... се бо токмо словенскъ языкъ в Руси: поляне, деревляне, ноугородьци, полочане, дреговичи [...]. ... а Брячиславъ бѣша Полотъску“ [ПВЛ, I, 11, 13, 99].

В летописа ясно е посочен произходът на племенното име – от речното. Развитие на формите на речното, селищното и племенното име е протекло по следния начин: PALTA > POLTA – най-ранна форма на речното име. От нея с наставка -ESK е образувано името на гр. POLTESK(Ъ). POLTA > POLOTA – непълна ликвидна метатеза, характерна за руския език, наричана сега от езиковедите ‘пълногласие’. Полската форма Plota показва пълна метатеза.

Промяната на селищното име е съответно POLTESK > POLOTESK > POLOTSK (при -ESK > -SK) > POLOCK (при TS > C) – *пол.* Płock.

Племенното име е получено от речното POLOTA и сложна наставка -ĀANI – POLOTĀANI. Допустимо е да е съществувала по-ранна форма POLOTĀĀI, която отговаря на раннославянските племенни имена от VI–IX в. с наставка -ĀĀI.

В случая е налице „тройка“ от едноименни река, селище и племе, характерна за праславянските и раннославянските племенни структури. Именно на основата на племето ПОЛОЧАНИ възниква значителното Полоцко княжество.

Проследяването на разселването на ПАЛТИТЕ чрез събиране на топонимичен материал е по-сигурно, когато става дума за речни имена. При селищни и планински имена от основа PALT и производните ѝ е възможно единозвучие с други корени. Така например PALT-PLAT, *стбълг.* PLATЪ ‘страна на предмет, ръглина, рид’, *праслав.* POLTЪ, *бълг.* Платица (тънка дъска) и местни имена: Плато, Платовете, Платето, Платно бърдо, Платецо, р. Платница (приток на р. Сава) [БЕР].

Може би от този корен са имената на малки планини, дялове на Южните Карпати:

1. Пълтинул (Pältinul) – Палтинвл, 1520 г. [DRH, B, II, 194].
2. Полатища (Polatištea) – Полатищѣ, 1540 г. [DRH, B, IV, 98]. Също и селищните имена Пълтинен (Pältineni) и Пълтиниш (Pältiniš). Не е ясна връзката с корена PALTA (< ALTA) и за група селищни имена от Трансилвания и Унгария:

1. Палота (*унг.* Újpalota, *ист.* Palota, *нем.* Neupalota) – Бихар
2. Palatha (1256), Palota (1366) [DIR, C, II, 20] – изчезнало село в обл. Ченал.
3. Várpalota – обл. Веспрем.

За съдбата на ПАЛТИТЕ може да се отбележат следните важни моменти:

1. Те са обитавали поречието на Алт(а) в средната му част, вероятно около десния му приток Хъртибач в района на гр. Сибиу. Там се намира дн. с. Пълтиниш. ПАЛТИТЕ били съседи откъм запад на КАЛТИТЕ.

2. При римското завоевание част от племето се изтеглило на север. Както показват речните имена, групи от преселниците се установили в Галиция и Волиния. Други продължили на север, стигайки до реките Нарва и Западна Двина.

3. Малка група ПАЛАТОЛИ се настанила през I или през III–IV в. срещу устието на Алт(а) в едноименното укрепление на служба като граничари.

4. Установилите се при Двина ПАЛТИ създали племенно образувание, получило през раннославянския период (VI–VIII в.) името ПОЛОЧАНИ. По-късно то прераснало в известното Полоцко княжество.

II-7-18. НЕЛЕТИЧИ

НЕЛЕТИЧИТЕ са полабско славянско племе. Те обитавали земи по р. Елстер, Средна Мулда и на изток до Елба. В грамоти от X в. се срещат следните варианти на племенното име: NELETICI, NELETIKI, NIELETIZE. Въз основа на документалните данни са очертани три области, заемани от НЕЛЕТИЧИТЕ: първата около центровете GIUCANSTEN (Giebikenstein) и DOBROGORA (Halle), друга около Vurcine (Wurzen) на р. Мулда и трета около TURGUO (TORGAVA) на Елба [Nied. Sl. st., III, 116].

Племенното име е образувано от основа, съдържаща речното име ALTA (> LATA > LETA), представка-предлог NA (*бълг.* на) и наставка IKI (> ICI; > IČI). Смисълът на названието е ‘жители на (до, при) (река) АЛТА’. Гласната в речното име е преминала в Е (А > Е) и така името има точен аналог във VELTI-VELETABI. Цялото развитие на названието е следното: NA-ALTI > NALTI > NELTI > NELETI (-IKI) > NELETIKI > NELETICI (> NELETIČI). Формите без наставка NALTI-NELTI (NELETI) трябва да бъдат отнесени към праславянския период, т. е. до V в. Цялостният материал в изследването показва, че наставката -IKI се е появила през праславянския период, а производните ѝ -ICI, -IČI са характерни за раннославянския период (VI–VIII в.) и старославянската епоха (IX–XII в.).

Строежът и смисълът на названието показват, че територията, на която се е формирало племето НАЛТИ-НЕЛТИ, трябва да бъде търсена в поречието на АЛТА. Може би тя е била в съседство със земята на ВЕЛТИТЕ. Обстоятелството, че преселението на двете племена е започнало от АЛТА (Олт) и е завършило в поречието на ЕЛБА, предполага и съвместно придвижване. Появата на НЕЛТИТЕ край ЕЛБА трябва да е станала през периода II–VI в. През раннославянския период се е извършила и промяна в името, което през X в. е засвидетелствано като НЕЛЕТИКИ (НЕЛЕТИЦИ, НЕЛЕТИЧИ).

II-7-19. ЛАТАРИКИ

Формата на племенното име е запазена в названието на античната крепост Латарикий и косвено в речните имена Лотру и Латорица от басейна на Олт.

Теофилакт Симоката споменава крепостта Латарикий (Λαταρικίον) във връзка с похода на военачалника Петър, брат на император Маврикий, през 596 г. [Theoph. Sim. Hist., VI, 2; Izvoare, II, 542–543]. Тя е била разположена между Ятрус и Нове, близо до Дунав. Името не е известно от други източници. В СДПИС [II, 30] е дадена формата ЛАТАРКИЙ (Λαταρκίον). Според хипотезата на С. А. Иванов названието произхожда от предполагаем вариант на името ЯТРУС – *Λάτρων, срв. Ἰατρῶν [Proc. De aed., IV, 7, 6]. Основание за такава реконструкция са вариантите в други

източници: Latris [Not. Dign., XL, 13]; Latron [Geogr. Rav., IV, 7, 2]. В умалителна гръцка форма се е получило названието Λατράκιον, което след метатеза е добило вида Λατάρκιον [СДПИС, II, 57, бел. 109]. Смятам, че тук проблемът е дали формата LATRON е била реално съществуваща, или се дължи на грешка при препис: в м. I да е изписано L поради близката графика на двете букви. Иначе от фонетична гледна точка възстановката е допустима.

Основата на античния топоним LATARIKI може да се разглежда като племенно име, съставено от LATAR и наставка -IKI. Формата LATAR е производна от варианта ALTAR на ALT(A) и е запазена в името на притока Латорица (Latorița) (вж. по-горе). Така племенната територия на ЛАТАРИКИТЕ може да бъде определена в долината на р. Лотру и притока ѝ Латорица.

Появата на крепостта Латарикий на десния дунавски бряг, недалеч от устието на Алт(а), е следствие от преселване на група ЛАТАРИКИ. Това е могло да стане през I в. или при изоставянето на Траянова Дакия към 275 г. Тези преселници били настанени близо до Дунав като граничари за защита на лимеса.

В горното си течение Тиса приема водите на р. Латорица. Последната извира от дн. Задкарпатска Украйна, минава през гр. Мукачево и се влива в Бодрог, приток на Тиса. Нейното име е еднакво с това на Латорица от басейна на Олт. Появата на това речно име в областта на Горна Тиса може да бъде разглеждана като свидетелство за преселение на ЛАТАРИ (ЛАТАРИКИ) на север. Това несъмнено е станало при установяването на римска власт в Дакия към 106 г.

II-7-20. ЛАТРАНИ, ЛОТРИ, ЛОТРОМАНИ

Както видяхме при развитието на речното име ALTAR, от формата LATAR се е получил вариантът LATRA чрез обръщане на наставката -AR > -RA. От своя страна LATRA дава производната LOTRA, запазена в дн. име Лотру (Lotru) – приток на Олт.

Латра-Лотра (дн. Лотру) тече между планините Лотру, Парънг и Къпъцина в Южните Карпати. Вероятно в устието ѝ се е намирало едноименно праславянско селище – средище на поречието. През XIII в. унгарците построили там крепост, носеща речното име Lotriwar (рум. Lotrioara). Тук е налице съчетание от три едноименни елемента – река, планина, селище. Може да се предположи и четвърти – племенното име. В началния си вид то е било без наставка – LATRI. Производната му форма е LOTRI.

В Североизточна Полша (воеводство Олщин) се намира гр. Лютри до едноименното Лютерско езеро. Този топоним може да бъде отнесен към племенното име ЛАТРИ-ЛОТРИ при звукова промяна LATRI > LĀTRI > LOTRI > LUTRI > LJUTRI. Подобни местни имена биха могли да очертаят преселването на ЛАТРИ-ЛОТРИ от Дакия при римското завоевание.

В същата посока може да бъде потърсен произходът на друга група топоними:

1. Латрани (Látrány) – селище в комитат Шонод.

2. Село Латриан (Latrian) – 1333 г. [DIR, С, IV, 56] в района на Арад.

Тези форми съответстват на племенното име от основа LATRA и наставка -ANI. Такъв тип названия е характерен за раннославянския период (VI–VIII в.).

В Трансилвания, в поречието на Търнава, т. е. близо до р. Лотру, съществува селище с име Лодроман – *унг.* Lodormany (*ист.* Lodorman), *рум.* Lodroman. Тези варианти отвеждат към по-стара форма на името – LOTROMAN (> *рум.* LODROMAN) или LOTORMAN > LODORMAN > LODROMAN.

ЛОТРОМАНИ (ЛОТОРМАНИ) може да е вариант на племенното име ЛОТРИ (ЛОТОРИ) – ЛАТРИ (ЛАТАРИ) със съставка -MANI от установения тук т. нар. дакийски тип племенни имена.

II-7-21. РУТИ

Клавдий Птолемей споменава племето РУТИКЛЕИОИ (рутиклии) – ‘Ρουτίκλειοι [Ptol., 2, 11, 7; 8]. Името се определя от изследователите като погрешна форма – предлага се „поправката“ ‘Ρουγίκλειοι. Този вариант се свързва с името РУГИ (rugi(i), rogi) в Прибалтика [TIR, M, 33, 74].

Названието у Кл. Птолемей може да се разглежда като двусъставно: РУТИ (‘Ρουτι-), КЛИИ (κλειοι). Първата част е еднаква с формата ARUTA (при изпаднала начална гласна) на Алт(а). Наличието на начална гласна във вариантите ALATA-ALUTA е белег за междинна степен на ликвидна метатеза. При пълна метатеза формите са съответно LATA-LUTA. Така това племенно название у Кл. Птолемей може да се отнесе към праславянски преселници от АРУТА. Племенното име е производно от речното, без наставка: ARUTA > ARUTI > RUTI.

Такова преселение от Дакия на север, приблизително в пространството между Горна Висла и Днепър, се потвърждава и от речни имена:

1. Река Рута (Большой Рут) с приток Рутец (т. е. Малък Рут) – в басейна на Днепър.

2. Река Друта – десен приток на Днепър, в областта на гр. Минск. Производно име от ARUTA-RUTA с представка-предлог DA. За втората съставка – κλειοι, бих изказал предположение, че може би това е неточна, променена форма на GALI при GALI > GLI > KLI > KLIИ. В такъв случай тази съставка би могла да се приеме за име на праславянските ГАЛИ, предшественици на раннославянските ГАЛИЧИ (Галичко княжество) (вж. следв. част). Двойното име изразява близост РУТИ-ГАЛИ, запазена и при РУТЕНИ-ГАЛИЧИ.

Съставката KLEIOI (KLIИ) може да бъде сближена и с корена A(N)KLA-A(N)GLA (вж. тук).

II-7-22. РУТЕНИ

През средновековието названията РУТЕНИ, РУТЕНИЯ (RUTHENI, RUTHENIA) са се употребявали като синоними на РУСИ, РУСИЯ, и то по-често

за западните и за югозападните руски земи. Тези названия се срещат в унгарски, полски и папски документи от XIII–XV в.

В Западна Украйна, Галиция и Буковина името РУТЕНИ било равнозначно на РУСИНИ – означение на местното руско православно население през XIII–XVII в.

Съществува обяснение, че етнонимът РУТЕНИ е възникнал по книжовен път, като е било заето името на келтското племе РУТЕНИ (Ruteni) в Северна Галия. То е било известно през I в. пр. Хр. – I в. сл. Хр. [Caes. B. G., 1, 45, 2; Plin. N. h., 19, 8].

Като строеж името RUTENI е производно от племенното име RUTI с добавена наставка -ENI. Тази наставка е характерна за раннославянските племенни имена от VI–VIII в. Така и появата на названието РУТЕНИ може да бъде отнесена към този период. Казано с други думи, тогава е настъпила промяната в името на праславянските РУТИ от II–V в.

Проблемът за племенната територия на РУТЕНИТЕ през VI–IX в. би могъл да бъде разгледан и в светлината на някои данни от ранните унгарски хроники. Става дума за събитията при преминаването на маджарите от Северното Черноморие в Среднодунавската низина през последното десетилетие на IX в.

Според Унгарския аноним маджарите спрели в Галич, чийто княз ги посъветвал да продължат на запад и да минат през планините в Панония. Вождът Алмош и първенците му останали доволни от съвета на РУТЕНИТЕ и сключили с тях най-крепкия мир, като заминали от Галич за Панония [Anonymus, XI].

Шимон де Кеца е ползвал и други извори, различни от тези на Анонима. Той пише, че Арпад пресякъл с хората си най-напред планините на рутените и издигнал първата крепост на р. Унг [Simon de Keza, p. 165].

Обстоятелството, че князът на Галич и местните жители са наречени РУТЕНИ, може да се дължи на пренасяне на реалности от XII–XIII в., когато се предполага, че е писана Анонимната хроника. Все пак връзката РУТЕНИ–ГАЛИЧАНИ напомня за двойното име у Кл. Птолемей от II в. Както беше показано, зад него, освен РУТИТЕ, стоят може би и ГАЛИТЕ.

Така може да се предположи, че свързаността на двете племена през II–V в. е продължила да съществува и през раннославянския период (VI–VIII в.). Тогава племенната структура на РУТЕНИТЕ е била погълната от тази на ГАЛИЧИТЕ, а името РУТЕНИ е останало второ, синонимно название за ГАЛИЧИТЕ. Затова в ранните руски летописи не е отбелязано отделно източнославянско племе РУТЕНИ. Поради това, че ГАЛИЧИТЕ-РУТЕНИ са заемали граничен югозападен дял откъм Унгарското и Полско кралство, етнонимът РУТЕНИ бил приет там и постепенно разпространен върху цяла Русия и русите.

В заключение племенната история на РУТИ-РУТЕНИ може да бъде очертана в следните основни моменти:

1. Племето ARUTI се формирало по долното течение на р. Алт(а), където тя носела и името ARUTA. Племенната територия може да се търси в прикарпатския участък, където се намирало селището (крепостта) ARUTELA – възможен техен племенен център.

2. При установяването на римска власт през 106 г. (А)РУТИТЕ оставили земята си и заедно със съседите ДРУТИ поели на север. Достигайки горното течение на Днестър, (А)РУТИТЕ се установили там, в съседство с ГАЛИТЕ.

3. През VI–VIII в. името на племето вече било РУТЕНИ. Тогава съжителството с техните съседи ГАЛИЧИ довело до сливане на двете племена. Запазено било двойно название на новата раннославянска общност – ГАЛИЧИ-РУТЕНИ.

II-7-23. ДРУТИ

В горното течение на р. Друта, десен приток на Днепър, бил разположен гр. Друтеск (Дрютеск) – Друцк. Той се намирал в околностите на дн. гр. Минск и влизал в границите на Полоцкото княжество [Тихомиров, М. Н. Города, 89].

В летописите – „отъ Дрютьска“ [ПВЛ, I, 141], жителите на града са „дрючане“ [Пак там, 201].

Речното име е с първоначална форма DRUTA, която може да се разглежда като производна от ARUTA и представка-предлог DA (*бълг.* до): DA-ARUTA > DARUTA > DRUTA. От речното име с наставка -ESK е получено селищното име DRUTESK > DRJUTESK. То е претърпяло промяна, подобна на POLOTESK > POLOCK: DRUTESK > DRUTSK > DRUCK.

Наличието на два едноименни елемента – река и селище на нея, предполага съществуването на племенна структура със същото име. В случая – с първоначална форма DRUTI и значение ‘жители до (река) Арута’. Логично е да се предположи, че става дума за праславяни – бежанци от поречието на Арута-Алт(а) в Дакия. Там те обитавали долното течение на Алт(а), носещо името АРУТА.

В началото на II в. при римското завладяване те се отправили заедно с РУТИТЕ на север. ДРУТИТЕ достигнали горното течение на Днепър и се заселили по един от притоците му. Върху него се прехвърлило племенното име на ДРУТИТЕ.

II-8-1. АМОТРИ, МОТРИ, ОБОДРИТИ

Тук предлагам друго виждане за произхода на славянското племе ОБОДРИТИ. Смятам, че те са се формирали като дакийско племе по долината на р. Мотру (Motru) в западната част на Влашката равнина (дн. Олтения). Мотру извира от планината Мехединци (Mehedinți), дял от Южните Карпати, и се влива в р. Жиу. В горното течение е гр. Мотру. През XV в. поречието на р. Мотру е било включено в „съдство“ (област, окръг) на Угровлашкото воеводство – „на съдство Мотръско“ [DRH, V, I, 38] – 1415 г.

Особено важен довод за връзката на реката с ОБОДРИТИТЕ е вариант на речното име, съвпадащ с племенното название. На карта от 1690 г. е представен приток на р. Жиу с название BODRUS, който отговаря на дн. р. МОТРУ [Seuter, M. Hungaria seraphico...; Ungureanu, A. Hărți, 640]. Този вариант на речното име в Олтения е доказателство за фонетичното развитие на корена MOTR(A) > BODR(A).

Едноименно с реката селище е отбелязано по времето на Римска Дакия:

1. Кл. Птолемей: „Най-значимите градове в Дакия са следните... Амутрион (Ἀμούτριον) – 50°–44°45′“ [Ptol., III, 8, 4; Izvoare, I, 547].

2. На Певтингеровата карта станция на пътя Дробета – Ромула: „Amutria XXXV“ (мили) [Tab. Peut., VIII, 4; Izvoare, I, 740–741]. Смята се, че това е неточно предадено латинско име – Ad Mutrium. Предложеният тук анализ изключва такава възможност.

Други топоними с този корен в праславянските земи:

1. Амутрон (Амитрон) – Ἀμυτρον πόλις τῆς Θράκης [Detsch. Spr., 17] – град в Тракия.

2. Модра (Μόδρα) – град във Витиния, земята на тамошните жители – Μοδρηνή [Strab., 12, 3, 7].

3. Прокопий Кесарийски: „... обновен каstel в областта на Акве Мотреси (Μώτρεις)“ [Proc. De aed., IV, 4; ИТМ, 438]. В. Бешевлиев смята, че формата е погрешна, като има повторение на окончанието -ES. Правилната форма според него е Μώτρεις, отговаряща на лат. Motris (абл. мн. ч.). Той отъждествява кастела с Амутриа на р. Мотру [Beš. Prok., 116]. У Прокопий Кесарийски ясно е посочено, че кастелът се намира в областта на Акве (Aquaе) – при дн. Прахово, западно от устието на р. Тимок (Източна Сърбия). Това място е точно срещу поречието на р. Мотру, т. е. най-близкия участък на лимеса. Обяснението за появата на кастел с това име е, че селището е основано от преселници от р. Мотру, които са били приети като граничари.

Данните на Кл. Птолемей, Певтингеровата карта и Прокопий Кесарийски позволяват да се направи следната възстановка за речното, селищното и племенното име: Праславянската форма на речното име е MOTRA. От нея е получена и началната форма на племенното име MOTRI. Коригираното наименование Μώτρεις у В. Бешевлиев точно отразява речното име MOTRA и племенното име във вариант MOTRI – без представка и наставка. Преселилите се в областта на Акве жители на MOTRA са се самонаричали MOTRI и това название е получил и кастелът.

С предлога A (> O, срв. рус. о, об, обо ‘до, при’) е възникнало производното име AMOTRI със значение ‘жители до (река) Мотра’. Същото име е получило селището в устието на реката – AMOTRA (AMOTRI) – в латинизирана форма Amutrium (Amutria), при O > U. Вероятно то е било племенен център. Така в предримската епоха са съществували два варианта на племенното име MOTRI – AMOTRI.

Римското завоевание предизвикало изселване на племето. С племенно име ОБОДРИТИ (в раннославянска форма) откриваме потомците на МОТРИТЕ-АМОТРИ на две места – в устието на Елба и в поречието на Тиса.

Северните ОБОДРИТИ заемали областта между залива на Любек, Елба, Варнов и Траве (дн. Източен Холщайн и Западен Мекленбург). Въз основа на археологически данни (керамика тип „Суков“) се приема, че ОБОДРИТИТЕ са заели източната част на тази област в края на VI в., а западната част – в началото на VIII в. [Die Slawen, 27–30]. Предполага се, че племенният съюз на ОБОДРИТИТЕ е включвал и други племена – ВАГРИ, ПОЛАБЯНИ, ВАРНИ, ЛИНОНИ, СМЕЛДИНГИ. Наче-

ло на обединението стоял върховен княз (princeps, rex Abodritorum), който резидирал в укрепения град ВЕЛИГРАД (още РЕРИК).

В изворите са запазени следните форми на племенното име:

ABOTRITI (789 г.), ABODRITI (795, 798 г.), APODRITI, OBOTRITI, NORT-ABTREZI, APDREDE, ABDREDE, civitas BIDRIZ [Nied. Sl. st., III, 127; СДПИС, II, 442, 444, 475, 478]. Според най-популярната версия името ОБОДРИТИ е произлязло от речното име Odra с представка OB- и наставка -ITI [Nied. Sl. st., III, 420]. Така формирането на това племе се свързва с поречието на ОДРА (ОДЕР). Други етимологии са извеждани от различни корени в славянските и някои източноевропейски езици [Lowm. Rosz., II, 72–78].

Смятам, че по отношение на фонетиката не е трудно името да се обясни като производна форма на дакийското племенно название AMOTRI. Най-ранната форма ABOTRITI (събития от 789 г. – похода на Карл Велики срещу ВИЛЦИТЕ) се различава от AMOTRI по наличието на наставка -ITI и преход М > В. Последното явление е добре засвидетелствано в тракийския езиков ареал (срв. дако-гетските речни имена MUSEOS-BUZĂU, TIBISCOS-TIMIȘ). При по-късните форми се е получила промяна в началната гласна А > Ă > О и озвучаване Т > D. Вариантът BIDRIZ, BODRIČI показва изпадане на началната гласна. В това наблюдаваме успоредност с формите на речното име MOTRA (BODRUS) и племенното название MOTRI.

През раннославянския период (VI–VIII в.) името е получило характерната наставка -ITI (-IČI). Следователно развитието на племенното име през праславянския и раннославянския период може да бъде възстановено така: AMOTRI > ABOTRI > ABOTRI-ITI > OBOTRITI > OBODRITI (IČI) (> BODRIČI).

Направеният дотук анализ позволява да бъде формулирана тезата, че част от дакийското племе AMOTRI се е изселило на север при римското завоевание и е достигнало долното поречие на Елба и балтийския бряг в интервала II–VI в. През VIII в., вече с името АБОТРИТИ, те стоят начело на силен славянски племенен съюз. ОБОДРИТИТЕ били във враждебни отношения с ВИЛЦИТЕ и САКСИТЕ и сключили съюз с франките преди похода на Карл Велики в земите на ВИЛЦИТЕ (789 г.) [Lowm. Rosz., V, 252]. По-късно, към средата на IX в., отношенията между франки и ОБОДРИТИ станали враждебни. Възходът на ОБОДРИТСКИЯ съюз през XI в. е свързан с управлението на княз Готшалк. Упоритата германска експанзия на изток през XI–XII в. не позволила на племенния съюз да се превърне в държавно образувание [Ронин, В. К., Б. Н. Флоря. Государство, 119–125].

Сведения за южните ОБОДРИТИ (край Тиса и Дунав) се появяват в началото на IX в. По времето на хан Омуртаг ТИМОЧАНИ и ОБОДРИТИ потърсили закрила от франкския император Людовик Благочестиви (814–840) срещу българите. През 818 г. с такава цел при него дошли пратеници на тимочаните [Einhardi Annales, MGH, SS, I, p. 205; ЛИБИ, II, 34–35]. Айнхард съобщава също, че през 824 г. в императорския двор се явили и пратеници на „ободритите, които се наричали обикновено преденецентри (praedenecenti), съседни са на българите и обитават крайдунавска Дакия“. Те търсели помощ от императора срещу „несправедливите враждеб-

ни действия на българите“ [Einhardi Annales, MGH, SS, I, p. 213; ЛИБИ, II, 36]. Пратеници на преденецентите имало и на събора във Франкфурт през 822 г., с дарове за императора [Einhardi Annales, MGH, SS, I, p. 209]. Крайдунавските ОБОДРИТИ са споменати и от Баварския географ – с името Osterabtrezi (източни ободрити). Те обитавали областта на север от Дунав, до Тиса [Гюзелев, В. Баварският, 285–287; Gjuzelev, V. Bulgarisch, 25–28].

През 824–826 г. хан Омуртаг се опитал чрез преговори с император Людовик Благочестиви да уреди определянето на границите между франки и българи [Einhardi Annales, 212–214; ЛИБИ, II, 36–37]. Поради неотзивчивост от страна на франките българският владетел изпратил през 827 г. своя флот откъм Дунав по Драва. Българските войски навлезли в Панония и „разорили с огън и меч славяните, които живеели там, изгонили князете им (duces) и назначили български управители (rectores)“ [Einhardi Annales, 216; ЛИБИ, II, 38]. Отпорът на франките не бил успешен, макар срещу българите да бил изпратен синът на императора.

Изглежда, действията на хан Омуртаг били насочени не само срещу южнодунавските славянски племена – тимочани, и тези по Драва и Сава в Панония. Възпоменателен надпис, поставен от хан Омуртаг, гласи: „Кан сюбиги Омуртаг: Негавнаис, зера таркан беше мой храненик. Като отиде във войската, той се удави в река Тиса (ις τῆ(ν) Τήσαν τον ποταμον). Той беше от рода Кубиар“ [Бешевлиев, В. Първобългарски, 215].

Този български военачалник вероятно е участвал във военни действия около Тиса или поне е пребивавал там с войската. Там се намирала племенната територия на АБОДРИТИТЕ ПРЕДЕНЕЦЕНТИ и несъмнено те са били обектът на тези действия от българска страна. Явно спрямо тях са били взети същите мерки, както в Панония – бил е отстранен князът им и назначен български управител. Така племенната територия била включена в административна област (комитат?) на българската държава [за комитатите вж. Венедиков, Ив. Военното].

За определянето на племенната територия на южните ОБОДРИТИ и значението на второто название ПРЕДЕНЕЦЕНТИ могат да бъдат привлечени допълнителни данни.

1. Река Бодрог (Bodrog) получава водите си от сливането на реките Ондава и Латорица. Тя е десен приток на Тиса и в устието ѝ е гр. Токай. Река Бодрог тече край източните склонове на планината Земплен – разклонение на Северните Карпати. Равнинната област между реките Бодрог и Тиса се нарича Бодрогкъз (Bodrogköz). Преди 1924 г. е била околия на комитата Земплен (Zemplén), и сега е част от област-та (медье) Боршод – Абауй – Земплен. Името на реката (fluvio Budrug) е споменато в Унгарската анонимна хроника [Anonymus, XVII]. Това показва, че названието е било заварено от маджарите при тяхното проникване в горното поречие на Тиса през последното десетилетие на X в.

2. В най-южната част на междуречието Дунав – Тиса е съществувал комитат Бодрог (Bodrog). Негов център бил гр. Бодрог, на левия дунавски бряг, срещу устието на Драва. По-късно комитатът Бодрог бил обединен със съседния комитат Бач

(Vács). Комитатът Бач-Бодрог с център Zombor (Sombor) съществувал до 1914 г. Най-ранното сведение за крепостта и областта BUDRUG намираме в Унгарската анонимна хроника [Anonymus, XLI, XLIV; ЛИБИ, V, 45, 47]. Следователно те са били заварени от маджарите при тяхното нахлуване в началото на X в. Очевидно областта е обхващала по-ранната племенна територия на ОБОДРИТИТЕ, а крепостта БУДРУГ е по-старо племенно средище.

В долното течение на Муреш, близо до вливането му в Тиса (окр. Арад), се намира селището Ó Bodrog (*ист.* Bodrog), *рум.* Bodrogu Vechi.

Двете области, носещи името Бодрог – в горното течение на Тиса и при устието ѝ, могат да бъдат свързани с южните ОБОДРИТИ. Горнотиската племенна територия се формирала около р. БОДРОГ. Нейното име е производно от праславянското MOTRA с наставка -OK. Развитие то е както следва: MOTRA > BOTRA > BODRA и наставка -AK: BODRAK > BODROK > BODROG. Промяната в наставката -AK > -OK е както при ТИМАК(US) > ТИМОК.

Формата MODRA (производна от MOTRA) съвпада с еднозвучен славянски корен с друг произход и значение, който също създава местни имена. Това обстоятелство изисква внимание и допълнителна аргументираност при отделянето на топонимични следи, оставени от ОБОДРИТИТЕ.

В случая р. Бодрог и поречието ѝ (дн. обл. Бодрогкъз) могат да бъдат определени като заселище на МОТРИТЕ-АМОТРИ – бежанци от Дакия. Част от тях се установили през II в. по Горна Тиса, а другите продължили на север към устието на Елба. По-късно, най-вероятно след разпадането на хунското племенно обединение в края на V в., част от АМОТРИТЕ се придвижили надолу по течението на Тиса. Те се установили в нейното устие, по левия бряг на Дунав. Долнотиските МОТРИ-АМОТРИ се обособили през VI–VII в. като отделно племе с раннославянското име АБОДРИТИ.

Поради това, че заемали бродовете на Дунав, при завоя на реката, т. е. срещу устията на Драва и Сава, те получили второ наименование, производно от БРОД, и праславянския корен BURT(A)-BURD(A). Зад основата на второто название Praedenecenti (Айнхард) – PREDENECENT(I) стои славянската дума БРОДНИЦИ. При обеззвучаване В > Р и наличие на всички коренни съгласни. Повтарянето на гласната Е във всички срички може би се дължи на специално изговаряне на съгласните звукове, както в латинската азбука (a, be, ce, de), за по-добро разбиране на чуждата дума от записващия. (Такава идея е изказвана и според мен тя е основателна.) В по-стари изследвания името ПРЕДЕНЕЦЕНТИ е обяснявано като БРАНИ-ЧЕВЦИ, предполагаемо племе около Браничево, на десния дунавски бряг в дн. Сърбия [Nied. Sl. st., II, 420–421].

Чрез това допълнително название долнотиските АБОДРИТИ били отличаващи от горнотиските АБОДРИТИ. У Айнхард има случай на самостоятелна употреба на Praedenecenti и това говори, че двете имена АБОДРИТИ-БРОДНИЦИ са добили равнопоставеност.

Съдбата на праславянското племе МОТРИ може да бъде проследена в хронологична последователност така:

1. Дакийското племе МОТРИ-АМОТРИ се формирало по долината на р. Мотра в западната част на дн. Олтения. Племенен център било селището Амотра (Amutrium).

2. Със създаването на провинция Мизия в началото на I в. племето се оказало в съседство с римските гарнизони по Дунав, а зад него било ядрото на дакийската държава – около столицата Сармизегетуса. При Траяновите войни племенната територия била засегната от военните действия и вероятно основната част от племето поела пътя на преселението.

3. Малка група МОТРИ се заселила на десния дунавски бряг в околностите на гр. Акве (кастел Мотрес). Това е могло да стане през I в. или около 270 г. при изоставянето на Траянова Дакия.

4. Преселващото се на север племе се придвижвало по долината на Тиса и достигнало горното ѝ течение. Част от изселниците се установили там, при дн. планина Земплен. Близкият приток на Тиса получил името на племенната река в прародината. Останалите АМОТРИ продължили пътя си на север и пресичайки Карпатската верига, се доближили до Балтийското крайбрежие. Движейки се в западна посока, те достигнали устието на Елба, където разположили новите си селища.

Така се създали две племена – северни (полабски) АМОТРИ-ОБОДРИТИ (Nortabtrezi у Баварския географ) и южни (потиски) АМОТРИ-ОБОДРИТИ (Osterabtrezi – източни).

5. Полабските АМОТРИ били в съседство с АНГЛИ, САКСИ, ВЕЛТИ, ВАРНИ и други праславянски племена, както и с германското население. През VI–VII в. те вече носели раннославянското име АБОДРИТИ (БОДРИЧИ). В края на VIII и началото на IX в. оглавявали племенен съюз. През XI–XII в. в него влизали и други племена. Това славянско обединение водило дълги войни с настъпващите на изток германски феодали и колонисти.

6. Южните АМОТРИ също се оказали в обкръжение на праславяни-бежанци:

По р. УГ (Унг)-УЖ, приток на Лаборец, близо до началото на р. Бодрог, обитавали ужи, преселници от УГА-УЖА в Дакия (вж. следв. части). Всъщност те са били съседни на МОТРИТЕ и в прародината – р. МОТРА се влива в Ужа (Жиу), а племенният център АМОТРА е до същата река. Вероятно двете племена при преселването са се движили заедно на север.

По р. ЛАТОРИЦА, която дава началото на Бодрог, обитавали ЛАТАРИ – преселници от ЛАТОРИЦА и ЛОТРУ в басейна на Алт(а) (вж. тук по-горе). Отстоянието от р. МОТРА не е голямо.

7. През III в. по Тиса в съседство с АМОТРИТЕ се установили ГЕПИДИТЕ. Те се придвижили заедно с ГОТИТЕ откъм устието на Вистула (Висла).

8. В края на IV в. по Тиса и Среден Дунав се установили номадските дружини на хуните. Несъмнено АМОТРИТЕ са почувствали осезателно тяхното присъствие, тъй като лагерът на Атила се намирал недалеч от племенното им землище.

9. След смъртта на Атила (453) хунското племенно обединение бързо се разпаднало. За това много допринесли гепидите, които оглавили коалиция от различни

племена. Изглежда, тогава част от АМОТРИТЕ по Горна Тиса се спуснали до устието на реката. Те се установили там по левия дунавски бряг срещу панонските и горномизийските селища на отвъдния бряг. Техен племенен център вероятно е била крепостта Бодрог, срещу устието на р. Драва.

10. Така през VI в. се обособили две раннославянски племена – горнотиски АБОДРИТИ и долнотиски АБОДРИТИ-БРОДНИЦИ. В средата на същото столетие гепидската доминация по Тиса била заменена от тази на аварите. Новодошлите от изток номади се възползвали от враждата между ГЕПИДИ и ЛАНГОБАРДИ, като подчинили първите и принудили вторите да се отправят към Северна Италия. Попадайки под аварска власт, АБОДРИТИТЕ от двата клона, особено БРОДНИЦИТЕ, били включени в походите на хагана към Илирик и Тракия.

11. По времето на император Маврикий (582–602) византийската армия сменила отбранителната стратегия с нападателна. Били предприети походи в отвъддунавските земи, обитавани от склавините. През 601 г. византийската армия настъпила по течението на Тиса, опустошила много селища и взела в плен голям брой склавини и гепиди. Тогава ще да са пострадали и земите на АБОДРИТИТЕ [*Theoph. Sim.*, VIII, 1–3].

12. През първата половина на VII в. с пробиването на дунавската укрепена граница се осъществило широко преселение на юг на славяни от трите групировки. По долината на Тиса се движел преселнически поток откъм Горното Поднестровие, Северните Карпати и венецките области в дн. Полша. Липсват данни, дали в това движение са били увлечени и части от АБОДРИТИТЕ.

13. Със създаването на Дунавска България през 670–680 г. АБОДРИТИТЕ се оказали в зоната между новата държава и Аварския хаганат. След упадък на хаганата през VIII и началото на IX в. за разпределението на неговото наследство се сблъскали франките откъм запад и българите откъм изток.

АБОДРИТИТЕ-БРОДНИЦИ подобно на други среднодунавски славянски племена се опитали да запазят самостоятелността си, като лавират между двете сили. Хан Омуртаг изпратил войска към Тиса и, изглежда, по негово време племенното самоуправление на АБОДРИТИТЕ-БРОДНИЦИ, както и на горнотиските АБОДРИТИ било премахнато. Двете племенни територии били включени в българска административна област (комитат), обхващаща земите между Дунав и Тиса.

14. Управител на тази област по време на маджарското завоевание в първите години на X в. бил дукът Салан (*Salanus*), внук на Великия Кean, владетел на България (*Keanus Magnus, dux Bulgarie*). Той заел тази земя, владяна някога от Атила. Великият хан (Кean) може да бъде отъждествен с хан Омуртаг и това сведение от записаното унгарско предание потвърждава данните, че въвеждането на българско управление е станало при този владетел. Салан резидирал в крепостта Тител при устието на Тиса, която попада в земите на АБОДРИТИТЕ-БРОДНИЦИ.

Територията на горнотиските АБОДРИТИ по това време влизала в областта, управлявана от комит Лоборци (*comes Loborcy*), чието седалище била крепостта Хунг. Той от своя страна бил под върховенството на Салан [*Anonymus*, XIII].

15. При изграждането на централизираната система на областно управление в унгарското кралство земята на АБОДРИТИТЕ-БРОДНИЦИ влязла в комитата Бодрог с център едноименната крепост. Земята на горнотиските АБОДРИТИ с унгарско название Бодрогкъз станала част от комитата Земшлен.

II-9-1. А(Н)ГЛА (Добруджански БУДЖАК, Бесарабски БУДЖАК)

Редица писмени, археологически и нумизматични данни говорят за съществуването на племенно образувание през предримския период в северната част на дн. Добруджа. Най-напред ще бъдат разгледани група топоними от земите около дунавската делта, засвидетелствани през античността и ранното средновековие. Като отправна точка ще послужи съвременното състояние на местните названия в този район. Най-северната част на дн. Добруджа има планински характер, с относително малка височина на хребетите (300–400 м), прорязани от речни долини. Това я отличава от средната и южната част на областта, които имат степен, равнинен характер, лишен от гори. От завоя на Дунав до неговото устие, успоредно с реката се простира планински гребен. Той започва от Гарванския нос (Буджако) и завършва при с. Дунавец на ръкава Св. Георги. Тази планинска верига е разделена на две части – западна, наречена Мачински Буджак (с най-висок връх 456 м), и източна – Бейски Буджак (с най-висока точка Баштепе 242 м) [Шкорпил, К. Старобългарски, 191–200].

Турското название Буджак ‘BUCAK’ (печенежо-куманско?) означава ‘ъгъл, кът’. Навярно идва от най-забележителната особеност на района – завоя на р. Дунав. Там течението рязко сменя посоката си от северна на източна. Така се образува един ЪГЪЛ. От вътрешната (добруджанска) страна е очертан тесен нос, който се вдава навътре и около него реката прави чупка. Този нос се намира край с. Гарван и се нарича БУДЖАКО (ЪГЪЛА), т. е. това е завоят, чупката, ъгълът на реката.

Освен областта Добруджански БУДЖАК (ЪГЪЛ) от южната страна на Дунав, и северната страна, прилежаща към реката, е известна с названието БУДЖАК. Това е т. нар. Бесарабски БУДЖАК. Тази степна равнина, простираща се до устието на Тира (Днестър), през античността е била известна с названието Гетска пустиня (ή τῶν Γετῶν ἐρημία) [Strab., VII, 3, 14].

1. ГЕНУКЛА

В разказа си за похода на Марк Лициний Крас в гетските земи (29–28 г. пр. Хр.) Дион Касий най-напред описва неговите действия срещу владетеля на САКСИТЕ Дапикс (вж. тук), а след това сраженията в съседната област, управлявана от Зиракс. Навлизайки в земите на последния, М. Л. Крас се отправил към тамошната крепост Генукла: „... и дошъл при Генукла (Γένουκλα), най-силната крепост във владенията на Зираксес (Ζυράξης), понеже чул, че там се намират знамената, които бастарните отнели от Гай Антоний при града Истрия. Нападнал я по суша, а същевременно и откъм реката Истър, тъй като тя била изградена на самия ѝ

бряг, и я превзел, наистина не след продължителна обсада, но с много труд, ако и самият Зиракс да не бил там“ [Dio Cass., LI, 26, 5; Izvoare, I, 676–677; ИТМ, 374].

Наименованието на най-силната крепост в земите на Зиракс (вероятно негова столица, резиденция) е запазено само в този разказ на Дион Касий. Формата GENUKLA може да бъде разглеждана като двусъставна: 1) GEN(A); 2) UKLA.

Първата част DEN(A) показва близост с праславянската съставка (корен) DINA DEN(A), която се среща се при селищни имена и е с най-вероятно значение ‘крепост’. Формата GEN(A) у Дион Касий показва звукова промяна D > G и E вм. I. Прегласът D > G пред мека гласна е характерен за западните български диалекти, напр. дявол-гявол [Стойков, С. Диалектология, 144]. DENA при колебание E-I е предходен вариант на DINA, както ще бъде показано на друго място. Селищата със съставка DINA в името си са съсредоточени главно в Добруджа. В повечето случаи DINA е следпоставена:

1. Асболодина (Asbolodina) – викус до Калатис [Detsch. Spr., 31]
2. Басидина (Βασσιδίνα) – кастел в Малка Скития [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 447]
3. Ресидина (Ῥεσιδίνα) – кастел в Малка Скития [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 447]
4. Беледина (Βελεδίνα) – кастел на границата между Малка Скития и Долна Мизия [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 447]
5. Бисдина (Βισδίνα) – кастел в Долна Мизия или Малка Скития [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 447]
6. Адина (Ῥαδίνα) – кастел на границата между Долна Мизия и Малка Скития [Proc. De aed., IV, 7; ИТМ, 441].

Възможно е и обратното положение – DINA да стои пред името:

1. Диногетия (Δινογέτεια) – крепост в Малка Скития [Ptol., III, 8, 2]
2. Динискарта (Δινισκάρτα) – кастел в Долна Мизия [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 447].

Следователно GENUKLA (DENUKLA) е от типа гетски селищни имена със съставка DINA (DENA) ‘крепост’, от варианта с предхождащо положение.

Втората част на името съдържа корена (U)KLA. Възможно е U да отговаря на свързваща гласна O, както при DIN-O-GETIA, но с промяна при изговаряне O > U. Така тази свързваща гласна е покрила началната гласна на корена. Допустимо е този начален звук да е бил A и тогава коренът може да бъде възстановен като AKLA. Тук трябва да се има предвид колебанието K-G. Това явление се потвърждава при вариантите OGLOS-ONGLOS и топонима AKLA (Идриси) (вж. по-долу). Може да се помисли и за промяна на началната гласна $\check{A} > O > U$, както при по-късните названия OGLOS (ONGLOS) и УГЛИЧИ. При UKLA (AKLA?) липсва носовка (срв. ONGLOS).

Направеният дотук анализ позволява значението на името GENUKLA (DENUKLA) да бъде определено като ‘крепост УКЛА (ЪГЪЛА)’. Това е главната крепост (столица) на ЗИРАКС и тя носи името на географското място (ЪГЪЛА).

Тези обстоятелства имат значение и за определяне на местоположението на ГЕНУКЛА. Според описанието на Дион Касий крепостта е била разположена на брега на Дунав и М. Л. Крас е трябвало да използва при обсадата и речни съдове, за да прекъсне достъпа отвсякъде. Търсенето трябва да бъде насочено най-напред към самото място ЪГЪЛА – дн. Гарвански нос Буджако. Този полуостров, обкръжен от заблатен разлив на Дунав, е разположен до важен брод, свързващ двата бряга при дн. гр. Галац. До Гарванския нос, на скалист остров, издигащ се над блатата, наричан днес Бисерикуца, се намират останките на римската и ранновизантийска крепост Диногетия (Диногетия) [TIR, L-35, 38]. Според археологическите проучвания тя е била издигната в края на III в. и е просъществувала до края на VI в. Следите от I–III в. са твърде слаби. Това обстоятелство е послужило за основа на хипотезата, според която името на ранната Диногетия (Δινογέτεια), споменато на три места у Кл. Птолемей [Ptol., III, 8, 2; 10, 1; 10, 11], се отнася за укрепеното селище на левия дунавски бряг при дн. с. Бърбош (сега част от гр. Галац). То е съществувало до края на III в., когато било изоставено поради честите варварски нападения. Съгласно същата хипотеза, тогава било построено укрепление на отсания бряг, на островчето до дн. с. Гарван, което е получило името на напуснатата отсрещна крепост [Ştefan, Gh. Problem, 317–329].

Важно условие за сигурното местоопределяне на ГЕНУКЛА е наличието на убедителни археологически следи от предримската епоха. Това засега не може да се каже за римската Диногетия при с. Гарван [Ştefan, Gh. Dinogetia, I, 9–15]. Самото име на крепостта (DINOGETIA) показва, че е запазена общата структура и първата част (DINA) на названието GENUKLA (DENUKLA). Втората част е заменена с GETA и името означава ‘крепост на гетите’.

В изворите името има следните варианти:

1. Diniguttia [It. Ant., 225, 5; ЛИБИ, I, 32]
2. Dirigothia [Not. Dign. Or., XXXIX, 24; ЛИБИ, I, 242]
3. Dinogessia [Geogr. Rav., IV, 1, 17; ЛИБИ, I, 391]

4. Δινογέτεια [Ptol., III, 10, 5] – при изброяването на градовете покрай Дунав. „Завоят на тая река при града Диногетия (Δινογέτεια) заема, както казахме, положението 53°–46°40′“ [Пак там, III, 10, 1; ИТМ, 350]. „На изток (Дакия) е граничеща с река Истър, оттук и до завоя край крепостта Диногетия, имаща разположение 53°–46°40′, и по-нататък с река Хиерасос, която, отделяйки се от Истър при Диногетия, върви на север и изток до споменатия завой на река Тира“ [Пак там, III, 8, 2; Izvoare, I, 542–543].

2. БРИТОЛАГИ (БРИТОГАЛИ?)

У Кл. Птолемей (II в.) срещаме следното описание: „А морският бряг от най-северното устие на Истър чак до устието на реката Бористен и земята навътре чак до реката Хиерасос се населява от харпиите, които дохождат под сарматските тирагети, и от бритолагите (Βριτολάγοι), които дохождат над певкините“ [Ptol., III, 10, 7; Izvoare, I, 554–555; ИТМ, 351].

В научната литература племенното име БРИТОЛАГИ се приема за келтско. Според В. Първан началната, правилната форма на това название трябва да е била BRITOGALII или BRIGOLATII и тя има келтски произход [Pârvan, V. Getica, 65]. Аргумент за такова виждане са и споменатите пак у Кл. Птолемей четири селища „под река Тира, до Дакия – Кародунум, Метоникум, Вибантавариум, Ерактум“ [Ptol., III, 5, 15], чиито имена се определят като келтски. Смятам, че предполагаемият вариант БРИТОГАЛИ може да бъде обяснен като праславянско наименование. То е съставено от две части:

1. BRIT(A) може да бъде определен като вариант от I–III в. на речното име Пората – Пирета (Прут). Единият от двата ранни варианти на речното название (V в. пр. Хр.) – ПИРЕТОС (Πυρετος) [Hdt., IV, 48], се е променил по следния начин: PURET(A) > PIRET(A) > PIRT(A) > PRIT(A) > BRIT(A) (вж. следв. части).

2. -(O)GALI е производна на корена AGAL (AGLA). О е свързваща или начална гласна на втората съставка при промяна А > О (както при OGLO-ONGLOS, UGLIČI – вж. по-долу).

Ако се приеме предположението, че при името BRITOLAGI е направено обръщане (метатеза) във втората част и правилната форма трябва да бъде BRITOGALI, то според направения разбор цялото название означава ‘АГАЛИ (ОГАЛИ) до (река) БРИТА’. Както се вижда от описанието на Кл. Птолемей, БРИТОГАЛИТЕ живеят над певкините (на о-в Певка в дунавската делта) и навътре до р. Хиерасос (Серет). Тази територия напълно съвпада с долното течение на BRIT(A)-ПРУТ, който се влива в Дунав срещу Гарванския нос (БУДЖАКО, ЪГЪЛА).

3. АЛИОБРИКС

Античният топоним АЛИОБРИКС (Aliobrix) [CIL, III, 7519 (780)] е отъждествен с римски каменен кастил, построен върху заварено праславянско селище при дн. с. Орловка, район Болград, и поддържан до III в. [TIR, L-35, 22] Намира се източно от устието на Прут, до езерото Кагул, и е охранявал важния брод през Дунав край Новодунум. Названието АЛИОБРИКС се приема за келтско.

Смятам, че то може да се разглежда като обърнат вариант на предходното племенно име BRIT-OGALI (BRIT-AGALI). Названието ALIOBRIX съдържа два корена:

1. Първата част ALI може да се приеме за разновидност на племенно име AGLI (от AGLA) с изпаднало G. Същото явление се наблюдава при УГЛИЧИ-УЛИЧИ.

2. Втората част -(O)BRIX е съставена от речно име BRIX, вариант на BRIT(A) – Прут, и свързваща гласна О или представка-предлог О (< А) със значение ‘до, при, край’ (срв. рус. о, об, обо). Съчетанието на речното име BRIT(A) с този предлог има точно съответствие в топонима ABRIT(US) (край дн. Разград, Североизточна България) (вж. следв. части).

Формата на речното име BRIX (с X в.м. Т) има успоредици в названието на р. Прут върху карти от XVI–XVIII в. Така например върху карта на Т. Лотер (1750

г.) на р. Прут (Pruth), близо до устието ѝ е отбелязано селище Prouxa [Ляков, Л. Атлас, карта 41]. Обяснение може да се търси в промяна Т > К, засвидетелствана в тракийския език и съществуваща и днес в западните български говори (срв. цветецвеке, братя-брака, пътя-пака). Последвало е сливане на К с окончанието (O)S в гръцка среда.

Така смисълът на селищното име АЛИОБРИКС е ‘А(Г)ЛИ до (река) БРИТ(А)’. Това значение отговаря на местоположението на селището – недалеч от Гарванския нос БУДЖАКО (ЪГЪЛА) и устието на р. ПРУТ. До идването на римляните то е било населявано от местни гети – А(Г)ЛИ. Неговото праславянско име е било прехвърлено върху построеното на това място римско укрепление през I в. сл. Хр.

4. ИГИЛИОНИ

Клавдий Птолемей: „По на изток от споменатите като заселници под венедите са галиндите, судините и ставаните докъм аланите. По-долу от тях игилионите (Ἰγυλλίωνες) после костобоките и трансмонтаните докъм Певкинските планини“ [Ptol., III, 5, 9; Izvoare, I, 538–539].

Характерното за Кл. Птолемей подреждане на племената по три в редица от запад на изток тук показва, че редицата, която е над (т. е. северно от) игилионите (галинди, судини, ставани), граничи на изток с аланите. Същата редица се намира на изток от племената, стоящи под венедите. Това поставя цялата тази редица доста на изток и тя навлиза в степната зона на Северното Черноморие, където станували аланите. Същевременно ако се приеме, че костобоките са обитавали Източните Карпати над границата на провинция Дакия, то ИГИЛИОНИТЕ като техни съседи могат да бъдат поставени в горното течение на Прут и Днестър.

В досегашните изследвания за това племе се предлага локализация в Южна Полша и дори се предполага тъждественост с литовските племена Zimėgola и Lēt'gola [Łowm. Rocz., I, 37]. За местоопределянето на ИГИЛИОНИТЕ по Горен Днестър и Прут могат да бъдат привлечени и топоними:

1. Унг. Unggesztenyés (*истор.* Iglincz, Linci), укр. Унг – в Задкарпатска Украйна, басейна на Горна Тиса.

2. Унг. Nagyugolyka (*истор.* Uglya, Uhlja), рус. Великая Уголька, укр. Велика Ухолка, бивш комитат Мара-Марош.

Племенното име ИГИЛИОНИ (ИГУЛИОНИ) или IGILI (IGULI) (без окончанието) е производно от началната форма AGALI: 1) AGALI > EGELI > IGILI или 2) AGALI > OGOLI > UGULI > IGULI > IGILI. Този вариант на племенно име се потвърждава от топонима Иглица в Добруджанския ЪГЪЛ (Буджак), речното название Ингул, развитието на етнонима на германските англи (графика и произношение).

Късният пласт в сведенията на Кл. Птолемей е от първата половина на II в. Следователно според източници, използвани за географското описание, по това време в горното течение на Прут и Днестър е обитавало племето ИГУЛИ (ИГИЛИ). Направеният анализ на името дава основание да се мисли, че става дума за част от

гетските жители – AGLI-AGALI, обитаващи земите около дунавската делта. Тяхното изтегляне на север е резултат от създалата се обстановка на Долен Дунав след римското завоевание и поради сарматския натиск в степните области по долното течение на Прут и Днестър (вж. по-долу за племенната история). Присъствието на ИГУЛИ (ИГИЛИ) по Горен Прут и Днестър стои в пряка връзка с обитаването в тези области на славянското племе УГЛИЧИ (вж. по-долу).

5. АГАЛИНГУС; 6. АЛИНКУМ

На Певтингеровата карта е представена р. АГАЛИНГУС (fl. Agalingus), която изтича от източния край на планината Бастарнски Алпи (Alpes Bastarnice) и достига Черно море северно от делтата на Дунав [Tab. Peut., VIII, 4]. Между тази река и Дунав е поставено името VENEDI. Обикновено реката е отъждествявана с Прут [SSS-58, 1]. Според П. Шафарик това название се отнася за дн. р. Когълник. Някои изследователи (Р. Мух, В. Томашек) смятат, че името AGALINGUS има германски произход [Nied. Sl. st., I-1, 155].

Това речно име съдържа племенното название AGALINGI от основа AGAL и наставка -INGI. Очевидно названието на жителите около тази река е прието като форма на речното име и е достигнало в този вид до съставителя на Певтингеровата карта.

Река АГАЛИНГУС, в чието поречие живеели АГАЛИНГИТЕ, трябва да се отъждестви според изображението с р. КОГЪЛНИК в Бесарабския Буджак. Тя тече между Прут и Днестър и се влива в ез. Кондук (Сасик) – затворен с пясъчна коса морски лиман северно от дунавската делта. Несъответстващ момент е обстоятелството, че началото на КОГЪЛНИК не е в Източните Карпати. Очевидно планината Бастарнски Алпи, от която извира АГАЛИНГУС, е тъждествена с дял от Източните Карпати. Друг довод за идентификацията АГАЛИНГУС – КОГЪЛНИК е обстоятелството, че и при двете названия в основата е залегнал коренът AGAL (за КОГЪЛНИК вж. по-долу).

Анонимният географ от Равена е очертал път от гр. Тира в устието на едноименната река (ДНЕСТЪР) до гр. Поролисум в северната част на Траянова Дакия. Между селищата, изброени по този път, е и АЛИНКУМ (Alincum) [Geogr. Rav., IV, 5]. То остава неотъждествено [TIR, L-35, 22]. Пътят, започващ от устието на Днестър, поема на северозапад и пресича последователно Прут и Серет. През някой от проходите в Източните Карпати той навлиза в дн. Трансилвания, за да стигне до Поролисум. Така селището АЛИНКУМ може да бъде поставено по средното течение на Прут и Серет.

Основата на названието ALINC(UM) съвпада с племенното наименование, което може да бъде възстановено като A(G)LINKI. Изпадането на G е както при Aliobrix, УГЛИЧИ-УЛИЧИ (вж. тук). Основа на възстановеното име е коренът AGLA, а наставката е -INKI. Логично е да се предположи, че селището ALINCUM (АГЛИНКА?) е било средище на едноименно племе (АГЛИНКИ) в поречието на Прут.

При сравняване на възстановените племенни имена АГАЛИНГИ (на р. АГАЛИНГУС-КОГЪЛНИК) и АГЛИНКИ (около селището АГЛИНКА в поречието на Прут) се вижда, че става дума за близки варианти на едно и също название. Разликата в наставките -INGI и -INKI се дължи на озвучаването К > G. При двете основи AGAL-AGLA се наблюдава колебание AL-LA (ликвидна метатеза). Същото явление при думата ЪГЪЛ съществува и в днешните славянски езици: срв. *бълг.* ъгъл-ъглов; *рус.* уголь-в угле.

При определяне на правилната изконна форма на разглежданото племенно име трябва да се имат предвид два варианта – AGLINKI и AGALINKI. Първият (AGLINKI) е по-близък до съвременното звучене, срв. българското селищно име ЪГЛЕНЦИ – от същия корен и производна наставка -ENKI > -ENCI. Уместно е това племе по Среден Прут да бъде наричано АГЛИНКИ (АГАЛИНГИ). Произходът им трябва да се свърже с гетите около дунавската делта (Добруджански и Бесарабски БУДЖАК). Самото поречие на р. АГАЛИНГУС (КОГЪЛНИК) попада в Бесарабския БУДЖАК (ЪГЪЛ). Присъствието им в горното течение на КОГЪЛ-НИК и по Среден Прут може да се обясни с оттеглянето на север след римското завоевание.

Съставянето на Космографията от анонимния Равенски географ се отнася към VII – началото на VIII в. Събраната информация е многопластова, включваща и данни от II–III в. Описанието на пътя Тира – Поролисум отразява действителност от времето, в което съществува провинция Дакия (Траянова), т. е. между 106 и 275 г. Следователно и споменатото селище АЛИНКУМ е било регистрирано в този период (II–III в.). Отдавна е отбелязана близостта между Космографията на Равенския географ и Певтингеровата карта, дължаща се на обща изворова основа. Данните в Певтингеровата карта са от II–III и началото на IV в. Към това време може да се определи хронологично и информацията за р. АГАЛИНГУС. Сравняването на данните от двата източника показва, че общата хронологична рамка за предполагаемата племенна формация АГЛИНКИ-АГАЛИНГИ включва периода II–III в.

Вариантите на наставката в племенното име -INKI > -INGI дават ценно градиво за проучването на един аспект от отношенията праславяни – ранни германи. Наставката -INGI се приема за присъща на германските племенни имена и техен отличителен белег. За много от германските племена в настоящото изследване се представят данни за възможно участие на праславянско ядро при началното им формиране. Това поставя и въпроса за произхода на наставката -INGI в германските племенни имена.

Данните за АГЛИНКИТЕ-АГАЛИНГИ са от II–III в. През 30-те – 40-те години на III в. в долнодунавските земи и Северното Черноморие се появили готите. В областта между Долен Днестър и Източните Карпати, където е била и племенната територия на АГЛИНКИТЕ-АГАЛИНГИ, се настанили готи от западния клон, известни като вестготи. Коалиции от германски племена, праславяни (карпи, келти) и сармати извършили през 40-те – 60-те години на III в. поредица от нахлувания в земите на империята. Допустимо е в тях да са участвали и АГЛИНКИТЕ. Съжител-

ството между готи и праславяни е отразено в многобройните археологически паметници на Черняховската култура, вкл. в пространството Долен Днестър – Източни Карпати.

И така според направения разбор на привлечените данни, АГЛИНКИТЕ-АГАЛИНГИ са били част от племето АГ(А)ЛИ. След като се оттеглили малко на север в началото на I в., през III в. те обитавали средното поречие на Прут и Серет. Техен племенен център било селището (крепост) Аглинка (Алинкум). Именната форма през III в. вече е била променена – добавена била наставката -INKI (-INGI). Към средата на столетието редом с АГЛИНКИТЕ-АГАЛИНГИ се настанили ГОТИ – преселници от устието на Висла.

7. ТИАГОЛА

В описанието на дунавската делта у Кл. Птолемей четем: „... а по-северната част образува тъй нареченото блато Тиагола (Τιαγολα), чието положение е 55°40′–47°15′ и се влива в Понта с устие, което също наричат Тиагола, а също и Плешивото (Ψιλόν), чието положение е 56°15′–47°“ [Ptol., III, 10, 2; Izvoare, I, 550–551; ИТМ, 358].

Блатистото езеро е отразено и на географски карти от XVI в. с името Thiagola lacus – езеро до северния ръкав на Дунав [Cl. Ptol. Geogr. Carta Europae IX – 1540 (Базел), 1513 (Страсбург) у **Лаков, Ј.** Атлас, вж. карта 16, 17].

1. Името Τιαγολα може да бъде предадено като **ЏАГОЛА**. В случая Тi звучи като **Џ**, или предполагаемо праславянско меко Т-ТЬ (срв. Tierna, дн. р. Черна). Тогава може да се говори за връзка с р. **ЧАГА** (Seaga) в Бесарабския Буджак, северно от дунавската делта. Тя е ляв приток на р. Когълник. На нея е разположен едноименният гр. **Чага** (Seaga).

2. Друга възможност за това име е то да бъде обяснено като производно от корена AGAL и представка-предлог DA (бълг. до): DA-AGAL(A) > DAGALA > DAGOLA > DJAGOLA > TJAGOLA. Значение: ‘до (при, край) АГАЛА’. Получено е както при **КАГУЛ-КОГЪЛНИК** (вж. по-долу).

Езерото Тиагола може да бъде отъждествено с дн. ез. **КОГУРЛУЙ** (Cogurlui). Откъм север то е свързано с ез. **ЯЛПУГ**, а откъм юг със северния дунавски ръкав **Килия**.

Втора възможност за местоопределяне е да се приеме предположението, че става дума за по-старо название на ез. **Катлабух** (Долен Албок) (вж. II-4-1). То също е свързано с **Килийския канал**.

Трети вариант за отъждествяване е ез. **Китай** с едноименно селище на брега. От север то приема реките **Киркиз** и **Алиага**. Откъм юг се оттича в Дунав при **Нова Килия**.

Връзката на трите езера с най-северния дунавски ръкав съответства на описанието на местоположението на ез. **Тиагола** у Кл. Птолемей. Може би ез. **Китай** като последно преди заустването на **Килийския ръкав** трябва да бъде посочено като тъждествено с античната **ТИАГОЛА**.

8. АНГИСКИРИ

Смъртта на Атила през 453 г. и последвалите събития предизвикали значителни размествания сред племената, включени в хунското обединение. Гепидите застанали начело на коалиция, която удържала победа над хуните. В сраженията загинал най-големият син на Атила, а братята му се отправили към долнодунавските земи в търсене на нови обиталища.

„А скирите, садагарите и някои алани заедно със своя предводител Кандак получили Малка Скития и Долна Мизия“ [Iord. Get., 265; ЛИБИ, I, 358].

„Също и Хернак, по-малък син на Атила, заедно с хората си избрал за заселване най-отдалечената част на Малка Скития. Неговите родственици Емнекур и Улциндур завзели Утус, Искус и Алмус в Крайбрежна Дакия“ [Iord. Get., 266; ЛИБИ, I, 358].

„Щом като вождът на хуните Динцик (Dinzic), синът на Атила, научил това, той събрал онези, които, изглежда, все още били останали под негова власт, ако и да били малко – улциндури, ангискири (Angisciros), битугури, бардори, – стигнали до Басиана, град в Панония, и като го обсадили, започнали да плячкосват околностите му. Щом узнали това, готите там, където достигнали, веднага преустановили похода, който били предприели тогава срещу садагите, отправили се срещу хуните и така позорно ги прогонили от своите предели, че хуните, които останали от онова време, и досега треперят от готското оръжие“ [Iord. Get., 272–273; ЛИБИ, I, 361].

Към 466 г. Дингезих (Динцик у Йорданес) и братята му се намирили в земите на север от дунавската делта (Бесарабски Буджак). Те поискали да сключат мир с император Лъв I (457–474). По-късно Дингезих бил убит в сражение с византийския военачалник Анагаст [Злат. Ист., I-1, 77–78].

Германското племе скири (scuti, sciri) се споменава още през II–I в. пр. Хр. в Северозападното Черноморие заедно с установилите се там бастарни. Изглежда, част от скирите били увлечени в преселението на запад през втората половина на IV в., предизвикано от преминаването на хуните. През 409 г. скирите нахлули в Крайбрежна Дакия, където разрушили Кастра Мартис, но впоследствие претърпели поражение [Cod. Theod., V, 6, 3; ЛИБИ, I, 263]. Скири участвали в похода на Одоакър в Италия [Iord. Get., 242]. Панонските скири в съюз с алани и свеви се противопоставили на готите, но претърпели тежки загуби [Пак там, 275–277].

Приведените откъси от разказа на Йорданес показват, че панонските скири са последвали Атиловите синове, които потърсили нови земи за заселване в Малка Скития, Долна Мизия и областта край дунавската делта (Бесарабски Буджак). За скирите това било завръщане в техните по-стари обиталища, намиращи се на север от дунавската делта. Л. Нидерле е предложил обяснение за името АНГИСКИРИ, като го свързва с названието на областта около дунавската делта. Според него правилната форма на името е ANGLISCIRI от (ANGLI) ONGL(OS) (”Ογγλος). Последното става известно по повод настаняването на Аспаруховите българи в тези земи и последвалия поход на император Константин IV Погонат срещу тях през 680 г.

(Теофан Изповедник, патриарх Никифор). Така Л. Нидерле възстановява и гръцка форма на племенното име – Ὀγγλοσκήροι [Nied. Sl. st., I-2, 289, 303; II-1; 114] II-2, 318].

Намирам обяснението на името и направената възстановка ANGLISCIRI за убедителни. Бих добавил едно уточнение относно събитийния контекст. АНГИСКИРИТЕ са споменати като подвластни (съюзници?) на Дингезих (Динцик) при действията му срещу готите в Панония. По-късно Дингезих се озовал в земите край дунавската делта (Бесарабски Буджак). Същевременно тази територия е първоначално племенно землище за СКИРИТЕ от времето преди хунското нахлуване. Така обяснението за произхода на името АНГ(Л)ИСКИРИ има два непротиворечащи си варианта: 1) от названието на първоначалната племенна територия; 2) от името на същата област, но вече като вторично заселена след оттеглянето на Атиловите синове от Панония.

Могат да се направят и някои наблюдения по отношение на самото племенно име в контекста на другите разглеждани тук топоними. Названието ANGLISKIRI има значение ‘СКИРИ от (областта) АНГЛА’. Това означава, че става дума за СКИРИ, населяващи през IV–V в. северната част на областта АНГЛА, т. е. Бесарабски Буджак. Формата ANGLI звучи и като племенно име. Тя има два важни белега. Началната гласна е А, т. е. по това време (IV–V в.) още не е била настъпила промяната А > О. Такъв преглас намираме в названието ONGL(OS)-OGL(OS) от края на VII в. Втора особеност е наличието на носовка, каквато има названието от VII в. В заключение бих подчертал основния извод от анализа: племенното име ANG(L)ISKIRI е свидетелство за съществуването през IV–V в. на областно название ANGLA, отнасящо се за дн. Бесарабски Буджак.

9. ОНГЛОС

Земите около дунавската делта били засегнати от събитията през втората половина на VII в., свързани с пребиваването там на Аспаруховите българи. Основен извор за тези събития е Хронографията на Теофан Изповедник:

„Най-сетне третият от тях, наречен Аспарух, като преминал Днепър и Днестър, по-северни от Дунав реки, и като завзел Оглос (τὸν Ὀγγλον), заселил се между него и онези реки, понеже забелязал, че мястото е защитено и мъчно превземаемо от всяка страна: бидейки отпред блатисто, а от другите страни оградено като венец от реките, то давало голяма сигурност спрямо неприятеля за отслабения от раздялата народ“ [Theoph. Conf., p. 357; ГИБИ, III, 262].

Това описание на Оглоса съдържа елементи, които позволяват той да бъде отъждествен с праславянския Бесарабски ЪГЪЛ.

1. Той се намира отсам Днестър, близо до Дунав.

2. „Бидейки отпред блатисто“ – това е заблатеният северен бряг на реката с езерата Кагул, Ялпуг, Катлабук, Китай.

По-нататък е описан походът на император Константин IV Погонат до Оглос:

„А император Константин, като се научил, че мръсен и нечист народ се е настанил неочаквано отвъд Дунав в Оглоса (ἐκεῖθεν τοῦ Δαυνοβίου εἰς Ὀγγλον) и

че напада и опустошава близките до Дунава земи, т. е. сега владяната от тях страна, тогава владяна от християните, много се огорчил и заповядал всички отряди да преминат в Тракия. И като въръжил флота, потеглил срещу тях по суша и по море с намерение да ги изгони с война, като отправил в боен ред пехотната войска по суша към т. нар. Оглос и Дунава и заповядал на корабите да пуснат котва на близкия бряг“ [Пак там].

Тук ясно е казано, че Оглос се намира отвъд (на север от) Дунав. Това се потвърждава и в продължението на разказа, където става дума за битката при укреплението на българите в Оглоса. След като императорските войници започнали да се оттеглят, българите „ги преследвали чак до Дунава, преминали го и дошли при т. нар. Варна, близо до Одесос, и до тамошната земя“ [Пак там].

Патриарх Никифор: „Най-после третият брат на име Аспарух преминал реките Днепър и Днестър и се заселил при Истър. Той завзел удобно за заселване място, наречено на техен език Оглос, което било недостъпно и непревземаемо за неприятелите. Отпред е защитено от непроходима местност, и то поради това, че е благостан. Отзад пък е оградено със стена от недостъпни стръмнини“ [Niceph. Patr., p. 33; ГИБИ, III, 295].

Елементите в описанието са същите, както у Теофан Изповедник с тази разлика, че у последния Оглос е защитен отзад от северните реки. И двамата говорят за укрепления, в които българите се укрили при появата на императорската войска. Укрепването на територията на Оглоса (Бесарабския ЪГЪЛ) е станало през периода от установяването на българите там (670 г.) до битката през 680 г. В изворите не става дума за местното славянско население, което българите заварили в Оглос, но някои археологически данни дават косвени указания в това отношение. При археологическо проучване на южния бесарабски вал, който създава обща отбранителна линия с Галацкия вал, са открити следи от неговите строители. Това са жилища на местни славяни, които участвали в издигането на това съоръжение през 670–680 г. [Бонев, Ч. Още археологически, 71–76].

В ръкописите името Оглос има следните варианти. У Теофан Изповедник: 1) "Ογλος; 2) "Ογκλος; 3) "Ογγλος (в повечето случаи); 4) "Ολγος; 5) "Οχλος. У патриарх Никифор: 1) "Ογλος; 2) "Ογγλος. У Анастасий Библиотекар: Onglon.

Въпрос е дали тези варианти се дължат само на преписвачите или отразяват различия, идващи от по-старите източници.

Формата "Ογκλος е близка до най-ранния топоним UKLA (Genucla) и отразява колебание G-K. Вариантът "Οχλος е интересен, защото може да се разглежда като междинна степен в развитието K > G > H (UGLCI > ULICĪ). Тук може да се напомни и за прехода G > H при думата *ѡгъл* в някои славянски езици (вж. по-долу).

Двата основни варианта OGL(OS) и ONGL(OS) се различават само по носовката. При началната гласна има промяна A > O в сравнение с разгледаните по-ранни топоними. Отдавна е изказано мнение, че названието ОНГЛОС е от славянски произход и съответства на старославянската дума *ѡгъл* [Шафарик, П. Славянския, II, ч. 1, 263]. Съществува и виждане за тюркска етимология – от *agil, aul* ‘укрепен лагер, стан’ [вж. лит. у Петров, П. Образование, 163].

В заключение, двата основни варианта на названието могат да бъдат определени като OGL(A) и ONGL(A). ОГЛА-ОНГЛА се е наричала през VII в. областта между дунавската делта и устията на Днестър и Прут, т. е. Бесарабският БУДЖАК (ЪГЪЛ).

10. УГЛИЧИ

Сведения за славянското племе УГЛИЧИ от IX–X в. намираме в руските летописи. Формата УГЛИЧИ (УГЛИЧЕ, УГЛЕЧЕ) се среща по-рядко, а преобладават варианти на названието УЛИЧИ, УЛУЧИ, УЛИЦЕ. Изначална е формата УГЛИЧИ, докато другите варианти показват изпадане на G от основата на името. Названието се състои от основа UGL и наставка -ІСІ. Последната е най-често срещаната формата при образуване на славянските племенни имена от VII–XI в. Произходът на корена UGL(A), образуващ основата на това племенно име, следва да бъде обвързан с местоживелището на УГЛИЧИТЕ.

Според *Повесть временных лет*: „а Улучи и Тиверъци съдяху бо по Днѣстру“ [ПВЛ, I, 14].

Лаврентиевски летопис: „Улучи, Тиверцы седяху по Днестру, приседяху к Дунаеви; бе множество их, седяху бо по Днестру оли до моря“ [ПСРЛ, I, 5].

Тези описания определят племенната територия на УГЛИЧИТЕ: поречието на Днестър и земите на юг, опиращи до морския бряг и дунавската делта. Следователно племенното землище е включвало и областта ОГЛА (ОНГЛА) (VII в.), т. е. Бесарабския БУДЖАК (ЪГЪЛ). Според някои руски летописи (Новгородски, Ипатиевски, Радзиловски) първоначално УГЛИЧИТЕ са живели по Днепър и после са се преместили към Буг и Днестър.

Обстоятелството, че в племенното землище на УГЛИЧИТЕ е влизала областта ОГЛА (ОНГЛА), дава ключ за произхода на племенното име. Коренът UGL в основата на името идва от варианта OGL(A) на областното название при промяна O > U. Към него е прибавена наставка -ІСІ. Следователно племенното име УГЛИЧИ означава ‘жители на (областта) ОГЛА’.

11. АКЛА, АКЛІВАЛ

В географското описание на ал Идриси (XII в.) до дунавската делта са указани две селища, чиито имена се вписват в разглежданата тук проблематика. При завоя на Дунав, там където са Гарванският нос БУДЖАКО (ЪГЪЛА) и крепостта ДИНОГЕТИЯ, е посочено селище с име АКЛА. В Бесарабски БУДЖАК на крайбрежието между дунавската делта и устието на Днестър е отбелязано селището АКЛІВАЛ [вж. картата в *Ist. Româin.*, III, 272, fig. 66]. За него ал Идриси посочва, че се намира на един ден път от устието на Днестър [Недков, Б. България, 99–101]. Б. Недков разчита името като Aklia и го отъждествява с Килия [Пак там, 144]. Друго селище със сходно име е Aqli (четено от Б. Недков като Afli-Avli). Някои автори смятат, че зад това название се крие Килия. Други търсят това селище при Енисала

(Северна Добруджа) или в дн. Североизточна България [вж. у **Baraschi, S.** Izvoare, 318].

Названието AKLA напълно съответства на местоположението на селището. Възстановената форма на арабския запис предава корена AKLA, който намираме и в най-ранния топоним GENUKLA: UKLA (AKLA?). Изглежда, колебанието G-K продължава и в тази късна епоха, ако не се дължи на арабския източник. Първата част от названието AKLIBAL – AKL(I) съдържа същия корен. В общоисторически план тези селищни названия от двете страни на дунавската делта показват, че местните названия с корен AKLA (AGLA) са живи и през XII в.

Възможно е AKLA на ал Идриси да е тъждествена с античната Диногетия. Археологическите проучвания показват, че животът в крепостта е бил интензивен и през XI–XII в. [Dinogetia, I, 171–220]. Приемствеността в съществуването на селището още от IX–X в. показва, че то е възникнало като старобългарски център върху развалините на античната Диногетия. Разбира се, и наименованието AKLA (AGLA?) трябва да се е запазило през целия период (IX–XII в.).

12. ГАЛАЦ

Името на дн. гр. ГАЛАЦ (Galati) също може да бъде прибавено към разглежданите тук топоними. Градът се намира на левия дунавски бряг, точно на завоя на реката, т. е. срещу Гарванския нос БУДЖАКО (ЪГЪЛА). Най-ранното известие за града е от 1445 г. [Ist. Român., IV, 73]. Обикновено името му се свързва с названието на гр. Галич, център на Галичкото княжество (обл. Галиция). Допуска се, че е основан от руски преселници, дошли на Дунав откъм Галич през XII в.

За произхода на името ГАЛАЦ може да се предложи друго обяснение. Названието се състои от основа GAL и наставка -АС. Този тип умалителна наставка се среща в местни имена от близките области на Източното Прикарпатие (Молдова). За основата може да се предположи, че началната ѝ форма е била AGAL (> ÂGAL?) и името е звучало AGAL-АС. Смисълът му е ‘малък ъгъл’. Това значение е напълно логично, защото обяснява местоположението на селището – на завоя (ъгъла) на реката, срещу Гарванския нос БУДЖАКО (ЪГЪЛА) и намиращата се там крепост Диногетия (GENUCLA? AKLA?). При последвало изпадане на началната гласна се е получила формата GALAC. Съществуването на селище с название AGALAC може да се отнесе към старобългарския период (VIII–X в.).

Тук е уместно да се направи и връзка със землиното укрепление при ГАЛАЦ [Рашев, Р. Старобългарски, 96], което може да бъде отнесено към времето на Аспарух. С Галацкия земен лагер се отъждествява Аспаруховото укрепление, при което се е състояла битката с войската на Константин IV Погонат през 680 г.

13. КАГУЛ

Езерото Кагул (Cagul) се намира на левия дунавски бряг срещу Гарванския нос БУДЖАКО (ЪГЪЛА), между езерата Братеш и Ялпуг. От север в него се влива р. КАГУЛ, в чието горно течение е разположен гр. КАГУЛ.

Строежът на названието включва основа (A)GUL и представка-предлог КА. Основата отговаря на произведен вариант от корена AGAL: AGAL > AGOL > AGUL (срв. *рус.* уголь). Към него е добавена представка-предлог КА със значение ‘към, до, при’ (срв. *рус.* к, ко). Така названието придобива смисъл ‘(езеро, река) до АГАЛА’. То отговаря точно на местоположението на езерото и едноименната река – в Бесарабския БУДЖАК (ЪГЪЛА), близо до източника на това название – Гарванския нос БУДЖАКО.

14. КОГЪЛНИК

Река КОГЪЛНИК (*рум.* Cogâlnic, *рус.* Когильник) тече между Прут и Днестър и се влива в Кондук (Сасик), дълбок лиман-езеро северно от дунавската делта. На нея се намира едноименен град. Според молдовския летописец Мирон Костин гр. КОГЪЛНИК бил основан от гърците.

По-горе с КОГЪЛНИК беше отъждествена р. AGALINGUS, нанесена на Певтингеровата карта (III в.). И двете имена са образувани от корена AGAL. При КОГЪЛНИК към основата са прибавени представка-предлог КА (срв. *рус.* к, ко) със значение ‘към, до, при’ и сложна наставка -НИК. Основата (O)GÂL отговаря на корена AGAL с последвала промяна в гласните. При началната гласна се наблюдава преход А > О (както в OGLOS-ONGLOS), а при втората гласна – А > Â. Цялото име добива смисъл ‘(река) до АГАЛА’. Както при КАГУЛ това значение обяснява местоположението на реката – в Бесарабския БУДЖАК (ЪГЪЛ). Поречието на КОГЪЛНИК е било обитавано от АГЛИНКИ-АГАЛИНГИ (III в.), а по-късно е влизало в Аспаруховия ОНГЪЛ (ОГЛА-ОНГЛА) (VII в.) и в племенната територия на УГЛИЧИТЕ (IX–X в.).

В заключение, за да бъде изведен коренът, заложен в разгледаните топоними, последните ще бъдат представени в хронологичен ред:

1. UKLA (AKLA?) – GENUCLA – крепост (ДИНОГЕТИЯ?), I в. пр. Хр.
2. AGALI (OGALI) – BRITOLAGI (BRITOGALI?) – племе, II в.
3. IGULI (IGILI) – IGILIONI – племе, II в.
4. AGOLA – TIAGOLA – езеро и устие, II в.
5. A(G)LI – ALIOBRIX – каструм, II в.
6. AGAL-INGI – AGALINGUS – река, III в.
7. A(G)AL-INKI – ALINCUM – селище, III в.
8. ANG(L)I – ANGISIRI – племе, IV–V в.
9. OGLA-ONGLA – OGLOS-ONGLOS – област, VII в.
10. UGL(IĀ) – UGLIĀ – племе, IX–X в.
11. AKLA, AKLI – AKLA, AKLIBAL – селища, XII в.
12. (A)GAL – GALAC – селище, XV в. (VIII–XIV в.?)
13. AGUL – KAGUL – река
14. OGAL – KOGÂLNİK – река
15. БУДЖАК (ЪГЪЛ) – ВУСАК (Добруджански, Бесарабски) – област, от XIV в. (XI–XIII в.?).

Изнесените на първо място възстановени корени позволяват да бъдат обособени няколко производни варианта:

1. AKLA-AGLA, AGAL, ANGLA
2. OGLA-OGAL, ONGLA
3. UGLA
4. AGOLA, AGUL
5. IGUL (IGIL)

Вижда се, че коренът, заложен в названието, е AGAL-AGLA (с колебание поради обръщане AL-LA, ликвидна метатеза). Промяната в началната и втората гласна $A > O > U (> I)$, както и появата на носовка създават нови разновидности на производните названия.

Тук е уместно да бъде привлечен сравнителен материал за развитието на този корен в славянските езици: *бълг.* ъгъл, *стбълг.* жгълъ, *рус.* уголь, *род. п.* угля, *укр.* вугіль, *белорус., струс.* оуг(ъ)ль, *срхр.* ўгаль, *род. п.* ўгља (угао), *словен.* vògel, *чеш.* uhel, *словаш.* uhol, *пол.* węgiel, *глуж.* wuhl, wuhel.

Балтски езици: *стпрус.* anglis, *лит.* anglis, *латв.* jogle.

Латински език: angulus [Фасмер, М. ЭСРЯ, IV, 146].

Съпоставянето на формите, които е добил този корен в отделните славянски езици създава основа за следните наблюдения:

1. При най-старите форми съществува носовка (старобългарски) или тя е отпаднала (староруски). Носовката се е запазила до днес в полски език.
2. Промяна при началната гласна $A > \hat{A}$ (български). Потвърждение за вариант № 1.
3. Преглас $A > E$ на началната гласна (наличие на звука \ddot{A}) – полски. Това потвърждава развитието $A > E (> I)$ – вариант № 5.
4. Промяна в началната гласна $A > O$ (словенски); $A > O > U$ (варианти № 2 и 3).
5. Обръщане AL-LA (горнолужишки, *бълг.* ъгъл-ъгълен-ъглен, *рус.* уголь-угля). Потвърждение за варианти № 1 и 2.
6. Запазване на втората гласна като А (сърбохърватски). Потвърждение за варианти № 1 и 2.
7. Преглас на втората гласна $A > E > I$ (украински). Потвърждение за вариант № 5 (IGIL).
8. Преглас на втората гласна $A > O$ (руски, белоруски, словашки). Потвърждение за вариант № 4.
9. Преход $G > H$ – чешки, словашки, горнолужишки.
10. Поява на протетично V пред началната гласна – украински, белоруски, словенски, полски, горнолужишки.
11. Налага се изводът, че началната изходна форма на този корен е била A(N)GLA-A(N)GAL с възможно колебание $G > K$. От тази форма са се развили различни варианти в отделните езици.

Събраните имена принадлежат на местност, област, планини, селища (крепости), племена, реки, езера. С изключение на племето ИГИЛИОНИ, всички други

носители на тези названия се намират в очертаванията на земите, прилежащи към Дунав след завоя (ЪГЪЛА) при Гарван – Галац, т. е. в Добруджанския и Бесарабския БУДЖАК.

Следователно още в предримската епоха (I в. пр. Хр.) тази област по двата бряга на Дунав е носила названието AGLA-AGAL. Допустимо е съществуването и на вариант с носовка ANGLA-ANGAL през периода преди IV–V в. (ANGLISKIRI). Имедател (кръстник) на областта е дунавският завой (ЪГЪЛА) при Гарван – Галац. Тази област обхваща северната планинска част на Добруджа (Добруджански БУДЖАК) и равнината между Дунав и устията на Прут и Днестър (Бесарабски БУДЖАК). Още за предримската епоха следва да бъде възприето праславянското название на областта A(N)GLA-A(N)GAL. Наличието на племенни имена, произлизащи от същия корен, показва, че местните гетски жители са се назовавали по името на областта: A(N)GLI-A(N)GALI.

II-9-2. АНГЛИ

На следващите страници са набелязани основните моменти от племенната история на А(Н)ГЛИТЕ до установяването на римска власт в долнодунавските земи. Това племенно образувание е възникнало в областта А(Н)ГЛА-А(Н)ГАЛ, която, както установихме по-горе, е обхващала земи по двата бряга на Дунав, след завоя на реката при дн. Гарван – Галац. Ядрото на племенната територия е включвало планинските райони в Северна Добруджа (Добруджански Буджак). Като южна граница може да бъде определена линията от дн. Хършова на Дунав – горното течение на р. Касимча – южния край на крайморското езеро Синое. Местните гети обитавали долините, слизащи от планинските участъци към Дунав и морското крайбрежие. По-големи са тези в поречията на Таица, Телица и Слава. На отвъдния дунавски бряг е имало гетски селища край езерата Кагул, Ялпуг, Катлабух, Когурлуй и вливащите се в тях реки откъм север.

Данните от археологически проучвания показват, че северната част на Добруджа е била обитавана през старожелязната епоха (Халщат). Открити са следи от I фаза (XI в. пр. Хр.) на т. нар. от румънските учени култура Бабадаг. Броят на археологическите паметници се увеличава през X–IX в. пр. Хр. (Бабадаг II) и през VIII–VII в. пр. Хр. (Бабадаг III) [Ist. Român., I, 324–326]. Към VII в. пр. Хр. в областта А(Н)ГЛА вече трябва да са съществували някакви форми на надобщинна организация, т. е. племенно образувание. По това време гръцката колонизация, извършваща се по Западното Черноморско крайбрежие, засегнала и земите на АНГЛИТЕ.

Милетски заселници основали своя колония край дълбокия залив (днес преградено с пясъчна коса езеро) СИНОЕ и я назовали по близкото устие на голямата река ИСТРОС (ИСТРИЯ). Напоследък надделява мнението, че началото на ИСТРИЯ трябва да бъде отнесено към средата на VII в. [Ist. Român., I, 537–538]. Наблизо се появило и друго селище на гръцки преселници – ОРГАМЕ. Обстоятелството, че Истрия е била укрепена със стени доста по-късно (III в. пр. Хр.), говори, че сигур-

ността на града се е крепяла върху добри взаимоотношения с местните праславянски жители. Организирането на градската територия и създаването там на вторични открити земеделски селища и тържища (емпориони) е могло да стане само при договореност с местните династи – владетелите на АНГЛИТЕ.

В края на VI в. пр. Хр. едно значително военно предприятие засегнало пряко територията на АНГЛИТЕ.

Към 514 г. пр. Хр. персийският цар Дарий I (522–486) осъществил поход през Тракия към Скития. След като преминала Босфора, сухопътната армия се отправила на север към дунавската делта. Херодот отбелязва, че Дарий, „преди да достигне Истър, покорява най-напред гетите ... а пък гетите, които безумно се противопоставили, веднага били покорени“ [Hdt., IV, 93; ИТМ, 21]. Същевременно флотът отплавал към устието на Истър: „И тъй като минала покрай Кианеите, флотата отплавала право към Истър и от морето нагоре плувала още два дена път по реката. На тясното място, гдето реката се разделя на ръкави, тя построила мост“ [Hdt., IV, 80; ИТМ, 21]. Този мост трябва да се е намирал на брода при дн. гр. Исакча, в земите на А(Н)ГЛИТЕ. По него сухопътната армия преминала отвъд Истър и се насочила към вътрешността на Скития.

В началото на V в. пр. Хр. цар на одрисите бил Терес I, „който пръв създал обширното царство на одрисите, което заело по-голямата част от останалата Тракия, но и голяма част от траките са независими“ [Thuc., II, 29; ИТМ, 53]. Терес I уредил отношенията си със скитския цар Ариапейт, комуто дал за съпруга една от дъщерите си [Hdt., IV, 80, 1; ИТМ, 20]. Това несъмнено е имало значение и за сигурността на А(Н)ГЛИТЕ, намиращи се в съседство със скитите.

При сина на Терес – Ситалк, и наследника на скитския цар АРИАПЕЙТ – СКИЛ, отново се получили усложнения в отношенията между двата двора. Елинофилството на Скил довело до бунт на скитите срещу него: „Когато след това се завърнал Скил у дома си, скитите минали на страната на неговия брат Октамасад, син на дъщерята на Терес, и въстали срещу Скил. Като узнал какво става срещу него и причината за това, избягал в Тракия. Октамасад пък, като научил това, потеглил на поход срещу Тракия. Когато стигнал до Истър, излезли насреща му траките. Те вече щели да влязат в сражение, когато Ситалк изпратил при Октамасад пратеник, който казал следното: „Защо трябва да се подлагаме на взаимно изпитание? Ти си син на моята сестра и имаш моя брат. Дай ми го и аз ти давам твоя Скил, за да не се излагаме на опасността, която носи войната, нито ти, нито аз!“ Това му предложил Ситалк чрез пратеник, защото при Октамасад бил избягал един Ситалков брат. Октамасад още там отрязал главата на Скил“ [Hdt., IV, 78–80; ИТМ, 20].

Монетите на Скил, сечени в Никонион (емпорион на Истрия) и пръстенът с надпис ΣΚΥΛ-ΕΩ, намерен северно от Истрия, внасят потвърдителен елемент към разказа на Херодот [Виноградов, Ю. Г. Перстень, 92–96]. Възможно е Скил да е намерил убежище при владетеля на АНГЛИТЕ, на чиято територия се намирала Истрия (роден град на майката на Скил). Аргумент за това е и обстоятелството, че на север от Истрия се намирала резиденция на царете на АНГЛИТЕ – АРГИДАВА

(вж. по-долу). В такъв случай траките край Дунав, които били готови да се сражават със скитите в защита на Скил, трябва да са били от местните АНГЛИ. Предаването на Скил на съплеменниците му, при предложената тук версия, показва, че владетелят на АНГЛИТЕ е признавал върховенството на одриския цар Ситалк.

Както свидетелства Тукидид, властта на Ситалк стигала до Истър. Друго потвърждение, че гетските земи на юг от Истър (Дунав) са били подчинени на одриския цар, е участието на гетски отряди във войската на Ситалк при похода му в Македония през 429 г. пр. Хр. [Thuc., II, 98, 4] Гети участвали и във войската на Севт I през 411 г. [Polyaen., VII, 38] С основание се приема, че границите на одриската държава по това време са включвали и дн. Добруджа, т. е. и земите на АНГЛИТЕ.

Връзките на АНГЛИТЕ с одриския царски дом по времето на Котис I (383–359) са засвидетелствани от важна находка в Северна Добруджа. През 1931 г. край с. Аджигьол, Тулчанско (северно от Бабадаг, близо до ез. Разим), под могилен насип е открита каменна гробница. Двете погребални камери и дромосът са изградени от дялан камък. Върху един от блоковете личат гръцки букви Γ и Υ. Погребаните са мъж на около 20 години и млада жена. В съседство били намерени останките на ритуално погребани коне. Гробните дарове съдържали сребърен шлем и наколенници, пет сребърни фиали с украса в тракийски стил. Една от фиалите е с надпис: ΚΟΤΥΟΣ ΕΓΒΕΟ [Berciu, D. Contributions, 58, 185]. Като най-вероятна датировка може да се приеме втората четвърт на IV в. пр. Хр. Наблизо, при с. Бейдауд, са открити останките на гетска крепост от същото време [Ist. Român., I, 595].

Несъмнено каменната подмогила гробница край с. Аджигьол е съхранявала останките на владетел и съпругата му от царския дом на А(Н)ГЛИТЕ. Тя се намира в източната част на племенната територия. Техниката на градеж – с дялан камък, е характерна за близката гръцка колония Истрия. Фиалата с надпис, съдържащ името на Котис I, може да бъде определена като дар, изпратен на владетеля на А(Н)ГЛИТЕ от одриския цар Котис I.

Подобни съдове с името на този одриски владетел са намерени сред погребалните дарове в Могиланската могила (Враца), в съкровищата от Рогозен (Врачанско) и от Борово (Русенско), в гроба от с. Александрово (Ловешко) [Венедиков, И. Надписите, 4–5].

Управлението на Котис I се преценява като най-високата точка в политическата история на Одриското царство. За да осъществява активна политика на юг в отношенията си с гръцките градове-колонии и Атина, той се стараел да поддържа съюзни отношения с гетските племена и трибалите. Находките от съдове-дарове от царската съкровищница на Котис I са свидетелство за тези връзки. Находките от Рогозен и Могиланската могила могат да бъдат отнесени към владетелския дом на трибалите, а от Борово – на АТРИТЕ. Дарственият съд от Аджигьол е определящ и по отношение на датировката на погребението. То е било извършено към 370–360 г. пр. Хр., т. е. при царуването на Котис I.

Сред събитията от 340–339 г. пр. Хр., засягащи земите на гетите и Одриското царство, могат да бъдат отделени и такива, които имат пряко отношение към

А(Н)ГЛИТЕ. Страни в тези сложни взаимоотношения били скитският цар Атеас, македонският владетел Филип II и гетският владетел Котелас.

Към края на 40-те години на IV в. царят на скитите Атеас влязъл в конфликт с праславянските племена трибали и истрияни. Гетското племе истрияни било съсед на А(Н)ГЛИ и САКСИ. То обитавало по левия дунавски бряг, а също и десния, в средната част на дн. Добруджа, между А(Н)ГЛИ и САКСИ (вж. следв. част). За да се справи с тях, скитският цар Атеас се обърнал около 340 г. пр. Хр. към Филип II за помощ. Междувременно царят на истрияните починал и цар Атеас сметнал, че ще се справи и без подкрепата на македонския владетел. Изпратеният македонски отряд бил върнат, стигнало се до неразбирателство и взаимни обвинения. Филип II предприел поход в земите близо до дунавската делта, където извоювал победа над скитите [**Just. Epit.** (Trogus), IX, 2, 1–16; ИТМ, 243–244].

В същото време според друг източник един гетски владетел на име КОТЕЛАС се явил при Филип II с предложение за съюз и му дал дъщеря си Меда за съпруга [**Athen.**, XIII, 557; ИТМ, 366]. Котелас предприел тази стъпка след успехите на Филип II в Тракия и отстраняването в 341 г. на основния му противник там – одриския владетел Керсеблепт. В желанието на Котелас да търси близост и съюз с македонския владетел могат да бъдат потърсени следните мотиви:

1. Стремез за разграничаване от одриския владетел Керсеблепт, който се оказал губеща страна в конфликта с македонците. Керсеблепт (359–341) бил син на Котис I (383–359) и се оказал преграда за завоевателните намерения на Филип II в Тракия. При кампаниите си между 352 и 341 г. Филип II успял да се наложи, синът на Керсеблепт Медиста бил изпратен в македонския двор като заложник, а след 341 г. вече липсват известия за този одриски цар [**Йорданов, К.** Политическите, 51–99].

2. Търсене на помощ от Филип II срещу скитската заплаха. През IV в. се засилил притока на скити към дн. Добруджа и настаняването им там ставало за сметка на местните гетски племена. Смъртта на царя на истрияните – дотогава водач на гетската коалиция, също подтикнала Котелас към по-голяма активност.

Тези моменти в поведението на Котелас позволяват да бъде предложена хипотезата, че той е владетел на А(Н)ГЛИТЕ в Добруджа (Добруджанския ЪГЪЛ). Походът на Филип II срещу скитите може да бъде разглеждан и като следствие на сключените съюзни отношения с Котелас, скрепени и чрез династична връзка. От успешната акция срещу скитите спечелили преди всичко А(Н)ГЛИТЕ.

Около 330–326 г. пр. Хр. стратегът на Тракия Зопирион предприел поход на север от дунавската делта. Той стигнал до Олбия (в устието на Южен Буг и Днепър) и я обсадил [**Macrob.**, I, 11, 32; Izvoare, II, 164–165]. Претърпял поражение от гетите вероятно в северния (бесарабски) ЪГЪЛ: „По време на един поход срещу гетите Зопирион, управител на Тракия, бил разбит с цялата войска“ [**Ruf. Fest.**, X, 1, 43; Izvoare, I, 364–365]. Вероятно той е преминал Дунав през някои от бродовете в земята на А(Н)ГЛИТЕ.

След смъртта на Александър III Велики (323 г. пр. Хр.) неговият стратег в Тракия Лизимах запазил властта си, като се опитал да я разшири. Той предприел действия за подчиняване на одриския владетел Севт III и гръцките колонии по западното крайбрежие на Черно море. През 313 г. пр. Хр. срещу Лизимах избухнало въстание в колониите Калатис, Истрия и Одесос. Към него се присъединили съседните гети и скити и одриският цар Севт III [**Йорданов, К.** Политическите, 180–184]. Допустимо е и участието на А(Н)ГЛИТЕ в тази коалиция.

В почетен декрет на гр. Истрия, датиран към края на III в. пр. Хр., е споменат гетският владетел Залмодегикос [ISM, I, 8]. От запазения текст става ясно, че договореностите с този владетел осигурявали за Истрия най-същностните условия за основните стопански дейности на нейните жители.

1. Гарантирало се свободното прибиране на земеделската продукция в обработваната крайградска земя.

2. Търговците от града получавали свободен достъп в земите на Залмодегикос и се намирали под негова закрила.

3. Жителите на Истрия имали разрешение за риболов и корабоплаване в делтата на Дунав и близкото до града езеро.

Спазването на условията по привилегиите, дадени на града от гетския владетел, било гарантирано чрез заложенници. За тяхното откупуване градът трябвало да плаща определени суми.

Залмодегикос със сигурност може да бъде определен като владетел на А(Н)ГЛИТЕ. Декретът не само представя конкретни страни от отношенията на града с този владетел. Зад всички договорености прозира общата правна основа. Тя е възникнала от обстоятелството, че гръцката колония с нейното землище е била създадена върху племенната територия на А(Н)ГЛИТЕ и вероятно на съседните ИСТРИЯНИ. Това давало право на А(Н)ГЛИТЕ да контролират всички стопански дейности на гръцките заселници в крайградските земи и да получават определени суми в качеството на „наем“. Икономиката на Истрия се опирала главно на риболова в дунавската делта и на солодобива в езерата южно от нея (Халмирис). Те били част от територията на А(Н)ГЛИТЕ и затова истрийците били третираны като ползватели (арендатори).

Годините, в които Залмодегикос държал властта над А(Н)ГЛИТЕ, могат да бъдат определени относително в границите на втората половина на III в. пр. Хр.

В друг почетен декрет от Истрия, посветен на Агатокул, син на Антифил, и датиран към 200 г. пр. Хр., става дума за царя на гетите Ремакс [ISM, I, 15]. Той също може да бъде определен като владетел на А(Н)ГЛИТЕ и съответно наследник на Залмодегикос. В декрета се описват заслугите на Агатокул към Истрия за опазването на града в сложните взаимоотношения със съседните гетски владетели през един период от десет години.

1. Основната заплаха за Истрия по това време идвала от архонта Золтес. Той многократно нападал града. Агатокул преговарял с него и впоследствие набезите на Золтес били насочени към Скития и останалите „елински градове, подвластни на базилевса Ремакс“.

2. Золтес разорил гр. Бизоне (дн. Каварна) и неговите околности. Въпреки че получил голям паричен откуп от Истрия, той подновил враждебните си действия. Местният отряд, воден от Агатокул, не можел да осигури охраната на града.

3. Агатокул, в качеството си на пратеник на истрийските граждани, поискал помощ от царя Ремакс. Било получено съгласие при условие да се изплаща обичайният годишен данък.

4. Първоначално Ремакс изпратил отряд от 100 конници. Впоследствие гетската охрана се оттеглила отвъд Дунав.

5. Ремакс изпратил допълнително 600 конници, водени от сина му Фра(дмон). Така Истрия успяла да отстрани заплахата, идваща откъм Золтес.

Изказвани са различни предположения относно местоположението на владенията на Золтес. Смятам, че те трябва да се отъждествят със земите между околностите на Дуросторум (Силистра) и устието на Атрис (Янтра).

Запазените части от декрета дават възможност за следните наблюдения по отношение на Ремакс:

1. Неговата титла е цар – базилевс ($\beta\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\upsilon\varsigma$) за разлика от тази на Золтес – архонт.

2. Обстоятелството, че неговият отряд, охраняващ Истрия, се изтеглил отатък Дунав, показва, че владенията му се простирали по двата бряга на реката. С други думи, те включвали и северния (бесарабски) БЪГЪЛ (АНГЛА).

3. Ремакс получавал обичайния годишен данък от Истрия. Това говори, че статутът на града се е запазил, както по времето на неговия предшественик – Залмодегикос.

4. Освен Истрия, имало и други „елински градове, подвластни на базилевса Ремакс“. Вероятно става дума за Томи и Калатис.

5. Времето, в което управлявал Ремакс, може да бъде определено в относителните граници 210–190 г. пр. Хр.

6. Неговият син Фра(дмон) вероятно е властвал над А(Н)ГЛИТЕ през следващите двадесет години.

Владетелите на А(Н)ГЛИТЕ разполагали със значителни приходи от данъците, които плащали Истрия и евентуално други зависими гръцки градове. Натрупването на съкровища създавало условия и за собствено монетосечене, въпреки стабилността на монетното обръщение в гръцките колонии. В северната част на Добруджа, т. е. в териториите на А(Н)ГЛИТЕ, са открити сребърни монети с неопределен произход.

1. I тип – монета от Сомовит, до Тулча, в местност със следи от гетско селище. Втора монета е намерена при с. Михай Витязул в района на Истрия.

2. II тип – четири монети, открити около Тулча, в Северна Добруджа. От едната страна е изобразена мъжка глава в профил, а от другата – конник с надпис на гръцки: $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\omega\varsigma$ Μοσκωνος (в генитив) [DID, I, 127–128, fig. 38; Preda, C. Monedele, 182].

Монетите не са от гръцките колонии, нито са дакийски. Най-вероятно е да са местни, т. е. сечени от владетели на АНГЛИТЕ. Монетата на цар МОСКОН е датирана към средата на III в. Следователно към това време трябва да бъде отнесено управлението на този владетел на АНГЛИТЕ.

В края на II в. пр. Хр. владетелят на Понтийското царство Митридат VI Евпатор (121–63 г. пр. Хр.) успял да разшири властта си над Северното Черноморие (Боспорското царство) и източното крайбрежие. С него сключили съюз (συμμαχία) и гръцките градове по западното крайбрежие – от Олбия до Апология. Съюзни отношения били установени и с тамошните племена: „Митридат се обръща към тях като към приятели, понеже са готови да направят всичко, което поиска от тях. Става дума за скити, таври, бастарни, траки (Θραξῖ), сармати и всички, които се намирили около реките Танаис и Истър и още около Меотидското езеро...“ [App., XV, 53; Izvoare, I, 570–571]. Вероятно в обединението, създадено от цар Митридат през 107 г. пр. Хр., са влезли и А(Н)ГЛИТЕ.

По това време Римската република вече била стъпила здраво в западната част на Балканския полуостров – Адриатика, Македония (римска провинция от 146 г. пр. Хр.), Елада. След 80 г. пр. Хр. Митридат VI съсредоточил всичките си усилия в борбата с този противник. По време на първата война във войската на понтийския цар участвали и траки. Между тях бил Дромихайт (гетско име), чийто отряд се сражавал в Пирея и при Херонея през 86 г. пр. Хр.

По време на третата война (74–63 г. пр. Хр.) Митридат повел множество съюзни племена: „Минавайки в Европа, му дошли в помощ измежду сарматите – „царските“, язигите, коралите и тракийските племена, които живеят край Истър или близо до Родопа и Хемус; освен тях и бастарните, най-силни измежду всички тези“ [App., LIX, 293–294; Izvoare, I, 572–573].

В крайна сметка, римляните успели да преминат в настъпление. През 72–71 г. М. Теренций Варон Лукул се сражавал успешно с мизи и беси. В поход по крайбрежието той покорил последователно гръцките градове от Апология до Истрия при дунавската делта [DID, I, 280–285]. Тогава за пръв път римски войски стъпили в земята на А(Н)ГЛИТЕ.

Десет години по-късно управител на Македония бил Гай Антоний Хибрида. Недоволни от неговото отношение, гръцките градове по Северното Черноморие се вдигнали на въстание през 62 г. пр. Хр., като извикали на помощ бастарни и гети. Римската войска, предвождана от Хибрида, била разбита под стените на Истрия, а той самият се спасил с бягство. „Управлявайки Македония, Антоний извършил много насилия над подчиненото население и над съюзниците на римския народ... По същия начин постъпил и със съюзниците си в Мизия, но бил разбит при града Истрия от скитите – бастарни, които им се притекли на помощ, и избягал“ [Dio Cass., XXXVIII, 10, 1–3; ИТМ, 372; Izvoare, I, 668–669].

Съществено място в тази антиримска коалиция имали А(Н)ГЛИТЕ. За това говори обстоятелството, че пленените римски знамена и трофеите били отнесени в тяхната столица Генукла. Както съобщава Дион Касий, именно това бил поводът за

нахлуването на М. Л. Крас в земята на Зиракс през 28 г. пр. Хр.: „и дошъл при Генукла, най-силната крепост във владенията на Зиракс, понеже чул, че там се намират знамената, които бастарните отнели от Гай Антоний при града Истрия“ [Пак там].

През 50-те години на същото столетие в долнодунавските земи се разпростряла властта на дакийския владетел Буребиста. След 55 г. пр. Хр. той предприел походи в Северозападното Черноморие и превзел градовете от Олбия до Аполония на юг [Ist. Român., I, 647]. В негови ръце паднала и Истрия, както личи от надпис, открит при разкопки. Градът пострадал по време на обсадата и превземането му [ISM, I, 138–147].

Държавата на Буребиста за пръв път обединила в такъв обхват праславянски племена по двата бряга на Дунав. Както свидетелства Страбон, той „... в малко години спечелил голямо царство и подчинил на властта на гетите голяма част от съседите им“ [Strab., VII, 3, 11; ИТМ, 213]. При съпоставянето на тези сведения с данните за съдбата на Истрия и съседните Томи и Калатис е логично да се приеме, че АНГЛИТЕ са признали върховенството на Буребиста. След неговата смърт (ок. 44 г. пр. Хр.), когато дакийското царство се разпаднало на няколко части, вероятно АНГЛИТЕ са възстановили самостоятелността си.

В декрет на гр. Дионисополис (дн. Балчик) в чест на Акорнион (датиран към 48 г. пр. Хр.) [Mih. IGB, I₂, № 13] става дума за пратеничества на този дионисополски гражданин при цар Буребиста, Помпей и бащата на неизвестен династ в АРГЕДАВОН. Относно последния се поддържаше мнението, че става дума за бащата на Буребиста, и АРГЕДАВА (Аргедавон), смятана за резиденция на дакийския цар, се търсеше на различни места в Дакия, най-често край р. Арджеш (ОРДЕСОС). Публикуването на надпис от Истрия, съдържащ името vicus ARCIDAVA [ISM, I, 358], даде възможност за друго обяснение на сведението от декрета в чест на Акорнион. Според А. Сучевяну, пратеникът на Дионисополис Акорнион е посетил не бащата на Буребиста, а бащата на неизвестен гетски династ в неговата резиденция АРГЕДАВА. Последната е идентична с vicus ARCIDAVA (в надпис от II в.) и се намирала в Северна Добруджа, недалеч от Истрия [Suceveanu, A. Argedava, 111–118]. Според този изследовател бившата резиденция АРГЕДАВА на местен гетски династ от предримската епоха през I–II в. е добила статута на селище-викус.

По отношение на писмената форма при двете имена ARGEDAV(ON) и ARCIDAVA има малка разлика, която може лесно да бъде обяснена. Близката графика на С и G или недоброто състояние на камъка дава основание да се мисли, че при ARCIDAVA може би става дума за правилна форма ARGIDAVA. Но дори и да се приеме за точно разчитането ARCIDAVA, колебанието K-G при произнасяне в такава позиция прави лесно обясними получените варианти. Същият преход K > G, при сходен корен ARKA се наблюдава при производните названия от речното име ARKA (дн. Караш) (вж. тук). Що се отнася до разликата във втората гласна – E-I (ARGEDAVA-ARKIDAVA), то преходът E > I се среща често в материала на настоящата работа. Той е добре изразен и в днешните източни български говори.

От гледна точка на излаганата тук теза обяснението за АРГЕДАВА като резиденция на гетски династ в околностите на Истрия е напълно приемливо. То се вписва точно в набелязваната на тези страници племенна история на АНГЛИТЕ. Пратеничеството на Акорнион до АРГЕДАВА трябва да се е състояло малко преди 48 г., т. е. около 55–50 г. пр. Хр. Тогава пратеникът на Дионисополис е посетил бащата на династа, който към 48 г. (когато е бил съставен надписът) е заемал владетелския престол. В настоящия контекст е логично да се приеме, че става дума за владетел на АНГЛИТЕ и за неговия баща (предшественик) от 50-те години на I в. пр. Хр. Тяхната резиденция АРГЕДАВА се е намирала северно от Истрия.

За мястото на резиденцията АРГЕДАВА могат да бъдат направени допълнителни пояснения, ако названието ѝ бъде разгледано в съпоставка с други топоними. Името ARGEDAVA е съставено от две части: 1. ARGE; 2. DAVA. Втората съставка DAVA е обичайно название за ‘крепост, укрепено селище’ в гетските земи през I в. пр. Хр. Вариантът DAVA е по-характерен за Дакия, а DEVA – за земите на юг от Дунав.

Що се отнася до корена ARGА, то той се среща в още два топонима от околностите на ИСТРИЯ. Хекатей Милетски (VI в. пр. Хр.) посочва: „Оргаме (’Ορυάμη), град на Истър“ [Нес., fr. 172 ; St. Byz., 494, 16; Detsch. Spr., 344]. В някои ръкописи се среща формата ОРГАЛЕМА (’Ορυάλημα). Това ранно селище на гръцки колонисти се отъждествява с археологически следи при Капул Доложман на брега на дн. езеро РАЗИМ (РАЗЕЛМ). Надпис от I в. споменава жители на селището – Argamenses [ISM, I, 68]. Надпис от III в. съдържа названието ’Αρυάμηνός [IOSPE, II, 96]. У Прокопий Кесарийски (VI в.) – ’Ερυάμια [Proc. De aed., IV, 11]. Така за римския период се възстановява формата на селищното име АРГАМУМ (ARGAMUM). Приема се, че ОРГАМЕ (VI в. пр. Хр.), АРГАМУМ (I–III в.) и ЕРГАМИЯ (VI в.) са названия на едно и също селище, разположено на брега на ез. РАЗИМ (РАЗЕЛМ). В некропола на селището са открити и находки, отнасящи се към VII в. пр. Хр. [Ist. Român., I, 538].

Тук предлагам възстановка за съдбата на селището и произхода на неговото име. Това селище на брега на дълбок залив е било населявано от АНГЛИИ и е носело праславянското название ARGAMA. Същото име е имал и заливът, който постепенно към III–II в. пр. Хр. се превърнал в езеро, отделено от морето с пясъчен насип – дн. ез. РАЗИМ (РАЗЕЛМ). През античността това езеро е известно с названието ХАЛМИРИС (HALMYRIS) – гръцки вариант на праславянското SALMUR(IS). То идва от името на селище, разположено на северния езерен бряг, при дн. с. Индепенденца (Муригьол).

Названието на езерото ARGAMA е претърпяло следното развитие: ARGAMA > RAGAMA > RAGEM(A) > RAGIM(A) > RAZIM(A) > RAZIM. Другият вариант на името – RAZELM – може да бъде изведен от варианта ORGAME-ORGALEMA. Началната гласна О при названието у Хекатей се дължи на наличие на кратък звук Ъ, който може да премине в О или да бъде чут и записан като О. Вариантът на името у Прокопий Кесарийски – ERGAMIA, показва колебание в началната гласна А-Е, което се дължи на праславянския звук Ä (междинен между А и Е).

Така възстановеният начален вариант ARGALEMA е претърпял следното развитие: ARGALEMA > RAGALEM(A) > RAGELEM(A) > RAGELM(A) > RAZELM(A) > RAZELM.

На брега на залива (по-късно езеро) АРГАМА било разположено едноименното селище на АНГЛИТЕ, край което се настанили дошлите през VII в. пр. Хр. гръцки заселници. Тяхната малка колония приела името на завареното праславянско селище АРГАМА (ОРГАМЕ). Близко до брега на АРГАМА (РАЗИМ) се намира и владетелската гробница от с. Аджигьол. Това показва, че наблизко е съществувала резиденция на владетелите на АНГЛИТЕ. Потвърждение за това намираме в обстоятелствата около АРГЕДАВА-АРКИДАВА от средата на I в. пр. Хр.

Първата част на названието съдържа корена ARGА, от който са образувани заливното (езерно) и селищното име ARGАМА. Последното е съставено от корен ARGА и наставка -АМА. Следователно названието на резиденцията ARGЕДАВА е възникнало поради близостта с езерото ARGАМА. Тогава името означава 'крепост (дава) при АРГА(МА)'. Наблюденията в настоящото изследване показват забележима повтораемост в практиката край гръцките колонии да съществуват резиденции на местните праславянски владетели.

През 29 г. пр. Хр. управителят на провинция Македония Марк Лициний Крас предприел поход срещу бастарни и даки, които били нахлули в земите на мизи и трибали. Впоследствие той подпомогнал своя съюзник – гетския владетел (О)РОЛЕС във войната му с Дапикс, владетел на САКСИТЕ (вж. тук II-3-2). След като се справил със съпротивата в земите на Дапикс, М. Л. Крас навлязъл в територията на друг гетски владетел – Зиракс(ес): „След тоя успех той се обърнал и срещу другите гети, ако и да не стояли в никаква връзка с Дапикс, и дошъл при Генукла, най-силната крепост във владенията на Зираксес (Ζυράξης), понеже чул, че там се намират знамената, които бастарните отнели от Гай Антоний при града Истрия. Нападнал я по суша, а същевременно и откъм реката Истър, тъй като тя била изградена на самия ѝ бряг, и я превзел, наистина не след продължителна обсада, но с много труд, ако и самият Зиракс да не бил там. Той именно, щом узнал за похода на Крас, отишъл с пари при скитите, за да сключи съюз, и не успял да се завърне навреме“ [Dio Cass., LI, 23, 2–27; Izvoare, I, 676–677; ИТМ, 374].

От приведения цитат се вижда, че Зиракс е бил готов да брани земите си и за тази цел се отправил отвъд Дунав в търсене на съюзници. Под архаизирания етноним 'скити' най-вероятно трябва да се разбира 'бастарни'. На друго място у Дион Касий се среща двойното име 'скити-бастарни' и още уточнението: „що се отнася до бастарните, те с право са считани за скити“ [Dio Cass., XXXVIII, 10, 1–3; LI, 23, 2; Izvoare, I, 668–669, 672–673]. Вярно е, че и за даките има сходно определение: „... а другите (даките – Ч. Б.) са скити в някаква степен“ [Dio Cass., LI, 22, 6; Izvoare, I, 672–673].

Съвместното участие на бастарни и А(Н)ГЛИ в антиримски съюзи е започнало навярно още по време на Митридатовите войни и било подновено през 62 г. пр. Хр. във войната с Хибрида. През 29–28 г. двете племена били сред противниците

на М. Л. Крас. На същата антиримска основа може да се търси близост и между САКСИ и А(Н)ГЛИИ. Владетелят на САКСИТЕ ДАПИКС започнал война с (О)РОЛЕС, след като последният оказал помощ на М. Л. Крас и станал римски съюзник, срещайки се с Октавиан Август (вж. следв. части).

Може да се предположи, че след падането на Генукла в римски ръце царят на А(Н)ГЛИТЕ Зиракс останал в отвъддунавските земи (Бесарабския ЪГЪЛ). След завръщането си в Рим проконсултът М. Л. Крас отпразнувал триумфа си „над Тракия и гетите“ [CIL, I₂, 478; DID, I, 293].

От похода през 29–28 г. пр. Хр. до края на управлението на Октавиан Август (14 г. сл. Хр.) римското върховенство в дн. Добруджа било осъществявано непряко чрез клиентелисткото Одриско царство. За тази роля на одрисите говорят сведенията у Овидий относно превземането на Егисос и Трезмис от гетите. Двете крайдунавски крепости се намирили в племенната територия на А(Н)ГЛИТЕ. За Егисос:

1. „Него (града – б. *прев.*) превзели дивите гети, като нападнали одрисите и ги изтребили. После те вдигнали оръжие срещу царя. А той добре помнел доблестния си род, който с храбростта си направил още по-велик: незабавно излиза насреща им, обкръжен от многобройна войска, и не се оттеглил, преди да си е отмъстил на виновните със заслужена сеч“ [Ovid. Ep., I, 8, 11–22; ИТМ, 178].

2. „Не ще отрече това и Егисос (Aegissos), който бе превзет отново, щом ти се появи: жителите му разбраха, че местоположението не помага срещу дарованието... Жесток враг го бе отнел от скитския цар и като победител държеше в своите ръце неговите богатства до момента, когато Вителий нападнa гетите, като свали на брега войниците си, които бе превозил надолу по реката“ [Ovid. Ep., IV, 7; ИТМ, 179].

Превземането на Егисос (Aegissos) от гетите се отнася към 12 г. сл. Хр. Крепостта била защитавана от одриски гарнизон. Явно одрисите не могли сами да се справят с нападателите. Затова по Дунав, откъм Мизия, пристигнала римска войска, водена от Весталис, която успяла да прогони гетите от Егисос.

Останките на крепостта се намират при дн. гр. Тулча. Името Егисос е праславянско (ЕГИШ). Археологическите проучвания показват, че върху по-старата крепост на А(Н)ГЛИТЕ в края на III в. било издигнато укрепление, което съществувало до края на VI в. [вж. TIR, L-35, 21–22 и пос. лит.].

За Трезмис: „Доскоро, Грецине, бе управител в тези места Флак. По негово време бреговете на Истър се намираха в пълна безопасност. Той успя да задържи мизите в честен мир, а с меч си сплaши гетите, които премного разчитаха на лъковете си. Със светкавичната си храброст той възвърна завзетия Трозмис (Trosmis) и обагри Дунава с варварска кръв“ [Ovid. Ep., IV, 9, 75–80; ИТМ, 179].

Завземането на Трезмис от гетите се отнася към 14–15 г. сл. Хр. Луций Помпоний Флак, който около 15 г. командвал легион в Мизия, успял да прогони нападателите-гетите от крепостта. Трезмис е крепост на А(Н)ГЛИТЕ, заварена от римляните. Нейните следи са открити при дн. с. Иглица южно от дн. гр. Мачин (*рум.* Măcin). Предримското укрепление се намирало на скалиста височина до дунавския бряг. Римляните изградили в края на III в. в съседство военен лагер, просъществувал до края на VI в. [вж. TIR, L-35, 73 и пос. лит.].

Името на съседното плато и село Иглица (Iglița) е от един корен с AGLA-UGLA и е близко до вариантите на племенно име IGILI-ONI, IGULI. Умалителната форма ИГЛИЦА, т. е. Малка ИГЛА, подсказва, че може да бъде търсена връзка с праславянската UKLA (Genucla) при последвало развитие UCLA > UGLA > IGLA. Иглица се намира южно от Гарванския нос (Буджако) – ЪГЪЛА. Селището е споменато в средата на XVII в. като населено с християни.

Съпоставянето на данните за събитията около Егисос и Трезмис от 12–15 г. сл. Хр. дава основа за една обща интерпретация. Според нея тук става дума за освободително движение на А(Н)ГЛИТЕ и други съседни гетски племена срещу одриското и римското присъствие. Такова обяснение се подкрепя и от описанието на Овидий в първия цитиран откъс. Там се казва, че след избиването на одриския гарнизон в Егисос събитията се развили по следния начин: „После те вдигнали оръжие срещу царя...“ и той „... незабавно излиза насреща им, обкръжен от многобройна войска...“ Казаното се отнася за тракийския цар Реметалк I. Явно превземането на Егисос и Трезмис от гетите (може би и на други крепости) било началото на нахлуването (съпроводено с вътрешен бунт?). Тези събития в северната част от територията, контролирана от одрисите, принудили Реметалк да поеме командването на войската и да се отправи към дунавската делта. Изразът на Овидий „и не се оттеглил, преди да си е отмъстил на виновните със заслужена сеч“, не дава ясна представа за резултата от действията на одриския цар. За това по-определено говори обстоятелството, че Егисос и Трезмис били освободени от римски части, придвижили се от Мизия. Те били водени от командващия легион Луций Помпоний Флак и Весталис. С други думи, Реметалк I не успял със собствени сили да възстанови властта си в земята на А(Н)ГЛИТЕ и това било сторено с помощта на римските гарнизони в Мизия.

Така тези събития могат да бъдат оценени като една война, освободително движение на А(Н)ГЛИ и други гетски племена, които използвали за изходна база дунавското левобрежие (Бесарабския ЪГЪЛ). Действията започнали към 12 г. сл. Хр., когато Гней Лентул воювал отвъд Дунав с даките и погубил трима техни вождове [Sueton. Aug., 21, 2; ИТМ, 284]. През 14 г. напуснал този свят Октавиан Август. Може би това събитие е събудило надежди у А(Н)ГЛИТЕ и съседните гетски племена за възстановяване на предишния свободен живот в родните места. Но римската администрация и местните гарнизони в Мизия действали решително. През 15 г. официално била създадена провинция Мизия.

Така отношенията с местното праславянско население се поставяли вече на ясна основа. През 46 г. било унищожено Одриското царство и територията му била превърната в провинция Тракия. Земята на А(Н)ГЛИТЕ станала част от провинция Мизия и там последвали обичайните мерки за колонизация и въвеждане на римския правов ред.

Действията на М. Л. Крас през 28 г. пр. Хр. в земите на АНГЛИТЕ били водораздел в съдбата на това племе. Вероятно част от АНГЛИТЕ се изтеглили в отвъддунавския дял на АНГЛА (Бесарабския ЪГЪЛ). Може би там, в изконното

им землище е останал и последният цар на АНГЛИТЕ – ЗИРАКС. Представеният тук материал за племенната история на АНГЛИТЕ позволява да бъде съставена предварителна листа на владетелите. Тя ще бъде допълвана и променяна с включването на данни за владетелски гробници (например тези от некропола на Истрия), местни монети (оригинални или имитация), епиграфски паметници.

520–490 БЕЗИМ. (покорен от Дарий)

490–470 НЕИЗВ.

470–450 НЕИЗВ.

450–420 БЕЗИМ. (покровител на Скил)

420–400 НЕИЗВ.

400–380 НЕИЗВ.

380–370 БЕЗИМ. (Аджигьол)

370–350 НЕИЗВ.

350–330 КОТЕЛАС

330–310 БЕЗИМ. (съюзник на Зопирион?)

310–290 НЕИЗВ.

290–270 НЕИЗВ.

270–250 МОСКОН

250–230 НЕИЗВ.

230–210 ЗАЛМОДЕГИК

210–190 РЕМАКС

190–170 ФРАДМОН

170–150 НЕИЗВ.

150–130 НЕИЗВ.

130–110 НЕИЗВ.

110–90 НЕИЗВ.

90–70 БЕЗИМ. (съюзник на Митридат VI)

70–50 БЕЗИМ. (баща на ЗИРАКС, АРГЕДАВА)

50–28 ЗИРАКС

Постепенното утвърждаване на римската власт в Малка Скития през първата половина на I в., както и сарматският натиск от изток принудили оттеглилите се отвъд Дунав АНГЛИ да се придвижат на север по поречията на Серет, Прут и Днестър. Там са засвидетелствани през II в. (ИГИЛИОНИ) и през III в. (АГЛИНКИ-АГАЛИНГИ).

Възможно е това придвижване на север да е продължило съвместно с част от съседните САКСИ и жители от други южнодунавски праславянски племена. Така преселниците стигнали по теченията на Прут и Днестър до земите между Северните Карпати и Балтийско море. Там през I в. се формирала праславянската групировка ВАНТИ (ВЕНЕТИ, ВЕНЕДИ). Придвижването на АНГЛИ и САКСИ през първата половина на I в. може да е продължило в западна посока към Одер и Елба. Така те са могли да достигнат местата, където от края на I и през II в. са известни съседните

германски племена АНГЛИ и САКСИ. Времето между изселването от придунавските им землища (между 28 г. преди Хр. и 15 г. сл. Хр.) и появата на първите сведения за германските АНГЛИ и САКСИ е достатъчно за преход до устието на Елба. Очевидно двете праславянски групи, попадайки в средата на германско население, бързо са се германизирали, съхранявайки племенните си имена.

II-9-3. УГЛИЧИ

От включването на земите на АНГЛИТЕ (Добруджанския ЪГЪЛ) в римската провинция Мизия властта на империята там била поддържана до началото на VII в. През II в. южната част на Бесарабския ЪГЪЛ била поставена под римски контрол. Там били изградени укрепленията Алиобрикс (при дн. с. Орловка, район Болград) и крепостта с неизвестно име край с. Бърбош (дн. част от Галац). Те охранявали важните бродове на Дунав при Исакча и Гарван. Просъществували до края на III в.

Това обстоятелство, както и сарматският натиск от изток в степната зона принудили АНГЛИТЕ да се оттеглят на север към средното и горното течение на Прут и Серет. Там те са засвидетелствани като АГЛИНКИ-АГАЛИНГИ и ИГИЛИОНИ. Към средата на III в. съседи на АГЛИНКИТЕ-АГАЛИНГИ по долното течение на Днестър и Прут станали готите. Това съжителство, отразено в паметниците на Черняховската култура, продължило до края на IV в. Хунската вълна предизвикала изселването на готите на запад, а потомците на АНГЛИТЕ потърсили по-сигурни места в северните гористи райони по Днестър и Прут.

От края на V в., след разпадането на хунското обединение, започнало обратното движение към долнодунавските земи. Тогава се формирали и трите раннославянски групировки – СКЛАВИНИ, АНТИ и ВЕНЕДИ. Наследниците на АНГЛИТЕ, вече с променено име – ОГЛИЧИ (УГЛИЧИ), заемали граничната зона между АНТИ и СКЛАВИНИ. Според Йорданес в средата на VI в. границата е минавала по р. Днестър.

При преселванията и придвижванията на славянско население в началото на VII в. племенната територия на ОГЛИЧИТЕ вероятно е приела нови заселници от вътрешността на антските земи.

Към 670 г. Аспаруховите българи се заселили в степната част от племенната територия на ОГЛИЧИТЕ (Бесарабския ЪГЪЛ – О(Н)ГЛА (ОНГЪЛ). В сътрудничество с ОГЛИЧИТЕ започнало укрепяването на ОНГЪЛА – били издигнати Галацкият и Южният Бесарабски вал. Вероятно е Аспаруховите българи да са стъпили преди 680 г. и в Добруджанския ЪГЪЛ, където върху стара крепост на А(Н)ГЛИТЕ при дн. с. Никулицел било започнало строителството на земен лагер.

След прехвърлянето на средището на Аспаруховите българи в Плисковското поле през 681 г. в Онгъла редом с О(Н)ГЛИЧИТЕ останали и групи от българи (прабългари). Тяхното присъствие през VIII–X в. е засвидетелствано от археологическите паметници (включвани от румънски, молдовски и украински археолози в т. нар. култура Дриду, балкано-дунавска култура и др.).

През IX в. в земите на УГЛИЧИТЕ се заселили МАДЖАРИ, а след изтеглянето им през 896 г. – ПЕЧЕНЕГИ. От север се появили дружините на киевските князе. В Новгородския летопис за времето на цар Игор е отбелязан поход срещу УГЛИЧИТЕ начело с войводата Свенделд.

II-9-4. АНГЛИ (германски)

Първото съобщение за германското племе АНГЛИ се появява в съчинението на Тацит *Германия* (края на I в. сл. Хр.): „По-нататък реудигни, авиони, англии (Anglii), варини, еудоси, свардони и нуитони са защитени от реки или гори“ [Тас. Germ., 40, 2]. Това са племената, почитащи Нертус (Nerthus) – Майката Земя, с общо светилище. Тацит причислява АНГЛИТЕ към СВЕБИТЕ.

Клавдий Птолемей (средата на II в.) изброява племената между Рейн и Елба, като посочва сред тях и АНГИЛИ (Ἀγγεῖλοι) [Ptol., II, 11, 9]. Някои изследователи приемат, че АНГИЛИТЕ на Елба са част от ютските АНГЛИ, които се преселили на юг и били свързани с тюрингите. Според други това местоопределяне на АНГИЛИТЕ (АНГЛИ) от Кл. Птолемей е погрешно [TIR, M-33].

Племенната територия на АНГЛИТЕ се определя в Източен Холщайн – дн. п-в Ангелн (датски Ангел). Той е разположен между заливите (фиорди) Фленсбург и Шлай. Етимологията на името се извежда от *англосакс. ongel, нем. Winkel* ‘ъгъл’. В географското описание на Алфред Велики (IX в.) до земята на старите сакси е посочена областта ОНГЛЕ (Ongle). У Видукинд Корвейски (X в.) произходът на името АНГЛИ е свързан с местоположението на племето в Британия, явно от *лат. angulus* ‘ъгъл’ [вж. Die Germ., I, 407 и пос. лит.].

През III–IV в. АНГЛИ и сакси започнали да предприемат морски експедиции към крайбрежието западно от Рейн и Британия. В средата на V в. било осъществено основното преселение в Британия на АНГЛИТЕ с част от саксите. В него се включили и части от други племена (юти). Изглежда, между тях е имало и праславяни – велти, варни, венеди (вж. тук II-7-14). Всички те били съседи на АНГЛИТЕ и саксите в Ютландия и земите край Долна Елба.

Тук е лесно да бъде поставен въпросът: какъв е произходът на АНГЛИТЕ, живели през I–V в. в дн. Източен Холщайн? Може ли да се търси връзка с праславянските АНГЛИ, обитавали земите край дунавската делта до края на I в. пр. Хр.?

Смятам, че трябва да бъдат формулирани две хипотези. Както се утвърждава в досегашните изследвания по този въпрос, АНГЛИТЕ са германско племе, формирало се на п-в Ангелн в Холщайн. Името на племето е произлязло от названието на този полуостров, което на старогермански означава ‘ъгъл’. В такъв случай фонетичната близост на това название със същото понятие в праславянския език, поради общия индоевропейски корен, води до съвпадение на двете племенни имена. Следователно германските АНГЛИ са се формирали още преди I в. сл. Хр. от местно германско население. Те нямат пряка връзка с гетското племе АНГЛИ, обитавало до края на I в. пр. Хр. областта АНГЛА от двете страни на дунавската делта.

Усложнение за тази теза (хипотеза?) създава установеното в настоящото изследване обстоятелство, че праславянските АНГЛИ са имали за съседи в дн. Добруджа гетското племе сакси. Германските АНГЛИ от дн. Холщайн също са били в съседство с германското племе сакси. Това съседство е било продължено със съвместното преселение на АНГЛИТЕ и част от саксите в Британия. Тук естествено се появява въпросът: възможно ли е да се получи такова съвпадение на племенни имена в два отдалечени европейски региона?

Отрицателният отговор отваря място за втората хипотеза. Според нея германските АНГЛИ са наследници на праславяни-АНГЛИ, изселили се от племенните си земи край дунавската делта при римското завладяване в края на I в. сл. Хр. (вж. тук II-9-2). Между времето на това изселване и появата на най-ранното сведение за германските АНГЛИ (Тацитовата *Германия* от 98 г. сл. Хр.) съществува времеви отрязък от едно столетие. Може би този период е бил достатъчен на преселниците да стигнат до Ютландия и да се утвърдят сред местното германско население. Съвсем разбираемо е, че за проверката на тази хипотеза се изисква проучвателска работа върху голям и разнороден материал – паметници на писмената традиция, езикови и археологически данни.

В този контекст бих отбелязал един епизод от XI в. Тогава, към 1074–1075 г., в дн. Добруджа (скитските области) се заселили англо-сакси. Те били напуснали Англия след нахлуването на Вилхелм Завоевателя през 1066 г. Настаняването на тези англо-сакси в Добруджа станало със съгласието на византийската администрация [Cernovodeanu, P. *The remotest*, 318]. Така тази група англо-сакси попаднала в своята (предполагаема) прародина. Дали изборът на това място за заселване е бил случаен, или е бил резултат от все още жива памет?

II-10-1. АНГРА, АНГУР, КАВЛИАК

У Херодот: „От Илирия тече река Ангрос (Ἄγγυρος) към север, влиза в Трибалското поле, гдето се втича в Бронгос, а Бронгос се втича в Истър. Така Истър приема тия две големи реки“ [Hdt., IV, 48–49; Izvoare, I, 33; ИТМ, 19].

Прието е мнението, според което р. Ангрос се отъждествява със Сръбска (Западна) Морава, а Бронгос – с Българска (Южна) Морава. Смятам за вярно обратното – р. Ангрос или Ангра е дн. Българска Морава [изказано още от Вулич, вж. **Papaz**. *Plem.*, 164–167].

1. Посоката на нейното течение е точно от юг на север, докато Сръбска Морава тече от запад на изток.

2. Изворите на Българска Морава са в планината Черна гора, северно от Скопие, т. е. те попадат в зоната, обитавана от илирийски племена.

3. Името на р. Ангрос трябва да се свърже с племенните названия АГРИАНИ и ГРАИ, чиито територии на обитаване са били между Българска Морава и горното течение на Струма – в планинския район Краище.

4. По-късно речното име Ангрос е било изместено от Маргус (Margus), производно от Баргос – по-ранен вариант на името Бронгос (Сръбска Морава) (вж. следв. части).

У Аполоний Родоски, при описанието на пътуването на аргонавтите нагоре по течението на Дунав, са споменати планината АНГУРОН и височината Кавлиак. Аргонавтите преминали покрай скитите, смесени с траки, сигините и гравкените. „Значи, след като отминали планината Ангурон (Ἄγγουρον ὄρος) и покрай високата скала Кавлиак (παρὰ Καυλιακοῖο), разположени далеч от планината Ангурон, близо до която Истър разделя водите си на два ръкава и се влива в морето...“ [Apoll. Rhod. Arg. Schol., IV, 323–326; Izvoare, I, 140–141].

В схолиите към това съчинение на Аполоний Родоски се казва, че Тимагетос в работата си *За пристанищата* споменава планината Ангурон, а Полемон – Кавлиак [Apoll. Rhod. Arg. Schol., IV, 324; Izvoare, I, 144–145].

Планината Ангурон и скалата Кавлиак се отъждествяват с планините около Железни врата.

Смятам, че планината Ангурон е хребетът по десния дунавски бряг, между Смедерево и Белград. Това е верига от ниски планински възвишения откъм левия бряг на Велика Морава, при вливането ѝ в Дунав – височините АВАЛА (до Белград), КОСМАЙ, БУКУЛЯ. Височината Кавлиак е планината Фрушка гора на десния бряг на Драва, срещу гр. Нови Сад.

1. В текста на Аполоний Родоски се казва, че Истър се раздвоява край планината Ангурон. Според по-стари представи в античния свят, реката Истър се разделя на два ръкава – западен (Драва), който се влива в Адриатическо море, и източен (долното течение на Дунав, след Белград), който се влива в Черно море. Планините около Железни врата отстоят по-далеч от устието на Драва в сравнение с хребета между Белград и Смедерево.

2. Другото уточнение в описанието, че скалата Кавлиак се намира далеч от Ангурон, е в съответствие с положението на Фрушка гора спрямо хребета.

3. Срещу Фрушка гора, на левия бряг на Драва, източно от Нови Сад, се намира дн. гр. Ковил (Ковилъ). В неговото име е съхранен античният топоним Кавлиак. При основа KAVLI и наставка -AK, KAVIL > KAVLI, с ликвидна метатеза IL > LI; KAVIL > KĀVIL > KOVIL (A > O).

4. Източната част на хребета между Белград и Смедерево (КОСМАЙ и БУКУЛЯ) се доближава към левия бряг на Велика Морава при устието ѝ.

5. Названието ANGUR(ON) отговаря на речното име ANGRA при колебание -AR ≤ -RA в наставката (вж. ANGAR > ANGRA). Вариантът ANGAR се е развил по следния начин: ANGAR > ANGOR > ANGUR. Тук е налице типична „двойка“ от едноименни елементи в праславянската именна система – река и планина до нея. Това съответствие в случая показва и нещо друго. Речното име ANGRA през един по-ранен период се е отнасяло и за долното течение на реката, т. е. Велика Морава (след сливането на двата притока – двете Морави) до устието ѝ в Истър. С други думи, не АНГРОС се е вливал в Бронгос, както е у Херодот, а обратното.

Друго речно име от корена A(N)GRA в праславянските земи е това на р. Агрианес, спомената също от Херодот. Описвайки преминаването на войската на Дарий през Тракия, той отбелязва: „... тая река се влива в Контадесд, Контадесд – в Агрианес (Ἄγριάνης), Агрианес – в Хебър“ [Hdt., IV, 90; ИТМ, 21].

Агрианес е отъждествена с дн. р. Ергене в Източна Тракия (Турция). По-късните автори я споменават във формата Eginos [Plin. N. h., IV, 7]. Вероятно при Херодот има обръщане -RG > -GR.

Речните имена, произлезли от изходната форма ANGRA, на териториите, където се разселили праславяните, могат да бъдат разглеждани като свидетелство за установяването там на изселници от долината на АНГРА (Българска Морава). Разбира се, първата хипотеза е те да са наследство от по-ранна епоха на индоевропейската общност. Около 15 г. сл. Хр. била създадена римската провинция Мизия. В нея било включено и поречието на АНГРА. Там съседствали праславяни и илири. Вероятно римското завоевание е предизвикало изселническа вълна на север, отвъд Истър. Пренасяне на речното име от прародината може да бъде предполагаемо при следните случаи:

1. Река АНГРАПА, приток на р. ПРЕГАЛЯ, в дн. Североизточна Полша и Калининградска област. Името съдържа непроменена формата ANGRA, с носовка, така както е записана у Херодот (V в. пр. Хр.). Към името е добавена съставката -APA (вода, река), също в първоначална форма, а не като производна, напр. -ABA, -UBA, -AMA, -AVA. Като цяло името е много архаично, характерно за праславянския период преди I в. сл. Хр.

2. Река УГРА в Полша. Началната форма е претърпяла следното развитие: ANGRA > AGRA > OGRA > UGRA.

3. Река ОНРЕ (EGER) в Чехия, ляв приток на Елба, северно от Вълтава. ANGRA > AGRA > OGRA > OGRE > ОНРЕ > ОНРЕ (ОНРЖЕ).

4. Река УГРА, ляв приток на Ока, в басейна на Волга.

5. Река УКРА, UKRA, нем. Ucker и племе УКРАНИ. Под въпрос остава дали произхожда от UGRA при G > K.

6. Река АГРИШ (Agriş) в Трансилвания (Румъния). От AGRA и наставка -IŠ.

II-10-2. АГРИАНИ, АХРЯНИ

В антични извори племето АГРИАНИ е определяно като пеонско. Такава етническа принадлежност на АГРИАНИТЕ се възприема от редица изследователи – В. Томашек, Г. Кацаров, Д. Дечев, Б. Геров. Племенната територия е очертавана най-общо по горното течение на р. Струма [мнения по този въпрос вж. у Фол, Спир. Истор., I, 23].

Според наложилото се виждане името на племето АГРИАНИ (Ἄγριάνες) произхожда от гр. ἄγρὸς ‘поле’ и означава ‘хора, живеещи в полето’. В текста на Тукидид е възстановена и формата ГРАИ (Γραῖοι). Смятам, че двата варианта на племенното име трябва да бъдат свързани с р. АНГРА (Ἄγυρος – Българска Морава).

Първият е възникнал от корена на името без представка и наставка при изпадане на N (като носовка) и на началната гласна A: ANGRA > ANGRAI > AGR(A)I > GR(A)I. Вторият вариант е получен с добавка на наставка -(I)ANI при изпадане на N: ANGRA > AGRA > AGRI > AGRIANI. Първият може да бъде оценен като автентична форма – самоназвание на самите членове на племето. Доказателство за това е запазеното до днес название на областта – ГРАОВО [Иванов, Й. Северна, 5. Мнения за това название у Фол, Спир. Истор., I, 23]. Вторият вариант е по-скоро гърцизирана форма, възникнала поради близостта с гръцките названия за поле и полски жители.

Данните от писмените извори също позволяват началната племенна територия на АГРИАНИТЕ да бъде търсена в долината на р. АНГРА. Така тяхната поява в горното течение на р. СТРИМОН е резултат от изселването на част от А(Н)ГРИТЕ от поречието на АНГРА (за останалите в местоживелищата си АГРИ вж. следващия параграф).

Най-ранното споменаване на АГРИАНИТЕ е у Тукидид по повод похода на одридския цар Ситалк през 429 г. пр. Хр. до Халкидика: „Освен това, Ситалк повдигнал и агрианите, лесите и другите нему подвластни пеонски племена. Те били крайните народи на държавата му, тъй като тя се простирала до лееите и пеоните и реката Стримон, която извира от планината Скомброс и тече през страната на агрианите и лееите, гдето се започва вече областта на независимите пеони“ [Thuc., II, 96; ИТМ, 55].

Страбон: „Между тях (бесите – Ч. Б.) и ардиеите дохождат дасаретите и агрианите и други незначителни племена, чиито селища скордиските опустошавали, докато най-сетне обезлюдиха страната им и я направили да се изпълни от непроходими гори за няколко дена път“ [Strab., VII, 5, 12; ИТМ, 216].

„Не само Аксий почва от областта на агрианите, но и Стримон; той извира у агрианите, тече през земята на медите и синтите и се излива в морето на границата между бисалтите и одомантите“ [Strab., VII, fr. 38; ИТМ, 223].

„И в старо време, и сега пеоните са заемали голяма част от сегашна Македония, тъй щото обсадили дори Перинт и подчинили под властта си и Крестония, па и цяла Македония и земята на агрианите до Пангей“ [Strab., VII, fr. 41; ИТМ, 224].

Важен момент в тези описания е указанието на Страбон, че Аксий (Вардар) извира в земята на агрианите. Началото на Вардар е в дн. Шар планина. Той получава няколко притока и от съседната планина Черна гора, от която започва и АНГРА (Българска Морава). Пчиня, голям ляв приток на Вардар, извира от Краище и се доближава към Буяновац, до Българска Морава.

Именно тази горна част от течението на АНГРА (Българска Морава), която започва от Черна гора и обгражда откъм запад КРАИЩЕ, трябва да бъде считана за начална територия на АГРИАНИТЕ. На изток племенното землище опирало до Горна Струма, която в участъка между Перник и Кюстендил ограничава откъм изток КРАИЩЕ.

Изглежда, е имало изместване на племенната територия от горното течение на АНГРА към Стримон. То може да се свърже с натиска на илирийските племена,

по-точно на автариатите: „Автариатите покорили едно време трибалите, които се простирали на 15 дни път от агрианите до Истър, и станали владетели и на другите траки и илирийци“ [Strab., VII, 5, 11; ИТМ, 215]. Тази стара вражда избухнала по времето на царя на АГРИАНИТЕ Лангар, който предложил на Александър III Велики да нападне автариатите. Александър Велики, който бил заплашен от нахлуване на автариатите, подтикнал цар Лангар да извърши такъв поход.

Съседи на стримонските АГРИАНИ откъм север били ТРИБАЛИТЕ [Strab., VII, 5, 11; Papaz. Plem., 43, 48, 50]. Следователно границата с ТРИБАЛИТЕ, владеещи през V–IV в. пр. Хр. Софийското поле, е минавала по планинската верига Витоша – Люлин – Вискяр.

По времето на Ситалк (445–424 г. пр. Хр.) АГРИАНИТЕ били под върховенството на одрисите. За това говори участието им през 429 г. пр. Хр. в похода на Ситалк в Македония.

От средата на IV в. пр. Хр. с възкачването на Филип II (359–336 г. пр. Хр.) на македонския престол източниците говорят за тесни съюзни отношения на АГРИАНИТЕ с македонските владетели. Изглежда, основа за това сближаване е била заплахата от общия неприятел – съседните илирийски племена. През 344–343 г. Филип II воювал на север срещу илирите [Йорданов, К. Политическите, 54]. Както отбелязва Ариан, царят на агрианите ЛАНГАР проявявал своята обич към Александър III още докато бащата на последния бил жив [Arr., I, 5; ИТМ, 308]. Към 340 г. Филип II основал гр. Александрополис в земите на медите. Тогава Александър бил на 16 г. и замествал на престола баща си, който обсаждал Перинт и Бизантион [Йорданов, К. Политическите, 59]. Дейността на строители от Македония по поречието на Стримон може да бъде свързана и с появата на каменна крепост с елинистически градеж по горното течение на реката, влизащо в агрианското землище. Става дума за съществувалата през античността и средновековието Пернишка крепост. При проведените там археологически проучвания е открито укрепление от дялан камък с градеж, характерен за елинистическия период. Построяването на това крепостно съоръжение е отнесено към първата половина на IV в. пр. Хр. [Чангова, Й. Тракийското, 52]. Въз основа на монетните находки други изследователи приемат, че крепостта е съществувала през втората половина на IV в. пр. Хр. Съществува и оценка, че това е гранична крепост, издигната и поддържана от македонците [за мнения вж. Попов, Х. Урбанизацията, 138].

Смятам, че тази крепост в земите на АГРИАНИТЕ може да бъде отъждествена с късноантичния кастел ПАРНУСТА (Παρνούστα), посочен от Прокопий Кесарийски в обл. Кавецос [Proc. De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 437]. Коренът PARN е запазен и в по-късното наименование при промяна A > E (PARN- > PERN-). Тя се дължи на колебанието A-E, идващо от праславянския звук Ä. Названието на крепостта Перник (Περνίκος) се среща у византийски автори във връзка с походите на император Василий II в българските земи в края на X и началото на XI в. [Злат. Ист., II-1, 686–687]. Името PERNIK съдържа в основата си корена PERN и наставка –IK. При по-ранното название (PARNUSTA) наставката е -USTA.

Аргументите за очертаванията на КАВЕЦОС ще приведа на друго място, но за настоящата проблематика е съществено обстоятелството, че горното поречие на Струма е в границите на тази област. Очевидно близките отношения с македонския владетел са благоприятствали наемането на строители от македонските градове. Изглежда, крепостта, която е заемала ключово място и е охранявала изхода от Софийското поле към поречието на Стримон, е била резиденция на агрианските царе.

За 336 г., началото на царуването на Александър III, е отбелязан сблъсък с илири, пеони и трибали [Йорданов, К. Политическите, 102]. Логично е да видим тук цар Лангар като съюзник на македонския владетел. През следващата година АГРИАНИ участвали и в похода на Александър III срещу ТРИБАЛИТЕ [Пак там, 103]. На връщане македонският владетел минал през Софийското поле и пресичайки земите на АГРИАНИТЕ по Стримон, се отправил към пеонските области. Тогава се състояла и среща на Александър III с цар Лангар – вероятно в резиденцията ПАРНУСТА, която била на пътя на македонската войска. Двамата владетели се разбрали за общи действия срещу илирийското племе АВТАРИАТИ. Насърчен от Александър III, агрианският цар нахлул в земята на автариатите и я оплячкосал. Александър III ценял твърде високо приятелството и съюзните отношения с Лангар. За това свидетелства разказът на Ариан, според който македонският владетел предложил на агрианския цар своята сестра КИНА за съпруга. Бракът обаче не се състоял поради преждевременната смърт на Лангар [Arr., I, 5; ИТМ, 308]. При походите на Александър III в Азия между 334 и 325 г. във войската му били включени агрианикопиеносци [Papaz. Plem., 36–37].

След смъртта на Александър III през 323 г. пр. Хр. балканските владения били разделени между Лизимах и Антипатър, като агрианските земи попадали в пределите, предоставени на втория [Пак там, 37–38].

През 280 г. пр. Хр. при нахлуването на келтите към Пеония [Paus., X, 19, 5–12; ИТМ, 314] вероятно са били засегнати и земите на АГРИАНИТЕ. През III–II в. пр. Хр. в долината на Стримон се активизирали ДЕНТЕЛЕТИ и МЕДИ, като АГРИАНИТЕ останали на заден план. Изглежда, през IV в. пр. Хр. землището на ДЕНТЕЛЕТИТЕ е влизало в подвластните на АГРИАНИТЕ земи. След римското завладяване областта на ДЕНТЕЛЕТИТЕ била превърната в стратегия, включваща и териториите на АГРИАНИТЕ. Относно по-късната съдба на АГРИАНИТЕ съществуват основания да бъде потърсена връзка с някои групи ислямизирано българско население в Родопите, т. нар. АХРЯНИ. Ако оставим настрана етимологията от АГАРЯНИ (мохамедани, мюсюлмани), името може да бъде изведено от AGRIANI при G > H.

Хипотезата в случая е следната. Част от АГРИАНИТЕ са се запазили в планинските краища на Кюстендилско и Кумановско до идването на славяните в началото на VII в. Подобен е случаят с ПЕОНИТЕ в същия район, съхранили се като етногеографска група в областта ПИЯНЕЦ (вж. следв. части). Според част от античните извори агрианите са пеонско племе. При ислямизирането на част от българите може би тази група е била засегната повече и името АХРЯН, АХРЯНИН се е

превърнало в етноним на помак. Това название за помашкото население се среща и в Северните Родопи. Там коренът на името (AGRA > AHRA) се среща в областното название АХРИДА от XIII–XIV в., т. е. в предосманския период [Гагова, К. Тракия, 10]. В този район се срещат селищни имена, като:

1. Ахренлии (Чифлик Ахренлии), преименувано през 1931 г. в Твърдица (Бургаско).

2. Ахрян Ерджек, дн. с. Ахрянско, Хасковско.

3. Ахрян Юрлек (Ахряне), дн. с. Гълъбово, Пловдивско. За тях краеведът Г. Занетов е отбелязал: „В горнокричимската област населението е помашко и се вика АХРЯНЕ, това не е от АГАРЯНЕ, а от по-стар произход“ [Занетов, Г. Население, 103].

II-10-3. АГРИ

Въпросът за А(Н)ГРИТЕ – праславянско население от поречието на АНГРА (АНГРОС), е обвързан с общата проблематика за границата между етническите общности ИЛИРИ и ТРАКИ (ПРАСЛАВЯНИ) и за облика и етноезиковата принадлежност на ДАРДАНИТЕ. През III в. пр. Хр. поречието на АНГРА е вече част от ДАРДАНИЯ. За изследването на етническия състав на населението в тези земи особено богатен се оказва ономастичният материал (лични имена) от епиграфските паметници през римския период. Такъв анализ предлага работата на Ф. Папазоглу, като събраните лични имена на местни жители (общо 77) са разграничени на илирийски и тракийски. Те са картирани според местонамирането им в границите на четири области, на които е разделена територията на римската провинция Дардания: 1) Призрен – Джаковица – Ореховац – Печ; 2) Прищина – Косовска Митровица (с Вучитрџн, Куршумлия и Прокупле); 3) Скопие – Куманово (долината на Българска Морава) – Враня и Лесковац; 4) Ниш – Бела Паланка – Княжевац. Според направените заключения в I и II област преобладават илирийските имена, а в III и IV – тракийските. Така източната част на Дардания, която включва дн. Скопско (най-горното течение на р. Вардар), Кумановско (долината на р. Пчиня), районите на Враня, Лесковац, Ниш, Бела Паланка, Княжевац, т. е. цялата долина на Българска Морава (АНГРА) с притока ѝ Нишава и Горен Тимок, може да бъде определена като област с преобладаващо тракийско (праславянско) население в предримската епоха [Papaz. Plem., 172–189]. Имената на селищата показват същата картина [Пак там, 146, 160].

Земите на АГРИТЕ са засегнати през II в. от походите на СКОРДИСКИТЕ към Македония [Пак там, 230, 268]. От 75–73 г. римските власти в Македония преминават от защитна към нападателна стратегия спрямо съседните на провинцията области. По това време консул и наместник в Македония е Гай Скрибоний Курион, който при своите походи в Дардания се разправял жестоко с оказващите съпротива местни жители. Дардания признала върховенството на римската република и вероятно е получила статут на съюзна територия [Papaz. Plem., 137–140]. Походите на

М. Л. Крас от 29–28 г. пр. Хр. подготвили трайното установяване на римска власт до Дунав. В създадената през 15 г. сл. Хр. провинция МИЗИЯ влезли и земите на ДАРДАНИТЕ, включително поречието на АНГРА. Към това време трябва да се отнесе изселването на част от АГРИТЕ на север, откъд Дунав.

II-10-4. ГРИНКИ, ГРАЙКИ, ГРАЙКОСАРМАТИ

У Прокопий Кесарийски сред кастелите в Ремесианската област са посочени: 1. Гринкиапана (Γρυκιάπανα); 2. Грайк(а) (Γραϊκος) [Proc. De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 438].

Първото име е двусъставно: GRINKI + APANA. Може би в случая става дума за сливане на имената на два отделни кастела – двете части на името имат форми на самостоятелни названия.

1. GRINKI е съставено от основа GR(I) и сложна наставка -INKI, получена от наслагване на -INI и -IKI. Основата може да се разглежда като произлязла от корена A(N)GRA с изпадане на N като носовка и начална гласна A. Така името има структура на племенно название, получено от речното име ANGRA: ANGRA > ANGRI > ANGRINKI > AGRINKI > GRINKI.

2. APANA е съставено от основа APA (вода, река) и наставка -ANA. Може да бъде и племенно име – APANI.

Второто име GRAIK(A) е съставено от основа GRAI и наставка -KA. Основата съвпада с формата на племенно име GRAI у Тукидид. GRAI е получено от корена ANGRA (речно име) с изпадане на N като носовка и начално A : ANGRA > ANGRAI > AGRAI > GRAI. Селищното име е получено от племенното с добавяне на наставка -KA. От тази производна може да се получи и друг вариант на племенното име – GRAIKI (както с наставка -IKI).

Град Ремесиана (Remessiana) се поставя при дн. гр. Бела Паланка на р. Нишава, десен приток на АНГРА (Българска Морава). Обхватът на Ремесианската област у Прокопий Кесарийски вероятно е стигал до десния бряг на АНГРА, включвайки дн. Сува планина. Между Сува планина и р. Българска Морава, южно от Ниш, се намира с. ГРКИНЯ. Неговото име може да крие названието GRINKI при вторична етимологизация с народностното име. Логично е кастелът Гринки(апана) да се търси в неговите околности.

От друга страна, Ремесианската област е включвала най-северната част на Краище и е близо до дн. област Граово в Пернишко. Областта Граово е по най-горното течение на р. Струма и от запад опира в склоновете на Краище. Названието Граово може да се изведе от основа GRAH и наставка -OVO при последвало изпадане на H, характерно за западните български диалекти. То може и да е производно от племенното име ГРАИ. Името Краище също може да бъде изведено от това племенно название – при обеззвучаване G > K и наставка -IŠTE: GRAI > GRAIŠTE > KRAIŠTE.

Горните наблюдения могат да бъдат систематизирани в следните изводи:

1. Северно от началната племенна територия на ГРАИТЕ е имало още едно

малко племе – ГРИНКИ. То заемало поречието на АНГРА северно от гр. Лесковац, край западните склонове на Сува планина. Неговото име също е било производно от речното. ГРИНКИТЕ били малък клон от АГРИТЕ, заемащи поречието на АНГРА.

2. Кастелът Грайка вероятно е бил издигнат до заварено едноименно селище. Както свидетелства селищното название, неговите жители са били ГРАИ, откъснали се на север от основната племенна територия.

Разполагаме и със свидетелство за преселването на ГРАИ-ГРАЙКИ в земите на север от Дунав. В описание на гръцки автор от началото на III в., влязло в Пасхалната хроника [PG, 92, 138; *Nied. Sl. st.*, I-1, 188], са изброени германски и сарматски племена. Като германски народи са посочени: маркомали (маркомани), вардули (вандали) квадри (квади), вериди (венеди?), хермундули (хермундури). След тях са назовани сарматско племе АМАКСОБИИ и ГРАЙКОСАРМАТИ: Σαρμάτων ἔθνη καὶ ἀποικίαι εἰσὶ δύο, Ἀμαξοβιοί, Γραικοσαρμάται. Определението ἀποικίαι ‘преселници’ се отнася и за второто племе – ГРАЙКОСАРМАТИ. Названието АМАКСОБИ ‘живеещи в коли’ се употребява от гръцките автори за сарматите-номади. Тук описанието се отнася за граничната зона между Германия и Сарматия. Затова името АМАКСОБИИ трябва да бъде отнесено към сарматите-язиги, станувачи в равнината покрай р. Тиса. Второто племе – ГРАЙКОСАРМАТИ, за което е пояснено, че са преселници, трябва да се е намирало през II – началото на III в. в същите области.

Името ГРАЙКОСАРМАТИ е двусъставно, като втората част САРМАТИ е допълнително определение към първата – ГРАЙК(И). На други места в настоящата работа е разискван въпросът за определението САРМАТИ, поставяно в описания и на карти от I–V в. към някои племенни названия – АРГАРАГАНТИ, ЛИМИГАНТИ, ВЕНЕДИ, ЛУПИОНИ. Там е показано, че названието САРМАТИ може да бъде дадено и на племена, непренадлежащи към ираноезичните номади, но пребиваващи в границите на Европейска Сарматия. Смятам, че такъв е и случаят с ГРАЙКОСАРМАТИТЕ. Тук става дума за ГРАЙКИ ‘преселници’, които през II – началото на III в. са се намирали в поречието на Тиса, в съседство със САРМАТИ-ЯЗИГИ. Това съседство е дало основание на автора на географското описание да определи тези ГРАЙКИ като САРМАТИ. Тяхното име съвпада с това на представените по-горе ГРАИ-ГРАЙКИ около кастела ГРАЙКОС в Ремесианска област. Следователно, присъствието на ГРАЙКИ-САРМАТИ в поречието на Тиса през II – началото на III в. може да бъде определено като резултат от преселение на ГРАИ-ГРАЙКИ отвъд Дунав. Това изселване от племенните земи на АГРИАНИТЕ-ГРАИ трябва да е станало в началото на I в. сл. Хр. при римското завладяване. Част от АГРИАНИТЕ-ГРАИ тогава напуснали родните си места и поели заедно с преселническият поток (АГРИ, АРСИ) на север по долината на АНГРА (Българска Морава). Те пресекли Дунав и навлезли в поречието на Тиса. Може би римското настаняване в Дакия (106 г.) е принудило ГРАЙКИТЕ да се придвижат към горното течение на Тиса. В Потисието по това време станували САРМАТИТЕ-ЯЗИГИ. Така праславяните ГРАЙКИ са били регистрирани като сарматско племе от източника, използван за анонимното описание от началото на III в.

II-10-5. АГРИШ, КОНГРИ

Равенският географ е описал път между гръцката колония Тира в устието на едноименната река (Днестър) и Поролисум, град в северната част на Траянова Дакия, център на третата провинция – *Dacia Porolissensis*: „Също така в другата част са градовете, които се наричат Тира, Ерменциум, Ургум, Стуриум, Конгри (Congri), Поролисум...“ [**Geogr. Rav.**, IV, p. 5, 47; *Izvoare*, II, 581]

Тези градове са изредени по протежението на пътя, който започвал от Тира и вървял на северозапад. Той пресичал реките Прут и Серет и през някой от проходите в Източните Карпати (може би Биказ) стигал до долината на Сомеш в дн. Трансилвания. Поролисум се намирал в поречието на Залъу, приток на Сомеш. Последен град преди Поролисум по това трасе бил Конгри. Следователно той трябва да бъде търсен в Северна Трансилвания, източно от Поролисум. Там, отгатакъ планината Месеш, протича р. Агриш (Agriș), ляв приток на Сомеш.

От името на тази река може да бъде изведено названието на гр. Конгри. Освен това в района на р. Агриш има няколко села, носещи варианти на речното име: Агиреш, Агирешу, Агришу (Agrișu). Те показват, че по-ранната форма е била *AGRIȘ*.

Началната форма на речното име трябва да е била *ANGRA*. От нея с наставка *-IȘ* се е развила днешната форма: *ANGRA > AGRA > AGRİȘ*.

От началната форма *ANGRA* с представка-предлог *KA* е получено селищното име *KONGRI*: *KA-ANGRA > KANGRA > KĂNGRA > KONGRA > KONGRI*. Промяната *A > O* потвърждава развитието на речното име *ANGRA > ONGRA > OGRA > UGRA*. Производното *KONGRI* по строеж е племенно име, без наставка, и означава ‘жители к (до, при) (река) АНГРА’. Явно това е бил едноименният племенен център на малкото праславянско племе *КАНГРИ-КОНГРИ*, обитаващо поречието на АНГРА (Агриш). Местоположението на града отговаря точно на описанието у Равенския географ.

Тук неминуемо се появява въпросът, дали има връзка между речното име АНГРА (АГРИШ) в северната част на Дакия и р. АНГРА (Българска Морава). Съществуват два отговора:

1. Това праславянско речно име се е появило със същата форма в Дакия през предримската епоха успоредно и независимо от названието на десния дунавски приток.

2. Речното име е пренесено от преселници, напуснали долината на АНГРА (Българска Морава) при римското завоевание в началото на I в. сл. Хр. Те се прехвърлили в земите на даките и стигнали на север до басейна на р. Сомеш (Samus), където се установили.

II-10-6. УГРА, ПАГРИ, НУГРИ

В басейна на р. Ока, приток на Волга, съществува група речни имена, за които може да се потърси праславянска етимология – от корена *ANGRA*.

1. Река Угра е ляв приток на р. Ока между градовете Москва и Смоленск.
2. Река Пахра е десен приток на р. Москва, която се влива отляво в Ока.
3. Река Нугрь е ляв приток на р. Ока в горното ѝ течение, над другия ляв приток – Угра.

Както е показано по-горе, формата UGRA е резултат от развитието на началната форма ANGRA: ANGRA > AGRA > OGRA > UGRA.

Името PAHRA може да се приеме за производно от началната форма A(N)GRA и представка-предлог PA (*бълг.* по): PA-ANGRA > PAGRA > PAHRA, при изпадане на N като носовка и G > H. Същото явление при р. OHŘE (EGER), приток на Елба (Чехия). Прегласът G > H е характерен за чешкия и за източнославянските езици. PAHRA има структура на племенно име PAGRI > PAHRI, без наставка, със значение ‘жители по (река) АГРА’.

Речното име NUGRЪ е с подобен строеж, като представката-предлог е NA (*бълг.* на). За разлика от PAHRA, тук началната гласна на основата A(N)GRA е претърпяла промяна A > O > U, както при речното име UGRA : NA-ANGRA > NAGRA > NOGRA > NUGRA > NUGRI > NUGRЪ. Формата NUGRI е със строеж на племенно име, имащо значение ‘жители на (до, при) (река) УГРА (АГРА)’. Тази група речни имена и съответно племенни структури е разположена в горното поречие на Ока, т. е. тя попада в племенната територия на вятичите [за очертаванията ѝ вж. **Седов, В. В.** Восточные, 143–144, карта 38]. В настоящата работа произходът на това източнославянско племе е свързан с племенната групировка на ВАНТИТЕ-ВЕНЕДИ в Северна Сарматия (дн. Полша) (вж. тук II-11-3). Преселението на ВАНТИТЕ-ВЯТИЧИ на изток до басейна на Ока е станало през VII–VIII в.

На територията на Полша се среща архаичната форма на речното име АНГРА – Анграпа, а също и развитата форма Угра. Следователно може да се приеме, че в състава на преселващите се ВЯТИЧИ е имало група изселници от поречието на Угра или на Анграпа. Те носели племенните имена АГРИ (УГРИ), ПАГРИ, НАГРИ (НУГРИ). Тези малки раннославянски племена влизали в състава на ВЯТИЧИТЕ, които представлявали голямо племе или племенен съюз. Съответно названието ВЯТИЧИ било общоплеменно, от следващо по-високо равнище на етнонимия. Групата АГРИ (УГРИ), ПАГРИ, НАГРИ (НУГРИ) се установила по левия бряг на Горна Ока. Там се появили речните имена, свидетелстващи за тяхното заселване – УГРА, ПАХРА, НУГРЪ.

Река Угра в Поволжието има приток с название Ресса. Същевременно р. Морава (АНГРА) приема десния приток Ресава, извиращ от планината Кучай (дн. Сърбия). Това съвпадение може да бъде оценено като довод за произхода на племенната група АГРИ (УГРИ) по р. Ока в състава на ВЯТИЧИТЕ от балканските земи.

В заключение пътят на преселението може да бъде очертан така:

1. В началото на I в. сл. Хр. при римското завоевание и създаването на провинция Мизия част от праславяните – АГРИ (смесени с илири?), обитаващи долината на АНГРА (Българска Морава), се отправили на север. Те преминали отвъд Дунав в земята на даките и се установили в северната част – долината на Сомеш (р.

Агриш, КОНГРИ). Може би още тогава останалата част от тези АНГРИ продължили на север, пресичайки Карпатите, или това е станало вторично при римското завладяване на Дакия през 106 г.

2. Продължилите на север А(Н)ГРИ се установили в дн. Полша и станали част от праславянската групировка ВАНТИ-ВЕНЕДИ през I–V в., съществувала и през раннославянския период (VI в.). Там АНГРИТЕ се установили около дн. реки Анграпа и Угра.

3. В началото на VII в. настъпило голямо раздвижване сред славяните от трите групировки. През VII–VIII в. група венедски племена с общоплеменното название ВЯТИЧИ заедно с РАДИМИЧИТЕ поели на изток. Те се установили по днепърското левобрежие и по р. Ока. В състава на ВЯТИЧИТЕ били АГРИ (УГРИ), ПАГРИ, НАГРИ (НУГРИ).

II-10-7. ВАГРИ

Племето ВАГРИ се споменава в източници от X–XI в., където името му се среща в следните варианти: WAGRI, WAGIRI, WAIGRI, WAGRIRENSES; земята им е назовавана WAGRIA, WAGRICA, WAGRIRENSIS provincia [Nied. Sl. st., III, 128–129]. Племенната територия е заемала част от Холщайн и областта на Любек покрай Северно море. Главно средище на ВАГРИТЕ бил Старград (дн. Олденбург). Местните славяни отстоявали на германския натиск до XIV в.

За племенното име VAGRI може да бъде предложена следната структура: основа ANGRA, отговаряща на речното име А(N)GRA (ANGROS) с изпаднало N като носовка и представка-предлог V(A) (*бълг.* в, във). Названието е без наставка. Значението на VAGRI е ‘жители до, при (в) (река) АГРА’. Този строеж и смисълът на племенното име позволяват да се предположи връзка с поречието на р. АНГРОС (АГРА), дн. Българска Морава, в южнодунавските земи. Така племето ВАГРИ може да бъде определено като клон на АГРИТЕ, обитаващи долината на АГРА.

Част от ВАГРИТЕ се включили в изселническия поток на север при римското завоевание в края на I в. пр. Хр. Към него се присъединили и части от съседните племена АГРИ и АРСИ. Възможно е заедно с тях ВАГРИТЕ да са пресекли Дунав и по долината на Тиса да са стигнали до отвъдкарпатските земи (дн. Полша), където се формирала племенната група на изселниците ВАНТИ (ВЕНЕДИ).

Доказателство за пребиваването на ВАГРИТЕ в тези земи е запазеното и до днес речно название ВАГРА (ВАГР, ВЯГР) – десен приток на р. Сан в Южна Полша (Галиция), близо до гр. Перемишл. Реката е спомената в най-ранния руски летопис: „по Вагру“ (1097 г.) [ПВЛ, I, 179]. Оттам се предполага движение на запад до устието на ЕЛБА. Появата на ВАГРИТЕ край брега на Северно море трябва да е станала в интервала I–VI в. Техни съседи в новото землище били племена, за които също се предполага произход от долнодунавските земи – АНГЛИ, САКСИ, ОБОДРИТИ, ВЕЛТИ, ВАРНИ.

II-10-8. ТАГРИ

1. У Клавдий Птолемей: „По-долу от бастарните, край Дакия (са) тагрите (Τάγροι), а под тях тирагетите“ [Ptol., III, 5, 11; Izvoare, I, 541]. Името на това племе може да бъде изведено от основа A(N)GRA с представка-предлог DA (бълг. до). То е без наставка и има значение ‘жители до (река) АГРА’. DA-AGRA > DAGRI > TAGRI, при обеззвучаване D > T.

Според описанието на Кл. Птолемей, племето може да бъде поставено край Източните Карпати, по средното течение на Тира (Днестър) и Прут. Може би това са част от A(H)ГРИТЕ, установили се при р. АГРИШ в Северна Дакия. След римската окупация през 106 г. те се прехвърлили отвъд Източните Карпати.

2. Кастрелът Тигра е споменат в следните източници: 1. Tegra [Not. Dign., XL, 9]; 2. Tegrís [Tab. Peut., VIII, 2]; 3. Tigris [Geogr. Rav., IV, 7]; 4. Прокопий Кесарийски: „В Мизия, покрай реката Истър: ... Тигра (Τίγρᾱ)...“ [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 447]. Кастрелът е отъждествяван с останки от антична крепост край с. Мартен, Русенско, близо до Дунав.

Названието може да бъде причислено към групата имена на крайдунавски кастели, производни от основата IGRA – Вигране, Нигриниане, Тигра. Вариантите на името в изворите показват колебание E-I на коренната гласна: TEGRA-TIGRA. Като строеж името се състои от основа EGRA-IGRA и представка-предлог DA (бълг. до): DA-EGRA > DEGRA > TEGRA. TIGRA при обеззвучаване D > T. То е без наставка и може да има значение на племенно име TEGRI : ‘жители до ЕГРА (ИГРА)’.

Може би в случая се касае за група от племето ТАГРИ, споменати през II в. от Кл. Птолемей край Източните Карпати. През III–IV в. тази група се прехвърлила на близкия десен дунавски бряг в провинция Долна Мизия. Според датировката на изворите, името на кастрела се появява в края на III – началото на IV в. Тези преселници били настанени в едноименен кастрел край Дунав със статут на граничари.

II-10-9. АНГРИВАРИИ, АНГРАРИИ

Германското племе АНГРИВАРИИ (ANGRIVARII) обитавало двата бряга на Среден Везер (Visurgis), северно от ХЕРУСКИТЕ. Споменати са за пръв път през 16 г. сл. Хр., когато в земите им нахлула римска войска. През втората половина на I в. под натиска на северните им съседи ХАВКИ част от племето се преселило в областта на Егегебирге, обитавана преди това от ХЕРУСКИТЕ. Явно от племенното име ANGRI (VARII) произлиза по-късното название на тази област – ENGER. През X в. тя била един от центровете на САКСИТЕ.

Друга част от племето се настанила около Мюнстер, където е запазено селищното име ANGERON [Die Germ., I, 400]. Племето е споменавано през III в. с имената ANGRI-ANGRIVARII. Групата около Егегебирге с името АНГРАРИИ (ANGRARII), ЕНГРИ е смятана за едно от племената на саксонския племенен съюз през VI–VII в.

Племенното име се среща в изворите в два варианта – едно- и двусъставно: ANGRĪ и ANGRĪVARIĪ. Вторият вариант влиза в групата племенни имена със съставка -VARA (VARI), която може да има и праславянски произход – от корена VARA (река).

Първата част ANGRĪ напълно съвпада с речното име ANGRA-ANGROS (Българска Морава). Следователно е налице основание произходът на племето АНГРИ-АНГРИВАРИИ да бъде потърсен сред изселници от южнодунавската АНГРА. Хипотезата за такова преселване може да има три варианта:

1. При похода на КИМБРИ и ТЕВТОНИ от Ютландия до Среден Дунав и оттам до Алпите и Рейн през 120–102 г. пр. Хр. Спускайки се от север, те се установили при Дунав край устията на Драва, Сава и Тиса, в земите на СКОРДИСКИТЕ и съседни праславянски племена. През този период СКОРДИСКИТЕ вероятно съвместно с КИМБРИ и ТЕВТОНИ са извършили походи към римската провинция Македония. Пътят им минавал по долината на МОРАВА, т. е. през земите на АНГРИТЕ. След няколко нахлувания нападателите били отблъснати от управителите на римската провинция. В преследването им на север римската войска, движеща се също по долината на Морава, стигнала до Дунав.

Тогава около 110 г. пр. Хр. дошлите от Ютландия КИМБРИ и ТЕВТОНИ напуснали Среден Дунав и се насочили на запад, където достигнали долината на Рейн. Възможно е те да са увлекли в това преселение праславянски племена от севернодунавските земи (дн. Банат). Същата възможност може да се допусне и за АНГРИ – жители от поречието на АНГРА. Така към началото на I в. пр. Хр. тези АНГРИ, АНГРИВАРИИ се озовали близо до Рейн, в долината на Везер.

2. Подобно преселение на АНГРИ на северозапад може да е било предизвикано от действията на дакийския владетел Бурбиста през 60–44 г. пр. Хр. южно от Дунав за създаване на голяма държава. Страбон разказва следното за него: „... в малко години спечелил голямо царство и подчинил под властта на гетите голяма част от съседите им. Той дори вдъхвал страх и на римляните, като преминавал Истър и опустошавал Тракия чак до границите на Македония и Илирия“ [Strab., VII, 3, 11; ИТМ, 213].

3. При налагането на римска власт в територията на провинция Мизия между 29 г. пр. Хр. и 15 г. сл. Хр.

II-11-1. АНТИ

Названието АНТИ се среща в изворови текстове в следните варианти: Ἄντες, Ἄνται, Ἄντης ἄντη, Antae, Antes, Anti [Nied. Sl. st., I-4, 72].

Етнонимът СКЛАВИНИ (Σκλαβηνοί) се появява през VI в. и се употребява редом с АНТИ и ВЕНЕДИ (ВЕНЕТИ) за означаване на славяните (вж. II-5-2, II-11-3). Зад трите названия – АНТИ, ВЕНЕДИ и СКЛАВИНИ, са стояли три раннославянски групировки, които били обособени териториално. Склавинската групировка възникнала в края на V в. след разпадането на хунското обединение. Както ще

бъде показано по-нататък, другите две – ВЕНЕДИ и АНТИ – са съществували и през праславянския период (I–V в.).

Появата на СКЛАВИНИ и АНТИ в писмените извори е станало във връзка с техните нападения в земите на империята, които започнали от началото на VI в. Както пише Прокопий Кесарийски, по времето на император Юстиниан I (527–565) нахлуванията на хуни, склавини и анти станало нещо обичайно за империята [**Proc. Hist. Arc.**, 18; ГИБИ, II, 151].

Река Дунав разделяла земите, обитавани от СКЛАВИНИ и АНТИ, от територията на империята. Сведенията за АНТИТЕ през раннославянския период се отнасят само за VI в. – последното е от 602 г. Най-голям дял в тях има Прокопий Кесарийски, чиито описания представят действителността от първата половина на VI в. Той е категоричен, че АНТИТЕ и СКЛАВИНИТЕ имат общ произход и всъщност са два дяла от един и същи народ. Това личи от общия език и еднаквата външност, нрави и бит.

Сведенията на Йорданес също се отнасят за първата половина на VI в.: „Всред тях е Дакия, защитена околоръст от стръмните Алпи във вид на венец. От лявата им страна, която е обърната към север, и от началото на река Вистула живее върху огромно пространство многолюдният народ венети (Venetharum). Наистина техните имена се менят според разните родове и места, но те се наричат главно склавени (Sclaveni) и анти (Antes). Склавините обитават от Новиодунум и така нареченото Мурсианско езеро чак до Данастър и на север до Вистула: блатата и горите им служат за поселища. А антиите, които са най-храбри от тях, живеят от Данастър чак до Данапър, гдето се извира Понтийското море. Тези реки отстоят една от друга на много дни път“ [**Iord. Get.**, 34, 35; ЛИБИ, I, 336].

По-нататък, по повод войната на остготския крал Херманарик в средата на IV в. срещу ВЕНЕДИТЕ, Йорданес уточнява: „Наистина те, както започнахме да обясняваме в началото на изложението или в списъка на племената, са от един и същ произход, а сега се явяват под три имена, т. е. ВЕНЕТИ, АНТИ и СКЛАВЕНИ (Venethi, Antes, Sclaveni). Ако и сега да вилнеят навред поради нашите грехове, все пак тогава всичките робували на Херманариковата власт“ [**Iord. Get.**, 119; ЛИБИ, I, 344].

1. Прокопий Кесарийски, за разлика от Йорданес, знае само за два клона на славянския народ – СКЛАВИНИ и АНТИ. Той не споменава северния клон – ВЕНЕДИТЕ.

2. Йорданес също говори за общ произход на АНТИ, СКЛАВИНИ и третия дял – ВЕНЕДИТЕ. Той определя териториите на тези племенни групировки.

3. АНТИТЕ обитавали земите между Днестър и Днепър.

4. Границата между АНТИ и СКЛАВИНИ минавала по р. Днестър.

5. Границата между АНТИ и ВЕНЕДИ не е определена. Може да се заключи, че границите между трите клона са се събирали при изворите на Днестър. Оттам на север е земята на ВЕНЕДИТЕ, която, както посочва Йорданес, започва от изворите на Вистула (Висла), т. е. от Северните Карпати.

6. Много важно е уточнението у Йорданес, че освен трите общи имена, славяните от тези групировки са имали имена според родове и места (*per varias familias et loca*). Тези местни племенни имена са свързани: 1) с произхода според рода; 2) с мястото на обитаване.

Йорданес споменава АНТИТЕ и във връзка със събития от IV в. по време на остготския крал Винитарий, наследник на Херманарик: „Винитарий, който подражавал на дядо си Вултулф по храброст, ако и да бил по-малко щастлив от Херманарик, все пак негодувал, че се намирал под властта на хуните. Затова, като се отдалечил постепенно от тях, в стремежа си да покаже своята храброст, предприел поход в земите на антите. Когато ги нападнал, бил победен при първото сблъскване. След това обаче действал храбро и за да все още ужас, приковал на кръст техния цар Бож (Voz) заедно със синовете му и седемдесет първенци, та трупове на разпънатите да удвоят страха у предалите се“ [**Iord.** Get., 247; ЛИБИ, I, 354].

Тези събития се отнасят към 60-те – 70-те години на IV в., т. е. при началната поява на хуните в Северното Черноморие. Последните се справили с непокорството на Винитарий, който загубил живота си в битката при р. Ерак [**Iord.** Get., 248]. Що се отнася до АНТИТЕ, името на техния цар (*rex*) Voz може да бъде определено като прозвище, идващо от племенното название BOZI (при четене BOZI или BOŽI). То е производно от речното име BOG (BUG), дн. Южен Буг, при $G > Z$ или $G > Ž$ пред мека гласна. Това е ранна праславянска форма без наставка. По-късната раннославянска форма с наставка -ANI от VII–IX в. е BUŽANI. Територията на племето БОЗИ (БУЗИ) трябва да е била по средното и горното течение на р. Южен Буг (IV в.). Тя попада точно в земите на антската групировка, според описанието на Йорданес, между Днестър и Днепър.

Като най-ранно споменаване на АНТИТЕ трябва да бъде прието това на Херодиан. Той е живял в Рим по времето на император Марк Аврелий (161–180). Съчиненията му не са запазени, с изключение на фрагменти, преписани от Стефан Византийски (VII в.). Сред изброените племена и народи у последния е и „Антес, скитски народ от Тракия (Ἰνθησ, Σκύθησ ἔθνος Ἐράκλιον), (произлиза) от Скит, сина на Херакъл“ [**Herod.** Liber III; Izvoare, I, 624–625]. С уточнението за Скит се припомня легендата за потеклото на скитите от героя Херакъл [**Hdt.**, IV, 10]. Сведението може да бъде тълкувано по два начина:

1. АНТЕС е скитско племе в Тракия. За действителността от II в. обаче това е архаизъм. Съществуват данни за проникване на СКИТИ южно от Дунав, в дн. Добруджа (по-късната провинция Малка Скития) през IV в. пр. Хр. [**Strab.**, VII, 4, 5; Izvoare, I, 242–243]. Вероятно във връзка с тях по-късно Плиний Стари (I в. сл. Хр.) споменава за скити-орачи около Дионисополис (дн. Балчик) и р. Зирас (дн. Батовска река). Названите от него техни градове в този район не са установени [**Plin.** N. h., IV, 11, 41; Izvoare, I, 398–399]. През II–I в. пр. Хр. сарматите вече са изместили скитите в Северното Черноморие.

2. АНТЕС е народ в Скития (Северното Черноморие), който произлиза от Тракия. В този случай съобщението трябва да има предвид праславяните, които се

преселили в началото на I в. сл. Хр. от южнодунавските земи на североизток. Оттатък Днестър те създали племенната групировка на АНТИТЕ. Може би правилната форма на името е *Ανθεξ (АНТИ).

В началото на II в., след войните на император Траян в Дакия (101–106 г.), нова вълна от праславяни-бежанци се насочили на изток. Земите между Източните Карпати и Днестър изначално били населявани от гетски племена. Това принудило преселниците в търсенето на нови земи да преминат Южен Буг и Днепър и вероятно някои от тях са стигнали до Северен Донец и Среден Дон. Така през I–II в. след римското завоевание се оформила източната зона на разселване на праславяните. Преселниците в тази източна покрайнина получили общото име АНТИ, от праславянския корен ANTA ‘край, свършек, конец, отдалеченост в пространството, граничност’. Смисълът на названието бил ‘жители в края, на покрайнината, на отдалечените места (крайници)’. И наистина по отношение на родните им земи, завладени от римляните, те се озовали в крайните земи, в отдалечените краища.

М. Фасмер, Вернадски и други изследователи приемат етимологично обяснение за етнонима АНТИ във връзка с индоевропейския корен ANTA-ANDA със значение ‘край, граница, външен’ [Фасмер, М. ЭСРЯ, I, 376. За мнения по този въпрос вж. Крамар, Е. Анти, 24–27]. Като успоредици на праславянския корен ANTA могат да бъдат приведени: *стинд.* ántah ‘край, област’; *antyah* ‘намиращ се на края’; *сскр.* anta ‘край’; *ananta* ‘безкраен, епитет на Вишну’; *иран. езици* ändä ‘край, граница’; *andág* ‘външни’; *герм.* Ende ‘край’; *гр.* ἄντα ‘наречие насреща, предлог срещу, пред’.

Разбира се, основните доказателства за съществуването на такъв праславянски корен трябва да идват от лексиката на славянските (старославянски) езици. Там трябва да бъдат открити негови производни думи. Тук ще си позволя да представя някои предположения въз основа на материал, събран в БЕР. За праславянския корен ANTA може да бъде предвидено следното фонетично развитие: 1. ANTA > ANDA; 2. ANTA > ÄNTA > ENTA (> ENDA); 3. ANTA > ÄNTA > ONTA (ONDA); 4. При изпадане на N като носовка: ATA, ETA, OTA; 5. Съответно: ADA, EDA, ODA:

1. *Бълг.* край, *стбълг.* краи, от *праслав.* основа ANTA и предлог KRA: KRA-ANTA > KRANTI > KRANDI > KRANNI > KРАНЫ > KRAJ. Сrv. *бълг. диал.* краднѣй (*местно име* – краднѣй дол); *срхр. диал.* краднѣи ‘край’.

2. Конец. От *праслав.* основа ANTA, предлог KA и наставка AK (> EC): KA-ANTA-AK > KANTAK > KONТАK > KONDAK > KONNAK > KONEK > KONEC.

3. *Бълг. диал.* оданад, оданат, оданой, оданак (при T > K) – изведено в БЕР от *стбълг.* онѣдѣ, *струс.* оудѣ, *срхр. остар.* ануде, онуди.

Бълг. диал. одонде (Прилеп), одънде (Пещерско): от *праслав.* основа ANTA, предлог AT (*бълг.* от): AT-ANTA > ATANDA > OTANDA > ODANDA > ODANDÄ > ODANDE (> ODЪNDE) – ‘от края’. *Бълг.* оттатък, татък; от *праслав.* основа ANTA, предлог AT и наставка -AK: AT-ANTA-AK > ATANTAK > ATATAK (изпадане на N като носовка) > OTATAK > OTATЪK > TATЪK (изпадане на начална гласна O). Значение: ‘от края, от другата страна’.

4. *Бълг.* затънтен, *диал.* затонтювам се – в БЕР е обяснено от *тънтя със строеж, подобен на ех-тя, слух-тя, туп-тя [БЕР, I, 615]. Смятам, че от праслав. основа ANTA, предлог ZAD (< SAT?) и наставка -EN: ZAD-ANTA > ZATANTA > ZATANTEN > ЗАТЪНТЕН. Значение: ‘зад края, отдалечен’.

5. *Бълг.* едва, едвам ‘с усилие, с труд, за малко’; *словен.* jedva, *диал.* odvaj; *срхр.* едва; *рус. диал.* едва, одва; *чеш.* jedva; *пол.* jedwa; *лит.* odvros – изведени от праслав. *advas.

От праслав. основа ANTA и наставка VA: 1. ANTA-VA > ANTVA > ÄNTVA > ENTVA > ENDVA > EDVA (изпадане на N като носовка); 2. ANTVA > ANDVA > ÄNDVA > ONDVA > ODVA. Значение: ‘накрая, успех накрая’.

6. *Бълг.* едър; *пол.* jędrny ‘пълнен, узрял’. От праслав. основа ANTA и наставка -AR: ANTA-AR > ANTAAR > ANTÄR > ENTAR > ENDAR > EDAR > ЕДЪР, ж. р. EDRA.

Поради обръщане на наставката -AR > -RA: в *пол.* ENDRA > JENDR-NI със запазена N. Значение: ‘стигнал в растежа уголемяването до края, узрял’.

Коренът ANTA се среща в праславянски племенни и местни имена:

1. Бизанте (Βισάνθη), дн. Родосто на Мраморно море.
2. Бизантион (Βυζάντιον, Byzantium), дн. Истанбул.
3. Антиана (Antiana) – в Долна Панония, дн. Бранин връх в областта на Осиек [TIR, L-34, 28].

4. Антиум (Anthium) – според Плиний Стари, по-старо име на Аполония [Plin. N. h., IV, 11, 40–50]. Всъщност отделно селище на дн. полуостров АТИЯ [Гълъбов, И. Вълхело-Анхиало, 408–409]. Запазената форма показва изпадане на N.

5. Малианда (Malianda) [Plin. N. h., IV, 143] – едно от имената на Витиния в Мала Азия. Съставено от праславянския корен MAL ‘бряг’ (вж. следв. части) и ANDA ‘край’. Значение: ‘в края до брега, крайна земя на брега’. Областта наистина е крайбрежна.

6. Дентелети (Δανθαλήται, Δενθηλήται). Съставено от предлог DA (*бълг.* до), ANTA (> ENTA) ‘край’ и LETI. Значение: ‘ЛЕТИ до края, крайни ЛЕТИ’. Обитавали горното течение на Струма. Това е последното, най-западното племе от групата ЛЕТИ (вж. следв. част).

7. Прианти (Priantae) [Solin., 10, 7; Plin. N. h., IV, 41] – племе до р. Хебър (Марица).

8. Бриантике (Βριαντική) [Hdt., VII, 108] – област между градовете Месембрия и Маронея, Беломорска Тракия.

9. Меландия (Μελανδία) [Steph. Byz., 441, 19] – крайбрежна област в Ситония. Значение: както № 5.

10. Меландити (Μελανδίται) [Xen. Anab., 7, 2, 32] – племе в Тиния. Значение: както № 5.

11. Абанти (Ἄβαντες) – тракийско племе на о-в Евбея. „По думите на Аристотел траките от АБА във Фокида населили тоя остров (Евбея) и наложили на жителите му името АБАНТИ [Strab., X, 1, 3; ИТМ, 226]. Племенното име се състои от

две части: 1. АВА – името на града, от който се преселват; 2. АНТА – ‘край’. Значение: ‘жители на АВА в края, крайни абийци’ (вж. тук II-1).

Съдбата на източната праславянска и раннославянска групировка на АНТИТЕ може да бъде очертана в следните основни моменти:

1. Двете преселнически вълни – в началото на I в. (от южнодунавските земи) и в началото на II в. (от Дакия), довели до праславянско заселване в областите между Днестър и днепърското левобрежие (Северен Донец?). Тези заселници получили общото название АНТИ (крайници). Това било надплеменно наименование (II равнище) за племенните структури на тази територия, които имали собствени племенни имена (I равнище).

2. През 30-те – 40-те години на III в. в Северното Черноморие се появили готите. Те се заселили редом с праславяните между Източните Карпати и устието на Дон на Азовско море. Съседи на АНТИТЕ откъм юг, в степната зона, били САРМАТИ и АЛАНИ. Следите от това съжителство на трите етнически общности през IV в. са запазени в т. нар. Черняховска култура. Според разказа на Йорданес остготският крал Херманарик (средата на IV в.) бил разпрострял властта си над ВЕНЕТИ, АНТИ (Antes) и СКЛАВИНИ [Iord. Get., 33–35; ЛИБИ, I, 336]. Тук трябва да се отбележи, че названието СКЛАВИНИ става известно от края на V – началото на VI в.

3. Хунската вълна от края на IV в. предизвикала изселването на готите и отдръпването на АНТИТЕ в по-северните гористи райони.

4. След разпадането на хунското племенно обединение през 60-те и 70-те години на V в. настъпили размествания сред праславяните в средно- и долнодунавските земи. Отново били заселени равнинните области в Долното Подунавие. Така в началото на VI в. в пространството от Среден Дунав (отсечката край Долна Панония) до дунавската делта се оформила нова раннославянска групировка (западна) – на СКЛАВИНИТЕ. АНТИТЕ продължили да заемат територията между Източните Карпати и днепърското левобрежие. ВЕНЕДСКИТЕ племена оставали в земите между Северните Карпати и Балтийско море. Описанието на Прокопий Кесарийски (средата на VI в.) не оставя съмнения относно културно-езиковото единство на АНТИ и СКЛАВИНИ: „Езикът на едните и на другите е един и същ – съвсем варварски. Те не се различават помежду си и по външен вид: всички са снажни и извънредно силни. Телата им не са премного бели, нито косите им светлоруси, но и никак не клонят към тъмния цвят, а всички са възчервени. И те като масагетите водят суров живот и са напълно небрежни към себе си; като тях постоянно тънат в нечистота. Все пак те никак не са зли или коварни, но дори и в простотата си спазват хунския нрав. Впрочем първоначално дори и името на склавините и антите е било едно и също, защото в старо време едните и другите били наричани „спори“ (Σπόροι), мисля, поради това, че живеели в страната си разпръснати. Именно поради това заемат обширна земя – те населяват по-голямата част от отвъддунавския бряг. Впрочем приблизително така стоят работите с този народ“ [Proc. Libri de bellis, VIII; ГИБИ, II, 126–127].

Подобна е представата и у Маврикий (края на VI в.): „Племената на склавините и антите имат еднакъв начин на живот и еднакви обичаи“ [Maur. Strat., XI, 4; ГИБИ, II, 280].

5. От началото на VI в. съседни на АНТИТЕ откъм юг, в степната зона, станали КУТРИГУРИТЕ.

6. Югозападните антски селища през VI в. се доближавали до дунавската делта. През първите десетилетия на века дружини на отделните антски племена започнали да преминават Дунав за грабителски набези в земите на империята. Редом с тях действали и СКЛАВИНИ и ХУНИ (прабългари).

7. За да защити северната граница, император Юстиниан I провеждал спрямо отвъддунавските племена добре обмислена политика за предизвикване на междусобни войни. За тази цел той привличал като съюзници едни от племената (по старата система на федератски отношения) и ги противопоставял на техните съседи. Така постъпил с германските племена гепиди, лангобарди и херули. Бил предизвикан и конфликт между кутригури и утигури. Същият подход бил приложен и по отношение на АНТИ и СКЛАВИНИ.

8. Император Юстиниан I предложил на АНТИТЕ да станат съюзници на империята срещу заселване в изоставената крепост Турис в отвъддунавските земи (или античната Тира в устието на Днепър, или укрепеното селище при Бърбош (Галац) срещу Диногечия). Така с помощта на АНТИТЕ императорът смятал да осигури охраната на източния дял от отвъддунавския лимес срещу нападения на КУТРИГУРИ и СКЛАВИНИ.

9. Съюзният договор между Византия и АНТИТЕ бил сключен през 546 г. [Bonev, Ć. Les Antes, 46]. От този момент спрели нахлуванията на антски дружини в империята. В укрепленията на Дунав били настанени на гранична служба групи от АНТИ. Археологически следи от такова заселване (съчетание на керамика тип Пенковка с тип Прага) са открити в Диногечия, Берое (Пятра Фрекъцей) и укрепление-то при с. Нова Черна, Силистренско [Bonev, Ч. Анти, 56–62]. Очевидно преселилите се в империята АНТИ са поели охраната на източната част от дунавския лимес – в участъка на Долна Мизия и Малка Скития. Именно тамошните бродове били използвани от кутригурската конница за преминаване в земите на империята.

10. Тези събития показват, че при антските племена (или при част от тях) е съществувала обща структура – племенен съюз, който уреждал отношенията с империята и съседните племена. АНТИТЕ поддържали съюзни отношения с Византия до 602 г. Това им струвало враждебното отношение на КУТРИГУРИ, а после и на авари.

11. Към 560 г. АНТИТЕ изпитали удара на дошлите откъм изток АВАРИ, които впоследствие се установили по Среден Дунав. Последното известие за АНТИТЕ от 602 г. е свързано с подготвян поход срещу тях на аварската конница.

12. След събитията от 602 г. (свалянето от престола на император Маврикий), при Фока (602–610) и Ираклий (610–641) дунавската граница била пробита и започнало преселение на славяни от трите групировки в южнодунавските земи. В този смесен преселнически поток от изток се вливали АНТИТЕ. Вероятно бъл-

гарските СЕВЕРИ са били част от приднепровските СЕВЕРИ. Антски произход може да се предположи за ПОЛЯНЦИТЕ в Добруджа и за ДРАГОВИЧИТЕ в Македония и Пловдивско.

Тези случаи, както и логиката на географската предопределеност – разположението от изток на антската територия спрямо Балканите – позволяват да се мисли, че АНТИТЕ са участвали в създаването на т. нар. група на БЪЛГАРСКИТЕ СЛАВЯНИ. Тази общност обхващала земи по двата бряга на Дунав: старата праславянска Дакия между Тиса и Днестър и балканските земи източно и южно от сърбо-хърватските племена. По-вероятно е антският дял във формирането на тази общност да е бил по-значителен в източната част от нейната територия. Става дума за земите между Източното Прикарпатие и Мунтения, а на юг от Дунав – за областите източно от линията Искър – Места.

Заселването на част от АНТИТЕ на Балканите в началото на VII в. всъщност представлява завръщане в прародината. Принудени да я напуснат преди шест столетия поради римското завоевание, сега те се завръщали и със силата на оръжието заемали обиталищата на прадедите си.

13. АНТИТЕ имали основно участие във формирането на южния дял на ИЗТОЧНОСЛАВЯНСКИТЕ племена през VII–IX в. Северният дял получил преселници както от антската територия, така и от венедската.

14. След преселенията през VII в. и последвалото смесване на население от трите раннославянски групировки името на една от тях – СКЛАВИНИ (СЛАВЯНИ, СЛОВЕНИ) – изместило другите две. То се наложило за цялата етническа общност. Названието ВЕНЕДИ (ВЕНДИ) останало у германските и балтските съседи, а името АНТИ не оставило трайна следа.

II-11-2. ГАНТИ

Сред сведенията, отнасящи се за IV в., са и тези, в които са споменати две отвъддунавски племена – АРГАРАГАНТИ и ЛИМИГАНТИ. Първите са определени още като свободни САРМАТИ, държачи в подчинение вторите, наречени САРМАТИ-роби. Двете племена обитавали долното поречие на Тиса.

Известно е, че САРМАТИТЕ са ираноезични номади, родствени на скитите. Те се появили на запад от Дон в края на III и началото на II в. пр. Хр. През I в. пр. Хр., според съобщеното от Страбон, САРМАТИТЕ-ЯЗИГИ (Ἰαζυγες Σαρμάται) обитавали причерноморската степ на изток от тирагетите, т. е. гетите от Тира (Днестър) [Strab., VII, 3, 17; Izvoare, I, 242–243]. Към 30–50 г. сл. Хр. ЯЗИГИТЕ се появили в равнината между Среден Дунав и Тиса [Tac. Annales, XII, 29, 1; Izvoare, I, 502–503].

Плиний Стари: „... полетата и равнините (държат) язигите-сармати (Iazyges Sarmatae), а планините и теснините – от Мар (Maro) или Дуриа (Duria) до р. Патис (Pathissum) изтласканите от тях даки (Daci)...“ [Plin. N. h., IV, 12, 80; СДПС, 22–23]. Патис (Pathissus) е р. Тиса. Мар (Marus) или Дуриа (Duria) е р. Муреш. Следователно според това описание ДАКИТЕ обитавали планинските и гористи места

между Муреш, Тиса и Дунав, т. е. откъм Карпатите, които ограждат това пространство от изток. Там те били изтласкани от ЯЗИГИТЕ-САРМАТИ, които заели равнината. Вероятно това е станало със съдействието (или с разрешението) на римските власти в Мизия и Панония. РОКСОЛАНИТЕ – източният клон на сарматите – заели мястото на ЯЗИГИТЕ между Днепър и дунавската делта.

Страбон описва ЯЗИГИТЕ като номади-скотовъдци, които не се занимавали със земеделие. Плъстените шатри (юрти) били поставени върху коли. Честите придвижвания ставали с оглед намирането на по-богати пасища за добитъка. Археологическите данни за САРМАТИТЕ от II–IV в. също говорят за номадски бит. Откриват се само неголеми некрополи, липсват следи от селища [Ist. Român., I, 679].

През II–III в. се съобщава за грабителски набези на САРМАТИ, самостоятелно или в коалиция с други племена, в придунавските римски провинции. След като император Аврелий изоставя Траянова Дакия, тези нахлувания се насочили и към Горна Мизия. През периода 316–324 г. император Константин Велики (306–337) полагал специални грижи за укрепването на дунавския лимес. Той отблъснал нападенията на готите през 315–316 г. През 322 г. преминал Дунав и навлязъл в земите на САРМАТИТЕ, от които страдала близката Долна Панония. С тях били установени клиентелистски отношения.

През 323 г. Константин Велики се справил с готите, водени от Раузимод, като ги преследвал и разбил отвъд Дунав, в дн. Мунтения. Готите били съюзници на неговия съуправител и впоследствие противник Лициний. През 328 г. бил построен мост на Дунав при Ескус – Сукидава. Това била една от мерките на император Константин Велики за установяване на контрол върху дунавското левобрежие.

През 332 г. САРМАТИТЕ по Тиса поискали помощ от императора срещу готите, чиито основни обиталища били в дн. Мунтения. Последвали събития, които са представени в изворите по следния начин:

Валезиев аноним: „След това той подел война срещу готите и изпратил помощ на молещите се сармати. Така поради военните действия на цезар Константин загинали от глад и студ почти сто хиляди души. Така получил и заложници, между които сина на крал Ариарих. Така той сключил мир с готите и се насочил против сарматите, които били смятани за вероломни. Но всички роби на сарматите (*servi Sarmatorum*) въстанали против господарите си и ги изгонили. Константин ги приел на драго сърце и разпределил по Тракия, Скития, Македония и Италия над триста хиляди души от различна възраст и пол“ [Anon. Vales, VI, 30–32; Izvoare, II, 48–49; ЛИБИ, I, 323].

Павел Орозий: „Скоро след това той (Константин – *Ч. Б.*) разгромил храбрите и многочислени готски племена, и то сред самата варварска земя, т. е. в областта на сарматите“ [Oros., VII, 28, 29; Anon. Vales, VI, 34; Izvoare, II, 48–49; ЛИБИ, I, 210].

Константинополски летописи (334 г.): „По времето на тези консули цялото племе сармати роби (*Sarmatae servi universa gens*) прогонило своите господари в Романия“ [Consul Const., MGH, AA, IX, 1, p. 234; ЛИБИ, I, 296].

Евсевий Кесарийски, Хроника (Хиероним): „В 332 г. сл. Хр., по времето на олимпиада 277 римляните победили готите в областта на сарматите.

В 334 г. сл. Хр., по времето на олимпиада 278 сарматите-лимиганти (Sarmatae Limigantes), събирайки войска, изгонили в римската земя господарите си, които се наричат сега Аргараганти (Argaragantes)“ [Euseb. Caes. Chron. (Hieron.), 233, с. f; Izvoare, II, 10–11].

За събитията от 334 г. се говори в описанието, оставено от Амиан Марцелин за похода на император Констанций II (337–361) през 358 г. отвъд Дунав в земите на ЛИМИГАНТИТЕ. След победата си над тях той включил в условията на мира и уреждането на положението на АРГАРАГАНТИТЕ:

„Някога местните хора в това царство били могъщи и благородни, но таен и престъпен заговор вържжил срещу тях робите им. И както обикновено правото у варварите е на страната на силния, не по-малко смелите, но по-многобройни роби победили господарите си. Последните, уплашени и объркани, избягали при виктохалите (ad Victohalos), които живеели доста далеч от тях. Те предпочели, както бива при нещастие, да се подчинят на защитниците си, отколкото да слугуват на своите роби“ [Am. Marc., XVII, 12, 18–19; ЛИБИ, I, 122].

Въз основа на тези сведения събитията от 332–334 г. могат да бъдат възстановени така:

1. През 332 г. в земите на САРМАТИТЕ, обитаващи Долна Тиса и дн. Банат, нахлули готи. Те трябва да са били от вестготската група, която през IV в. заемала дн. Мунтения. Като племе, поддържащо съюзни (клиентелистски) отношения с империята от 322 г., САРМАТИТЕ се обърнали за помощ към римските власти. Синът на Константин Велики – Константин – преминал отвъд Дунав и сразил готите в земята на САРМАТИТЕ, т. е. в дн. Банат.

2. Сред тамошните САРМАТИ по това време съществували две общности – „свободни САРМАТИ“ – АРГАРАГАНТИ, и подчинените им „САРМАТИ-роби“ – ЛИМИГАНТИ. След като готите били отблъснати, ЛИМИГАНТИТЕ въстали през 324 г. Те победили АРГАРАГАНТИТЕ и ги прогонили от земите им. Последните потърсили убежище при ВИКТОХАЛИТЕ, които по това време вероятно обитавали дн. Западна Трансилвания.

3. Според други източници (Валезиев аноним, Константинополски летописи), те се насочили към имперската територия, където били приети от император Константин Велики. Обстоятелството, че през 358 г. свободните САРМАТИ взели участие в действията срещу ЛИМИГАНТИТЕ като римски съюзник, показва, че те са останали на север от Дунав. Тогава версията за преселване в земите на империята може да бъде разглеждана като отзвук от преминаването на отделни групи АРГАРАГАНТИ през дунавската граница. Същевременно основната част от тях останали отатък Дунав, като се оттеглили на север към областите, заемани от ВИКТОХАЛИТЕ.

По-късно, към 355–357 г., САРМАТИТЕ извършили редица нападения в Горна Мизия, откъдето отвели значителен брой пленници. „Но той (император Кон-

станций II – Ч. Б.) бил постоянно обезпокояван от достоверни известия, че свевите били нахлули в Ретия, квадите във Валерия, и че сарматите, твърде опитно в грабежи племе, опустошавали Горна Мизия и Втора Панония“ [Am. Marc., XVI, 10, 20; ЛИБИ, I, 118]. В тези нахлувания участвали както свободните САРМАТИ, така и ЛИМИГАНТИТЕ. Това личи от друго място в текста на Амиан Марцелин: „... държавният интерес налагал по-скорошен поход срещу лимигантите, т. е. сарматитероби (ad Limigantes, Sarmatos servos), понеже било за нас голям позор, че те безнаказано били извършили много престъпления. При нахлуването на свободните сармати те, сякаш забравили миналото, също намерили момента за най-удобен да пробият римската граница, като само в това престъпление проявили единоплушие със своите господари и неприятели“ [Am. Marc., XVII, 13, 1; ЛИБИ, I, 123].

Тази обстановка по границите на крайдунавските провинции принудила император Константин II да предприеме поход отвъд реката, в земите на КВАДИ и САРМАТИ. Преминаването на левия бряг, обитаван от САРМАТИТЕ, станало по мост от свързани кораби. Друга войска действала срещу квадите. Опустошенията, които римските части извършили там, принудили последните и част от САРМАТИТЕ да поискат мир от императора. При него се явили Арахарий, вожд на квадите, и Узафер, вожд на част от САРМАТИТЕ, сарматските князе (subregulos) Румон, Зинафър, Фрагилед, както и Зизаис, цар на свободните САРМАТИ. Те се подчинили на условията, предявени от императора, върнали римските пленници и дали като гаранция свои заложиници.

Последвали действия на римската войска срещу ЛИМИГАНТИТЕ. Тяхната територия е представена така: „Но както личало от жестовете и от израза на лицата им, те били готови да не се подчинят, ако им се заповяда да се преселят другаде, тъй като се ослабяли на защитеността на местата, гдето се били настанили спокойно, след като изгонили господарите си. През тия именно места протича река Партиск (Parthiscus) и като прави завой, се влива в Истър. Но преди да се влее в него, тя тече свободно и бавно през обширна равнина, която се стеснява при устието ѝ. Дунав защитава жителите на тая равнина от нападенията на римляните, а самият Партиск пречи на варварските нахлувания. Местността тук изобщо е с влажна почва и се наводнява от прииждането на реките. Тя е блатиста и гъсто обрасла с върби, та затова е проходима само за ония, които я познават много добре. Освен това почти до устието на Партиск река Дунав прави завой и отделя от сушата един остров“ [Am. Marc., XVII, 13, 3–4; ЛИБИ, I, 124].

Формата Parthiscus предава праславянски вариант на речното име ТИСА. Освен корена TIS(A), той включва началната съставка VARA (река) и наставка -КА. Така може да бъде възстановена праславянската форма VARA TISKA (вж. следв. части).

Територията на ЛИМИГАНТИТЕ е включвала и планински местности: „И тъй като им била гарантирана сигурност от името на държавата, по-голямата част от тях напуснали убежищата си в планините (montium prorignaculo) и пръснати нашироко по полята, с родители, деца и съпруги и с незначителното си имущество,

което могли да грабнат в бързината, дошли при римския стан“ [Am. Marc., XVII, 13, 22; ЛИБИ, I, 127]. Тези планински места в близост до устието на Тиса могат да бъдат само западните разклонения на Южните Карпати (Догнеча, Анина, Локва) край р. КАРАШ в дн. румънски Банат. Следователно територията, заемана в 358 г. от ЛИМИГАНТИТЕ, е включвала земите между устието на Тиса и поречието на Караш, ляв дунавски приток.

Войската на ЛИМИГАНТИТЕ се състояла от пехота и конница: „На дясната страна пехотинците избивали неприятелските пехотни отделения, а на лявата – конницата връхлетяла върху бързите отделения на неприятелската конница“ [Am. Marc., XVII, 13, 9; ЛИБИ, I, 125].

След разбиването на неприятелската войска римските отряди нападнали близките селища на ЛИМИГАНТИТЕ, които са описани така: „Обхванати от бойно въодушевление и от сладостта на победата, войниците се впуснали да избиват и тия, които избягали от сражението или пък се криели в землянките си (in tuguriis). Когато дошли там, войниците, жадни за варварска кръв, разхвърляли леките сламени покриви на землянките и избивали (скрилите се в тях варвари). Не се спасил от смъртта никой, дори и този, чието жилище било сглобено от най-здрави греди“ [Am. Marc., XVII, 13, 13; ЛИБИ, I, 126].

По Тиса, Дунав и другите реки край селищата им ЛИМИГАНТИТЕ се придвижвали с еднодръвки, салове и лодки [Am. Marc., XVII, 13, 16–17; ЛИБИ, I, 126, 129].

Съседни на ЛИМИГАНТИТЕ били АМИКЕНИ (АМИЦЕНЗИ) и ПИКЕНИ (ПИЦЕНЗИ). Те също били нападнати от римската войска: „След като амицените (Amicenses) били разпръснати и почти унищожени, били нападнати незабавно и пицените (Picenses), наречени така поради съседните им страни. Бедствията на техните съюзници (sociorum), за които узнавали постоянно от слуховете, ги били направили по-предпазливи“ [Am. Marc., XVII, 13, 19; ЛИБИ, I, 127]. На съответните места е показано, че съюзните АМИКЕНИ и ПИКЕНИ са праславянски племена в дн. Банат (вж. следв. части).

За преследването на ЛИМИГАНТИ, АМИКЕНЗИ и ПИКЕНЗИ императорът привлякъл като съюзници тайфали и свободни сармати: „За тяхното покоряване била използвана помощта на тайфалите (Taifalorum) и на свободните сармати, понеже било трудно за нашите да преследват пръснатите на различни места неприятели, особено когато не познавали пътищата. Понеже характерът на самите места изисквал помощните войски да действат поотделно, римската войска си избрала съседната на Мизия област, тайфалите заели най-близките до селищата си места, а свободните сармати – земите, които били разположени насреща им“ [Am. Marc., XVII, 13, 19–20; ЛИБИ, I, 127].

Това разполагане на римските части и техните съюзници показва, че е било замислено обкръжаване на ЛИМИГАНТИТЕ и техните съседи в дн. Банат. Римските отряди действали от юг, откъм срещуположното на Горна Мизия левобрежие. Там се намирили поддържаните от римските власти през IV в. предмостови крепости Констанция (дн. Кубин) и Ледерата (дн. Паланка).

Тайфалите заели позиции откъм изток. Там, отгатакъ Карпатите, в дн. Олтения и Мунтения, били обиталищата им в съседство с вестготите.

Свободните сармати трябва да са били групирани от север, откъм долината на Муреш, където били намерили убежище при виктохалите.

Обкръжени и изправени пред пълно разорение на земите си, ЛИМИГАНТИТЕ се подчинили и приели римските условия: „Накрая обаче, по настояване на съвета на старейшините, надделяло мнението да се предадат... Така тези, за които се мислело, че могат да бъдат принудени по-скоро да дадат живота си, отколкото да напуснат земята си, понеже считали дръзкото си безумие за свобода, се съгласили да се подчинят на нашите заповеди и да се преселят другаде, на спокойно и сигурно място, гдето не щели да понасят нито мъките на войната, нито щели да бъдат изселвани поради въстания. Те се преселили, както се вярвало, по свое желание и живели известно време мирно, но по-късно, както ще бъде разказано по-долу, поради вродената си дивост, те били подтикнати към гибелно престъпление“ [Am. Marc., XVII, 13, 23; ЛИБИ, I, 127–128].

В речта на императора при празнуването на победата: „Принудихме ЛИМИГАНТИТЕ да се преселят в твърде отдалечени места, за да не могат в бъдеще да предприемат каквото и да е в наша вреда, а мнозина от тях пощадихме“ [Am. Marc., XVII, 13, 30; ЛИБИ, I, 130].

По отношение на свободните САРМАТИ завършилата война имала следните резултати: „Той (императорът) възвърнал и настанил в родните му места изгоненото племе, което, ако и да било също така склонно към изневяра както тия, които го били изгнали, все пак давало надежда, че щяло да действа в бъдеще малко по-благоуразумно“ [Am. Marc., XVII, 13, 24; ЛИБИ, I, 128].

„За цар на свободните сармати поставихме Зизаис, който ще ни бъде предан и верен, понеже смятахме, че е по-добре да дадем на варварите цар, отколкото да им го отнемем. А това наше дело доби още по-голяма тържественост и от обстоятелството, че той и по-рано им е бил владетел и е бил избран и приет от тях“ [Am. Marc., XVII, 13, 30; ЛИБИ, I, 130].

Вижда се, че възвръщането на старите земи на АРГАРАГАНТИТЕ е било съпроводено и с утвърждаване от императора на тогавашния техен цар. Той е бил издигнат преди това, съобразно техния вътрешен ред и обичаи.

Извлечените и анализирани данни от разказа на Амиан Марцелин позволяват да бъдат направени следните изводи:

1. Двете общности – АРГАРАГАНТИ (свободни САРМАТИ) и ЛИМИГАНТИ (САРМАТИ-роби), представляват племенни структури, а не социални прослойки. В досегашните интерпретации те са представяни като основни слоеве в обществената структура на САРМАТИТЕ-ЯЗИГИ – ираноезични номади в поречието на Тиса [Ist. Român., I, 600–601]. Налице са всички елементи на две отделни племенни структури: племенна територия, царска институция, „князе“ и благородници, съвет на старейшините, племенна войска (опълчение), състояща се от пехота и конница.

2. По отношение на културно-стопанския тип, към който принадлежат двете

племена, той съвсем определено не е номадски. Белезите говорят за уседнало население със земеделски поминък. Очевидно селищата са постоянни и се състоят от къщи с по-лека конструкция или гредоред и със сламени покриви. Привързаността към родното място намира израз в ожесточената съпротива на ЛИМИГАНТИТЕ и в борбата на АРГАРАГАНТИТЕ за възвръщане на старите племенни земи.

На едно място Амиан Марцелин отбелязва сходството в обичаите и начина на живот на съюзниците КВАДИ и САРМАТИ: „... че сармати и квади, размесени и обединени поради съседство и поради сходство в нрави и въоръжение, нахлували с отделни отряди на различни места в двете Панонии и Горна Мизия. Тия племена са годни повече за грабителски нападения, отколкото за открито сражение“ [Am. Marc., XVII, 12, 1; ЛИБИ, I, 118]. Ако тези сармати са били номади, в това сравнение прозира противоречие, тъй като КВАДИТЕ не могат да бъдат причислени към същия културно-стопански тип.

Много елементи в описанието на Амиан Марцелин напомнят за сведенията в *Стратегикон* на Маврикий, отнасящи се за отвъддунавските СКЛАВИНИ в края на VI в.

Дотук вече се натрупаха достатъчно основания, за да бъде поставен въпросът: дали определението САРМАТИ за АРГАРАГАНТИТЕ и ЛИМИГАНТИТЕ ги причислява към ираноезичните САРМАТИ-ЯЗИГИ, обитаващи равнината между Среден Дунав и Тиса. Наблюденията върху употребата на етнонима САРМАТИ в изворите показват, че често с него са били означавани племена от съвсем друг произход.

Обстоятелството, че етнонимът САРМАТИ в изворите за I–IV в. се отнася не само за ираноезичните номади, е особено важно при отъждествяването на праславянските племена през този период. Както беше показано по-горе, основен признак за разпознаване (след данните за езика) е културно-стопанският тип. Знаменателно е, че точно същия подход показва и Тацит в етнографските си описания, и то по отношение на ВЕНЕТИТЕ – северната праславянска групировка. Търсейки отговор на въпроса, каква е тяхната етническа същност – дали принадлежат към германската общност или към тази на номадите-САРМАТИ, той излага следните разсъждения: „Аз се колебая дали да причисля народите на певкините, венетите (Venethorum) и фените към германите или към сарматите. Впрочем певкините, които някои наричат бастарни, в отношение на речта, начина на живот, местата на обитаване и жилищата са като германите. Всички те живеят в нечистота, а знатните в бездействие. Чрез смесени бракове те се обезобразяват почти като сарматите. Венетите са усвоили много от техните нрави, така те обхождат в разбойнически шайки всички гори и планини между певкините и фените. Все пак те по-скоро трябва да бъдат причислени към германите, доколкото строят домове и носят щитовете и имат преимущество в тренираността и бързината на пехотата – всичко това ги отличава от сарматите, живеещи в коли и на коне“ [Tac. Germ., 46, 1–2; СДПИС, I, 39].

В този етнографски (етнологски) анализ на Тацит е пропуснат третият вариант за етническия облик на ВЕНЕТИТЕ (а също и на ФЕНИТЕ): че това е отделна

общност, различна както от сарматите, така и от германите. Впрочем представени-
ят от Тацит начин на мислене и преценка в едно земеописателно и народоописател-
но съчинение разкрива една от същностните причини за неотделянето на праславя-
ните като самостоятелен етнос от античните автори през I–V в. Очевидно Тацит не
е разполагал със сведения за езика на ВЕНЕТИ и ФЕНИ, за разлика от случая с
певкините. Това отразява обща черта за хората на перото и държавната админис-
трация през античността – слаб интерес към варварските езици и езиковите разли-
чия между племената. Затова Тацит причислява ВЕНЕТИТЕ към германската об-
щност само по етнографски признаци (културно-стопански тип, въоръжение и во-
енна организация, нрави), за които е имал някакви данни. Възможно е в описанието
на Балтийското крайбрежие от Плиний Стари етнонимът САРМАТИ да не е упот-
ребен самостоятелно, а като определение за съседния етноним ВЕНЕДИ: „Някои
предават, че тя (остров Енингия – Ч. Б.) е населена до река Висула от сармати
(Sarmatis), венеди (Venedis), скири, хири...“ [Plin. N. h., IV, 13, 96–97; СДПИС, 24–
25]. Присъствието в тези земи на номади-САРМАТИ през I в. е малко вероятно.

Означаването на праславяни като САРМАТИ се среща и в друг важен из-
точник – Певтингеровата карта. Тя отразява състоянието на римските провин-
ции от втората половина на III в. Над сегмента, представящ провинция Дакия, в
горния край на картата са поставени надписи: Sarmatae vagi (бродещи сармати),
solitudines Sarmatorum (сарматски пустини), Amahobii Sarmatae (сармати, жи-
веещи в коли), Lupiones Sarmatae (лупиони сармати), Venadi Sarmatae (венеди
сармати). Надписът ВЕНЕДИ-САРМАТИ е над градовете в Дакия – Ad Aquas,
Arula, Germizera, Burridava. Върху съвременна карта той би попаднал в горно-
то течение на Тиса и прилежащия дял от Северните Карпати до изворите на
Висла [Tab. Peut., VII, 1; СДПИС, I, 69–76]. Надпис Venedi (без допълнение
Sarmatae) е поставен и на изток от Дакия, между дунавската делта и р. Агалин-
гус [Tab. Peut., VII, 4; СДПИС, I, 69–76].

Означенията Sarmatae vagi (бродещи сармати) и Amahobii Sarmatae (сарма-
ти, живеещи в коли) очевидно се отнасят за САРМАТИ-номади, практикуващи под-
вижно скотовъдство, без постоянни селища. Заедно със solitudines Sarmatorum (сар-
матски пустини) те могат да бъдат поставени в горното поречие на Тиса и западно
от нея в северната част на Среднодунавската низина (дн. Североизточна Унгария).

Venadi Sarmatae (венеди сармати) е означение за праславянските племена от
венедската групировка, които обитавали областта между Северните Карпати и Бал-
тийско море, известна на античните автори като Сарматия.

Lupiones Sarmatae (лупиони сармати) трябва да бъде поправено на Lugiones.
Това са праславяните ЛУГИ(И), част от венедската групировка, които в случая като
ВЕНЕДИТЕ са означени и като Sarmatae. Тези двойни названия в Певтингеровата
карта са тждествени като форма и логика на възникване с имената на САРМАТИТЕ
– АРГАРАГАНТИ и ЛИМИГАНТИ. Данните от двата източника (Певтингеровата
карта и Амиан Марцелин) показват териториална и хронологична близост. Отнасят
се за поречието на Тиса в края на III – началото на IV в.

След като бе хвърлена светлина върху произхода на определението САРМАТИ, трябва да бъдат анализирани и самите имена АРГАРАГАНТИ (Argaragantes) и ЛИМИГАНТИ (Limigantes) – ARGARA-GANTI, LIMIGANTI.

1. ARGARA-ARGARI е племенно название, чийто произход може да бъде свързан с праславянското речно име АРКА, дн. р. КАРАШ в Източен Банат. Към 358 г. нейното поречие влиза в територията, заемана от ЛИМИГАНТИТЕ. Вероятно преди техния бунт през 334 г. долината на АРКА (ARGA) е била обитавана от АРГАРИТЕ (АРГАРАГАНТИТЕ).

Формата ARGARI се състои от основа ARGА и наставка -AR. ARGА е производно от АРКА при озвучаване К > G. Вариантът на името в ръкописите Arcaragantes говори за колебание К-G при първия корен. Началният корен АРКА представлява речно име, от което е получено племенното име АРКИ. Това праславянско племе е обитавало в предримската епоха поречието на АРКА (дн. Караш). Негов племенен център е била АРКИДАВА (Arcidava), намираща се на едноименната река при дн. Въръдия (Vărădia) (вж. тук II-17-1).

Именната форма АРГАРИ може да бъде отнесена към племенната структура, която е възникнала в поречието на АРКА след изтеглянето на римляните от Траянова Дакия към 270–275 г. Племенното име АРГАРИ може да бъде обяснено като произлизащо от вариант на речното име АРКА с наставка -AR: АРКА > АРКАР; АРКАРИ > АРГАРИ. Подобни варианти с наставка -AR имат и праславянските имена на други реки: АЛТА-АЛТАР, ЕСКА-ИСКАР (вж. II-7-6). Двата варианта за названието на племенния център ARCIDAVA и ARGIDAVA потвърждават развитието АРКАРИ > АРГАРИ (К > G).

2. Племенното име ЛИМИ (LIMIGANTI) може да бъде изведено от речното име ЛИМА, дн. Яломица (Ialomița), дунавски приток в дн. Мунтения (вж. следв. части). То е без представка и наставка, с изпаднало начално І (явление, познато в чешкия и в полския език): ЛИМА > ЛИМИ > ЛИМИ. Преселването на (И)ЛИМИТЕ в поречието на Долна Тиса може да бъде отнесено към времето на римското завладяване – 106 г. сл. Хр. Друго възможно обяснение е допускането на грешка в запис на племенното име LIMIGANTI. При правилна форма TIMIGANTI началната буква Т е предадена като L. Коренът ТИМИ- може да бъде свързан с р. ТИМИШ (Timiș), античния ТИВИСКОС (след преход В > М). ТИМИШ също е дунавски приток и обгражда от север и от запад поречието на КАРАШ (АРКА). В такъв случай ТИМИГАНТИТЕ са племе, обитаващо горното течение на ТИВИСКОС, в съседство с АРГАРАГАНТИТЕ.

3. Втората съставка GANTI при двете племенни имена може да бъде разглеждана като производна на корена ANTA (край, граничност, отдалеченост) и представка-предлог КА (рус. к, ко; бълг. към, до, при): КА-АНТА > КАНТА > КАНТИ > GANTI. В ръкописите се срещат и следните варианти на името: Limicantes, agaracantes, argaracantes. Те свидетелстват за колебание К-G при втория корен. Значението е ‘жители към (до, при) края’, еднакво с това на ANTI (без представка-предлог) и VANTI (с представка-предлог VA, бълг. в, във). Добавянето на тази със-

тавка към племенните имена АРГАРИ и (И)ЛИМИ цели да обясни произхода и местообитаването на двете племена. Те са преселници от праславянските земи „към края“ – по р. Тиса, от западната страна на римска Дакия. С други думи, ГАНТИ е надплеменно название от типа АНТИ и ВАНТИ (ВЕНЕДИ). То се отнася за праславяни – бежанци от трета (западна) праславянска групировка през II–III в.

В обобщение съдбата на двете племена – АРГАРАГАНТИ и ЛИМИГАНТИ, и на цялата групировка ГАНТИ може да бъде очертана така:

1. Дакийското племе АРГИ (АРКИ) е обитавало поречието на АРКА (дн. Караш) в Източен Банат. При римското завоевание през 106 г. племенната им територия е била включена в новосъздадената римска провинция Дакия. Основната част от племето поела пътя на изгнанието. Част от преселниците се установили наблизо – между Тиса и Среден Дунав, където обитавали САРМАТИТЕ-ЯЗИГИ, а останалите продължили на север (вж. тук II-14-3).

2. Тези, които останали по Тиса, край западната граница на римска Дакия, получили названието АРГАРИ, вариант на АРКИ (АРГИ). Освен това, те били наречени и ГАНТИ (живеещи към края), както и другите праславяни – изселници в поречието на Тиса.

3. Тъй като се настанили в равнината, където се разполагали станове на САРМАТИТЕ-ЯЗИГИ, името на последните се разпростряло и върху тях. Така към името АРГАРИ-ГАНТИ (АРГАРАГАНТИ) било добавено определението САРМАТИ.

4. След като през 270–275 г. римляните напуснали Траянова Дакия, АРГАРАГАНТИТЕ отново заели старите си племенни обиталища по бреговете на АРКА (Караш). Техни съседи били праславянските племена ПИКЕНЗИ и АМИКЕНЗИ.

5. Гетското племе ИЛИМИ, което обитавало поречието на ИЛАМА (ИЛИМА) (дн. Яломица в Мунтения), също изпитало последиците от римското завоевание през 106 г. За осигуряване на римски контрол в дн. в Мунтения император Траян издигнал редица кастели с постоянни гарнизони в полите на Южните Карпати. Три от тях (при Търгшор, Мълъйец, Дражна де Сус) се намирили в горното течение на Яломица, т. е. в племенната територия на ИЛИМИТЕ. Част от тях се преселили на запад и достигнали долното течение на Тиса (вж. следв. части).

6. Те се установили там в съседство с номадите-САРМАТИ и други праславяни-бежанци, образуващи групата на ГАНТИТЕ. Така през II–III в. името им добило формата ЛИМИ-ГАНТИ, към която се добавило и определението САРМАТИ.

7. В края на III и началото на IV в., след римското оттегляне, ЛИМИГАНТИТЕ попаднали под властта на АРГАРАГАНТИТЕ. Последните, след като възвърнали изконните си племенни земи по р. АРКА, явно добили надмошцие в областта на Долна Тиса. Така възникнали и определенията САРМАТИ-роби за ЛИМИГАНТИТЕ и свободни САРМАТИ за АРГАРАГАНТИТЕ. По това време в Мунтения и частично в Олтения се настанили готи и тайфали.

8. АРГАРАГАНТИ и ЛИМИГАНТИ предприели нападения в края на III и началото на IV в. над съседните провинции Долна Панония и Горна Мизия. За предот-

вратяване на тези нахлувания през 322 г. император Константин Велики предприел поход в земите на АРГАРАГАНТИТЕ и ги принудил да се подчинят и да приемат съюзни (федератски) отношения с империята.

9. През 332 г. цезар Константин дошъл в помощ на АРГАРАГАНТИТЕ, чиито земи били нападнати от източните им съседи – готите.

10. Две години по-късно, през 334 г. последвало надигането на ЛИМИГАНТИТЕ, които принудили АРГАРАГАНТИТЕ да потърсят убежище на север в земята на ВИКТОХАЛИТЕ.

11. През 358 г., за да спре нападенията на съюзените КВАДИ и САРМАТИ (АРГАРАГАНТИ и ЛИМИГАНТИ), император Констанций II предприел двоен поход отвъд Дунав. След като постигнал покорството на КВАДИ и АРГАРАГАНТИ, той се насочил срещу ЛИМИГАНТИТЕ. Негови съюзници станали АРГАРАГАНТИТЕ, водени от техния цар Зизаис, и ТАЙФАЛИТЕ.

12. Победените ЛИМИГАНТИ били принудени да се преселят на север (вероятно към Муреш и Горна Тиса), по-далеч от дунавската граница. АРГАРАГАНТИТЕ получили отново права върху старите си племенни земи и се завърнали при устието на Тиса и р. АРКА (Караш) в дн. Банат.

13. По-късно АРГАРАГАНТИТЕ отново променили отношението си към империята. Става дума за събитията от 374–375 г., или за т. нар. Сарматска война. През 374 г. поради коварното убийство на техния цар Габиний, КВАДИТЕ нахлули във Валерия и Панония. По същото време АРГАРАГАНТИТЕ извършили многократни нападения в Горна Мизия. Там срещу тях действал дуксът на Мизия, бъдещият император Теодосий II (379–395).

14. Скоро след това по Долен и Среден Дунав настъпило неспокойствие и масови преселения, което се дължало на напредващите откъм източните степи ХУНИ. В началото на V в. поречието на Тиса вече влизало в средишната част на хунското обединение. АРГАРАГАНТИТЕ, ЛИМИГАНТИТЕ и другите тамошни праславянски племена останали под неговата власт до разпадането му през втората половина на V в.

15. Надплеменното име ГАНТИ трябва да е възникнало през II в. като резултат от появата на праславяни – бежанци в поречието на Тиса, покрай западната граница на новосъздадената провинция Дакия. Тези племена могат да бъдат означени като трета (западна) праславянска групировка от II–IV в. Общото име ГАНТИ се появява в изворите във връзка със събития от началото на IV в. Там то не е употребено самостоятелно, а като допълнителна съставка към племенните имена АРГАРИ и ЛИМИ. Точно смислово съответствие на праславянското название ГАНТИ намираме у Дион Касий именно по отношение на ДАКИТЕ, живеещи край границите на провинция ДАКИЯ. Във връзка със събития от 180 г. той пише, че управителят на Дакия Сабиниан подчинил 12 хиляди „гранични даки“ (Δακῶν τῶν προσόρων). Определението προσόροι ‘гранични’ съвпада с праславянското название GANTI и другите два варианта – ANTI и VANTI. В румънската научна литература за дакийското население покрай границите на провинция Дакия е възприето понятието *сво-*

бодни даки [Ist. Român., II, 439–441]. За сравнение трябва да се посочи, че името на северната групировка ВАНТИ (ВЕНЕДИ) влиза в изворовите известия през I в., скоро след възникването си (Плиний Стари, Тацит). АНТИТЕ са отбелязани през II в. (Херодиан). Тези две групировки продължили съществуването си при хунската доминация (V в.) и в раннославянския период (VI в.).

Изглежда, надплеменното име ГАНТИ е имало по-ограничена употреба. Това се дължало на прегрупиранията и разместванията сред племената в края на III в. след оттеглянето на римляните от Дакия. И на второ място – поради настаняването на ХУНИТЕ по Среден Дунав и Тиса в края на IV в.

През V в. това название постепенно е било изоставено и след разпадането на хунското обединение то е било изместено от името на новоформиралата се западна групировка – СКЛАВИНИ. Племената от предходната праславянска групировка ГАНТИ в поречието на Тиса влезли в обхвата на новата групировка, чиито граници към средата на VI в. са очертани от Йорданес.

II-11-3. ВАНТИ (ВЕНЕДИ)

Северната праславянска групировка ВАНТИ (ВЕНЕДИ) възникнала вследствие на две преселнически вълни: първата от края на I в. пр. Хр. – началото на I в. сл. Хр.; втората в началото на II в. Сведенията за ВЕНЕДИТЕ се съдържат в източници от I–VI в.

Плиний Стари *Естествена история* (завършена през 77 г. сл. Хр.): „... и не по-малка според мненията е Енингия (Aeningia). Някои предават, че тя е населена до река Висула (Visulam) от сармати (Sarmatis), венеди (Venedis), скири, хири, че заливът се нарича Килипен (Culipenum) и островът в неговото устие – Латрис (Latrim), след това друг залив Ланг, граничен с кимбрите (Cimbris) [Plin. N. h., IV, 13, 96–97; СДПИС, I, 24–25].

Остров Енингия може да бъде отъждествен с прорязаната от реки и езера територия между устията на Одер и Висла (вж. следв. части). Висула (Visula) е р. Висла – други форми в ръкописите: uisulam, uistulam, uistlam. С о-в Латрис (Latris) вероятно са означени островите в устието на р. Одер (вж. II-21-2). Възможно е етнонимът САРМАТИ да е определение към ВЕНЕДИ в смисъл ‘сарматски ВЕНЕДИ’ (вж. II-11-2) [Plin. N. h., IV, 14, 107, 109]. Името на ХИРИТЕ може да бъде сблизено с това на ХАРИНИТЕ у Тацит [Tac. Germ., 43, 2]. Племето СКИРИ е споменавано до III в. край Източните Карпати. Възможно е неговата първоначална територия да се е намирала на Балтийското крайбрежие, откъдето те са се преселили на юг заедно с бастарните в началото на II в. пр. Хр.

У Плиний Стари намираме най-ранното известие за праславяните-ВЕНЕДИ. Според него през първата половина на I в. те са обитавали Балтийското крайбрежие между устията на Висла и Одер.

Тацит *Германия* (98 г. сл. Хр.): „Тук е границата на Свебия. Аз се колебая дали да причисля народите на певкините, венетите (Venethorum) и фените към гер-

маните или към сарматите. Впрочем певкините (Peucini), които някои наричат бастарни (Bastarnas), в отношение на речта, начина на живот, местата на обитаване и жилищата са като германите. Всички те живеят в нечистота, а знатните в бездействието. Чрез смесени бракове те се обезобразяват почти като сарматите. Венетите са усвоили много от техните нрави, така те обхождат в разбойнически шайки всички гори и планини между певкините и фените. Все пак те по-скоро трябва да бъдат причислени към германите, доколкото строят домове и носят щитове и имат преимущество в тренировката и бързината на пехотата – всичко това ги различава от сарматите, живеещи в коли и на коне“ [Tac. Germ., 46, 1–2; СДПИС, I, 38–39].

Венетите (Venethi, в ръкописите и форми: Venetorumque, Venedorum) според това описание обитавали територията между певкините-бастарни и фените.

През II в. пр. Хр. – III в. сл. Хр. бастарните населявали области край Източните Карпати.

Според Страбон певкините са едно от племената на бастарните, което населявало о-в Певка в дунавската делта [Strab., VII, 3, 17; Izvoare, I, 242–243]. Плиний ги определя като германско племе редом с бастарните [Plin. N. h., IV, 14, 99; Izvoare, I, 404–405]. Според Клавдий Птолемей (II в.) певкините обитавали устието на Дунав [Ptol., III, 10, 3; Izvoare, I, 552–553]. Пребиваването на певкините в дунавската делта е могло да трае между началото на II в. пр. Хр. (появата на бастарните край Източните Карпати) и края на I в. пр. Хр. (установяването на римския контрол в дн. Добруджа). Вероятно през I–III в. те са се оттеглили на север край Източните Карпати, където обитавали другите племена на бастарните.

Фените, според Тацит, населявали прибалтийски земи, на североизток от устието на Висла [Tac. Germ., 46, 3–4]. Те могат да бъдат отъждествени с финските племена.

Следователно, според посоченото от Тацит, ВЕНЕТИТЕ заемали земи между устието на Висла и Източното Прикарпатие (дн. румънска Молдова). Това пространство съвпада с основния път на преселение в началото на I в. Праславяните от южнодунавските земи, пресичайки Дунав, поемали по теченията на Прут и Днестър, а след това по Западен Буг, Сан и Висла. Това местоопределяне на обиталищата на ВЕНЕТИТЕ е в съгласие с данните на Плиний Стари, Кл. Птолемей, Певтингеровата карта и Йорданес. На Певтингеровата карта е поставен надпис VENEDI между дунавската делта и р. Агалингус, което потвърждава присъствие на ВЕНЕТИ през I–III в. и по̀ на юг.

Клавдий Птолемей *География* (средата на II в.): „Европейска Сарматия е обкръжена откъм север със Сарматския океан покрай Венедския залив (τον Οὐνεδικὸν κόλπον) и с други планини е обградена Сарматия, от които назовават ... и Венедските планини (τὰ Οὐνεδικὰ ὄρη)“ [Ptol., III, 5, 1; 5; СДПИС, I, 50–51].

„А заемат Сарматия много големи народи – венедите (Οὐνεδαί) покрай целия Венедски залив (τον Οὐνεδικὸν κόλπον)... И по-малки народи населяват Сарматия: по река Вистула по-долу от венедите гитони, после фини, после сулони; по-долу от тях фругудиони, после анартофракти, после бургиони, после арсиети, пос-

ле сабоки, после пиенгити и биеси край планината Карпатос. Източно от назованите, отново по-долу от венеделите са галинди и судини и ставани докъм аланите... И отново крайбрежието на Океана покрай Венедския залив последователно заемат велти, по-горе от тях осии, после още по̀ на север карбони...“ [Ptol., III, 5, 7–10; СДПИС, I, 50–51].

В описанието на Кл. Птолемей ВЕНЕДИТЕ са представени с три названия: 1) племенното име ВЕНЕДИ; 2) Венедския залив като част от Сарматския океан (Балтийско море); 3) Венедски планини.

ВЕНЕДИТЕ са включени в категорията на големите народи, обитаващи Европейска Сарматия. Те населяват крайбрежието на целия Венедски залив. Изброените по-малки народи (племена) заемат земите по-долу (южно) от ВЕНЕДИТЕ или източно и североизточно от тях. Венедският залив обикновено се отъждествява с Гданския залив.

Венедските планини, с които е оградена Сарматия, се смятат за идентични с Източнопруските възвишения.

Описанието на Клавдий Птолемей включва най-късен пласт от данни, отнасящи се към средата на II в., т. е. след излизането на втората вълна праславянски бежанци – този път от Дакия към 106 г. В настоящото изследване голяма част от племената, поставени от Кл. Птолемей в Европейска Сарматия, между Венедския залив и провинция Дакия, са определени като праславянски: велти, арсиети, сабоки, пиенгити, биеси, галинди. Тук трябва да бъде отбелязана една особеност. Тази група племена е разположена на юг от началото на Висла – под аварините, които според Кл. Птолемей обитават при изворите на Висла. Така между най-горното течение на Висла (северните склонове на Северните Карпати) и устието ѝ (Венедския залив) остава територия, в която са поместени само три племена – гитони (готи?), сулони и фругудиони. Ще означа условно тези области като „празна територия“ и по-долу ще се опитам да потърся обяснение за наличието ѝ в схемите на Кл. Птолемей.

Певтингеровата карта (прототипът е съставен в началото на III в. и е допълван до първата половина на IV в.). На сегмент VII, 1, в горния край на картата, в средния ред от надписи: Sarmatae vagi (бродещи сармати), solitudines Sarmatorum (сарматски пустини), Amahobii Sarmatae (сармати, живеещи в коли), Lupiones Sarmatae (лупиони сармати), Venadi Sarmatae (венеди сармати), Alpes Bastarnice (Бастарнски Алпи), Blastarni (бастарни), Dacpetorporiani (даки петопориани). Надписът Венеди-Сармати е поставен северно от градовете в Дакия: Ad Aquas, Arula, Germizera, Burredava. При пренасяне на съвременна карта това означение попада в пространството между горното течение на Тиса и изворите на Висла, т. е. по веригата на Северните Карпати.

На сегмент VII, 4 е нанесен надпис VENEDI, югоизточно от Бастарнски Алпи, между дунавската делта и р. Agalingus, която започва от планините Бастарнски Алпи и се влива в Черно море, северно от Дунав. Надписът VENEDI е последен на изток след названията Piti, Gaetae, Dagaе [Tab. Peut., VII, 1, 4; СДПИС, I, 69–74].

„Бродещите“ сармати (Sarmatae vagi) и сарматите, „живеещи в коли“ (Амахобии Sarmatae), могат да бъдат отъждествени със САРМАТИТЕ-ЯЗИГИ по р. Тиса (язиги МЕТАНАСТИ у Кл. Птолемей). „Сарматските пустини“ са обитавани от ЯЗИГИТЕ полета в междуречието Тиса – Дунав и северната част на Среднодунавската равнина. „Бастарнските Алпи“ са Източните Карпати, край които обитават БАСТАРНИТЕ (Blastarni). В настоящата работа р. Агалингус (Agalingus) е отъждествена с р. Когълник. Даките са означени с две названия – даки петопориани (Dacretoporiani) и Dagaе, гетите с Gaetae. Lupiones Sarmatae е погрешна форма на Lugiones (лугиони) и се отнася за праславянското племе ЛУГИ в поречието на Одер (вж. следв. части). За пити (Piti) засега липсва приемливо обяснение.

ВЕНЕДИТЕ са означени на картата на две места: 1. От северната страна на провинция Дакия, по склоновете на Северните Карпати. Над тях, до балтийския бряг, липсват други названия. 2. От източната страна на провинция Дакия, в близост с дунавската делта. Може да се приеме, че тези данни за ВЕНЕДИТЕ на картата отбелязват обстановката от II–III в. – преди напускането на Траянова Дакия (270–275), преди изселването на БАСТАРНИТЕ (приблизително по същото време) и преди идването на готите към 230–240 г. Такава датировка се съгласува и с присъствието на етнонимите ГЕТИ и ДАКИ, които се срещат в изворите до края на II – началото на III в.

Йорданес *Гетика* (завършена през 551 г.): „В тази Скития първи от запад пребивава народът на гепидите, който е обкръжен от големи и прочути реки. От север през неговата област протича Тисия (Tisia), от юг го ограничава самият велик Данубий (Danubius), от изток – Флутаузис, който, бидейки стремителен и водовъртежен, буйствайки, се влива във водите на Истър“ (33).

„В тяхното обкръжение (на реките – б. *пр.*) лежи Дакия, защитена от подобните на венец стръмни Алпи. До лявата им страна, която е откъм север, от изворите на река Вистула на огромни пространства обитава многочисленият народ на венетите (Venetharum natio). Макар сега техните названия да се менят в зависимост от различните родове и места на обитаване, преимуществено всички те се наричат склавени и анти (Sclaueni et Antes)“ (34).

„Склавените живеят от град Новиетун (ciuitate Nouitunense) и езерото, което се нарича Мурсианско (Mursiano), докъм Данастър (ad Danastrum) и на север до Вискла (Viscla); блатата и горите им заменят градовете. Антите (Antes), най-могъщите от тях, се простират от Данастър до Данапър (ad Danaprum). Тези реки са отдалечени една от друга на много преходи“ (35).

„След разбиването на херулите (Herulorum) Херманарик (Hermanaricus) насочил войска срещу венетите (Venethos), които, макар и достойни за презрение поради въоръжението им, но могъщи с числеността си, отначало се опитали да се противопоставят. Но нищо не значи множеството от небоеспособни, особено когато с божие дозволение настъпва въоръжено множество. Те, както казахме в началото на изложението, или в списъка на народите, произлизайки от един корен, сега се явяват под три имена, т. е. венети, анти и склавени (Venethi, Antes, Sclaveni). Ако и

сега да вилнеят навред поради нашите грехове, все пак тогава всички те робували на Херманариковата власт“ (119) [**Iord. Get.**, 33–35; СДПИС, I, 106–107, 110–111; ЛИБИ, I, 336, 344].

Описанието на Йорданес започва с очертаване на територията, заемана от гепидите. През нея тече Тисия (Tisia), т. е. Тиса, а от изток я огражда Флутаузис (Flutausis), вариант на речното име АЛТА-АЛУТА, дн. Олт (вж. тук). Алпите, които ограждат като венец Дакия, са Карпатите. Западната граница на земите, заемани от СКЛАВИНИТЕ, е поставена при гр. Новиетун и Мурсианското езеро. За последните са предлагани различни отъждествявания. Като най-приемливи смятам тези за гр. Новиодунум, край десния бряг на Сава в Горна Панония и езеро (блато) в околностите на гр. Мурса, намиращ се при вливането на Драва в Дунав.

Териториите на многобройния народ ВЕНЕТИ, според описанието на Йорданес, обхваща огромни пространства на север от изворите на Вистула (Висла). От друга страна, СКЛАВИНИТЕ на север стигали до Вискла (Висла). Следователно веригата на Северните Карпати отделя ВЕНЕТИТЕ от западната групировка – СКЛАВИНИТЕ. Тъй като границата между СКЛАВИНИ и АНТИ минава по р. Днестър, то нейното начало трябва да е мястото, където се събират границите между трите групировки. Йорданес е категоричен: ВЕНЕТИ, АНТИ и СКЛАВИНИ имат общ корен, т. е. те са три клона на един и същи народ. Готският историк е отбелязал едно много важно обстоятелство, свързано с племенните названия – наличието на два типа (равнища) в етнонимията. Първото равнище включва имената на отделните племена според родовете и местата на обитаване. Второто – общите имена за трите клона: АНТИ, ВЕНЕТИ, СКЛАВИНИ.

Според разказа на Йорданес, в средата на IV в. остготският крал Херманарик разпрострял властта си над много племена, чиито имена са посочени в т. нар. списък на народите. Те са спорни и около тяхното отъждествяване е натрупана значителна литература. Част от тях в настоящата работа са определени като праславяни – в дн. Олтения и Банат. Част от имената са сближавани с названията на северни племена от балтийската и угрофинската общност. Евентуален поход на Херманарик срещу племена от венедската групировка е допустим, като се има предвид, че венедската територия е стигала до горното течение на Прут и Днестър. Това нахлуване на остготския крал в средата на IV в. (60-те години) най-вероятно е било извършено в земите на тези югоизточни венедски племена от Горното Поднестровие.

В изворите от I–VI в. името на ВЕНЕДИТЕ има следните форми: *Venedi*, *Venethi*, Οὐενέδοι, *Venethae*, *Veneti*. През античността са били познати и други етноними с еднакъв или близък изговор. На античните автори е било добре известно келтското племе ВЕНЕТИ от п-в Бретан: *Veneti* [**Caes. B. G.**, II, 34; III, 7–16; IV, 21; VII, 75; **Plin. N. h.**, IV, 14, 107, 109]; Οὐένετοι [**Strab.**, IV, 194; **Ptol.**, II, 8, 6]; Οὐενετοὶ [**Dio Cass.**, 39, 40]. Те са били добри мореходци [**Merlat, P.** *Les Vénètes*, 5–40]. Етнонимът *Veneti* се среща в долината на р. По – областта Вене-то около дн. Венеция. Местни имена от същия корен са познати в Илирия.

Това е дало основания за различни виждания относно етимологията на племенното име ВЕНЕДИ-ВЕНЕТИ в Сарматия. Неговият произход е определян като

келтски, германски, славянски [Lowm. Rosz., I, 87–92; СДПИС, I, 43–44]. Славянската етимология е извеждана от *праслав.* *vet ‘голям, велик, могъщ, победоносец’.

Особеност за названието на северната праславянска групировка е, че то не изчезва, както при източната – на АНТИТЕ. Името е съхранено сред съседните народи откъм север и запад – германски, балтски, угрофински. Същевременно липсват следи от употребата му в славянска среда като самоназвание. У немскоезичните съседи са разпространени формите WENDI (WENDEN), VINDI, WINEDI.

Именно тези народни наименования у славянските съседи могат да бъдат приети като по-близки до началния вид на етнонима. Съжителството и териториалната близост на ВЕНЕДИТЕ с германски, балтски и угрофински племена е започнало още с появата на първите по Балтийското крайбрежие през I в.

Началната форма на етнонима може да бъде изведена от праславянския корен ANTA ‘край, граничност, отдалеченост’ и представката-предлог VA (*бълг.* в, във): VA-ANTA > VANTA > VANTI. Значението е ‘жители в края’, еднакво с това на ANTI и GANTI – праславянските преселници от източната и от западната групировка.

За праславянския корен ANTA бе посочено развитие ANTA > ANDA > ÄNDA > ENDA. То може да бъде потвърдено от антични праславянски топоними и племенни имена в предримската епоха. Успоредно развитие на същия корен има и в германските езици: *нем.* Ende.

Логично е производното VANTI да претърпи същите звукови промени: VANTI > VANDI > VÄNDI > VENDI ; VANTI > VÄNTI > VENTI ; VENDI > VINDI.

Вероятно вариантите VENTI, VENDI са добили литературна форма VENEDI, VENETHI у Плиний Стари, Тацит и Клавдий Птолемей под влияние на познатия етноним VENETI – името на келтското племе в Бретан. От друга страна, коренът ANTA-ANDA може да претърпи промяна с поява на гласна между N и T в славянска среда – срв. *бълг. диал.* оданде-оданат. В немските названия съществуват варианти VINDI, WINEDI. Следователно ранните праславянски варианти за I–II в. са били VANTI-VENTI и VANDI-VENDI. Етнонимът VENEDI се утвърждава в латиноезичната книжнина от VII–XII в. като название на СЛАВЯНИТЕ наред с наименованието SCLAVI. Формата VENEDI е свързана с разговорната терминология и това се потвърждава от запазването на това название у съседите на западните славяни, най-вече в немскоезичните области. Названието SCLAVI е по-характерно за книжовната традиция. Там често се срещат пояснения за еднозначността на двата етнонима. В изворите се срещат следните варианти на името: VENEDI, VINEDI, WINEDI, WINETHI, VINETHES, WINNETES, WINITI, WINIDI, WINODI, VIONUDI, VINADES, VINEDES, VENADI, VENETII, VENETICI, VINICII, UUNEDI, UUNIDI [СДПИС, II, 583].

Възникването и съдбата на северната групировка ВАНТИ-ВЕНЕДИ могат да бъдат представени в хронологичен ред така:

1. С походите на М. Л. Крас през 29–28 г. пр. Хр. било поставено началото на установяване на римска власт в земите на праславянските племена южно от Дунав. Този процес завършил със създаването на провинция Мизия (15 г. сл. Хр.) и

превръщането на Одриското царство в провинция Тракия (46 г. сл. Хр.). Племената, които оказали най-ожесточена съпротива, поели преселническия път на север, отвъд Дунав. Част от тях успели да намерят прием сред тамошните гето-дакийски племена. Други продължили на север в търсене на нови земи. Така се оформили два преселнически потока – от източната страна на Дакия (по долината на Прут и Днестър) и от западната (по долината на Тиса). Преселниците пресекли или заобиколили от изток Северните Карпати и по Висла и Одер достигнали в началото на I в. балтийския бряг.

Така вследствие на първата преселническа вълна от края на I в. пр. Хр. – началото на I в. сл. Хр. праславяни се установили в поречието на Висла и Одер между Северните Карпати и Балтийско море. Те получили общото наименование ВАНТИ (ВАНДИ) ‘жители в края’ и така било поставено началото на северната праславянска племенна групировка.

2. Покоряването на Дакия от император Траян през 101–106 г. предизвикало нова преселническа вълна. Тя включвала както местни гето-дакийски племена, така и южнодунавски преселници, дошли столетие по-рано (първа заселническа вълна). Те трябвало сега за втори път да поемат пътя на изгнанието, за да избегнат римското владичество. Така праславянското присъствие в земите между Северните Карпати и Балтика било засилено.

„Празната територия“, която се забелязва при разполагането на племената в тези зони у Кл. Птолемей, се дължи на два фактора: 1) недостатъчна информация за вътрешните земи по средното течение на Висла; 2) първоначалното струпване на изселващи се племена край северните граници на провинция Дакия в началото на II в.

Преселниците заварили в новите места откъм североизток балтски и угрофински племена. Германско население вероятно е обитавало тези земи още преди идването на праславяните (II–I в. пр. Хр.). Същевременно през I–II в. откъм Скандинавия пристигали нови германски преселници (готи). Така на територията на ВЕНЕДИТЕ се получило смесване на германи и праславяни. Основната венецка територия през I–II в. може да бъде определена в границите между Карпатите, Балтийското крайбрежие, Висла и Одер. Всъщност западната граница (откъм Одер) е трудно уловима, тъй като е имало придвижване на праславяни към поречието на Елба (АНГЛИ, САКСИ, ВЕЛТИ). Показателен е случаят с ВЕЛТИТЕ. Кл. Птолемей (средата на II в.) ги поставя при устието на Висла, и то от източната ѝ страна. По-късно (VIII–XII в.) ВЕЛТИТЕ (ВЕЛЕТИ) обитавали десния бряг на Елба.

Във връзка с този проблем трябва да бъде отбелязано, че друг праславянски поток откъм Долен Дунав и Дакия през северната част на Среднодунавската низина стигнал до Горна Елба (Лаба). Така долнолабската праславянска група, която не може да бъде причислена към венецката групировка, се създавала от преселници, идващи от две посоки: 1) от изток, откъм територията на ВЕНЕДИТЕ; 2) от юг – по течението на Елба.

Съжителството между венецките племена и германите имало отражение върху формирането на племенни структури у последните. Тук са приведени доказателства

за такъв процес по отношение на редица германски племена, чието начало е било поставено в земите на ВЕНЕДИТЕ. Смесеното обитаване на праславяни и германи през I–III в. е оставило археологически следи в Пшеворската култура.

3. През III–IV в. голяма част от германите, организирани в нови племенни структури, се преселили на юг към Северното Черноморие, Долен Дунав, средно-дунавските земи, Горен Дунав и Горен Рейн. Известни размествания настъпили сред праславянските племена в края на III в. след опразването на Траянова Дакия от римляните и в края на IV в. при идването на хуните от изток. С разпадането на хунското обединение през втората половина на V в. настъпили нови прегрупиране на праславяните по Среден и Долен Дунав. В резултат възникнала западната групировка СКЛАВИНИ. Границата между ВЕНЕДИ и СКЛАВИНИ минавала по веригата на Северните Карпати. Венедите били по-слабо засегнати от установяването на АВАРИТЕ по Среден Дунав към 566 г. и основаването на техния хаганат.

4. С пробиването на дунавския лимес в началото на VII в. започнало преселение на юг, което обхванало племената от трите раннославянски групировки – СКЛАВИНИ, АНТИ и ВЕНЕДИ. Група от венедски племена пресякла Северните Карпати и по р. Тиса достигнала Дунав. По времето на император Ираклий (610–641) тези племена се заселили в Илирик по Адриатическото крайбрежие. Така възникнала сърбо-хърватската група на южните славяни.

Югоизточните венедски племена в Горното Поднестровие и Волиния също се спуснали по Тиса до Дунав. Оттам те поели по течението на Драва и Сава и стигнали до източните склонове на Алпите. Те се заселили в тази област западно от хърватите и формирали групата на алпийските (словенски) славяни. Други по-малки части от венедски племена се заселили в източните и южните балкански области сред групата на българските славяни. Вероятно още през V–VI в. е имало придвижване и на запад към Елба на ЛУГИ и СОРАБИ, които дали началото на ЛУЖИШКИТЕ СОРБИ. През VII или VIII в. се извършило преселение на венедски племена в източна посока – към Горен Днепър. Натам се придвижили ВЯТИЧИ и РАДИМИЧИ. Те се заселили по днепърското левобрежие и Горна Ока.

5. При тези размествания името на СКЛАВИНИТЕ (западна групировка) се наложило и изместило названията на другите два потока – АНТИ и ВАНТИ (ВЕНДИ, ВЕНЕДИ). Изглежда, за венедските племена от най-отдалечените места на Балтийското крайбрежие това е бил по-бавен процес. Така у съседните народи – германи, фини, литовци, етнонимът ВЕНДИ, ВИНДИ се запазил до най-ново време.

II-11-4. ВЯТИЧИ

Произходът на две източнославянски племена в руските летописи е свързан с територията на ляхите (Полша), т. е. с венедската групировка: „... радимичи бо и вятичи от ляхов. Бяста до два брата в лясѣх – Радим, а другой Вятко. [...] ... и пришедъша седоста Радим на Съжю и прозвашася радимичи, а Вятъко седе с родом своим на Оце, от него же прозваша ся вятичи“ [ПВЛ, I, 14].

Според преданието родоначалниците (епонимите) на двете племена – Радим (на радимичите) и Вятко (на вятичите), са били братя, живеещи сред ляхите (поляците). Те се преселили на изток. Радим се установил на р. Сож (ляв приток на Днепър) и поставил там началото на племето РАДИМИЧИ. Вятко се установил на Ока (приток на Волга) и така възникнало племето ВЯТИЧИ.

Досегашните проучвания потвърждават, че съседните територии на двете племена са имали същото разположение. РАДИМИЧИТЕ обитавали днепърското левобрежие край р. Сож, а ВЯТИЧИТЕ – горното течение на р. Ока [Седов, В. В. Восточные, 143].

На друго място в настоящата работа е показано преселението на РАДИМИЧИТЕ от земята на венедската групировка (дн. Полша) (вж. тук II-13-2). СОЖИТЕ (дали името на днепърския приток) са били малко племе в състава на племенния съюз на РАДИМИЧИТЕ. Техният произход също може да бъде определен като венедски (вж. следв. части). Племенната територия на ВЯТИЧИТЕ включвала поречието на Москва река (приток на Ока) и на реките Угра, Пахра, Нугрь. Там могат да бъдат възстановени племенните структури УГРИ, ПАГРИ, НУГРИ (вж. II-10-6). Мястото на тяхното възникване е венедската територия – поречието на Угра или на Анграпа в дн. Полша. Следователно ВЯТИЧИТЕ трябва да бъдат разглеждани като племенен съюз (голямо племе), съставен от малки племена.

Племенното име ВЯТИЧИ и личното име ВЯТКО могат да бъдат изведени от началната форма VANTI на ВЕНДИ, ВЕНЕДИ. Племенното име е с наставка -ІСІ, при изпадане на N като носовка и смекчаване (йотизация) на A: VANTI-ІСІ > VANTIСІ > VATICІ > VJATICІ. Липсата на носовки е характерна за руския език. Личното име е с наставка КО-: VANT-KO > VATKO > VJATKO. Следователно названието на племенния съюз ВЯТИЧИ е запазило името на северната праславянска групировка ВАНТИ-ВЕНЕДИ. Новата форма с наставка -ІСІ е характерна за раннославянския период – VI–VIII в. Това потвърждава преданието, записано в ранния летопис за произхода на ВЯТИЧИ и РАДИМИЧИ от днешните полски земи. Племенната история на ВЯТИЧИТЕ може да бъде възстановена в следната последователност:

1. През VI или VIII в., след голямото раздвижване, предизвикано от преселението на юг, две групи венедски племена потърсили нови земи на изток към басейна на Днепър. Първата група била с общо име РАДИМИЧИ. Названието на втората група – ВЯТИЧИ, е производно от името на северната групировка ВАНТИ. Племенният съюз (голямо племе) ВЯТИЧИ включвал малките племена УГРИ, ПАГРИ, НУГРИ и др.

2. Двата венедски племенни съюза преминали р. Днепър и РАДИМИЧИТЕ се установили по неговия ляв приток Сож. ВЯТИЧИТЕ заели съседните земи от изток по горното поречие на Ока. Общият произход и съвместното придвижване от днешните полски земи е отразено в легендата чрез роднинската връзка (братя) на двамата родоначалници – Радим и Вятко. Малките племена от съюза на ВЯТИЧИТЕ се установили по притоците на Ока.

3. ВЯТИЧИТЕ са споменавани в руските летописи по повод на събития от X–XII в. През 964 г. при похода си на североизток княз Светослав стигнал до тяхната земя: „И иде на Оку реку и на Волгу и налезе вятичи“ [ПВЛ, I, 46–47]. През XII в. са назовани градовете на ВЯТИЧИТЕ: Козелск, Дедослав, Брянск, Воробиин, Домагощ, Мценск, Воротинск, Колтеск, Мосалск, Серенск. Територията на ВЯТИЧИТЕ е очертана и по археологически материал – могилни гробове с трупоизгаряне и специфични накити [Седов, В. В. Восточные, 144].

4. На територията на техния племенен съюз по-късно възниква Великото Московско княжество.

II-11-5. ВАНДАЛИ

Източногерманското племе ВАНДАЛИ се формира в земи, обитавани и от племената на северната праславянска групировка ВАНТИ-ВЕНЕДИ. Най-ранното известие за ВАНДАЛИТЕ е оставил Плиний Стари в своята *Естествена история* (завършена към 77 г.). Според него към ВАНДАЛИТЕ (Vandali) спадат племената бургондиони, варини, харини, гутони [Plin. N. h., IV, 99]. Тацит (*Германия* – 98 г.), предавайки легендата за произхода на германите, посочва и племената марси, гамбрийи, свеби, ВАНДАЛИ (VANDALIOS) [Tac. Germ., II, 2]. По-късно като вандалски племена са представени АСТИНГИТЕ и силингите. Последните обитавали дн. Силезия [Schmidt, L. Wand., 9–12]. Йорданес описва преселението на готите от о-в Скандза на южния балтийски бряг, където преселниците заварили УЛМЕРУГИТЕ и техните съседи ВАНДАЛИ [Iord. Get., 4].

Ранните форми на етнонима ВАНДАЛИ са следните: Vandali, Vandilii, Βανδί-λοι, Βανδηλοι, Vanduli, Vandali [Schmidt, L. Wand., 3]. При търсенето на германска етимология за името ВАНДАЛИ е предложено значение Wandelbaren ‘променливи, непостоянни’, Beweglichen ‘подвижни’ [Пак там]. Изглежда, териториалното съжителство на ВАНТИ-ВЕНЕДИ и ВАНДАЛИ е намерило отражение и в близост между двете племенни имена, която е отбелязвана в някои изследвания. Названието VANDALI може да бъде разглеждано като съставено от основа VAND и наставка: -ILI; -ALI; -ULI.

Както бе показано по-горе, фонетичното развитие на праславянския етноним е следното: VA-ANTA > VANTI > VANDI > VENDI (> VENEDI); VANTI > VENTI (> VENETI). Основата на етнонима VANDALI – VAND – съвпада с началния вариант на праславянското име VANT > VAND. Наставките -ALI, -ILI се срещат и при тракийските етноними – срв. CORALI, CORPILI. Следователно може да се допусне, че названието VANDALI (VANDILI) е получено от ранната форма на праславянското име VANTI-VANDI с добавена наставка -ILI, -ALI. Обратната връзка – названието VANDI-VENEDI да произлиза от VANDALI при отпадане на наставката – е трудно защитима от фонетична и морфологична гледна точка.

Ако се приеме първата хипотеза, то трябва да бъде предложено обяснение за такава връзка между двата етнонима. Най-напред може да се отбележи, че тя е ло-

гична поради териториалното съседство на германските и праславянските племена между Балтика и Северните Карпати през I в. Праславянски преселници ВАНТИ се появили в тези земи в началото на I в. Възможно е да е започнал процес на етническо смесване, като някои праславянски племенни структури са започнали да се германизират. Друга част от ВАНТИТЕ запазили своя етнически облик. Така за да бъдат разграничени племената, включващи германи и германизиращи се праславяни от праславянските племена, т. е. от самите ВАНТИ, се появило ново производно название ВАНДАЛИ: VANT-ALI > VANTALI > VANDALI; или направо от VAND: VAND-ALI > VANDALI (съответно по същия начин с наставка -ЛИ). По този начин с названието ВАНДАЛИ (ВАНДИЛИ) била означена групата от племена, в които имало смесване на германско и праславянско население, като последното било асимилирано. Названието ВАНТИ-ВАНДИ (ВЕНДИ, ВЕНЕДИ) останало за праславянските племена, които запазили културно-езиковия си облик. Такава хипотеза е съзвучна с обстоятелството, че за основното вандалско племе АСТИНГИ също може да се потърси праславянски произход (вж. тук II-20-2).

Връзката ВАНДАЛИ – СЛАВЯНИ в днешните полски земи е намерила отражение и в по-късната писмена традиция. Така Адам Бременски (IX в.) пише, че в земята на славяните (Slavonia) живеят племената на ВИНУЛИТЕ (Winulis), или както те се наричат – ВАНДАЛИ (Wandali). Алберт Кранц, живял в Рошок и Хамбург в края на XV и началото на XVI в., изучавал историята на славяните-вандали и написал първата общославянска история *Wandalia* (1519 г.) [вж. **Перволюф, И.** Славянская, II, 14–15].

II-12-1. АПУЛИ

В стихове на анонимен автор от първата четвърт на I в. се възхваляват победите на римското оръжие по онова време. Тези стихове са били посветени на Ливия Друзила, съпруга на император Октавиан Август (27 г. пр. Хр. – 14 г. сл. Хр.). Сред победените племена и народи са посочени далмати, панони, германи, арменци. Там са споменати също „стремителният Дунав и дакийският Апул на края на земята“ (Danuviusque garax et Dacius orbe remoto Appulus), който се намирал близо до Понта [Poetae lat. minores, I, 117–118; Izvoare, I, 344–345]. Апул (Appulus) се тълкува като селищно или племенно име и се свързва с гр. Апулум в Траянова Дакия. Появата на названието Апул в тази поетична творба се обяснява с похода на римския пълководец М. Виниций, който през 10–9 г. пр. Хр. проникнал навътре в дакийските земи.

След завладяването на Дакия от император Траян бил построен гр. Апулум (дн. Алба Юлия), който станал център на провинция Dacia Apulensis. Както показват археологическите проучвания, градът бил издигнат до дакийско селище от предримската епоха, намиращо се недалеч от р. Муреш. Името на римския град е познато в следните форми: 1. Ἄπουλον [Ptol., III, 8, 4]; 2. Apulon [Geogr. Rav., IV, 7]; 3. Apula [Tab. Peut., VIII, 1]; 4. Apulum (надписи) [TIR, L-34, 29].

Етимологично името е извеждано от *и.е.* корен *ap ‘вода’ [Tom. Thr., II, 2, 53]. Според Й. Русу то произлиза от *и.е.* корен *apel-*apol ‘сила, мощ’ [Russu, I. Limba, 57].

Името може да бъде обяснено като праславянско, произлязло от корена АРА ‘вода, река’ и наставка -UL. Последната може да се разглежда като: 1) умалителна за речно и съответно селищно име; 2) наставка за племенни имена – AL > OL > UL от източен (гетски) тип.

Следователно може да се приеме, че в предримската епоха в долината на р. Муреш, около дн. Алба Юлия е съществувало дакийско племе АПУЛИИ. Негов племенен център е била АПУЛА – праславянската форма е предадена точно на Певтингеровата карта. След покоряването на Дакия от римляните през 106 г. до него е бил издигнат гр. Апулум.

II-12-2. НАПИ, НАПОКА

Напока е един от градовете на провинция Дакия – при дн. гр. Клуж. Името се среща в източниците под следните форми: Νάποκκα [Ptol., III, 8, 4], Нароса [Tab. Peut., VIII, 2; Geogr. Rav., IV, 7]. В надписите се срещат две форми – Нароса и Наруса, като преобладава първата [TIR, L-34, 83].

Името е праславянско и може да бъде прието за производно от корена АРА ‘вода, река’, представка-предлог NA (*бълг.* на) и наставка -ОКА > -УКА, развитие на -АКА: NA-АРА-АКА > НАРАКА > НАРОКА > НАРУКА. Значение: ‘(селище) на реката’. Отговаря на славянското ‘наречен’ – с. Наречен, Асеновградско. Същото съчетание на корен и наставка се среща в селищното име Опака, Разградско.

Може би в предримската епоха е съществувало малко дакийско племе НАПИ с племенен център НАПОКА. След 106 г. край него е бил издигнат римският град.

Известно е скитското племе НАПЕИ. Името му е свързано с легендата за родоначалника на скитите цар Скит и синовете му Пал (Πάλος) и Нап (Νάπης). Дио-дор Сицилийски: „След като те извършили блестящи дела и си разделили властта, а народите им се нарекли по имената на единия и на другия – пали (Πάλους) и напи (Νάπης). След известно време наследниците на тези царе, отличаващи се с военачалническа смелост и достойнство, покорили една обширна област отвъд река Танаис докъм Тракия“ [Diod., II, 43, 4; Izvoare, I, 190–191]. Плиний Стари споменава племе НАПЕИ (Napaei) около Танаис (Дон) [Plin. N. h., VI, 22].

II-12-3. КАПИ, КАПАНЦИ, КОПАНЦИ, КОПАНИ

От корена АРА ‘вода, река’ и представка-предлог К(А) (срв. *рус.* к, ко) се е получила производна дума: КА-АРА > КАРА. Значение: ‘до (при) реката (водата)’. Този смисъл на думата се потвърждава от полското нарицателно име кера ‘островче в река’. Думата е произлязла от праславянската форма КАРА: КАРА > КЕРА > КЕНРА (кѣра) при промяна АРА > ЕРА и поява на носовка.

Антични топоними, съдържащи КАРА:

1. Капидава – град в Малка Скития между Аксиополис и Карсиум, при дн. с. Топалу, окр. Констанца: 1. *Capidava* [Tab. Peut., VIII, 3; It. Ant., 224, 3; Not. Dign. Or., XXIX, 4, 13]; 2. Καπίδαυα [Hierocl., 637, 10]; 3. Καπίδαβα [C. Porph. De them., 47, 15], надписи [TIR, L-35, 30].

Градът е бил разположен близо до дунавския бряг и това обяснява името му ‘крепост (дава) до реката’.

2. Капистурия (Καπιστουρία) [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 446] – кастел в Тракия, търсен по горното течение на Хеброс [Detsch. Spr., 226]. Втората съставка на названието STURIA е със значение ‘крепост’, така че общият смисъл на името е ‘крепост до реката’.

3. Капомалва (Καπόμαλβα) [Proc. De aed., IV, 4; ИТМ, 437] – кастел в Дардания. Названието съдържа като втора част речното име MALVA – дн. р. Млава, десен приток на Дунав, между Морава и Пек в Горна Мизия (дн. Сърбия). Смисълът на името на този кастел е ‘до река Малва’. Вероятно се отнася за преселници от долината на р. Малва (вж. следв. части).

4. Капедунум (Capedunum) [Strab., VII, 5, 12 ; Izvoare, I, 248–249] – крепост на скордиските. Местопределение при дн. Ужице в Сърбия. Втората част на името - DUNUM е келтска със значение ‘крепост, град’. Първата част КАРЕ може да е праславянска и да е била название на селището преди идването на келтите. Скордиските построили тази крепост, като прибавили към праславянското име КАРЕ съставката DUNUM.

Производен вариант на КАРА е формата КОРА (> КУРА), което съответства на промяната в корена: АРА > ОРА > УРА. Този вариант също е представен в античната топонимия:

1. Копусторос (Κοπούστορος) [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 447] – кастел в Малка Скития или в източната част на Долна Мизия. Името се състои от същите съставки като Капистурия: КОПУ (вариант на КАРА) и STORA (STOROS) ‘крепост’. Значението е същото: ‘крепост до реката’.

2. Купе – 1. Cuppe [It. Ant., 217, 63]; 2. Vico Cuppe [Tab. Peut., VII, 3]; 3. Cuppis [Not. Dign. Or., XLI, 19, 25, 32; Geogr. Rav., IV, 7]; 4. Κούπους [Proc. De aed., IV, 6]. Положението на кастела – край Дунав, оправдава праславянската етимология на името.

Праславянският корен в двата варианта КАРА-КОРА продължава живота си и в славянската топонимия:

1. Κολανος (Солунско) – според [Vasmer, M. Griech., 205] от слов. копань ‘wassergrabe’.

2. Река Корпаны (1256 г.) [DIR, С, II, 17] – приток на Криш в Трансилвания.

3. Капаница (Καπανίτσα) – рид в Атика, Гърция.

Възможно е и планински имена от типа Копан да имат такъв произход. Изглежда, коренът АРА е послужил за основа и на племенни имена.

В Разградско, дн. Североизточна България, са съсредоточени селища на ет-

нографската група КАПАНЦИ. Последните са част от старото „мизийско“ население.

Името на тази група – КАПАНЦИ – навярно произлиза от корен КАРА със сложна наставка -ANCI. В близост се е намирало античното селище КАПУСТОРОС, а по̀ на север – КАПИДАВА. В същия район са дн. селища Опанец и Опака, чиито имена идват от корена АРА > ОРА. Следователно може да бъде възстановено праславянското племенно име КАРИ (без наставка) и раннославянски форми КАРАНИ (КАРАНСИ) и ОРАНИ с наставки -ANI, -ANCI. Така за произхода на КАПАНЦИТЕ могат да бъдат предложени две хипотези:

1. Съществувало е праславянското племе КАРИ от гетския клон. Неговата първоначална територия може би е била близо до Дунав в участъка Русе – Силистра. Друга възможност за обяснение на името КАПИ дава названието на протичащата в този район р. АПИАР, дн. Топчийска река (вж. следв. параграф). Възстановеното име АРИАР от предримската епоха е съставено от основа АРИ- и наставка -AR. Два други дунавски притока, назовани в изворите, носят имена, съдържащи корена АРА. На Певтингеровата карта е означена р. АПУС (APUS): „Lederata XII. Aro fl. XII Arcidava.“ Вижда се, че АПУС протича между Ледерата и Аркидава в дн. Банат. В описанието на Равенския географ е посочена р. АПИОН (Appion), идваща към Дунав от планините на Сарматия [**Geogr. Rav.**, IV, 11; Izvoare, II, 580–581]. Допустимо е названието АРИАР да е имало вариант АРИ без наставка -AR (срв. ALTA-ALTAR, ARKA-ARKAR, ESK(US)-ISKAR). Вариантът АРИ има съответствие в посочените по-горе названия на леви дунавски притоци – AP(US) и ARI(ON). От варианта АРИ на АРИАР (Топчийска река) е възможно да бъде получено племенно име КАРИ – с представка-предлог К(А) (*рус.* к, ко; *бълг. диал.* кай). Вероятно така са се наричали жителите по горното течение на АРИ-АРИАР в района на дн. Разград. Долната част на поречието била заета от племето АПИАРИ. Така обиталищата на КАПИТЕ съвпадат с районите, населявани от днешните КАПАНЦИ.

Селища на КАПИТЕ в по-затътените райони във вътрешността, тогава покрити с лесове, са били заварени от славянските заселници в началото на VII в. При смесването с тях се е обособила племенната структура (или жителска група) КАПАНИ-КАПАНЦИ и ОПАНИ. Имената са с наставки, характерни за раннославянския период.

При идването на Аспаруховите българи техни родове се настанили след 680 г. в съседство с КАПАНЦИТЕ. За това говорят изследваните некрополи от VIII–X в. в Русенско, Разградско, Силистренско. Установено било съжителство и постепенно смесване на КАПАНЦИ с прабългари. Отглас от тях са някои специфични черти в носиите, материалната култура и погребалните обичаи на днешните КАПАНЦИ. Последните обитават следните села в Разградско: Каменово, Топчии, Дряновец, Осенец, Кривня, Сеново, Хлебарово, Езерче, Гецово, Ушинци, Желязковец, Доброшка махала (Разград). В Търговищко капански села са: Садина, Опака, Паламарца, Гагово [Капанци, 7]. Според народното обяснение името КАПАНЦИ идва от специфичната везба върху ризата на местната носия.

2. Друга възможност е КАПАНИ и ОПАНИ да са раннославянски заселници от началото на VII в. Предишните им обиталище през VI в. са били на север от Дунав – например по р. Опава в Северните Карпати.

В Северозападна Македония се намират селата Копанце (Тетовско) и Копанци (Скопско). Според данни на Ст. Веркович българското население в този район се наричало КОПАНОВЦИ. В. Кънчов при своите проучвания не се е натъкнал на данни за такава етнографска група и причислява този район заедно с Кумановско, Враня и Крива паланка към територията на „шопите“ [Кънчов, В. Мак., 38]. Тези данни се нуждаят от допълнителни проучвания. Може би там са запазени следи от раннославянска племенна структура КОПАНИ-КОПАНИЦИ от VII–IX в. – на българските славяни.

Река Къпуш (Căpuș) е ляв приток на Сомешул Мик (Малък Сомеш) в Трансилвания. Името на реката е отбелязано в Унгарския аноним – *Corpus*. Според хрониката в началото на X в. край нея бил убит от маджарите местният владетел Гелоу (*Gelou*) [*Anonymus*, cap. XXIV–XXVII]. В документ от 1336 г. е отбелязано селище Копан (Корпан) [DIR, C, IV, 272], намиращо се в близкия район на Лудуш. През XIV в. р. Копан е отбелязана и в басейна на Криш, западната част на дн. Трансилвания (вж. следв. части). Тези топоними дават основание да се предполага съществуването на праславянска и раннославянска именна структура в поречието на Къпуш.

Речното име е производно от корена АРА, представка-предлог К(А) и наставка -ОШ > УШ: КА-АРА-ОШ > КАРОШ > КАРУШ > КÂРУШ; КАРУШ > КОРУШ. Името на праславянското племе е било без наставка -КАРИ. Съвсем наблизо, пак до Малък Сомеш, се намира НАПОКА – средище на друго предполагаемо племе – НАПИ (вж. тук). Неговото име е образувано също от корена АРА.

Вероятно през раннославянската епоха (VI–VIII в.) племенната структура е добила името КАРАНИ (КОРАНИ) с наставка -АНИ: КАРА-АНИ > КАРАНИ > КОРАНИ. В Унгария селищното име Копани се свързва и с личното име Корпану – вожд от рода на Арпадите. В края на IX – началото на X в. земите на КОПАНИТЕ по Малък Сомеш влизали във владенията на Гелоу.

Съчетание на същите топоними се среща в Унгария между езерото Балатон и Дунав. Там тече р. Капош (*Karos*) с приток Копани (*Kópany*). Вероятно през VII–IX в., преди идването на маджарите, там е съществувало славянско племе КОПАНИ. През IX в. то влизало в границите на Блатненското княжество.

II-12-4. АПИАРИ, ПИЕРИ

Античният кастел Апиария е местоопределен близо до дунавския бряг при дн. с. Ряхово, между Русе и Тутракан.

1. *Appiaria* [It. Ant., 2245, 5; Not. Dign. Or., 40, 4, 22]; 2. *Appiaris* [Tab. Peut., VII, 2]; 3. *Apiaris* [Geogr. Rav., IV, 7]; 4. Ἰπλιάρια [Hierocl., 636, 7]; 5. „В Мизия покрай реката Истър ... Апиара (Απλιάρια)“ [Proc. De aed., IV, 11]; 6. Απλέρεια [Theoph. Sim., II, 15].

В описанието на Долна Мизия Кл. Птолемей споменава: „... а местата помежду им (т. е. между източните и западните части на провинцията – Ч. Б.) се обитават от дименсии и от апиаренсии (Ἀπιαρήνσιοι)“ [Ptol., III, 104; ИТМ, 351]. Последните са жители (племе) около АПИАРА. Името е смятано за тракийско (В. Томашек, Д. Дечев), а В. Бешевлиев го определя като латинско [Beš. Prok., 140].

На карта от 1584 г. (Я. Касталдо) западно от р. Циус (Cius fl.) е посочен друг приток на Дунав – Abiz flu. [Ляков. Атлас, карта 13]. На карта от 1660 г. (Течение-то на Дунав) западно от Silistra-Dorostero е очертан приток на Дунав Abir riv. [Ляков. Атлас, карта 20]. Речното име на първата карта е преписано погрешно – последната буква вм. R е разчетена като Z поради близката графика. Следователно правилната форма на името е ABIR.

Очевидно речното име ABIR е вариант на античното селищно име АПИАРА при озвучаване P > B (съответно на промяната в корена АРА > АВА). Следователно може да бъде възстановено праславянското речно име АПИАР редом със селищното име АПИАР(А).

АПИАРА (Ряхово) се намира в крайдунавската низина Побрежие, между Русе и Тутракан, която на места е заблатена и сега са построени отводнителни канали. Към нея от Лудогорието се насочват речни долини, сега суходолия. Долината, която минава през селата Побит камък и Каменово, отправяйки се към селата Юпер и Ряхово (АПИАРА), може да бъде отъждествена с р. АПИАР (АБИР). Реката, протичаща в тази долина, е известна с името Топчийска. Тя започва северно от Разград [Маринов, В. Дели-орман, 31].

Югоизточно от с. Ряхово (на 7–8 км) се намира с. Юпер. В неговото име е съхранена античната форма АПИАР(А). В този район са запазени жители от групата на „гребенците“, принадлежащи към старото местно население, наричано от Л. Милетич „мизийско“ [Милетич, Л. Източнобългарските, 36].

Представените данни позволяват да бъде направена следната възстановка.

При устието на р. АПИАР, приток на Дунав, се намирало едноименното селище-крепост АПИАР(А). Установено е съществуването на тракийско селище от предримската епоха до с. Ряхово [Дремсизова, Ц. Към въпроса, 335]. Името е производно от корена АРА ‘вода, река’ с наставка -AR: АРА > АРІ-AR > АРІAR. Смисълът му е ‘речно (водно) място’ и това название отговаря на характера на местността – заблатена равнина, прорязана от дунавските притоци. По течението на АПИАР в предримската епоха обитавало праславянско племе, носещо същото име. Това се потвърждава от сведението на Кл. Птолемей (най-късни данни от средата на II в.), където неговото име е с формата АПИАРЕНСИИ. Негов племенен център е било селището (крепост) АПИАР(А). Отбелязано е струпуване на надгробни могили около селата Глуджево и Тетово. Възможно е там също да е съществувало средище на АПИАРИТЕ. След римското завоевание в началото на I в. при Апиар(а) е бил построен кастел като част от системата на укрепената дунавска граница (лимес).

Част от АПИАРИТЕ останали по местата си и след рухването на лимеса в началото на VII в. Те дочакали новите славянски заселници. Край с. Юпер и близко-

то с. Бабово са проучени раннославянски некрополи с трупоизгаряне [Въжарова, Ж. Некрополи, 38–64]. Ранната им фаза може да бъде отнесена към VII в. [Бонев, Ч. Периодизацията, 12].

„Тройката“ от еднакви имена – речно, селищно и племенно, е съхранена в днешното име на с. Юпер, намиращо се в племенната територия на АПИАРИТЕ. Неговото име, изглежда, се е развило до формата APAR, вариант на APIAR: APAR > OPAR > UPAR > UPER > JUPER.

II-13-1. АРДА, АРДИКИ

Басейнът на р. АРДА обхваща източната половина на Родопите. Тя се влива отдясно в Марица (Хеброс) малко над устието на Тунджа (Тонзос) при Одрин (Адрианопол). Името ѝ може да бъде открито в антични и средновековни извори.

1. За най-ранно споменаване трябва да се приеме това в *Теогония* на Хезиод (VII в. пр. Хр.) – АРДЕСК (Ἄρδησκος) [Hesiod. Theog., 337–345; ИТМ, 15]. Формата е получена от началния корен ARDA и наставка -ESK: ARDA-ESK > ARDESK. Към този тип праславянски речни имена принадлежат ТИБИСК (Тимиш), ЕРГИСК (Ергене).

2. Следващо назоваване на реката откриваме у Херодот във връзка с похода на Дарий през Тракия срещу скитите. Той достигнал р. Теар и р. Агрианес (дн. Ергене) – ляв приток на Хеброс, под устието на Арда. „Оттук Дарий достигнал друга река на име Артеск (Ἄρτησκος), която тече през земите на одрисите“ [Hdt., IV, 92; ИТМ, 21]. Това описание показва, че персийската войска се е придвижила от устието на Агрианес (Ергене) на север по течението на Хеброс и е достигнала устието на АРТЕСК (Арда). Формата на речното име у Херодот съвпада с тази у Хезиод, при единствено различие – обеззвучаването на D > T.

3. В т. нар. Първи Валеzieв аноним се описват събитията от сблъсъка между Константин и Лициний през 314 г. при Адрианопол: „После той събрал с помощта на Валент при тракийския град Адрианопол голямо множество войска и изпратил до установилия се във Филипи Константин пратеници за мир. Понеже те се върнали без резултат, войната била възобновена и двамата се сблъскали на Мардийското поле (in campo Mardiense)“ [Anon. Vales., I, 5, 17; ЛИБИ, I, 320].

Четенето campus Ardienses вм. Mardiensis позволява местоопределяне на битката в Ардийското поле [Velkov, V. Arda, 85]. Очевидно двете войски са се срещнали западно от града, в полето край устието на Арда. Прилагателното име Ардийско (Ardiensis) е получено от формата ARDA.

4. В античен надпис, открит в Пловдивско, е посочено селищното име Ardicens vicus [CIL, VI, 32543; Detsch. Spr., 23]. Това „село (vicus) на ардициени“ трябва да се е намирало недалеч от поречието на АРДА. Названието на жителите му АРДИЦЕНИ или АРДИКИ показва, че те са били преселници от долината на АРДА. Формата може да бъде приета и като племенно име. То е получено от основа ARDA и наставка -IKI: ARDA-IKI > ARDIKI.

5. Името на голямата родопска река се среща у византийски автори от IX–X в.: Продължителя на Теофан Изповедник – Артакос („Αρτακος) [Theoph. Cont., p. 387]; Псевдосимеон – Артакес („Αρτακης).

Формата ARTAK е възникнала от основа ARTA при колебание D-T и наставка -AK: ARDA-AK > ARDAK > ARTAK. Подобен строеж има Timacus (Тимок). Наставката -AK се среща при племенни имена (за племето АРТАКИ вж. тук II-17-1). Тук може да се възстанови племенно название ARDAKI, което е близко до изведеното по-горе ARDIKI.

6. Речното име се появява и в описания, оставени от участници в Четвъртия кръстоносен поход в началото на XIII в. У Жофроа дьо Вилардуен е отбелязана р. Арте (flum. d'Arte) [Villehardouin, II, p. 204]. При тази форма също се наблюдава промяна D > T.

Анализираните данни позволяват да бъде очертано следното развитие на речното име:

1. Началната форма е била ARDA, появила се преди VIII в. пр. Хр.

2. Към VII–VI в. пр. Хр. възникнал производният вариант ARDESK (> ARTESK).

3. През ранното средновековие (VII–X в.) се е употребявала и формата ARDAK (> ARTAK).

Може да се предположи, че създадените в поречието племенни структури са носели следните названия, идващи от речното име: 1) най-ранното образуване – ARDI; 2) към III–I в. – ARDIKI, ARDAKI; 3) последното название може да бъде отнесено и към раннославянския период (VII–VIII в.).

II-13-2. АРДЕШ (АРДЖЕШ), АРДАНИ

Река АРДЖЕШ (Argeş) е ляв приток на Дунав в дн. област Мунтения и извира от Южните Карпати (Фъгъраш). Най-ранното споменаване намираме у Херодот (V в. пр. Хр.): „Между тези, които увеличават водите (на Истър – Ч. Б.), са пет големи реки, които текат през Скития: едната, наричана от скитите Пората, от гърците Пиретос, после Тиарантос, Арарос, Напарис и Ордесос (’Ορδεσσός). Първата от споменатите реки е голяма и течейки на изток, съединява водите си с тези на Истър. Втората, Тиарантос, която тече повече на запад и е по-малка. Арарос, Напарис и Ордесос текат между тези две реки, вливайки се също в Истър“ [Hdt., IV, 48–49; Izvoare, I, 30–33].

В описанието на дунавските притоци, оставено от Херодот, има редица неточности. Една от тях е по отношение на Ордесос (Арджеш). Той не протича между Пората (Прут) и Тиарантос (Серет), а западно от последната река. Името ORDES (’Ορδεσσός) е с променена начална гласна A > O. Правилната праславянска форма трябва да е ARDES. Тя е възникнала от корена ARDA и наставка -ЕШ, предадена на гръцки с -ΕΣΣ. Наставките -ЕШ, -АШ, -ОШ са обичайни за праславянските речни имена, особено в прикарпатските области – Марис (Муреш, Марош), Тибискос (Ти-

миш, Темеш), Самус (Сомеш). Вероятно началната форма на речното име е била без наставка – ARDA (тъждествена с родопската ARDA). Допустимо е по този дунавски приток да е съществувало гетско племенно образувание с име, идващо от речното -ARDI. Археологическите проучвания показват съществуването на по-големи средища през предримската епоха при Четъцен (с каменна крепост), Попещ (могилен некропол до укрепено селце) и Радовану.

След римското завоевание и създаването на провинция Дакия (106 г.) поречието на АРДЕШ се оказало в близост с източната укрепена граница, минаваща по Олт. Няколко кастела (при Жидава, Пуркърен, Албота) от предната отбранителна линия (Limes transalutanus) били построени по горното течение на АРДЕШ. Вероятно тези обстоятелства са предизвикали изселването на част от АРДИТЕ [Ist. Român., I, 658, 665–668]. Още преди Траяновите войни в началото на I в. сл. Хр. животът в селищата от равнинната придунавска част на Мунтения замрял (по археологически данни). Този процес се поставя във връзка с прехвърлянията на гети в южнодунавските провинции – 50 хил. от Елий Кат [Strab., VII, 3, 10] и по-късно още 100 хил. [CIL, XII, 3608]. Населението обитавало без прекъсване подкарпатските райони, както показват проучванията. От средата на II в. гето-даките отново започнали да заселват равнината покрай Дунав. Румънските изследователи обединяват находките от II–III в. в т. нар. археологическа култура Килия-Милитару. Отбелязва се и проникване на КАРПИ и САРМАТИ в Източна Мунтения [Bichir, Gh. Dacii, 28–31].

През III в. в Мунтения се настанили вестготите, от които са останали археологически паметници от типа Черняхов-Сънтана де Муреш. Присъствието на германско население продължило до последната четвърт на IV в., когато от изток нахлули хуните. След разпадането на хунското племенно обединение в Панония в средата на V в. настъпило раздвижване сред праславяните от трите групировки – АНТИ, ВАНТИ, ГАНТИ. В резултат се появило ново деление, характерно за раннославянския период (VI в.) – АНТИ, ВЕНЕДИ и СКЛАВИНИ.

През VI в. пространството между Южните Карпати и Дунав (Влашката равнина) било заето от племена, влизачи в западната раннославянска групировка – на СКЛАВИНИТЕ. Някои данни от времето на император Маврикий (582–602) могат да бъдат изтъквани и съответно отнесени към р. АРДЕШ. Съседството със склавинските племена по левия дунавски бряг пораждало постоянна несигурност и заплаха за империята. Император Маврикий решил да замени отбранителната стратегия с нападателна и предприел поредица от походи в отвъддунавските земи. В резултат на тези действия са станали известни повече данни за тамошните склавински племена. Част от тези сведения са намерили място в съчинението на Теофилакт Симоката. В него са представени няколко склавински племенни вождове – между тях и Ардагаст. Византийският военачалник Коментиол попаднал при Адрианопол на „Ардагаст, който влачел след себе си големи славянски множества, значителен брой заловени пленници и богата плячка“ [Theoph. Sim., VI, 6; ГИБИ, II, 322–323]. Нападателите били прогонени от областта Астика.

При похода на Приск отвъд Дунав: „Без да отговаря на нахалността му (на аварския пратеник Кох – *Ч. Б.*), той казал, че бил предприел война срещу славяните, тъй като с аварските договори и съглашения не се прекратявала и гетската война (славяните тук са наречени гети – *Ч. Б.*). На дванадесетия ден стратегът, след като построил кораби, преплувал реката. Понеже чул, че Ардагаст извел славянските пълчища, за да се награби с плячка, предприел в полунощ нападение. Ардагаст пък, след като се простил със съновиденията си и се събудил от съня поради силния шум, яхнал неоседлан кон и се впуснал да бяга... И тъй, ромеите, след като направили множество славяни пиршество на меча си, опустошили страната на Ардагаст, поставили пленниците в дървени окови и ги изпратили във Византион“ [*Theoph. Sim.*, VI, 8; ГИБИ, II, 326]. Съседният вожд Мусокий предоставил лодки-еднодръвки, за да бъдат спасени хората на Ардагаст.

Още в по-старите изследвания втората част на името АРДАГАСТ (*Ἀρδάγαστος*) е свързвана с *общослав.* **gostь*, смятано за заемка от *герм.* *Gast*. За първата част на названието се смята, че е имала форма RADA, която след ликвидна метатеза е станала ARDA. Така името е имало вида РАДОГОСТЬ [*Kretschmer, P. Die slawische*, 231]. Това име се среща като лично в старобългарски, старочешки и старополски паметници [СДПИС, II, 45, бел. 17].

Смятам, че връзката на името ARDAGAST с еднокоренното речно (и племенно?) название се доказва от същото съотношение при имената на другите двама местни склавински вождове – Мусокий и Пирагаст. Техните земи също са били пресечени при този поход на византийската войска. Последната се движела в посока от запад на изток през дн. Влашка равнина (Мунтения) и минала последователно през: АРДЖЕШ (АРДЕШ) – земята на Ардагаст; БУЗЪУ (МУСЕОС) – земята на МУСОКИЙ; р. ПАСПИРИЙ (според мен тъждествена с ПИРЕТОС-ПРУТ) – земята на ПИРАГАСТ (за взаимовръзките при имената МУСОКИЙ-МУСЕОС, ПИРАГАСТ-ПАСПИРИЙ-ПИРЕТОС вж. следв. части). Следователно името ARDAGAST може да бъде определено като прозвище, дадено на вожда (владетеля) на склавинското племе, обитаващо поречието на ARDA-ARDEŠ. Това племенно образувание от VI в. е носело името ARDI или ARDANI. Вероятно то е продължило да съществува и през VII в. като част от Съюза на седемте племена, чиито земи били включени през 681 г. в Аспаруховата държава.

Редица селищни имена съдържат основа, съвпадаща с варианта на племенното название – ARDAN :

1. Ardanovce (*унг.* *Ardán falva*) – обл. Нитра, Словакия
2. Ardanovo (*унг.* *Ardanháza*) – задкарпатска Украйна
3. Ardan (*Árdany*) – окр. Бистрица-Насъуд, Трансилвания.

ARDAN се среща и като лично име – Петър Арданович [DRH, D, I, 312] – 1452 г., писар във воеводската канцелария на Молдова.

Навярно към XIII–XV в. речното име е претърпяло звукова промяна – ARDEŠ > ARDŽEŠ. Преходът D > DŽ пред мека гласна е характерен за някои български диалекти. Тази форма, запазена и до днес, се среща в документи на Угровлашкото воеводство от XV–XVII в.

Според унгарска грамота от 1247 г. в земите на дн. Западна Мунтения се намират владенията на воеводата Сенеслав [DRH, B, I, 24–26]. Те включвали и горното поречие на АРДЖЕШ. Там се намира и резиденцията на угровлашките воеводи АРДЖЕШ (Куртя де Арджеш). Археологическите проучвания показват, че началото на резиденцията се отнася към 1200 г. [Ist. Român., III, 366–371]. Според летописното предание за възникването на Угровлашкото воеводство, към 1290 г. РАДУ НЕГРУ воевод слязъл от Трансилвания. Тези легендарни събития се отнасят към времето на предшественика на първия известен угровлашки воевода – Басараб I.

Според разказа Раду Негру дошъл от Фъгъраш и се установил в АРДЖЕШ. Тъй като сведенията за Раду Негру произхождат от устно предание, запазено в летописите, неговата фигура остава спорна и неизяснена [Ist. Român., III, 568]. Тук ще прибавя още едно предположение, свързано с произхода на името.

Личното име RADU е развита форма (след ликвидна метатеза) на корена ARDA: ARDA > RADA > RADO > RADU. Това навежда на мисълта да се потърси връзка с името на реката и разположената на нея резиденция, където се установил легендарният воевода. Както видяхме по-горе, названието ARDEȘ е производно от корена ARDA. Следователно името на легендарния основател на Угровлашкото воеводство произлиза от названието на местна териториално-политическа структура в поречието на ARDEȘ (ARDŽEŠ). Последната възникнала в края на XII – началото на XIII в., когато в тези земи се сблъскали влиянието на Асеневици и унгарският натиск откъм север. Това местно политическо образувание се формирало на основата на старата племенна структура на АРДИТЕ (АРДАНИ). По-късно в Угровлашкото воеводство бил обособен окръг (județ) АРДЖЕШ.

II-13-3. РАДИМИЧИ

Източнославянското племе РАДИМИЧИ е обитавало земи по днепърското левобрежие около притока Сож. Техни съседи откъм изток били ВЯТИЧИТЕ. Руските летописи говорят за общ произход на двете племена от земята на ляхите (Полша):

„Радимичи бо и вятичи от ляховъ. Бяста бо две брата в ляхѣх – Радим, а другой Вятко... и пришедъша седоста Радим на Съжю и прозвашася радимичи, а Вятко седе с родом своим по Оце, от него же прозвашася вятичи“ [ПВЛ, I, 14].

Венедският произход на ВЯТИЧИТЕ е показан на отделно място (вж. тук II-11-4). По отношение на РАДИМИЧИТЕ също може да бъдат потърсени доказателства за такова придвижване от днешните полски земи. Ляв приток на Висла е р. РАДОМКА, на която се намира гр. РАДОМ. Поречието на РАДОМКА може да бъде определено като предишна племенна територия на РАДИМИЧИТЕ. Поранната форма на речното име може да бъде възстановена като RADAMA – основа RADA и наставка -АМА. От нея са се развили сегашното селищно и речно име: RADAMA > RADOMA > RADOM(A); с наставка -КА: RADOM(A)-КА > RADOMКА.

Племенната структура около RADAMA е съществувала през раннославянския период (VI–VIII в.). През праславянския период (II–V в.) речното име трябва да е имало формата ARDA или ARDAMA. Наставката -АМА за образуване на речни имена е производна от праславянския корен АРА ‘вода, река’: АРА > АВА > АМА (вж. следв. части). Появата на праславянско племе около притока на Вистула (Висла) може да се обясни с преселване на АРДИ от р. АРДА-АРДЕШ (Арджеш) в дн. Мунтения. Изселването на част от това гетско племе на север е станало към 106 г. (създаването на провинция Дакия). По-малка е вероятността тези праславянски преселници да са били от поречието на родопската ARDA. В такъв случай тяхното придвижване на север трябва да е станало през I в. заедно с първата преселническа вълна.

И така племенната история на РАДИМИЧИТЕ може да бъде възстановена в следния вид:

1. АРДИ – преселници от АРДА-АРДЕШ или от родопската АРДА, стигнали до поречието на Висла. Те се установили около нейния ляв приток, който получил името АРДА-АРДАМА. Там през II–V в. съществувало племе АРДИ-АРДАМИ, което било част от общността на ВАНТИ-ВЕНЕДИ.

2. През раннославянския период (VI–VIII в.) речното име добило формата RADAMA, а племенното – RADAMIČI: ARDAMA > RADAMA; RADAMA-IČI > RADAMIČI.

3. През VII или VIII в. група венедски племена предприели преселване на изток. Те стигнали до левобрежието на Горен Днепър и поречието на Ока. Там венедските племена се разделили на две групи. Първата, включваща АГРИ, ПАГРИ, НАГРИ, се установила по поречието на Горна Ока. Там се създадо голямото племе (племенен съюз) ВЯТИЧИ.

Втората група, водена от РАДАМИЧИТЕ, заела днепърското левобрежие около р. Сож. Този племенен съюз включвал СОЖИ и други малки племена. РАДАМИЧИТЕ наложили името си на това голямо племе. То добило формата RADIMIČI: RADAMIČI > RADEMIČI > RADIMIČI. Преданието, запазено в руските летописи, отразява преселването на венедските племена от територията на ляхите (Полша). Родствените връзки между легендарните родоначалници РАДИМ и ВЯТКО (братя) отразява съвместното придвижване и съседството в новите земи на двете източнославянски племена.

4. В средата на IX в. РАДИМИЧИТЕ били принудени да плащат данък на Хазарския хаганат. След 885 г. (походите срещу древляни и северяни) княз Олег се отправил към РАДИМИЧИТЕ и отстранил хазарското върховенство.

5. До края на X в. те плащали данък на Киев и участвали в походите на киевските князе. През 984 г. войска на княз Владимир Святославич начело с воеводата Волчий Хвост се срещнала с РАДИМИЧИТЕ на р. Пищан, приток на Сож, и ги разбила. Те били включени в киевската държава и последното споменаване за тях е от 1169 г. [ПСРЛ, II, 538]. Племенната територия на РАДИМИЧИТЕ е определена и по археологически материали [Седов, В. В. Восточные, 152–157].

II-14-1. АРКА (КАРАШ)

Праславянският корен АРКА се среща в антични топоними на север и на юг от Дунав.

АРКИДАВА – на р. Караш, при с. Въръдия, район Оровица (Банат). През римската епоха там съществува каменен лагер с постоянен гарнизон. Станция на пътя Ледерата – Тибискум [TIR, L-34, 30]. В изворите селищното име е отбелязано със следните форми:

1. Аргидава (Ἄργιδαυα) [Ptol., III, 8, 4; Izvoare, I, 544–545]. Формата съвпада с тази от надписа, открит в Балчик, при колебание E-I: АРКА-ДАВА > АРКИ-ДАВА > АРГИ-ДАВА.

2. Аркидава (Arcidava) [Tab. Peut., VII, 2 ; Izvoare, I, 738–739] : АРКА-ДАВА > АРКИ-ДАВА.

3. Аркидаба (Arcidaba) [Geogr. Rav., IV, 14; Izvoare, II, 380–581]. Вм. dava – daba.

4. Рекидива (Рецидива) – новела на император Юстиниан I от 535 г.: „... нашата държава се уголеми, така че двата бряга на Дунав са населени с наши крепости и както Виминациум, така и Рекидива (Recidiva) и Литерата, които се намират отвъд Дунав, бяха подчинени отново на нашата власт...“ [Iust. Nov., XI; Izvoare, II, 378–379].

Положението на Виминациум е посочено погрешно в новелата. Градът се е намирал на десния дунавски бряг при дн. Костолац (Сърбия). До него при дн. с. Рамна се е намирало укреплението Ледерата. Литерата в новелата се отнася за едноименна крепост на отсрещния бряг (при дн. с. Паланка ноуъ), спомената и от Прокопий Кесарийски [Ist. Român., I, 661]. И трите укрепления са близо до устието на р. Караш. Рекидива трябва да бъде отъждествена с Аркидава, намираща се на 15–20 км от устието на Караш.

През 531–534 г. император Юстиниан I имал като стратег за Тракия Хилвудий, който предприемал походи отвъд Дунав, в склавинските земи [Proc. Libri de bellis, VII, 14 (1); ГИБИ, II, 123–125]. Вероятно по това време са били поставени византийски гарнизони в някои крепости на левия бряг (Сукидава, Диерна, Дробета).

Формата REKIDIVA от началото на VI в. (раннославянски период) показва интересни особености – метатеза, промяна А > Е > I при ДАВА: АРКИДАВА > РАКИДАВА > РЕКИДАВА > РЕКИДЕВА > РЕКИДИВА. Вариантът DEVA е характерен за южнодунавските праславянски селищни имена от предримската епоха.

АРКИДАВА се е намирала до дн. р. КАРАШ (Caras), ляв приток на Дунав, извиращ от дяловете на Южните Карпати – Семеник, Анина и Догнеча. В унгарски документи името на реката (съответно на крепостта и комитата) се среща под формите: KARASSO, KARASO, KARASOU, CRASSO, CRASSOW [DRH, C, V–XI]. На един от левите му притоци се намира селището Ръкъшдия (Răcășdia) – *ист.* Rákosd, Rakusd. Очевидно основа на името е RAKAS – с унгарска наставка за

селищни имена -d(y). Днешното речно име KARAS може да бъде прието като обрърната форма на RAKAŠ.

От своя страна селищното име RAKAŠ(D) е производно от корена ARKA с наставка -AŠ: ARKA-AŠ > ARKAŠ > RAKAŠ. Следва обрърчане, дало днешната форма KARAS. В близките райони са засвидетелствани речни имена от корен ARKA-ERKA:

1. Олахеркет (Олахаркуш) – Olaherkes, *ист.* Olaharkus, Olarchis, Volaherkis – 1310, 1340, 1374, 1375 г. – в бившия комитат Alsó Fèher (Хуниад) [DH, 49–50, 84, 255, 258] – селище.

2. Erkes patak (Erkis patak) – река до същото селище.

3. Arkospatakötöve (Arkuspothaktuwe) – 1326, комитат Бихор [DH, 66].

Следователно името на дн. р. KARAS може да бъде отъждествено с възстановената праславянска форма ARKA. Развитието на името в хронологичен ред е протекло по следния начин:

1. ARKA – начална форма на речното име (АРКИДАВА).

2. ARKAR – вариантът с наставка -AR (срв. ИСКАР, АЛТАР) може да е възникнал още в предримската епоха (пр. II в.) (вж. тук за племето АРКАРАГАНТИ, II-11-2)

3. ARKAŠ – прибавяне на праславянската наставка -AS за речни имена. Този вариант може да е възникнал още в предримската епоха или през IV–V в.

4. RAKAŠ – тази форма с метатеза е могла да се появи през раннославянския период (VI–VII в.), срв. Рекидава в новелата от 535 г.

5. KARAS – обрърчането RAKAŠ > KARAS може да бъде отнесено към X–XII в. и да бъде свързано с идването на маджарите. Споменатият в Певтингеровата карта ляв дунавски приток АПА (Apus) може да бъде отъждествен с АРКА (Караш).

Други топоними от корен ARKA в севернодунавските земи:

1. АРКОБАДАРА (’Аркоβάδαρα) – град в Дакия (50°40’–48°) [Ptol., III, 8, 4; Izvoare, I, 544–545]. Правилната форма трябва да е била ’Аркоβάδαυα (Аркобадава) – както голяма група дакийски селища със съставка δαυα ‘крепост’ у Кл. Птолемей. Първата част на името – АРКОВА, е съставена от корен ARKA и -ОВА (производна от АРА ‘вода, река’). В такъв случай АРКОВА е речно име, превърнато и в селищно (с DAVA). Според градусите на Кл. Птолемей АРКОБАДАВА е поставена в горното течение на р. Олт. Може да се приеме като общо местоположение Северна Дакия (дн. Северна Трансилвания). Допустимо е АРКОВА (ARKA-АРА) да е било речно име в този район. Друга възможност е АРКОВАДАВА да е създадена от преселници, напуснали долината на АРКА (Караш) около 106 г.

2. АРКИНА (’Αρκίνα – 49°–44°45’) [Ptol., III, 8, 4; Izvoare, I, 546–547] – град в Дакия, поставян в дн. Олтения, т. е. в границите на римската провинция. Името произлиза от корен ARKA с наставка -INA. ARKINI може да е племенно име.

3. РУКОНИЙ (’Ρουκόγιον – 46°30’–48°10’) [Ptol., III, 8, 4; Izvoare, I, 544–545] – град в Дакия, вероятно в Северна Мунтения, извън границите на римска-

та провинция. Името може да бъде разглеждано като производно от корен ARKA и наставка -ONI: ARKA-ONI > ARKONI > RAKONI > ROKONI > RUKONI. Има строеж на племенно име.

Топоними на юг от р. Дунав:

1. АРКУНИ (Ἀρκοῦνες) [Proc. De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 437] – кастел в област без име, около Сердика в Средиземна Дакия. В. Бешевлиев смята името за келтско [Beš. Prok., 99]. Името е произлязло от корен ARKA и наставка -INI (гръцки вариант -oúves). Близо е до ARKINA и до изходната форма ARKONI на RUKONI(ON). Също има строеж на племенно име.

2. ВИКУС АРКИДАВА (vicus Arcidava) – селище в Малка Скития, северно от Истрия, споменато в надпис [Pippidi, D. ISM, I, 358]. Същата форма като АРКИДАВА в Дакия.

3. РАКУЛЕ (Ῥακοῦλη) [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 447] – кастел в Хемимонт. Името може да е производно от корен ARKA и наставка -ULA (-ULE): ARKA-ULA > ARKULA > RAKULA > RAKULE.

4. АРГАНОКИЛИ (Ἀργανοκίλι) [Proc. De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 438] – кастел в областта Акве в Крайбрежна Дакия. Близо до поречието на АРКА (Караш). Първата част на името ARGANO може да бъде изведена от корен ARKA и наставка -ANI: ARKA-ANI > ARKAN > ARGAN(O). Втората част KILI може да бъде свързана с праславянския корен KELA (извор) (вж. следв. части). ARGAN-ARGANI има строеж на племенно име.

5. РЕГИАНУМ (Regianum) [Tab. Peut., IV, 1; ЛИБИ, I, 15] – кастел на Дунав, западно от Ескус, при дн. с. Козлодуй; Regiano [Geogr. Rav., IV, 7; ЛИБИ, I, 394]; Ῥηγιανον [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 447]; REGINA – „регински помощни войници – срещу Регина“ (Auxiliares Reginenses contra Reginam) [Not. Dign. Or., 41, 21; ЛИБИ, I, 246]. Освен латинска етимология, за името може да бъде предположена и праславянска. От корен ARKA и наставка -AN(I): ARKA > ARKIAN > ARKIAN > ARGIAN > RAGIAN > REGIAN. Тази форма е близка до ARGAN (ARGANOKILI) – но е претърпяла ликвидна метатеза и преглас А>Е.

Коренът ARKA може да бъде потърсен в средновековни и днешни топоними, както и в лични имена.

1. АРКИ (Arky) [DIR, C, IV, 56, 247] – изчезнало село в района на Арпад (Трансилвания).

2. АРКУШ (Arcuş) – село в окр. Брашов (Трансилвания).

3. АРКАНИ – дн. с. Arcani в окр. Горж (Олтения), споменато през 1428 и 1444 г. [DRH, D, I, 276].

4. АРКАНИ – град в Сърбия.

5. БОШАРКАН (Bosárkány) – селище в обл. Шопрон (Унгария). Лично име АРКА (мъжко) в документи на Угровлашкото воеводство (XV–XVIII в.): жппан Арка [DRH, B, I, 34]; четири лица [DRH, B, IV]; две лица [DRH, B, XXII]; три лица [DRH, B, XI]; три лица [DRH, B, XXIV]; лично име Орля Аркан (1594 г.) [DRH, B, XI, 60, 203]; Уркан (1544 г.) [DRH, B, IV, 162].

II-14-2. АРКИ, АРКАНИ

Систематизираният топонимичен материал и възстановените форми на речното име АРКА (Караш) дават възможност да се определят племенните структури, възникнали по поречието на реката.

1. Най-ранното праславянско племенно образувание трябва да е носело името АРКИ, произлизащо от речното – АРКА, без наставка. Племенен център е била едноименната АРКИДАВА, издигната край реката.

2. Земите на АРКИТЕ били пряко засегнати при римското завоевание поради близостта им до Дунав и до подстъпите към центъра на дакийското царство – САРМИЗЕГЕТУСА. Вероятно това е предизвикало към 106 г. изселване на основната част от племето извън Дакия.

3. Част от АРКИТЕ под името АРГАНИ-РАГАНИ се установили край Тиса. В началото на IV в. те били известни под името АРГАРАГАНТИ (вж. тук II-11-2).

4. След като римляните напуснали Дакия през 270–275 г., по поречието на АРКА-АРКАШ отново възникнала самостоятелна племенна структура, носеща вероятно името АРКАНИ (АРКУНИ, АРКИНИ) и АРКАРИ. В началото на IV в. при император Константин Велики и неговите наследници присъствието на империята по левия дунавски бряг се засилило. Тогава били възстановени редица тамошни укрепления, в т. ч. Констанция (дн. Кубин) и Ледерата (дн. Паланка ноуъ), намиращи се при устието на АРКА-АРКАШ, т. е. в земите на АРКАНИТЕ [Ist. Rom., I, 655]. Възможно е тогава групи от АРКАНИ да са потърсили по-сигурни условия в империята. Местата на тези заселвания може да се свържат с кастелите АРКУНИ край Сердика и АРГАНОКИЛИ при Дунав, в областта на Акве (дн. Прахово).

5. През V в. земите на АРКАНИТЕ се намирили в обсега на хунската власт. В края на същото столетие, след разпадането на хунското обединение, се усилили племенните структури, които влизали в западната раннославянска групировка – СКЛАВИНИ. Земите на АРГАНИТЕ-РАГАНИ, поради близостта си до дунавската граница, станали място на сблъсък между склавини и византийски армии, преминаващи реката (Хилвудий през 530–533 г. и Приск през 597–602 г.).

6. С възникването на Аварския хаганат склавинските племена в дн. Банат, вкл. АРГАНИ-РАГАНИ, попаднали под негова зависимост.

7. От началото на IX в. българската държава въвела пряко управление в земите по Тиса. В края на столетието поречието на Аркаш влизало в областта на местния български управител ГЛАД, а в началото на XI в. – на неговия потомък АХТУМ (Айтони).

8. При крал Стефан I властта на централизиращата се унгарска държава се разпростряла и върху дн. Банат.

II-14-3. АРКОНА. РУЯНИ, РАНИ

Източници от X–XII в. свидетелстват за славянското население на о-в РУЯНА (РАНА), дн. Рюген, до балтийския бряг между днешните градове Шчечин и Рошок.

Според документи от 1149 г. названието РАНА е славянско, а РУЯНА – германско [Nied. Sl. st., III, 147]. В писмени паметници от X–XII в. жителите на острова са назовавани по следния начин: RUGIANI, RUIANI, ROIANI, RUANI (insula ruiacensis, terra Ruyanorum, gens Ruyanorum, Ruyia, Ruia), RUNI, RANI, RANA [Пак там, 148]. В долнонемските говори названието е Roien. На острова съществувал и храм на РУГИВИТ – очевидно племенно божество, носещо племенното име. Племенен център на РАНИТЕ бил гр. АРКОНА, който има следните варианти на името: ARCHON, ARKON, ARCON, ARCUN. Недалеч от острова, източно от гр. Шчечин, в Балтийско море се влива р. РЕГА (REGA).

Въпросът за произхода на това славянско племе и на неговото име се усложнява от присъствието в тези прибалтийски земи през I–IV в. на германско племе със сходно име – РУГИ. Най-ранното сведение за него е от края на I в. у Тацит: „Отвъд Лугите владеят Готоните ... непосредствено на океана следват Ругиите и Лемовиите (Rugii et Lemovii)“ [Tac. Germ., 44, 1].

Йорданес (VI в.), описвайки преминаването на готите от о-в Скандза (Scandza) на Южното Балтийско крайбрежие, уточнява, че преселниците намерили там селищата на УЛМЕРУГИТЕ (Ulmerugogum) и ги завзели. Последните били съседи на вандалите [Iord. Get., IV, 25].

Клавдий Птолемей (II в.) поставя западно от устието на Висла селището РУГИЙ (πόλις Ρούγιον) [Ptol., II, 11, 12].

Пак Йорданес, изреждайки народите, подчинени на остготския крал Херманарик (средата на IV в.), назовава и племето ROGAS [Iord. Get., IV, 116, 117].

През първата половина на V в. ругите вече се намирили край Дунав. Там те обитавали страната RUGILAND и били подвластни на хуните [Paul. Diac. Hist. Lang., I, 19]. За местоположението на Ругиланд се изказват различни мнения – в дн. Източна Унгария, по р. Морава или Тиса. Преселението на ругите от Прибалтика е станало през IV в. Тяхната прародина се търси в Скандинавия. Произходът на името се свързва с нем. Roggen ‘ръж’ и значение ‘ръжеядци’ [Die Germ., I, 383–384].

Присъствието на ругите през I в. в балтийските земи западно от Висла означава, че те са съседствали там с праславянски племена от Венедската групировка (ВАНТИ). Що се отнася до проблема за появата на преселници АРКИ от дакийските земи, най-напред трябва да бъде направено едно хронологично уточнение. Ако следваме хода на събитията в Дакия, то изселването на АРКИ трябва да е станало след втората война на имп. Траян (106 г.). Следователно появата на АРКИ в прибалтийските земи е била възможна в началото на II в. Същевременно присъствието на германските РУГИ, както бе показано по-горе, е засвидетелствано още през I в.

Другият проблем се отнася за имената на двете племена. За названието РУЯНИ, РУЯНИ се правят позовавания на слав. корен гу-. Л. Шмит смята названието РУЯНИ за славянско, а Л. Нидерле вижда пряка връзка между имената на германското и славянското племе. Според него славяните, които наследили земята на германските РУГИ след тяхното оттегляне на юг през IV в., приели тяхното име [Nied. Sl. st., III, 149].

За името на славянския племенен център АРКОНА се търси славянски произход, като то се сближава смислово с думата ярки (jarky) ‘червен’. В тези анализи не се вижда връзка между названието на главното средище и племенното име. Наименованието ARKONA съдържа основния аргумент за търсене на дакийски произход на РУГЯНИТЕ. То се състои от основа ARK(A) и наставка -ON(A). Така в него е запазен коренът, даващ речното и племенно име ARKA-ARKI в дакийските земи. Названието ARKONA (о-в Рюген) съответства и на други топоними от същия корен в придунавските земи – ARKUNI (‘Арκοῦνες’) (вж. по-горе). Следователно може да се приеме, че това название е било пренесено от преселниците АРКИ в новото им землище. С него е бил назван племенният център и то е запазило през вековете архаичната си форма без промяна.

Формите на племенното име RUGI, RUGIANI и производните RUJANI, RUANI, RUNI са могли да произлязат от началния праславянски вариант ARKI в границите на праславянските и раннославянски фонетични промени: ARKI > ARGi (срв. ARGIDAVA) > RAGI > RĀGI > ROGI > RUGI. С наставка -ANI: ARKANI > ARGANI (срв. ARGANOKILI) > RAGANI > RAGJANI > ROGJANI > RUGJANI > RUJANI (изпадане на G) > RUANI > RUNI.

Направо от RUGI с наставка -ANI: RUGI-ANI > RUGJANI > RUJANI > RUANI > RUNI.

В *Църковната история* на Беда Достопочтени (Блажени) във връзка с мисията на епископ Екберг през 686 г. при група северни племена сред последните са посочени: фрезони, ругини (Rugini), дани, хуни, стари саксони, боруктуари [Beda. Hist. eccl., V, 9]. Митнически устав от 906 г. споменава сред славяните РУГИ (de Rugis) и бохеми [MGH, II, 249–250]. Тези ранни названия показват два варианта на племенното название – със и без наставка.

Изглежда, кратката форма RANI е получена от незасвидетелстван вариант RAGJANI > RAJANI > RANI.

При така показаното самостоятелно фонетично развитие не може да се определи със сигурност какво е било влиянието от страна на названието RUGI, носено от германското племе в тези земи през I–IV в. Вероятно то е допринесло за налагането на варианта RUGI-RUGJANI, а не на RANI- RAGJANI.

Що се отнася до племенната територия на РУГЯНИТЕ, един ориентир за нея е и речното име РЕГА (REGA). Името на тази река, вливаща се в Балтийско море източно от Шчечин, може да бъде изведено от праславянския корен ARKA: ARKA > ARGA > RAGA > REGA. Следователно може да се приеме, че нейното поречие е било първоначална племенна територия на РУГЯНИТЕ, преди да се прехвърлят на дн. о-в Рюген. Преселниците назовали реката в новото си обиталище на името на дакийската АРКА (Караш).

В описанието на Равенския географ (VII – нач. VIII в.) се говори за реки, които извираат от Сарматските планини и се вливат в океана (Балтийско море). Като такава наред с Бангис е посочена и р. РАУГИС „qui vocatur Raugis“ [Geogr. Rav., IV, 4]. Допустимо е РАУГИС да е тъждествена с дн. р. РЕГА.

Близкият остров, на който се прехвърлили РУГЯНИТЕ, получил тяхното име – РУЯНА (РАНА). Там в северната му част бил изграден племенният център АРКОНА, прочут с храма на славянското божество Свентовит. През XI–XII в. РУЯНИТЕ се занимавали и с морско пиратство.

II-15-1. АРПА, ПЕРПЕРЕК, МЕРОПА

Праславянския корен АРПА откриваме в едно спорно речно име от I в. сл. Хр. Става дума за р. Харпесос, спомената от Апиан във връзка със събития от 42 г. пр. Хр., разиграли се в Беломорието и Южните Родопи. Тогава при гр. Филипи (между Места и Струма) войската, водена от Брут и Касий, се сблъскала с легионите, изпратени от Октавиан Август и Антоний. Войската на двамата братя се придвижвала от Тракийския Херсонес към устието на Места и близкия гр. Филипи. Пътят покрай беломорския бряг минавал през т. нар. Корпилски проход (между Дедеагач – Александрополис и Гюмюрджина – Комотини) и Сапейския проход (до устието на р. Нестос). Войската на Октавиан Август и Антоний, предвождана от Децидий и Норбан, изоставила Корпилския проход и се укрепила при Сапейския. Синът на сапейския цар Котис – Раскупорис, оказвал съдействие на Брут и Касий. Той им посочил обходен път през Родопите:

„При това положение Раскупорис им съобщил, че има обходен път през самата Сапейска планина, който се минава за три дни, досега недостъпен за човешки крак поради скалите, безводието и гъстите гори. Но ако биха се постарали да си носят вода и да си пробият тесен път, колкото за минаване, то поради непрогледните гори не щели да бъдат забелязани и от птиците, а на четвъртия ден щели да достигнат до реката Харпесос (‘Αρπῆσσοῦς), която се вливала в Хермос (‘Ηρμός), отгдето щели да имат още един ден път до Филипи, тъй те щели да обсадят неприятеля, който щял да бъде съвършено откъснат и лишен от възможността да се отдръпне“ [App., IV, 103; ИТМ, 331]. Войската на Брут и Касий, водена от Раскупорис, действително преминала с големи усилия през труднопроходимите планински места и достигнала Филипи за изненада на противника.

Обикновено р. Харпесос се отъждествява с Арда, а р. Хермос – с Хеброс (Марица) или с р. Върбица (Суютлийка), приток на Арда, на която се намира с. Ерма река. От друга страна, Арда се свързва с АРТЕСК (вж. тук II-13-1). Така определянето на тези антични речни имена остава един заплетен възел. За неговото развързване могат да бъдат привлечени и други местни имена.

Ако се върнем към разказа на Апиан, обходният маршрут може да бъде очертан така: Заетият Сапейски проход, който трябвало да бъде заобиколен, се намирал източно от дн. Ксанти, до залива Порто Лаго, където разклонение на Родопите се приближава до морския бряг. След като Брут и Касий преминали Корпилския проход, под водачеството на Раскупорис те поели на север край дн. Гюмюрджина (Комотини), навлезли в Родопите и стигнали долината на р. Върбица при дн. с. Фотиново. Оттам нагоре по течението на реката, през Златоград, те пресекли хребета Жел-

ти дял и се озовали в долината на Арда при гр. Мадан. Тръгвайки срещу течението край гр. Рудозем, те прехвърлили хребета Ардински дял, който отделя долината на Арда от долината на Места. По р. Караджакъой, ляв приток на Места, те стигнали дн. гр. Месохорон, където пресекли Места. По трасето на днешната железница те излезли на Драмското поле близо до Филипи.

При отъждествяване на Харпесос с Арда и на Хермос с Върбица твърдението в описанието на Апиан, че Харпесос (Арда) се влива в Хермос (Върбица), е напълно разбираемо. Получило се е обръщане в отношението приток – приемник. Хермос (Върбица) – голям приток на Арда, е бил оценен като основно течение, а Харпесос (Арда) – като негов приток.

Праславянската форма на Хермос е ERMA (срв. р. Ерма в басейна на Българска Моравя). Тя е сродна с корена ARPA и може да бъде изведена като негова производна: ARPA > ARBA > ARMA > ERMA.

Праславянската форма на Харпесос е ARPEŠ, образувана от корена ARPA и наставка -EŠ: ARPA-EŠ > ARPEŠ. Началната форма на речното име е ARPA. (Хипо)тезата, която предлагам относно ХАРПЕСОС (АРПЕШ), е, че това наименование се е отнасяло за горното течение на дн. Арда, приблизително до притока ѝ КРУМОВИЦА. Оттам до вливането си в Хеброс (Марица) реката е била известна с друго име – АРДА-АРДЕСК (вж. тук II-13-1). Възможно е Крумовица с течението на Арда под съединяването на двете реки да е била схващана като основно речно русло, а АРПЕШ като приток. Постепенно това име се е разпростряло върху цялото течение, измествайки названието ХАРПЕСОС (АРПЕШ). Доводи за такова обяснение намирам в следните обстоятелства:

1. Областта РУПЧОС по течението на Чепеларска река в по-широко виждане обхваща и горното течение на АРДА (Смолян). Тамошното население се нарича РУПЦИ. Двете названия произхождат от корена ARPA (вж. по-долу).

2. В типика на Бачковския манастир е споменато с. Хапетикион (Χαπέτικιον). Според ръкописа от Хиос името трябва да бъде коригирано на Харпетикион [Asdracha, C. Rhodopes, 154; Гагова, К. Тракия, 260]. Това село се е намирало в областта Ахрида и е принадлежало на семейство Бакуриани. Областта АХРИДА (XIII–XIV в.) се определя по средното течение на АРДА. Първата част на името на неотъждественото село ХАРПЕТИКИОН съдържа корена (речно име) ARPA.

3. Арда приема като ляв приток р. Перперек, край чието устие се намира и едноименното село. Георги Акрополит споменава крепостта ПЕРПЕРАКИОН (Περπεράκιον) в 1254 г., когато била завзета от цар Михаил II Асен [Acropolita (Heisenberg), 108]. С името Хиперперакион (Ύπερπεράκιον) крепостта е назована и от Йоан Кантакузин през 1344 г. [Cant. (Bonn), II, 426–427]. В патриаршеска грамота от 1339 г. селището е посочено като епископско седалище [Darrouzès, J. Les Régestes, No 2190].

Останките от крепостта се намират до реката, на 6 км западно от с. Перперек [Гагова, К. Тракия, 211–212]. Напоследък там се извършват археологически проучвания. Разкрити са внушителни постройки от предримската епоха, обяснявани

като светилище и царски дворец [**Овчаров, Н., Д. Коджаманова.** Перперикон]. Приема се, че името е от гръцки произход, с неясна етимология. Тук бих предложил версия за праславянски произход на речното и селищно име. PERPERAKI(ON), дн. PERPEREK, е двусъставно име: 1) PERPE, 2) RAK (REK). Първата част може да бъде разглеждана като производна от корена ARPA и представка-предлог –РА (*бълг.* по): РА-ARPA > PARPA. Втората част – като слав. корен REKA, при колебание А-Е (срв. *бълг. диал.* ряка-река). Вероятно името е възникнало като селищно название – PARPA със смисъл ‘по (река) АРПА’. Възможно е името да се е отнасяло и за племенна структура PARPI от поречието на притока, който получил същото име – PARPA. По-късно, след идването на славяните (VII в.), към името PARPA била добавена съставката REKA (RAKA) – PARPAREKA с последващо изпадане на крайната гласна: PARPAREKA > PARPAREK > PERPAREK > PERPEREK (срв. СУХОРЕК, СПЕДОРЕК).

Бих предложил и друг вариант за обяснение на това име. При него названието PERPEREK се разглежда като състоящо се от основа PERPER и наставка -ЕК (-АК). Основата се е получила от предполагаема разновидност на речното име ARPAP и представка-предлог РА (*бълг.* по). Вариантът ARPAP съдържа корена ARPA и наставка -AR. Най-близък паралел са ARKA-ARKAŠ-ARKAR, дн. Караш (вж. тук II-14-1), които отговарят на разглежданото тук съчетание от варианти ARPA-ARPEŠ-ARPAP. Срв. още ALTA-ALTAR (вж. тук II-7-6), ESK(US)-ISKAR. Възможно е при наставката в ARPAP да е имало колебание А-Е (от звука Ä) и съответно преглас на -ER: ARPER. Допустимо е същият преглас да е възникнал и в първата гласна на производното название RARPER > PERPER. Това колебание идва от наличието на звука Ä в предлога РА. Такъв е случаят с названието на племето PIASTI (PENASTI) (вж. тук II-20-1). Така дотук беше проследено възникването на производната форма PERPER. Към него е била добавена наставка -ЕК (или -АК), с което е било оформено регистрираното в изворите и съществуващо и до днес селищно и речно име Перперек.

4. Името МЕРОПА (Μερώπη) е споменато само на едно място у Йоан Кантакузин като название на планината [**Cant.** (Bonn), II, 407]. Тази планина е отъждествена от К. Асдраха с дн. Арденски дял при изворите на р. Арда [**Asdracha, C.** Rhodopes, 64, 170, 182]. Етимологията на името е неясна. К. Иречек предполага, че началната неударена сричка е добавена към основата, която съвпада с названията РУПЧОС, РУПЦИ [**Иречек, К.** Пътувания, 452]. Смятам, че произходът на името МЕРОПА може да се търси в две насоки:

1. Като двусъставно име от типа речни названия със съставка ОРА (<АРА ‘вода, река’). В такъв случай речното име би било MER(A) : MERA-APA > MERA-ORA > MEROPA. Следователно е нужно да бъде установена родопска река с такова име.

2. Втората насока е близка до виждането на К. Иречек – търсене на връзка с названията РУПЧОС, РУПЦИ. Бих предложил хипотезата за вариант на речното име ARPA в развит вариант със съставка VARA ‘река’ : VARA ARPA > VARA

RAPA > BARA ROPA > BAROPA > MAROPA > MEROPA. Това обяснение за произхода на планинското име МЕРОПА у Й. Кантакузин се съгласува с отъждествяването на тази планина с хребета Арденски дял, от който извира АРПА-АРПЕШ (Горна Арда). Подобно съчетание на река и планина до нея, носеща речното име, се среща в горното течение на Олт – планината Бараолт.

Като заключение възстановката на речното име ARPA може да бъде представена така:

1. Началната праславянска форма на името е била ARPA и се е употребявала за горното течение на дн. р. АРДА.
2. Като вариант на това име в предримската епоха се появила формата ARPEŠ.
3. Един от нейните притоци носел производното име PARPA (PARPAR).
4. Към IV–VI в. или след славянското заселване през VII в. се появила производната форма ROPA (BARA ROPA).
5. Постепенно названието на долното течение на реката ARDA изместило името ROPA и то се запазило само в областното име и в наименованието на местните жители – РУПЧОС, РУПЦИ.

II-15-2. АРПИ, ПАРПИ, РУПЧОС, РУПЦИ, ОРФЕЙ

Относно племенната организация на праславяните от поречието на АРПА-АРПЕШ (Горна Арда) могат да бъдат отбелязани следните моменти:

1. Най-ранното племенно образувание е носело име, идващо от речното име – АРПИ. Вероятно АРПИТЕ са били родствени със съседните БЕСИ или са влизали в тяхната племенна общност. Територията на АРПИТЕ е била богата на рудни залежи и, изглежда, рударството и металодобивът са станали тяхно специфично занимание. Праславянският корен ARPA и произлезлият от него славянски корен ROPA етимологически са свързани с рударството и рудните разработки (вж. по-долу). Следователно самото племенно име АРПИ и съответно речното АРПА-АРПЕШ могат да имат такъв произход. Друга специфична черта на територията на АРПИТЕ са скалните паметници. Характерни за тях са скални гробници с овална и четириъгълна камера и скални трапецовидни ниши. Освен у АРПИТЕ по Средна Арда, те се срещат и в Западните Родопи, т. е. в земите на съседните БЕСИ [Нехризов, Г. Принос, 5–11].

2. По-малък клон на АРПИТЕ били ПАРПИТЕ (по притока ПАРПА – Перперек). Тяхно средище била крепостта ПАРПА (Перперек). Вероятно тя е била и общоплеменен център на АРПИТЕ.

3. При римското завоевание в края на I в. пр. Хр. и началото на I в. сл. Хр. АРПИТЕ участвали в отпора на беските племена срещу нашествениците. Вероятно групи от АРПИ са напуснали Родопа и се изселили на север заедно с част от БЕСИТЕ. Те се установили в Северните Карпати (вж. по-долу).

4. Поради недостъпния планински характер на земите си АРПИТЕ се запазили като общност до VI–VII в. Съществуват данни, че местните жители в

Родопите поддържали езичеството до VI в. и тогава били взети мерки за тяхното християнизирание.

5. Името АРПИ се развило във формата РОПИ (ARPI > RAPI > ROPI или ARPI > ORPI > ROPI) заедно с речното име АРА > РАРА > РОРА. След идването на славянските заселници (VII в.) възникнал вариантът РОПЦИ-РУПЦИ (с наставка -(I)CI); ROPI-ICI > ROPICI > ROPCI > RUPCI. Възможно е през VII–IX в. РУПЦИТЕ да са представлявали племенна структура, създадена в поречието на РОПА (Горна Арда), Чепеларска река и Въча. В нея влезли заварените РОПИ, които дали името на това образувание и на дошлите славянски заселници. Племенната територия добила името РОПИЦА-РОПЧА, по-късно – РУПЧОС.

6. Името РУПЦИ се запазило до днес като общо название на старите жители в Средните Родопи. Преселвания към района на Странджа, може би още в предосманския период, пренесли названието РУПЦИ там заедно с говорни и битови черти, присъщи за родопския край.

„В Рупчоската околия населението се вика РУПЦИ, макар това име и да се простира понякога и на цялото рупско наречие“ [Иречек, К. Пътувания, 462–463]. Пак според описание на К. Иречек, в горното си течение р. Чепеларска образува широка долина, позната с името Горен Рупчос. Течейки на север, тя пресича хълмист район, наречен Долен Рупчос. Името РУПЧОС под формата РУПСКА е използвано за означаване на целите Родопи [Пак там, 393]. К. Иречек цитира известие от 1553 г. (Вранчич), в което е спомената „Рупча планина (Rupzca planina)“.

Село Добростан, Асеновградско, е старо българско селище, известно отпреди османското нашествие. Населението от равнинните села определя жителите му като „рупци“ [Пловдивски край, 20]. И другите села по поречието на Чепеларска река и Въча се смятат за рупски. Покрайнината РУПЧОС или РОПКАТА е била обособена като Рупчоска околия. Неин център до 1901 г. е било с. Хвойна.

За произхода и значението на името РУПЦИ и областното название РУПЧОС са изказвани различни предположения:

- 1) РУПЦИ произлиза от наименованието „родопци“
- 2) от названието „рудокопци“
- 3) РУПЦИ-РОПАЛАНИ произхожда от РОПА ‘дупка, рударска галерия’
- 4) свързано е с названието МЕРОПА (К. Иречек)
- 5) народна етимология, от роби – „робци“ [Делирадев, П. Тракия, I, 129].

Жителите на Странджа също определят себе си като РУПЦИ. В този край са селата: 1) Малка Рупча, дн. Рупча; 2) Рупче, дн. Рупча, заличено през 1975 г. като населено място.

В *бълг.* арпа, ропа ‘рударски изкоп’; *словен.* vtara, *чеш.* vtар, *глож.* (w)гора и *длож.* гора имат значение ‘бръчка’ [БЕР, IV, 461].

Ропа като понятие, свързано с рударството, присъства и в българските местни имена: р. Ропалица (Рила); местност Ропона (Кюстендилско); Ропови дол (Девинско), Ропката (с. Хвойна, Асеновградско); Ропките (Маданско) [Займов, Й. Заселване, 209]; местности Рупата, Рупките, Рупето, Рупите в Драмско и Сереско

[Иванов, Й. Струма, 184]. Галериите от златодобива по горното течение на р. Огоста и притока ѝ Златица при селата Гаганица, Еловица, Копиловци се наричат „рупи“.

Българското население в Източните Родопи се дели по етнографски белези на две основни групи – рупци и загорци (тракийци). Рупците могат да бъдат определени като коренно местно население. Техните селища в Източните Родопи са обособени в две групи. Към първата спадат селата Мусево, Паспал, Върбина, Малка Арда, а също и селища от Средните Родопи (Неделино, Старцево). Към втората група принадлежат Жълтуша, Падина, Диамандово, Припек, Дрангово [Николчовска, М. Принадлежност, 100].

От диалектоложка гледна точка Родопите и Странджа са включени в една област – на рупските говори. Тя обхваща пространството между р. Места и Южното Черноморие [Стойков, Ст. Диалектология, 120–143]. Населението в Странджа показва особена близост в областта на духовната култура с Източните и Средните Родопи. Езиковите данни се покриват с етнографските [Георгиева, И. Характер, 243–246].

Тук е мястото за още едно предположение относно произхода на митичния тракийски поет, музикант, лечител, прорицател и учител ОРФЕЙ. Различни генеалогии, запазени в старогръцката традиция, сочат като родно място на ОРФЕЙ Тракийския Херсонес, Егейското крайбрежие между Хеброс и Стримон, планината Олимп. Той е определян като цар на различни племена, вкл. БИСТОНИ, ЕДОНИ [Фол, А. Орфизъм, 73–116, 137–139].

Настоящото предположение стъпва върху фонетичното сходство на името ОРФЕЙ (Ὀρφεὺς), запазено в гърцизиран вариант, с племенното име на АРПИТЕ. Името ORFE-US може да бъде изведено от корена ARPA (основа на речното и племенно име): ARPA > ORPA > ORFA. Прегласът P > F (PH) е получен при гръцкото предаване на името. Промяната на гласната A > O вече беше отбелязана при РОПА, РУПЦИ, РУПЧОС. Тя е станала още през античността, както ще видим по-долу при племенното име КОРПИЛИ (клон на АРПИТЕ). Следователно името ОРФЕЙ, при такова обяснение на произхода му, представлява етноним. Получено е от племенното название и означава, че носителят му е член на това племе и произхожда от него. Превръщането на етноним (племенно име) в лично име е отбелязано на много места в настоящото изследване. Друга възможност е да става дума не за лично име, а за прозвище, дадено по-късно, което отразява произхода на носителя му. И в двата варианта то е сигурен белег за родното място. В случая това е племенната територия на АРПИТЕ – поречието на Средна и Горна Арда. Името ОРФЕЙ означава АРП(А) и говори, че той е роден сред АРПИТЕ на родопска земя.

II-15-3. РОПА, РОПЧИЦЕ

В Южна Полша, от северния склон на ниските Бескиди (дял от Северните Карпати) извира р. РОПА (Rora), която се влива отляво в р. Вислока. Тя може да мине за горно течение на Вислока поради дължината си. По-долу, в долината на

Вислока е разположен гр. РОПЧИЦЕ (Ropczice). Тук се очертават няколко връзки и именни съвпадения, които напомнят за областта РУПЧОС в Родопите.

Планините БЕСКИДИ и БЕЩАДИ са мястото, в което се заселват БЕСИТЕ, напуснали в началото на I в. при римското завоевание земите си по горното течение на Хеброс (Марица) и в Западните Родопи (вж. следв. части). БЕСИТЕ се занимавали с рударство. Рударски райони са областта Рупчос в Родопите и поречието на р. РОПА в Бескидите.

Името на р. РОПА съвпада с късния вариант на речното име АРПА-АРПЕШ (Горна Арда) в Родопите. То е възникнало също от корена ARPA: ARPA > RAPA > ROPA. Името на гр. РОПЧИЦЕ съвпада с името на областта РУПЧОС. То също произлиза от корена ARPA.

Тези обстоятелства дават основа за предположението, че двете местни имена в Полша РОПА и РОПЧИЦЕ са следа от заселването на група АРПИ, произхождащи от долината на АРПА-АРПЕШ (Горна Арда) в Родопите. В началото на I в., след като съпротивата им срещу римските завоеватели се оказала без изгледи за успех, част от АРПИТЕ се присъединили към изселващите се съседи БЕСИТЕ. През дн. Добруджа и по долините на Прут и Днестър бежанците достигнали Северните Карпати. Там те се установили в планинските дялове БЕСКИДИ и БЕЩАДИ. Очевидно те са били привлечени от тамошните рудни залежи. Имената РОПА и РОПЧИЦЕ добили сегашната си форма от корена ARPA като следствие от развитие, протекло еднакво и успоредно на това в Родопите.

II-15-4. КОРПИЛИ

С поречието на АРПА-АРПЕШ (Горна Арда) може да бъде свързан и произходът на племето КОРПИЛИ (Κορπίλοι). Изворовите данни позволяват да бъде очертана неговата племенна територия.

Страбон: „При Хебър живеят корпилите, по-нагоре брениите и най-накрая бесите. Чак до последните реката е плавателна“ [Strab., VII, fr. 48; ИТМ, 224]. „... защото Енос е разположен в предишната Апсинтида, сегашната Корпилика, а Киконската област се намира по-нататък към запад“ [Strab., VII, fr. 58; ИТМ, 226].

Плиний Стари: „През земята на одриското племе тече реката Хебър, покрай която живеят карбалети, пирогери, другери, кеници, хипсалти, бени, корпили, боти-еи, едони“ [Plin. N. h., IV, 11; ИТМ, 265].

Апиан: „Децидий и Норбан, които Цезар и Октавиан предварително изпратили в Македония с осем легиона, напреднали хиляда и петстотин стадии от Македония към планинска Тракия и оставяйки зад гърба си град Филипи, заели Корпилския и Сапейския проход, които се владеели от Раскуполис“ [App., IV, 368–373; ИТМ, 330].

Клавдий Птолемей: „... а наблизно до Македония и Егейско море по същия ред дохождат тия стратегии: Медийска, Дросийска, Койлетийска, Сапейска, Корпилийска (Κορπίλική), Кенийска...“ [Ptol., III, 11, 6; ИТМ, 353].

Солин: „От земята на одрисите извира реката Хебър, която си пробива път между приантите, долонгите, тините, корпилите и други варвари; тя засяга и киконите“ [Solin., 10, 1–11; ИТМ, 391].

Тит Ливий описва завръщането на римската войска, водена от Гней Манлий Вулзон през 188 г. пр. Хр. от Мала Азия през Тракийския Херсонес, долното течение на Хеброс, към Македония и Епир. При Хеброс войската била нападна от местните племена астии, кени, мадуатени и корели. Приема се, че последното название е поставено погрешно вместо КОРПИЛИ: „По-нататък от Кипсела в продължение на десет мили пътят минавал през гори, бил тесен и неравен... И тъй щом навлязла войската в прохода, около десет хиляди траки от четирите племена астии (Astii), кени (Coeni), мадуатени (Madauteni) и корели (Coreli) се разположили до самия проход и устроили засада на пътя“ [Liv., XXXVIII, 40; ИТМ, 154].

Съпоставянето на тези данни води към следните заключения:

1. Територията на КОРПИЛИТЕ се е намирала покрай най-долното течение на Хеброс (Марица).

2. В нея попада гр. Енос, намиращ се при устието на Хеброс.

3. Другата опорна точка за определяне на племенната територия е Корпилският проход. Както беше посочено по-горе във връзка с битката при Филипи през 42 г. пр. Хр., с името Корпилски проход са били известни теснините между дн. Дедагач (Александрополис) и Гюмюрджина (Комотини). В такъв случай територията на КОРПИЛИТЕ е обхващала земите по десния бряг на Хеброс до неговото устие.

4. Съседи на КОРПИЛИТЕ откъм север по течението на Хеброс били БРЕНИТЕ, откъм изток (оттатък Хеброс) – КЕНИТЕ, а от запад – сапеи и кикони (последните в един по-ранен период).

5. Областта Корпилика преди се е наричала Апсинтида, т. е. преди идването на КОРПИЛИТЕ тя е била владяна от АПСИНТИТЕ. Всъщност земите на последните се намирали по левия бряг на Хеброс. Това отъждествяване на двете области показва, че може би КОРПИЛИТЕ са били стъпили и на левия бряг на Хеброс или че Апсинтида е обхващала и земи на запад от Хеброс.

Племенното име се извежда от *и.е.* корен *kuegr-kuerb(h) [Detsch. Spr., 232]. Името KОРPILИ може да бъде изведено от корена ARPA с представка-предлог КА- (*бълг. диал.* кай ‘до, при’; *рус. к*): КА-ARPA и наставка -ILI: КА-ARPA-ILI > KARPILИ > KОРPILИ. Промяната А > О съпада със същото изменение при производната форма ROPA. Значение на името: „жители до (река) АРПА“.

Този разбор на племенното име дава основание за твърдението, че първоначалното обиталище на КОРПИЛИТЕ е било в планинския район на север, по течението на АРПА-АРПЕШ (Горна Арда). КОРПИЛИТЕ може да бъдат определени като клон на АРПИТЕ. Оттам те се спуснали към крайбрежието, като заели земите по десния бряг и устието на Хеброс. Там се намира гр. Енос, чието по-старо име е Апсинт (ἸΑψινθος) – свидетелство, че градът се е намирал в земите на АПСИНТИТЕ.

Това племе обитавало поречието на р. АПСИНТ (по-късно Мелас, дн. Кавак в Източна Тракия) и територията му на запад опирала до долното течение на Хеб-

рос. АПСИНТИТЕ са споменавани от Херодот във връзка със събития от началото на V в. – отношенията с долонките в Тракийски Херсонес, персийските походи, племенното божество Плейстор [Hdt., VI, 34; IX, 119; ИТМ, 26, 34].

Тези обстоятелства определят и времевите граници за преселението на КОРПИЛИТЕ от АРПА-АРПЕШ при устието на Хеброс: между края на V и началото на II в. пр. Хр. (нападението през 188 г. пр. Хр. срещу римската войска между Кипсела и Хеброс).

Навярно в началото КОРПИЛИТЕ са признавали върховната власт на одриските царе. Филип II Македонски (359–336 г. пр. Хр.) завзел Тракийски Херсонес и долното поречие на Хеброс, налагайки, изглежда, властта си и над КОРПИЛИТЕ. През I в. пр. Хр. КОРПИЛИТЕ били подчинени на сапейските царе. След римското завоевание земите им били превърнати в стратегия Корпилика.

II-15-5. КАРБИЛЕТИ

Племето е известно само от описание на Плиний Стари: „... до река Нест, последната мие подножията на планината Пангей и тече между пределите на ХАЛЕТИТЕ, ДИОБЕСИТЕ, КАРБИЛЕСИТЕ, после на БРИГИТЕ, САПЕИТЕ и ОДОМАНТИТЕ. През земята на одриското племе тече реката Хебър, покрай която живеят КАРБИЛЕТИ (CARBILETI), ПИРОГЕРИ, ДРУГЕРИ, КЕНИЦИ, ХИПСАЛТИ, БЕНИ, КОРПИЛИ, БОТИЕИ, ЕДОНИ“ [Plin. N. h., IV, 11, 40–50; ИТМ, 265].

Съществува неяснота при съпоставяне на двете споменавания по отношение на местоопределянето. Освен това съществува малка разлика във формата на името. Смятам за по-сигурен ориентир р. ХЕБРОС и това подкрепя изложеното тук обяснение за произхода на племето и неговото име. Названието се състои от две части: 1. KARBI; 2. LETI.

Първата част може да бъде изведена от корена ARPA с прибавена представка-предлог КА (*бълг.* до, *диал.* кай; *рус.* к, ко) и озвучаване Р > В: КА-АРP(I) > KARPI > KARBI. Значението е ‘жители до (река) АРПА’. Словообразуването е същото като при племенното име KORPILI с промяна на гласната А > О.

Втората съставка LETI означава ‘жители в равнината, полянци’ (вж. следв. части). Следователно смисълът на цялото название е ‘КАРПИ-полянци’. Става дума за част от АРПИТЕ, които се преселили от долината на АРПА (АРПЕШ) в равнинните места покрай долното течение на ХЕБРОС. Изглежда, КАРБИЛЕТИТЕ са били съседни на КОРПИЛИТЕ, с които имат общ произход. Късната поява на кратко сведение за тях, и то само в един източник, говори, че става дума за малко племе.

II-15-6. АРПАШ, АРПАНИ

В Трансилвания (областта Фъгъраш) р. Олт приема като ляв приток р. АРПАШ (Аграш). Тя извира от планината Фъгъраш – дял от Южните Карпати. Реката е спо-

мената в документ от 1223 г. – Arpas [DH, 125]. В средата на същото столетие поречието ѝ е включено във владенията на цистерцианския манастир Кърца (Cârța). Той бил разположен до р. АРПАШ и едноименното село. В угровлашки документи от 1453 г. в същия район е споменато с. АРПАНЕ – wt Арпанъ [DRH, B, I, 111].

Речното име е получено от корен АРРА и наставка -АЃ: АРРА-АЃ > АРРАЃ. Селищното име АРРАНИ (АРРАНЕ) е произлязло от същия корен АРРА и наставка -АНИ (-АНЕ). То има строеж на племенно или жителско име. Възможно е началната форма на речното име да е била без наставка – АРРА.

Трите местни имена – речно и селищно име АРПАШ и селищно АРРАНИ (АРРАНЕ), позволяват да се мисли за малка племенна структура. Нейното възникване трябва да бъде отнесено към раннославянския период (VI–VIII в.). Племенното име е произлязло от речното (вариант АРРА) с наставка -АНИ. Що се отнася до името на този малък приток, допустимо е то да е наследство от праславянската епоха. Формите АРРА-АРРАЃ съвпадат с тези на АРПЕШ (АРПЕСОС), дн. Горна Арда в Родопите (вж. тук).

II-16-1. АРСИ, АРСИЕТИ, ПАРСИ, ВАРСИ

Коренът ARSA може да бъде открит в две групи местни имена от областта между долините на реките Българска Морава и Бар (приток на Сръбска Морава).

Първата група включва имената на три кастела, посочени от Прокопий Кесарийски. Те са били разположени западно от Найсос (Ниш), там където се събирали границите на трите провинции – Горна Мизия, Средиземна Дакия и Дардания.

1. „В Дардания били ... възстановени следните: Арса (”Арса“)“ [Proc. De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 437].

2. Другите два кастела се намирили в областта на град, чието име не е назовано: „В обсега на град ... нови кастели: Арсена (”Арсева“)“ [Пак там].

3. В същата област – Арсаза (Арсаца) (”Арсаца“) [Пак там]. Незазваният град, в чиято околност се намирили последните два кастела, вероятно е Найсос (Ниш). Това произтича от логиката на реда, в който са описани областите у Прокопий Кесарийски: 1) Дардания; 2) област на Сердика; 3) Кавецос; 4) неазована; 5) област на Германея.

Другата група местни имена включва три названия на реки в днешния им вид.

1. Река РАСИНА се влива отдясно в Сръбска Морава, близо до събирането на последната с Българска Морава. Долината на РАСИНА попада в областта на античния Найсос (Ниш) и в границите на провинция Средиземна Дакия.

2. По̀ на запад Ибар (приток на Сръбска Морава) приема като ляв приток р. РАШКА, в чието устие се намира едноименният град. По-голямата част от долината на Рашка трябва да е влизала в пределите на провинция Дардания.

3. Река Ресава е малък десен приток на Морава. Извира от планината Кучай, дял от Старопланинската верига. Поречието ѝ се намира в Горна Мизия на границите с Крайбрежна и Средиземна Дакия.

Имената на трите кастела са определени от В. Бешевлиев като келтски [Beš. Prok., 24]. И трите названия са произлезли от корена ARSA : 1. ARSA ; 2. ARSENA – от основа ARSA и наставка -ENA; 3. ARSACA – от основа ARSA и наставка -ACA.

Трите речни имена също произхождат от корена ARSA:

1. RASINA – от основа ARSA и наставка -INA: ARSA-INA > ARSINA > RASINA. Формата ARSINA съвпада с името на кастела ARSENA (при колебание E-I).

2. RAŠKA – от основа ARSA и наставка -KA: ARSA > RASA > RASA-KA > RASKA > RAŠKA. От X–XI в. са известни названията на града и областта – RAS, RASA (вж. II-16-2).

3. Името RESAVA също може да бъде изведено от корена ARSA с наставка -AVA: ARSA > RASA > RESA-AVA > RESAVA.

Следователно началната форма на речните имена е била ARSA. Логично е да се предположи, че имената на кастелите, намиращи се в същия район, са произлезли от това речно име. При съпоставка на описанието у Прокопий Кесарийски с местоположението на реките могат да бъдат допуснати два варианта за местоопределяне на кастелите:

1. АРСЕНА и АРСАЦА са се намирали край р. РАСИНА (АРСА), чиято долина попада в областта на гр. Найсос, принадлежащ към провинция Средиземна Дакия. Възможно е началото на р. РАСИНА да е останало в съседната провинция Дардания. В такъв случай и кастелът Арса може да бъде локализиран край същата река.

2. Долината на р. РАШКА е била в границите на провинция Дардания. Това прави допустимо местоопределянето на кастела АРСА там [мнения у Papaz. Plem., 195].

Доводите в полза на първия вариант са повече. Този въпрос е част от проблема, дали и двете реки са носели името АРСА в предримската епоха. Това е сигурно за РАСИНА, но за РАШКА може да се допусне и вариантът, че името ѝ се е появило през ранното средновековие след славянското заселване (VII в.). Поречието на РЕСАВА не може да бъде свързано с трите кастела, споменати от Прокопий Кесарийски, тъй като е отдалечено от Найсос и Дардания. Остава неясно дали названието е възникнало през праславянския период (преди V в.) или след славянското заселване.

И така възстановената обстановка около разглежданите топоними може да бъде представена по следния начин. Името на дн. р. РАСИНА в предримската епоха е било АРСА. В нейната долина са се намирали селищата АРСА, АРСЕНА и АРСАЦА, чиито имена произхождат от речното. Това позволява да се предположи наличието на племенна структура в долината на реката с име, идващо от речното – АРСИ. Тъй като племенната му територия влиза в зоната, населявана от илири, възниква въпросът за неговата етническа принадлежност. Редица антични автори подчертават, че населението в илирийските земи било смесено – илири и траки. Други данни, представени в настоящата работа, потвърждават тези сведения.

Праславянски острови (анклави) могат да бъдат открити далеч на запад от поречието на АНГРА (Българска Морава).

Според анализа на Ф. Папазоглу поречието на РАШКА (район Нови Пазар) спада към територия с преобладаваща илирийска принадлежност на личните имена – I област [Papaz. Plem., 172–179]. Долината на р. РАСИНА трябва да попада във II област, в която също преобладават илирийските имена. Проблемът за етническата принадлежност на АРСИ-ИЛИРИ, или ПРАСЛАВЯНИ, би могъл да има две решения:

1. Те са праславянско племе, съседно на АГРИТЕ от долината на р. АНГРА (Българска Морава) и обкръжено от другите страни с илири.

2. АРСИТЕ са илирийско племе, част от което се преселва заедно с АГРИ в дн. Полша. Там преселниците се смесват с други праславянски племена от ВАНТСКАТА (ВЕНЕДСКА) групировка. От останалите в земите си АРСИ вероятно едни се романизират, а други може би запазват етническия си облик до славянското заселване в началото на VII в.

В тази част на Балканите се срещат и други антични топоними, произлезли от корена ARSA:

1. Река АРЗИА (АРСИА) – Arsia fl. [Plin. N. h., III, 44, 122; Tab. Peut., IV, 2] – дн. р. РАША в източната част на п-в Истрия [RE, II, 1276; Monumenta C, J., I, 46]. Развитието на античното име в съвременното потвърждава фонетичната промяна на корена ARSA, представена по-горе: ARSIA > RASIA > RAŠA. На други места в настоящата работа се засягат данни за праславянско присъствие на п-в Истрия и в близките области още през предримската епоха.

2. АРЗАКУМ (АРСАКУМ) – крепост в Долна Панония – „помощни войскови части в Арзакум (auxilia Arsaciana)“ [Not. Dign. Occ., XXXII, 40; ЛИБИ, I, 253].

В края на II в. пр. Хр. територията на АРСИТЕ е била засегната от походите на скордиските на юг към Македония. Нападателите се движели по долината на АНГРА (Българска Морава). Ответните удари на римските управители в Македония на север към Дунав следвали същия път. Със създаването на провинция Мизия към 15 г. сл. Хр. поречието на АРСА (РАСИНА) влязло в нейните граници. Това вероятно е предизвикало изселване на част от АРСИТЕ заедно със съседните АНГРИ на север, отвъд Дунав.

Следите от такова преселване може да бъдат потърсени сред венецките племена между Северните Карпати и Балтийското крайбрежие. Представяйки племената в тази част на Европейска Сарматия, Кл. Птолемей пише: „... после аварини – покрай изворите на река Вистула; по-долу от тях омброни, после анартофракти, после бургиони, по-далеч арсиети (’Арсиѣта), сабоки, пиенгити и биеси покрай планината Карпатос“ [Ptol., III, 5, 8; Izvoare, I, 538–539]. Селището ’Αρσόνιον, споменато от Кл. Птолемей [Ptol., II, 11, 13], се свързва от някои изследователи с областта на АРСИЕТИТЕ до Карпатите. Там АРСИЕТИТЕ съседствали с БЕСИ, обитаващи карпатските дялове Бескиди и Бещади, и САБОКИ. Някои топоними в Полша могат да бъдат свързани с преселниците АРСИ.

Близо до Одра (Одер) тече р. ПАРСЕНТА (Parseta), която се влива в Балтийско море. Това речно име може да бъде изведено от корена ARSA и представка-предлог PA (*бълг.* по) със значение ‘жители по (река) АРСА’. Втората част -ENTA може да бъде обяснена като: 1) праславянски корен ANTA ‘край, отдалеченост’ при А > Е; 2) наставка -ЕТИ, срв. ARSI-ЕТИ с носовка -Е(Н)ТА. Речното име ПАРСЕНТА може да е следа от племенна структура с название PARSИ (PARSIETI), разклонение на АРСИЕТИТЕ.

Селището АРСОНИОН (Кл. Птолемей) може да е било племенен център на АРСИЕТИТЕ.

Другият топоним е названието на дн. полска столица ВАРШАВА (Warszawa) на р. Висла. Името има строеж на речно название, получено от основа ARSA, представка-предлог VA (*бълг.* в, във) и наставка -АВА. Възможно е то да е произлязло от племенно име VARSИ ‘жители в (до, при) (река) АРСА’. VA-ARSA > VARSИ; VARSA-AVA > VARSAVA > VARŠAVA. ВАРСИТЕ ще да са били клон на АРСИ-АРСИЕТИ, преселници от р. АРСА (РАСИНА).

Картирането на топонимите с корен ARSA (ARSA), RASA (RAŠA) и производните им варианти на територията на Полша би позволило да бъдат възстановени землищата, заемани от АРСИ-АРСИЕТИ, станали част от венедската общност през I–VI в. Възможно е през VII в., когато част от венедските племена се насочили на юг към Балканите и на изток към Днепър, в това преселение да са се включили и АРСИ-АРСИЕТИ.

II-16-2. РАСА, РАШКА

В началото на VII в. в областите по Адриатическото крайбрежие се заселват група венедски племена, водени от СОРАБИТЕ (вж. следв. части). В долината на р. Рашка, приток на Ибар, се формирала една от жупите с център гр. Рас (отъждествяван с дн. гр. Нови Пазар или с гр. Рашка в устието на реката. Град РАС (‘Ράσος) е споменат от Константин Багренородни, който го поставя на източната граница. Както коментира М. Динић, тъй като РАС не е между изброените от К. Багренородни сръбски градове, вероятно по това време (средата на X в.) градът се е намирал под българска власт [Динић, М. Српске, 38]. Също така Рашката епископия е посочена като подведомствена на Охридската архиепископия. Вероятно тя е била в диоцеза на Българската църква от времето на княз Борис след покръстването (864 г.). През 1130 г. сърбите превзели гр. РАС. През XII в. се появило етническото име RASCI, RASCIANI, от което идва унгарското наименование на сърбите РАЦИ (Racz, *мн. ч.* Rácok). През XII–XIII в. в унгарски и дубровнишки документи сръбската държава е назовавана: 1. Sclavonia; 2. Serbia; 3. Rassa, Rasia, Rassia, Rascia, Raxia, със съответния етноним Rassiani, Rasciani, Raxiani. В Анонимното описание на Източна Европа (1308 г.) се прави връзка между страната РАСИА (RASIA) и едноименната река [Anon. Descr. Ed. O. Gorka, 29]. В сръбски документи от XIII в. се употребява названието „Рашка земя“ и титлата „кралъ всѣхъ рашькихъ земль“ (1234 г.) [Динић, М. Српске, 41–43].

Както беше посочено в предишния параграф, не е ясно дали речното име РАШКА е наследство от праславянския период (първоначална форма АРСА), или е възникнало след славянското заселване (VII в.). Този проблем тук се разширява и се отнася за произхода на цялата жупа (област) РАШКА и нейните жители. Съществуват два възможни варианта:

1. Речното име АРСА се е появило в басейна на ИБАР още през предримската епоха. Местните жители АРСИ се запазили до VII в., когато дошли новите заселници СОРАБИ. Възможно е тези АРСИ да са дошли на ИБАР от близката долина на АРСА-РАСИНА. Така името, претърпявайки развитие (ARSA > RAS(A) > RAS(A)-KA > RASKA > RAŠKA), се прехвърлило върху областта и нейните жители.

2. Сорбите дошли в Илирик от венедските земи (дн. Полша), които обитавали и АРСИТЕ-АРСИЕТИ. Възможно е последните да са се включили в преселването, водено от СОРАБИТЕ. Така тези АРСИ-АРСИЕТИ се завърнали близо до своята прародина – долината на АРСА-РАСИНА, която били напуснали преди шест столетия. Сега те се установили при един от притоците на ИБАР, който получил името РАСА, развило се в РАШКА. Това име се разпростряло върху жупата (областта) и нейните жители – РАСИ, РАСИАНИ, РАШИ, РАШКИ, РАШАНИ.

Такива имена са засвидетелствани и в топонимията от територията на българските славяни: България – Раса, Расник, Расница, Расово; Румъния – с. Раса (1628 г.), окр. Илфов, изчезнало [DRH, V, XXII, 80]; Rasova (Добруджа), р. Ръшка (Rașca), приток на Молдова, с. Ръшкан (Rașcani); Гърция – Рашово (‘Ράσοβον), Драмско, ‘Ράσοβιστα [Vasmer, M. Griech., 49, 228]. Вероятно това са следи от малки групи АРСИ-ВЕНЕДИ, които се заселили сред българските славяни.

II-16-3. ДРАСИ

Прокопий Кесарийски е посочил кастела ДРАСИМАРКА (Δρασίμαρκα) [Proc. De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 438] в областта на гр. Ремесиана (дн. Бела Паланка на р. Нишава, между Ниш и Пирот). Названието е обяснявано като келтско – от лично име Drausus-Drusus [Detsch. Spr., 156; Веš. Prok., 24, 112].

Името се състои от две части: 1. DRASI; 2. MARKA. Първата част DRASI може да бъде изведена от корена ARSA и представка-предлог DA (бълг. до): DA-ARSA > DARSA > DARSI. Значение: ‘жители до (река) АРСА’. Областта на Ремесиана се намира близо до поречието на АРСА (РАСИНА), приток на Сръбска Морава. Втората част от името MARKA вероятно е малко променена форма на речното име MARGA (MARGUS) – Морава, при G > K. Първоначално то се е отнасяло за западния приток (Сръбска Морава) и долното течение (дн. Велика Морава), но по-късно изместило названието на източния приток АНГРА (Българска Морава). Областта на гр. Ремесиана се намира в басейна на МАРГА.

Следователно името на кастела DRASIMARKA се състои от: 1) име на племенна структура DARSI, клон на АРСИТЕ, обитавачи поречието на АРСА (РАСИНА); 2) речното име MARKA (MARGA), чийто приток е РАСИАНА. Името

е претърпяло промяна DARSИ > DRASI – DRASIMARKA. Коренът DRAS (DRAŠ)-DRES е засвидетелстван в средновековна Сърбия като топоним и лично име. Една от осемте сръбски жупи, посочени от К. Багренородни, е ДРЕСН(Е)ИК (Дреснеѝк). В областта на гр. Прищина (Косово), южно от р. РАСИНА, се намира с. DRSINK.

II-17-1. АРТАКИ, РАТАКЕНСИИ, РАКАТИ

В описанието на Истър и неговите притоци Херодот посочва и р. АРТАНЕС, чието отъждествяване и досега остава спорно. „През Тракия и през земята на тракийските кробизи текат и се вливат в него [Истър] Атрис, Ноес и Артанес (Ἄρτάνης)“ [Hdt., IV, 48–49; ИТМ, 19]. С Атрис (Атриос) е означена дн. р. Янтра, а р. Ноес може да се отъждестви с р. Бара при Свищов (Нове) (вж. следв. части) или с отсрещната р. Кълмъцуй.

След АРТАНЕС Херодот отделя място за Ский (Искър) и Ангрос-Бронгос (Морава). Това показва, че описаните десни дунавски притоци се изреждат от изток на запад. В такъв случай би трябвало АРТАНЕС да се намира на запад от реките Янтра и Бара, но следващият приток е Асамус (Осъм). От друга страна, Херодот уточнява, че АРТАНЕС тече през земята на КРОБИЗИТЕ. Основната територия на КРОБИЗИТЕ обаче се намира твърде на изток – в крайбрежието между Одесос и Калатис. Във всеки случай земите на кробизите са били на изток от поречието на Янтра и не може да бъде прието тяхно присъствие на запад от Янтра, т. е. към Осъм и Вит. Следователно в съгласие с уточнението на Херодот (за кробизите) АРТАНЕС трябва да бъде търсена на изток от Атриос (Янтра).

Речното име АРТАНЕС трябва да бъде съотнесено към краткото известие за едно праславянско племе в същия район – АРТАКИТЕ. Споменава ги Дион Касий в описанието на походите, предприети от управителя на Македония Марк Лициний Крас през 29–28 г. пр. Хр. срещу мизи, бастарни, гети и други племена: „Това извършил той у гетите, а мизите, които били по-рано покорени и сега въстанали отново, усмирил чрез други, а срещу артаките (Ἄρτάκιοι), пък и срещу някои други, които изобщо не били покорявани от него, пък и не желаели да му се подчинят и се гордеели най-много с това, а и внушавали сред другите гняв и размирност, Крас сам се отправил на поход и ги подчинил със сила, като показали немалка храброст, отчасти и със заплахата да бъдат взети в плен“ [Dio Cass., LI, 23, 2–27; Izvoare, I, 676–677; ИТМ, 373–374].

Първоначално М. Л. Крас действал срещу БАСТАРНИТЕ в земята на мизите и там стигнал до Дунав. След това се насочил на изток срещу гетските владетели ДАПИКС и ЗИРАКСЕС (за сакси и англи вж. тук). Техните земи били също край Дунав. Областта на АРТАКИТЕ (АРТАКИИ), в която М. Л. Крас навлязъл и подчинил с оръжие, трябва да се е намирала в пространството между мизите и гетските владетели в дн. Добруджа. Тук попада и р. АРТАНЕС при посочените по-горе възможни отъждествявания.

Сред изброените от Стефан Византийски племена са и АРТАКИТЕ ('Артакоі) [St. Byz., 127, 4–23]. Областта на АРТАКИТЕ е спомената в два епиграфски паметника:

1. В надпис от V в., намерен в БЕРОЕ (Стара Загора), е назован Флавий Моко (Flavius Мосо), родом от Артакия (Artacia) [Beš. Spätgr., No 192]. Името Моко издава праславянски произход. Очевидно Флавий Моко произхожда от АРТАКИТЕ, чиято земя е наречена АРТАКИЯ.

2. В надпис от Филипопол (Пловдив) Хера е с епитет Артакийска, който е произведен от названието АРТАКИЯ ('Арτάκία), отнасящо се за земята на АРТАКИТЕ [IGB, III, 1, No 980].

Двата надписа говорят за връзки на тези градски центрове в Тракия с областта на АРТАКИТЕ, която очевидно не е отстояла на голямо разстояние от тях.

Сравнителното разглеждане на горните данни дава основание да се потърси връзка между областта на АРТАКИТЕ и р. АРТАНЕС. Довод в тази насока предлага и езиковият анализ на имената. И двете произлизат от корена ARTA. Речното име е образувано с наставка -AN. По форма то отговаря на племенното име ARTANI. Племенното название ARTAKI (АРТАКИ) е формирано с наставка -AKI.

Следователно областта АРТАКИЯ, обитавана от племето АРТАКИ, трябва да се е намирала по течението на р. АРТАНЕС. От изворовите данни могат да бъдат извлечени следните податки за местоопределяне на племенната територия. Тя се е намирала: 1) на изток от р. Атрюс (Янтра); 2) на запад от гетите в дн. Добруджа; 3) недалеч от тракийските градове Берое и Филипопол. В съгласие с тези ориентири бих предложил следното местоопределяне: поречието на Черни Лом с долното течение на реката (Русенски Лом), т. е. областта около дн. гр. Попово.

Ядрото на племенната територия е обхващало поречието на р. Черни Лом. Последната може да бъде отъждествена с р. АРТАНЕС. Ако Черни Лом бъде приета за главно течение, а Бели Лом – за приток, то първата река заедно с Русенски Лом (участъка след сливането на Бели и Черни Лом) може да бъде разглеждана като дунавски приток. Така се получава съответствие с описанието на АРТАНЕС у Херодот.

В югоизточния си край поречието на Черни Лом съседства с басейна на Врана (приток на Голяма Камчия), т. е. с територията на КРОБИЗИТЕ. Така за един поранен период, който включва и времето на Херодот, поречието на Черни Лом се оказва в допир със земите на КРОБИЗИТЕ. Това обстоятелство се доближава до описанието на Херодот, според което р. АРТАНЕС минава през земята на КРОБИЗИТЕ.

Границите на племенното землище на АРТАКИТЕ следва да бъдат определени така:

1. Откъм запад междата със съседните АТРИ е минавала по Баниски Лом, край дн. гр. Стражица, по левия бряг на р. Голяма, до хребета Сланик.

2. Последният разделял от юг АРТАКИТЕ от дн. област Герлово.

3. На изток границата с КРОБИЗИТЕ е минавала по вододела между реките Черни Лом и Врана, после в северна посока по левия бряг на Бели Лом.

4. За северен предел на територията може да се приеме сливането на Черни Лом (АРТАНЕС) с Бели Лом.

Като цяло основната част от племенното землище на АРТАКИТЕ е обхващала дн. Поповско и обл. Тузлук.

И други местни имена от праславянската територия съдържат корена ARTA. Група такива топоними са регистрирани в обл. ВИТИНИЯ (Северозападна Мала Азия). Повечето са разположени на границата със съседна МИЗИЯ:

1. АРТАНЕС (Ἄρτάνης) – река, вливаща се в Черно море
2. АРТАНЕ (Ἄρτάνη, Artane) – крепост в нейното устие
3. АРТАКЕ (Ἄρτᾶκη, Artace) – пристанище на Пропонтида до гр. Кизик
4. Едноименна планина до пристанището
5. АРТИНИЯ (Ἄρτυνία) – езеро на р. Риндакус, югоизточно от гр. Кизик

[Detsch. Spr., 29].

Като форма (основа ARTA с наставки -AN(E), -UN, -AK) те са еднакви с названията от областта на АРТАКИТЕ при Хем. Това гнездо от еднокоренни топоними може да бъде определено като белег за присъствие на праславяни – АРТАКИ. Балканската АРТАКИЯ е била недалеч от областта на МИЗИТЕ. В Мала Азия гр. Артане и едноименната планина се намират в обл. Мизия, а езерото Артиния – на границата между Мизия и Витиния. Тези обстоятелства са доводи за следната хипотеза: При преселението на част от МИЗИТЕ от придунавските земи в Северозападна Мала Азия заедно с тях се придвижила и група от АРТАКИ. Това е станало преди времето на описаната в Омировия епос Троянска война.

Сред племената в Дакия, посочени от Клавдий Птолемей (II в.), са и РАТАКЕНСИИТЕ: „Обитават Дакия в най-северната част, ако започнем от запад: анарти и тевриски и костобоки, а под тях предавенсии и ратакенсии (Ῥατακῆνσιοι) и каукенсии, също така под тях са биефите, буридавенсии и котенсии...“ [Ptol., III, 8, 3; Izvoare, I, 542–543].

При характерното подреждане на племената от Кл. Птолемей по три в редица РАТАКЕНСИИТЕ попадат на запад от КАВКИТЕ (каукенсии) и над БУРИДАВЕНСИИТЕ, т. е. на север от тях. Териториите на тези дакийски племена са определени в настоящата работа така: кавките обитавали дн. Югоизточна Трансилвания (окр. Ковасна), а буридавенсии (дакийските бури) – поречието на Олт в северната прикарпатска част на дн. Олтения, около Буридава (дн. с. Столничен до р. Олт, окр. Вълча) (вж. следв. части). Следователно територията на РАТАКЕНСИИТЕ попада в средната част на дн. Южна Трансилвания, между реките Олт и Търнава Маре (Голяма Търнава). Там протича р. ХЪРТИБАЧ (рум. Hârțibaci), десен приток на Олт. Самото име на тази река заслужава внимание, тъй като зад първата част HARTI може да се крие коренът ARTA.

Името RATAKENSII е получено от основа RATAK(I) и наставката -ENSII, използвана от Кл. Птолемей за жителски имена (производни от селищни) и племен-

ни названия. В случая основата RATAK(I) е развита форма на племенното име ARTAKI (след ликвидна метатеза): ARTAKI > RATAKI > RATAK-ENSII. Данните за Дакия на Кл. Птолемей могат да бъдат разделени в два хронологични пласта. Първият обхваща I в. сл. Хр., т. е. предримския период (до 106 г.), а вторият – първата половина на II в., след създаването на провинция Дакия (доказателство за това са имената на новопостроените римски градове).

Следователно появата на АРТАКИТЕ-РАТАКЕНСИИ по долината на дн. р. Хъртибач в Дакия може да бъде отнесена към I в. сл. Хр. и по-точно – към неговото начало. Тогава (15 г. сл. Хр.) била създадена римската провинция Мизия. Римските войски, водени от М. Л. Крас, стъпили в земите на АРТАКИТЕ още през 29–28 г. пр. Хр. Напускането на прихемска АРТАКИЯ от основната част на АРТАКИТЕ трябва да е станало между 29 г. пр. Хр. и 15 г. сл. Хр. По течението на Олт те достигнали дн. Южна Трансилвания, където се установили по поречието на притока Хъртибач. Там вече с променено име – РАТАКИ – те дочакали повторно римско завоевание след поражението на дакийския цар Декебал през 106 г.

Податки за по-нататъшната съдба на РАТАКИТЕ могат да бъдат потърсени пак у Кл. Птолемей. Той съобщава за две племена по левия бряг на Среден Дунав – РАКАТИ и РАКАТРИИ: „... под гората Габрета маркоманите, по-долу от тях сундините, а към реката Дунав адрабаикампите (Ἀδραβαϊκάμπε) (Ἄδραβαϊκάμπε); под Херкинската гора квадите, под тях се намират железните мини и гората Луна, под която живее голямото племе байми – до Дунав, а като тяхно продължение покрай реката Ракатрии (Ῥακατρίαι) и Ракати (Ῥακαταί) до завоя (на реката)“ [Ptol., III, 11, 11; Izvoare, I, 535].

Названията на двете племена РАКАТИ и РАКАТРИИ са твърде сходни. Това навежда на предположението, че става дума за название на едно племе, което е било записано още веднъж в променен вариант. Възможно е при варианта РАКАТРИИ да е имало повторение на окончанието за *mn. ч.* αἰαί, като първият знак след това е бил преписан като ῥ.

Гората (лесът) Луна се отъждествява с планината Манхарт в Моравия. Местоживелищата на РАКАТРИИ и РАКАТИ може да бъдат определени в крайдунавските части на дн. Югозападна Словакия, между устията на левите дунавски притоци Морава и Гран. След устието на Гран Дунав прави рязък завой – източната посока се сменя с южна. Навярно това е завоят, до който са стигали обиталищата на РАКАТИТЕ в описанието на Кл. Птолемей.

Името на второто племе – РАКАТИ – може да се разглежда като обърната форма на RATAKI. Това обръщане е могло да стане под влиянието на първото име – РАКАТРИИ. Ако се вземе предвид това предположение, то правилната форма RATAKI съвпада с името на дакийските РАТАКИ-РАТАКЕНСИИ. В такъв случай може да се предположи, че данните, с които е разполагал Кл. Птолемей, са регистрирали и преселването на РАТАКИ от Дакия на запад към левобрежието на Среден Дунав. Това преселване трябва да е станало около 106 г. при покоряването на Дакия от римляните.

Допълнителен довод за такова обяснение е съседството в среднодунавските земи с племето АДРАБИКАМПИ. За последното беше предположено, че включва изселници от долината на АТРА (Янтра), която е съседна на поречието на АРТАН(ЕС), дн. Черни Лом (вж. тук II-22-2).

Праславянският корен ARTA > RATA етимологично може да се свърже с *бълг.* РЪТ ‘гребеновидна височина, хребет’. В българската топонимия думата се среща в две форми: РЪТЪРТ (неустановена ликвидна метатеза). Например местните имена в Берковско: 1. Ъртец – умалително от Ърт (рът); 2. Ърто; 3. На ърто; 4. Арчаго (при Артчак > Ратчак) ‘голям рид’; 5. Ръчаго; 6. Арчина ‘рът с пасище’; 7. Ръчината (Артчина > Ратчина). Данните са от [Михайлова, Л. Берковско, 57, 127–128, 149]. Старото название на дн. Доспатска река (ляв приток на Места) е RATA.

Коренът ARTA > RATA може да бъде потърсен и в речни имена от славянските страни: 1. Река RATA, в горното течение на Южен Буг; 2. Река ROTAVA (Rotava) в Чехия от основа ARTA и наставка -AVA: ARTA-AVA > ARTAVA > RATAVA > ROTAVA.

Този корен или друг еднозвучен (*стбълг.* ратъ ‘война, сражение’) се среща като лично име в документи на Угровлашкото воеводство от XV–XVIII в.: Рате, Ратѣ – пет лица [DRH, B, XI]; Ратко, Ратѣ [DRH, B, XXIV]; Ратѣ, Рате [DRH, B, IV]; Рътивое [DRH, B, V].

II-17-2. РАТАНЦИ, ВАРТИ

На различни места в праславянската територия са могли да възникнат от корена ARTA производни планински, речни, селищни и племенни имена. Би било погрешно всички те да се свързват само с областта АРТАКИЯ на племето АРТАКИ при Хем. Дори за витинско-мизийската група топоними, производни от корена ARTA, може да се направи едно наблюдение в посока на изложеното съждение. При все че в предишния параграф предложих хипотеза за преселване. Град АРТАКЕ на Пропонтида (до Кизик) е разположен до едноименна планина. Планинското име АРТАКЕ може да е възникнало първично и да произхожда от ARTA ‘рът, хребет, планина’. Успоредно с тази хипотеза има право на съществуване и другата: АРТАКИ, преселници от Хем, основали пристанищния гр. АРТАКЕ, по чието име е била наречена и съседната планина. Изводът е, че установяването на племенни структури и връзки между тях трябва да се прави с повече предпазливост и при събиране на достатъчно данни за струпувания (гнезда) на еднокоренни топоними.

В Бавария на р. Майн и притоците ѝ РАДНИЦА (Rednitz), ПЕГНИЦА (Pegnitz), БАДНИЦА (Badnitz) и РЕЗАТ се простирала област, наричана през VIII в. „terra Sclavorum, regio Sclavorum“, а тамошните славяни – moin-vinidi и Ratanzvinidi [Nied. Sl. st., III, 83; Man., I, 135]. В тази „земя на славяните“ съседното германско население използвало етнонима VENDI-VINIDI за означаване на славянските жители. Една от тези славянски групи носела името RATANZ-VINIDI, т. е. РАТАНЦИ. Названието RATANCI може да бъде изведено от корена ARTA със сложна

наставка -ANCI, получена от наставките -ANI и -(A)CI : ARTA-ANCI > ARTANCI > RATANCI.

Река ВАРТА (в Полша) е десен приток на Одра (Одер). Нейното име може да бъде разгледано като производно от корена ARTA с представка-предлог VA (бълг. в, във): VA-ARTA > VARTA. Значение: 'в (до, при) (хребета) РЪТА'. Тази форма е еднаква със съответно племенно име VARTI, без наставка.

II-18-1. АРТАРИ, РАТАРИ

Река АРЧАР е десен приток на Дунав в Североизточна България. В устието ѝ се намира едноименното село, до което лежат развалините на римския град РАЦИАРИЯ. В изворите името има следните форми:

1. Ulp(iae) Ratiar(iae) ex Moesia Superior [CIL, III, 7429, 9]
2. Retiaria [CIL, VIII, 2871]
3. 'Ρατιαρία Μυσῶν κολωνία [Ptol., III, 9, 3]
4. 'Ραζαρία [Hierocl., 655, 2]
5. Ratiaria [It. Ant., 219, 3; Not. Dign., XLII, 38]
6. Ratiaris [Tab. Peut., VII, 5 ; Geogr. Rav., IV, 7]
7. Retiariae [Cod. Iust., 4, 33, 3, 6]
8. 'Ρατηρίαν [Theoph. Sim., 1, 8, 10; Beš. Prok., 119].

Името е смятано за келтско или за илирийско. Според В. Томашек то произлиза от *lat.* ratiarius 'салджия' и ratiaria 'сал' [Tom. Thr., II, 2, 69]. Днес се приема, че името на р. АРЧАР (АРЧАРИЦА) е славянска форма на античното име РАЦИАРИЯ. Допуска се тази форма да е получена от вариант с предлог ad – a(d) Ratiaria(m) [БЕР, I]. С оглед на фонетичните промени това обяснение не е убедително.

Смятам, че началната форма на речното име произлиза от ARTA с наставка -AR (вж. варианта на името у Т. Симоката). Много дунавски притоци имат вариант и на името с наставка -AR (ИСКАР, АЛТАР). Същото име е получило и селището в устието на реката ARTAR(A). То е било средище на племенно образуване – ARTARI. Това племе е било част от мизийската племенна общност. Кл. Птолемей нарича римската Рациария „колония на мизите“. Името на римския град може да се приеме за променена форма на праславянското име. Тя идва от варианта на праславянското име, получен след ликвидна метатеза: ARTAR(A) > RATAR(A). Тук трябва да се има предвид обстоятелството, че след създаването на провинция Мизия (15 г. сл. Хр.) градът е бил определен за стоянка на римския флот по Долен Дунав. Затова е уместно да бъдат взети под внимание латинските думи и понятия от тази сфера – ratis 'сал', rataria 'малък кораб'. Изглежда, праславянската форма RATAR(A) е била преосмислена в тази насока. Така се е получила латинизираната форма RATIARIA с това значение.

Днешната форма на речното име АРЧАР трябва да се свърже не с името на римския град, а с предримската праславянска форма ARTAR. Проблем тук е да се

обясни промяната $T > \check{C}$. В славянските езици, особено в полски и белоруски, е известно явлението $T > C$ пред мека гласна (т. нар. цикане). Промяната $T > C$, $T > \check{C}$ може да бъде открита в български думи, например дете, *мн. ч.* деца, *диал.* дечиня, *умал.* дечко; *рус.* летать – лечу, прятать – прячу.

Анализираните по-горе данни могат да бъдат представени с оглед съдбата на местните праславяни в следния вид:

В поречието на малкия дунавски приток ARTAR се е формирало едноименното племе ARTARI, които влизали в племенната общност (голямо племе) на МИЗИТЕ. Техният племенен център ARTARA се намирал в устието на реката край дунавския бряг. През 29–28 г. пр. Хр. управителят на Македония М. Л. Крас предприел поход в земите на мизите срещу навлезлите там бастарни и даки. След това той обърнал оръжието и срещу МИЗИТЕ. В земите им започнали да изграждат лагери и да се настаняват римски части. През 15 г. сл. Хр. територията, обитавана от мизийските племена, вкл. АРТАРИТЕ, била обхваната от новосъздадената провинция МИЗИЯ. Племенният център РАТАРА-РАЦИАРИЯ по-късно (в края на III в.) станал главен град на новообособената провинция Крайбрежна Дакия. Част от племето напуснало долината на АРТАР между 29 г. пр. Хр. и 15 г. сл. Хр. и се прехвърлило отвъд Дунав.

Следи от тези АРТАРИ се откриват край бреговете на Елба. Това е славянската общност на РАТАРИ (РАДАРИ) около гр. РАДОГОСТ (Riedigost), наричан и ПЕТРА. И двете имена на средищния град могат да бъдат изведени от названието на крайдунавската РАТАРА. РАТАРИТЕ са определяни като едно от племената на Лютичкия съюз край Елба. В извори от X в. се срещат следните форми на племенното име: RIADRI, REDERI, RIEDERE, RIDERA, RADIUR, RADWER, RIADRERI, REDARI, REDARII, REDARES, RIADURI, REDERARI, RETHARII, RETHERI, pagus RIEDIRUN. Главен град RETRA, RETHRA (още RIEDEGOST). В островната крепост PETRA се намирало светилище на REDEGAST (RADIGAST) [Nied. Sl. st., III, 138–139].

При сравняване на племенното име у Адам Бременски (RETHARII, RETHERI) с наименованието на главния град (RETRA, RETHRA) и вариантите, съдържащи гласна А в началната сричка (RADUIR, RADWER), може да бъде обособена най-ранната форма – RATARI. Поради наличие на звук \check{A} се е получил преглас $\check{A} > E$, а съгласната Т се е озвучила – $T > D$; RATARI $>$ RETARI $>$ REDARI $>$ REDERI $>$ RIDERI. Вследствие на колебание AR-RA е възникнал вариантът на племенното име, който е носил главният град: RETAR(A) $>$ RETRA. Колебание А-Е се среща и в именните варианти на дунавска РАЦИАРИЯ – срв. № 2, 7 в изворовите форми, посочени по-горе.

Според най-популярното обяснение за произхода на името, последното идва от славянския корен гать ‘война’ с наставка -ar: *ratarъ ‘воин, войник’ (И. Перволф).

Появата на мизийското племе РАТАРИ на Елба не е изолирана. В поречието на Средна Елба се установило основното ядро от преселници МИЗИ. Друго мизий-

ско племе – от долината на съседната река АЛМА (ЛОМ), също взело участие в това преселение към Елба. Там се заселили ДАЛЕМИНЦИТЕ-ГЛОМАЧИ (вж. тук).

С РАТАРИТЕ могат да бъдат свързани някои топоними на юг от Дунав:

1. Град РАТАРИ в Сърбия, южно от Смедерево. До града са открити останки от селище от римската епоха [TIR, L-34, 95].

2. Местно име РАТИРЦИ, Кукушко, Южна Македония [Займов, Й. Заселване, 209].

II-18-2. ВРАТАРИ, НЕРТИРЯНИ

В описанието на Дакия у Клавдий Птолемей е посочено селището ФРАТЕРИЯ: „Най-значителните градове в Дакия са следните... Фратерия (Φρατερία) 49°30'–44°30'...“ [Ptol., III, 8, 4; Izvoare, I, 546–547].

Според градусите ФРАТЕРИЯ се намира най-близо до АРКИНА (49°–44°45') и АМУТРИОН (50°–44°45'), които са изброени след ФРАТЕРИЯ. И двете селища са местоопределени в дн. Олтения. Положението на АМУТРИОН е определено точно – при вливането на р. Мотру в Жиу (вж. тук). Тези обстоятелства позволяват ФРАТЕРИЯ да бъде поставена в южната част на Олтения, т. е. в близост до устието на АРТАР (АРЧАР) и АРТАРА (РАЦИАРИЯ).

Представяйки строителната дейност на имп. Юстиниан I в провинция Дардания, Прокопий Кесарийски е посочил възстановения кастел КАСТЕЛОВРЕТАРА (Καστελλοβρέταρα) [Proc. De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 437]. Възможно е и четене БРЕТАРА.

Относно името на гр. ФРАТЕРИЯ, освен латинска етимология, може да бъде потърсена и праславянска. Названието може да бъде обяснено като произлязло от речното име АРТАР и представка-предлог -VA, *бълг.* в, във : VA-ARTAR > VARTAR > VRATAR(I) > VRATER(I) > FRATERI(A). То има строеж на племенно наименование – VRATARI със значение ‘жители в (до, при) (река) АРТАР’. Сходен разбор може да бъде направен и за името на кастела в Дардания: VA-ARTAR(A) > VARTAR(A) > VRATAR(A) > VRETARA. Като цяло името е еднакво с названието на дакийския град. В долината на Тимок близо до изворите на АРЧАР се намира дн. с. ВРАТАРИЦА. Трите селищни имена могат да бъдат определени като свидетелство за съществуването на едноименна племенна структура VARTARI-VRATARI, възникнала в поречието на АРТАР (АРЧАР). По-точно става дума за клон на тамошните АРТАРИ-РАТАРИ. Този клон се образувал при изселването на част от РАТАРИТЕ в началото на I в. Група от тях под името ВАРТАРИ-ВРАТАРИ се установили в близката крайдунавска част на Дакия. Тяхното средище там получило името ВРАТАРА – в по-късна латинизирана форма – FRATERIA. В новото си обиталище те не могли да избегнат сянката на римското владичество. Тя ги настигнала столетие по-късно – в 106 г.

Появата на едноименния кастел в Дардания може да бъде обяснена със заселването на група ВРАТАРИ там. Те напуснали Олтения през 270–275 г., когато населението на провинцията било прехвърлено на юг от Дунав. То било настанено

основно в новообособените провинции Крайбрежна Дакия и Средиземна Дакия, а също и в съседна Дардания.

В описанието на Германия Клавдий Птолемей назовава племето **НЕРТИРЯНИ**: „А на изток от планините Абноба, под свебите живеят касвариите, после нертиряните (Νερτιρεανοί), после дандутите, под тях живеят турони и маргиви“ [Ptol., II, 11, 11; Izvoare, I, 534–535].

НЕРТИРЯНИТЕ попадат в пространството между Средна Елба и Среден Рейн. Близостта със свебите откъм северозапад и с турони и маргиви откъм юг ги поставя около някои от левите притоци на Средна Елба, може би Егер.

Първият довод да се насочи вниманието към това племе е от езиково естество и се отнася до името. То може да бъде изведено от основа **ARTAR**, представка-предлог **NA** (бълг. на) и наставка **-ANI**: **NA-ARTAR(E)-ANI > NARTAR(E)ANI > NARTER(E)ANI > NERTER(E)ANI > NERTIR(E)ANI**. Значение: ‘жители на (до, при) (река) **АРТАР**’.

Вторият довод е породен от близостта на **НЕРТИРЯНИТЕ** до мизийската група изселници по Средна и Долна Елба – **МИЗИ** (**МИСНИ**, **МИШНИНИ**), **РАТАРИ**, **АЛМИ** (**ДАЛЕМИНЦИ-ГЛОМАЧИ**). Възможно е **НЕРТИРЯНИТЕ** да са били клон на **АРТАРИТЕ**. Те са се придвижвали през I–II в. от Долен Дунав на северозапад заедно с цялата група преселващи се мизийски племена. **НЕРТИРЯНИТЕ** не останали на бреговете на Елба, а преминали на запад от нея, като навлезли в пространството към Рейн.

II-19-1. АСАМА, ОСМА, АСАМИ

Река **ОСЪМ** е десен приток на Дунав – съседни реки са **Вит** и **Янтра**. Основните ѝ притоци **Бели** и **Черни Осъм** извираят от Централния дял на Стара планина (Троянската планина). **ОСЪМ** се влива в Дунав срещу устието на р. **Олт**.

Реката е спомената от Плиний Стари: „... от Родопите извира **Ескус**, а от **Хемус** – **Утус**, **Асамус** (**Asamus**), **Йетерус**“ [Plin. N. h., III, 26, 149; ИТМ, 267]. Посочена е със съседните реки – **УТУС** (**Вит**) и **ЙЕТЕРУС** (**Янтра**). Кастелът в устието на реката (при дн. с. **Муселиево**) е представен със следните форми на името: 1. **Ansamo** [Not. Dign. Occ., 40, 19]; 2. **Anasamo** [Tab. Peut., VIII, 1]; 3. **Ansamon** [Geogr. Rav., 189, 14]; 4. Ἰασμοῦς [Prisc. Exc. de legat. (de Boor), p. 577]; Ἰασμοῦ, Ἰασμοῦς [Theoph. Sim., VIII, 6].

Във византийските извори речното име е с формата Ἰασμοῦς [Detsch. Spr., 31]. В поречието на **Осъм** са запазени следните топоними:

1. Село **Осма Градище** – дн. с. **Градище**, до левия бряг на реката, южно от гр. **Левски**

2. Село **Осма Калугерово** – дн. **Асеновци**.

Началната форма на речното име може да бъде възстановена като **ASAMA** с последвало развитие: **ASAMA > ASMA > OSMA** и **ASAMA > ASAM > OSAM > OSÂM**.

Името на кастела е било известно в два варианта: 1. ASEMA (леко променена форма на речното име ASAMA при A > E). Според Вл. Георгиев формата "Ασσημος се е появила по народна етимология ἄσσημος 'град' [Георгиев, Вл. Тр. е., 32].

2. ANSAMO (ANASAMO) – за този вариант обяснението може да бъде търсено в две посоки: 1) поява на носовка; 2) добавяне на представка-предлог NA, (A)NA (бълг. на). Значение: 'на АСАМА', т. е. кастел, намиращ се на р. АСАМА.

Етимологично речното име се свързва и с индоевропейския корен *asm', идващ от *ak'(a)mon 'камък' (стинд. asman). Като доказателство се привежда случаят с гр. Asamus в Далмация, чието име се тълкува като 'каменно място'. През средновековието градът се нарича Lapida от лат. lapis, -idis 'камък' [Георгиев, Вл. Тр. е., 32]. В Северното Черноморие се срещат речни имена АСМАН, Каменная АСМАНКА, ОСМОН, смятани от изследователите за ирански.

В полза на оценката, че коренът ASAMA-ASMA е праславянски, говори обстоятелството, че се срещат и други местни имена от този вид. В района на Сопот и Карлово протича малка река, приток на Стряма, с име ОСЪМ [Първанова, Е. Названия, 182]. На карта от 1686 г. е представен ляв приток на Марица с две имена – „Osmus sive Sladritz“. По разположение притокът отговаря на Тополница или на Стряма [Beševliev, B. Orographie, 160]. Първото название Osmus се отнася за споменатия приток на Стряма – Осъм. Второто име може да се свърже със с. СЛАТИНА, разположено западно от Карлово, до Стряма. От селищното име е получено речното – СЛАТНИЦА, предадено като Sladritz.

Името на античния град ASAMUS в Далмация също може да принадлежи към праславянски етнически пласт, съществуващ от предилирийския период.

Река ASAMA-ASMA (Осъм) е сравнително голям приток на Дунав с обширно поречие и трябва да се предполага възникването на праславянски племенни структури. Изложените по-горе данни позволяват да бъде очертано следното развитие на речното име:

1. Най-ранна форма ASAMA
2. По-късно се появяват вариантите ASAM и ASMA
3. През средновековието съществуват успоредно два производни варианта – OSAM (OSAM) и OSMA.

Най-ранното племенно образуване с име, идващо от речното, трябва да е било назовавано ASAMI (ASMI) (незасвидетелствано в изворите). В. Първан възстановява име ANSAMENSII по надпис [CIL, III, 7633; Pärvan, V. Getica, 275]. То има форма на жителско (племенно) име, получено от топоним (селищно или речно име) ANSAM(US). Налице е пълно съвпадение с един от вариантите на названието на кастела в устието на АСАМУС (ОСЪМ). Друга посока за обяснение е да се потърси връзка с античното речно име SAMUS (COMESII) в Дакия. В първия случай трябва да става дума за южнодунавски преселници от поречието на АСАМА. Племенната им територия попада между землищата на двете общности ТРИБАЛИ и ГЕТИ. В земите на АСАМИТЕ са открити редица археологически паметници, които предлагат възможности за съставяне на конкретни исторически възстановки.

Край с. Александрово, по левия бряг на Осъм, под с. Асеновци (Осма Калугерово) и с. Летница, съществува могилен некропол. През 1900 г. в една от могилиците са открити три сребърни фиали и други бронзови съдове. Едната от фиалите носи надпис ΚΟΤΥΟΣ ΕΓΓΙΣΤΩΝ, превеждан „(притежание) на Котис (произхожда) от Гейстон“. Находката е датирана в първата половина на IV в. [КЕТД, 9] Най-вероятно това са съдове – дар от одриския цар Котис I (383–359 г. пр. Хр.). Неговото име носят и сребърни съдове от съкровищата, открити при с. Рогозен (Врачанско), в гроба от Могилянската могила (Враца), до с. Борово (Русенско) и в гробницата от Аджигьол (Тулчанско). Съдовете, открити край с. Александрово, са били обредно поставени в гроба на местен владетел от първата половина на IV в. пр. Хр. – повелител (цар) на АСАМИТЕ. Очевидно владетелският дом на АСАМИТЕ по онова време е поддържал връзки с одриския цар Котис I. Това показва, че племенната формация на АСАМИТЕ (царство) е имала значимостта на ТРИБАЛСКОТО племенно обединение (находките от Рогозен и Враца), на формацията на гетите-АНГЛИ (Аджигьол) и тази на съседните АТРИ-ЕНТРИБИ (Борово).

Одриският цар Котис I провеждал активна политика на юг, намирайки се в сложни отношения с гръцките колонии и Атина. Походите му към Тракийски Херсонес и Стримон целели установяване на трайна власт в тези райони. За да си подсигури съюзници, той се стремял да поддържа добри отношения с местните праславянски владетели между Хем и Истър. Свидетелство за това са споменатите находки.

Край близкото до Александрово с. Летница е открит бронзов съд, съдържащ апликации към конска сбруя – позлатени плочки с фигурални изображения. Те са тълкувани като цикли на различни митични сюжети. Няколко от предметите са изработени в гръцко ателие, а останалите са в характерен тракийски стил. Находката е датирана към средата на IV в. пр. Хр. [**Венедиков, И.** Летница].

В същия район до с. Вълчитрън, съседно на Александрово и Летница, през 1924 г. е открито съкровище, съставено от 12 предмета с общо тегло 12,425 кг. Това са различни по форма съдове и дискове, изработени от злато с украса от електрон, никел, янтар. Съкровището е еднородно по стил и украса и се смята, че е имало култово предназначение. Отнася се към късната бронзова епоха. Различните датировки варират между XVII–XVI и XI–X в. пр. Хр. [**Миков, В.** Златното; **Venedikov, I.** Vulchitrun]. Това съкровище също може да бъде отнесено към наследството на АСАМСКИЯ владетелски дом. То е свидетелство за ранното възникване на АСАМСКОТО племенно образувание и за поддържаната приемственост в него от предходния период между къснобронзовата и ранножелязната епоха (XII–X в. пр. Хр.) до времето на римското завоевание (I в. сл. Хр.).

Съкровищата от Летница, Вълчитрън и Владиня и некрополът при с. Александрово очертават териториално племенното средище на АСАМИТЕ. То е било разположено по двата бряга на р. АСАМА (Осъм) при прехода от Предбалкана към равнината.

АСАМИТЕ попадат в зона, намираща се между две силни обединения – одриското и трибалското. Възможно е по времето на СИТАЛК (445–424), когато Одриското царство набира сили, АСАМИТЕ да са били под негово върховенство. Походът на СИТАЛК срещу трибалите, в който той загинал, показва, че последните са можели успешно да се противопоставят на одриската експанзия. През първата половина на IV в. пр. Хр. политиката на одриските владетели в лицето на Котис I (383–359 г. пр. Хр.) спрямо местните племенни структури на север от Хем била вече друга. Търсели се съюзни отношения с тамошните владетели чрез установяване на приятелски връзки. Такива били поддържани и с безименния цар на АСАМИТЕ, погребан в могилата до с. Александрово.

През втората половина на IV в. пр. Хр. земите на АСАМИТЕ били засегнати от походите на Филип II към дунавската делта и на Александър III срещу трибали и гети. Долината на р. АСАМА е била пресечена от келтска войска при нахлуването от 280–279 г.

През територията на АСАМИТЕ през 29–28 г. пр. Хр. преминала войската на М. Л. Крас, движеща се към дунавската делта. Дион Касий съобщава, че освен мизите и артаките, и други племена (неназовани), оказващи съпротива, били покорени от римската войска. Създадената в 15 г. сл. Хр. провинция Мизия обхванала и земите на АСАМИТЕ. Може да бъдат потърсени косвени данни за изселване на АСАМИ откъд Дунав в началото на I в. (вж. следв. параграф). Някои измежду речните имена от типа АСМАН, Каменная АСМАНКА, ОСМОН в Северното Черноморие може да бъдат разгледани като следи от заселване на АСАМИ (АСМИ)-бежанци. Те показват същото развитие на корена ASAMA-ASMA, както в Придунавие: ASAMA > ASMA > OSMA.

II-19-2. ДАСМАНИ, КАСМИ

При издирването на топоними, производни на речното име ASAMA-ASMA, вниманието ми беше привлечено от няколко названия.

1. На пътя между Виминациум и Найсос, при дн. с. Ражани се е намирала станция ДАСМИНИ: Praesidio Dasmini [Tab. Peut., VII, 3]; 2. Dasmiani [**Geogr. Rav.**, IV, 7]; Δούσμανες [**Proc. De aed.**, IV, 4; TIR, K-34, 39].

Трите варианта на името – DASMINE, DASMIANI, DUSMANI, може да бъдат разглеждани като производни от основа ASMA, представка-предлог DA (*бълг.* до) и наставка -INI, -(I)ANI : 1. DA-ASMA-INI > DASMINE ; 2. DA-ASMI-ANI > DASMIANI ; 3. DA-ASMA-ANI > DASMIANI > DOSMANI > DUSMANI. Заслужава внимание промяната в третия вариант (Прокопий Кесарийски) – A > O > U. Тя отговаря на развитието на речното име ASMA-OSMA. Значението на името е ‘жители до (река?) АСМА’. Може да се предположи, че селището е основано през II–III в. от преселници, напуснали поречието на ASAMA-ASMA (Осъм).

2. Срещу устието на р. Осъм до р. Олт се намира блатото Потел, което преди е било известно с името КУШМИЦА (Къшмица) – документ от 1545 г. [DRH, B, IV, 175]. Името може да бъде изведено от основа ASMA, представка-предлог KA (*бълг.*

диал. кай; рус. к, ко) и наставка -ICA: KA-ASMA-ICA > KASMICA > KAŠMICA > KOŠMICA > KUŠMICA или KASMA > KOSMA-ICA > KOSMICA > KOSMICA > KUŠMICA. Може би този топоним е следа от името на племенна структура (клон на АСАМИ-АСМИ) – КАСМИ, КАСМАНИ, които се преселили отвъд Дунав при римското завоевание в началото на I в. сл. Хр.

II-20. АСКИ, СКАИ, САКАР

Праславянския корен ASKA и неговия вариант SKA (с изпаднала начална гласна A) откриваме в група топоними, съсредоточени по левия бряг на Хеброс (Марица), в долното му течение. Към имената, произлезли от ASKA, могат да бъдат причислени:

1. Ускудама (Uscudama) – селище при вливането на Тонзос (Тунджа) и Арда (Ардеск) в Хеброс. След римското завладяване там е построен Адрианопол – главен град на провинция Хемимонт от края на III в.: 1. Амиан Марцелин: „... Адриано-пол – главен град на Хемимонт, който по-рано се е наричал Ускудама (Uscudama)“ [Amm. Marc., XIV, 11, 15; XXVII, 4, 12; ЛИБИ, I, 118, 152]; 2. Според Евтропий градът Ускудама е бил обитаван от бесите [Eutrop., VI, 10]. Йорданес също посочва, че Адрианопол е бил наричан Ускудама [Iord. Rom., 221].

Селищното име е съставено от две части: 1) USKU – произлязло от корена ASKA: ASKA > OSKA > OSKO > USKO > USKU. Такова развитие се потвърждава от вариантите на речното име Ескус (Искър) – Оский (Ὠσκιος) [Plin. N. h., III, 145] и Uscus [Iord. Get., 100, 102]; 2) DAMA – праславянска дума, означаваща ‘град, крепост’. Среща се като съставка за образуване на селищни имена в ограничен регион – дн. Югоизточна Тракия.

2. Асгици (Асгизи) – Ἀσγίτζουζ – кастел в провинция Хемимонт [Proc. De aed., IV, 11 ; ИТМ, 447]. Името е произлязло от корен ASKA и наставка -ICA (-ICI) : ASKA-ICA > ASKICA > ASGICI. Кастелът може да бъде местоопределен в източната част на дн. планина Сакар, влизаща в границите на провинция Хемимонт. Името на кастела е близко до племенно (жителско) название с наставка -ICI < -IKI) – ASGICI (< ASKICI).

3. Асгарзос (Ἀσγαρζος) – кастел в провинция Хемимонт [Proc. De aed., IV, 11 ; ИТМ, 447]. Името се състои от два корена: ASGA-ARZA > ASGARZA. 1) ASGA е производно на ASKA при озвучаване К > G; 2) ARZA (Ἀρζος) може да се отъждестви с р. АРЗА (дн. Сазлийка, ляв приток на Марица) и едноименния кастел при устието ѝ: 1) р. Арза (Ἀρζου ποταμοῦ) [Ptol., III, 11, 4] ; 2) Ἀρζω [Passio S. Alex., VIAB, VIII, 155, 153]; Кастел: 1) Ἀρζος [Ptol., III, 11, 7] ; 2) Arzum [Tab. Peut., VIII, 2] ; 3) Arso [It. Ant., 136, 7]; 4) mansio ARZO [It. Burdig., 568, 9]; 5) Ἀρζον [Proc. De aed., IV, 11]. Поставян при дн. с. Калугерово на десния бряг на Сазлийка.

Следователно кастелът Асгарза би трябвало да се е намирал в поречието на р. АРЗА (Сазлийка). Първоначалната форма на името е била АСКАРЗА. Река АРЗА (Сазлийка) обгражда от запад планината САКАР. Левите ѝ притоци в долното тече-

ние извира от същата планина. Най-голям от тях е р. Соколица, минаваща през дн. села Орлов дол и Обручище. Именно при вливането ѝ в Сазлийка (АРЗА), близо до с. Обручище, може да бъде местоопределен кастилът АСГАРЗА (АСКАРЗА). Така той се оказва в близост до кастиела АРЗА (при дн. с. Калугерово).

Кастилът АРЗОН (АРЗА) у Прокопий Кесарийски е поставен в провинция Тракия. Границата между провинциите Хемимонт и Тракия е минавала между теченията на Тонзос (Тунджа) и АРЗА (Сазлийка), пресичайки САКАР. Това прави обяснимо обстоятелството, че кастилите АСГИЦИ и АСГАРЗА са причислени към Хемимонт, а АРЗА – към Тракия.

Налице са две взаимно свързани обстоятелства:

1. Двата близкостоящи кастиела АСГИЦИ (АСКИЦИ) и АСГАРЗА (АСКАРЗА) носят имена, съдържащи корена АСКА. 2. Вторият кастил (АСКАРЗА) се е намирал при вливането на р. Соколица в р. АРЗА (Сазлийка).

Тези обстоятелства позволяват да се направят следните възстановки: 1. Кастилът АСГИЦИ (АСКИЦИ) също може да се постави в поречието на р. Соколица. По-вероятно е укреплението да се е намирало в горната му част – при дн. села Орлов дол и Хлябово. 2. За дн. р. Соколица може да се предположи, че праславянското ѝ име е било АСКА. Това е посочената от Страбон р. СКАЙ (*Σκαῖος ποταμὸς*) [Strab., XIII, 1, 21]. При този вариант на речното име се наблюдава изпадане на началната гласна (вж. по-долу). Името е преминало и в названията на двата кастиела по нейното поречие. Названието на единия от тях – АСКАРЗА, съдържа имената на р. АРЗА и притока ѝ АСКА. Очевидно това е било предопределено от местоположението му.

Река АСКА (Соколица) извира от подножието на най-високия сакарски връх – Вишеград. Тя отделя откъм север САКАР от Манастирските възвишения. Последните може да бъдат разглеждани като разклонение на САКАР. Ускудама (АСКАДАМА), принадлежаща към групата топоними, произлезли от корена АСКА, остава в южното подножие на Сакар, недалеч от течението на АСКА, Соколица.

4. Към тази група топоними може да се прибави и името на кастиела ВАСКОН (възможно е и четене БАСКОН), намиращ се в провинция Тракия – Βάσκον [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 447]. Името би могло да е получено от основа АСКА и представка-предлог VA (*бълг.* в, във): VA-ASKA > VASKA > VASK(ON). Значение: ‘в (река) АСКА’. Васкон е посочен сред тракийските кастиели. Допустимо е той да се е намирал на границата с Хемимонт, близо до р. АРЗА (Сазлийка) и притока ѝ АСКА.

5. Планината САКАР е свързващо звено между Източните Родопи и Странджа, т. е. тя е част от веригата, включваща трите планини. Марица отделя САКАР от Източните Родопи, а Тунджа – от Странджа. Така САКАР заема клина, който се образува между Марица (Хеброс) и долното течение на Тунджа (Тонзос).

За името САКАР е посочено значение ‘гола, плешива планина’ [Миков, В. Имена, 244], без пояснения за езиков произход и съответни успоредици. Това име се среща и на други места в Южна България – обикновено е носено от височини и хълмове: 1) САКАРКА – над с. Старосел, Пловдивско; 2) САКАРКА – скалист връх с останки от крепост при с. Соколовци, Смолянско; 3) местност САКАРА –

при с. Левочево, Смоленско; 4) връх САКАРДЖА – със следи от землени укрепления, при с. Чавдар (Радославово), Пирдопско [Делирадев, П. Тракия, II, 321, 327]; 5) връх САКАРТЕПЕ – най-високия в Провадийското плато; 6) връх Голям САКАР – до Котленската планина; 7) връх САКАР-БАИР – Бабадажко, Северна Добруджа.

Думата *sakar* в турски език има значение ‘пъкъл, ад’, което може да бъде свързано с тази група местни имена. От друга страна, както е показано в настоящия параграф, в САКАР и около него са съсредоточени двете групи топоними, произлизащи от корена *ASKA* и производния му вариант *SKA*. Възстановяването на праславянското име *АСКА* за сакарската река Соколица прави възможно и търсенето на връзка с планинското название.

Сред материала, събран за настоящото изследване, се срещат податки за съществуването на фонетична промяна в праславянския език – обръщане на групата *AS > SA* пред определени съгласни в началото на думата. В случая такова обръщане, изглежда, е настъпило при корена *ASKA > SAKA*. Косвено доказателство за това е вариантът на племенното име *СКАИБОИ* (Σκαίβοι) – *СУКАБОИ/ СИКАБОИ* (Συκαβόαι) (вж. по-долу).

Възникването на планинското име *SAKAR* от речното *ASKA* е станало с помощта на наставката *-AR*: *ASKA-AR > ASKAR > SAKAR*. *АСКАР* е вариант на речното име *АСКА*, превърнало се в планинско название. Промяната *ASKAR > SAKAR* вероятно е станала през римския и късноантичен период (I–V в.).

Съчетаването на корен *ASKA* с наставка *-AR* се повтаря при речното име *ASKA-ESKA-ISKA-ISKAR*. Античните източници сочат само варианти на речното име без наставка *-AR*. И на трето място, по подобен начин с наставка *-AR* от корен *ASTA* е възникнал и началният вариант (*ASTAR*) на името на съседна Странджа (вж. II-21-1).

Втората група имена включва производни от варианта *SKA* на корена *ASKA* (с изпаднала начална гласна).

1. В изворите се срещат данни за племето *СКАИ-СКАИБОИ*. Според Хекатей (VI в. пр. Хр.) чрез Стефан Византийски: „Скаи (Σκαίῳι): племе между Троада и Тракия според Хекатей“ [FGH, I, fr. 182].

Страбон: „Изобщо у траките и троянците има много общи имена. Например: Скаи (Σκαίῳι), река Скай (Σκαίῳς), крепост Скай (Σκαίῳν) и Скайска врата в Троя (Σκαίῳι πύλαι)“ [Strab., XIII, 1, 21; ИТМ, 227].

Полиен (II в.): „Тракийски племена били кебрениите и сикабоите. Вождове им били, според обичая им, жреците на Хера. Жрец и вожд им бил веднъж Косинг“ [Polyaen., VII, 22; ИТМ, 347]. Името на второто племе е изписано в два варианта: Σκαίβοαι, Συκαβόαι.

В предаденото от Хекатей и Страбон има обща насоченост, която се отнася до преселението на *СКАИ* от Тракия към бреговете на Пропонтида и Троя. Това преселване се потвърждава от малоазийската група топоними, съдържащи корена *SKA* (вж. по-долу). Описанието на Полиен съдържа друг вариант на племенното име в две разновидности: *СКАИБОИ* (Σκαίβοαι) и *СУКАБОИ* (Συκαβόαι). Този вариант се различава от първия (*SKAI*) с добавената съставка (*A*)*BO*. Тя може да бъде обяснена като произведен

вариант АВА на корена АРА ‘вода, река’. Следователно този вариант на племенното име отговаря на речното име SKA-ABA (SKA-APA). За „река Скай“ говори Страбон, изреждайки еднаквите имена в Тракия и Троя.

Река SKA-ABA (SKA-APA) може да бъде отъждествена с ASKA (Соколица). В такъв случай СКАИБОИТЕ трябва да бъдат поставени на левия бряг на Хеброс, в склоновете на АСКАР (САКАР). Те са заемали левобрежието на Хеброс от устието на АРЗА и притока ѝ АСКА-АПА до УСКУДАМА (АСКАДАМА) в устието на Тунджа.

Това разположение на племето напълно се съгласува с данните за КЕБРЕНИТЕ и тяхната племенна територия. Тя обхващала поречието на Хеброс от УСКУДАМА (устието на Тонзос) до устието на АРИСБА-ЕРГИНОС, дн. Ергене. Страбон съобщава: „Има и река Арисб в Тракия, както казахме по-горе; близо до нея живеят тракийските кебрения“ [Strab., XIII, 1, 21; ИТМ, 227]. Така СКАИБОИ и КЕБРЕНИ се оказват наистина съседи и това изцяло съответства на описанието у Полиен, оставящо впечатление за общи царе-жреци на двете племена.

Разновидността на племенното име SUKABOI свидетелства за фонетичната промяна ASKA-SAKA – обръщане, осъществило се при планинското название ASKAR > SAKAR.

2. Друг топоним, чието местоположение потвърждава така очертаната племенна територия на СКАИТЕ-СКАИБОИ, е гр. СКАМБРИЯ (Scambria). Неговото място (около дн. гр. Харманли) е уточнено по картографски и пътеписни данни [Spirdonov, T. Medieval, 471]. Вариантите на името на старите карти са: 1. SCANOBRIA – между Harmanli и Andrianopoli (Ф. дьо Вит. Карта на Унгария и съседните страни, 1688 г.) ; 2. SCAMBRIA (Дж. Кантели); SCAMBRIA (Г. Лотер, 1720–1730) [Лакков, Л. Атлас, карта 24, 25, 26, 36].

СКАМБРИЯ попада в границите на племенната територия на СКАИТЕ-СКАБОИ. Селището се е намирало край Хеброс, до западните склонове на АСКАР (САКАР), недалеч от р. АСКА. Името е образувано от SCA, вариант на корена ASKA, и съставката (M)BRIA, праславянска дума със значение ‘град, тържище’. Тази съставка се среща в група праславянски селищни имена. Градът е бил разположен на важен път по течението на Хеброс, свързващ Пулпудева (Пловдив) с Ускудама (Одрин), Енос и Бизантион. Може да се предположи, че в определен период той е бил племенно средище на СКАИТЕ-СКАБОИ.

3. В рамките на едно предположение към топонимите от тази група може да бъде прибавен още един – кастелът СКАРИОТАСАЛУКРА (Σκαρίωτασαλούκρα) [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 446]. Той е причислен към провинция Тракия и мястото му може да е било на границата с Хемимонт, в близост до р. АСКА (СКА-АПА). Вероятно тук става дума за слети имена на два кастела: 1) СКАРИОТА; 2) САЛУКРА.

Основата на първото име SKAR(I) е съставена от корена SKA и представката -AR. Така тя съответства на планинското име ASKAR. Формата SKAR е засвидетелствана и на други места от праславянската територия.

1. Кастел СКАРИПАРА (Σκαρίπαρα) [Proc. De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 348] – в областта на гр. АКВЕ край Дунав.

2. Кастел СКАРИ (Σκάριες) [**Proc.** De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 437] – в неименуванa област, вероятно на гр. Найсос (Ниш).

Топоними, съдържащи корена АСКА-СКА, са известни и в Северозападна Мала Азия (областите Трояда и Витиния). Първият топоним от долуизброените е назван от Страбон:

1. Скайска врата в Троя.

2. Река Скамандър (Σκάμανδρος) – в Трояда, дн. Мендерес. Била е известна и с друго име – КСАНТ. Названието вероятно е двусъставно: 1) SKAMA; 2) ANDROS. За първата част може да се предположи праславянски произход – от корен SKA и наставка -АМА. Последната е произведен вариант на АРА ‘вода, река’.

3. Езеро АСКАНИЯ (Ascania) в областта Витиния, до него се е намирал гр. Никея. Името съдържа основа АСКА и наставка -AN(I). Изглежда, племенното име СКАИ се е превърнало в лично. Известни са две лица с лично име СКАЙ (Σκαίος) [**Detsch. Spr.**, 454].

Племенната история на АСКИТЕ-СКАИ може да бъде подредена хронологично така:

1. Най-ранната племенна структура на АСКИТЕ възникнала в поречието на р. АСКА (Соколица) и по околните склонове на АСКАР. Племенната територия обхващала пространството между р. АСКА, ХЕБРОС (до устието на Тонзос) и долното течение на Тонзос. Първоначалният племенен център се намирал в долината на АСКА – вероятно при крепостта АСКАРЗА или съседната АСКИЦИ.

2. По-късно се появили вариантите на племенното име – СКАИ, СКАИБОИ. АСКИТЕ-СКАИ поддържали тесни връзки със съседното племе на БЕБРИКИТЕ. Възможно е да са имали обща династия на жреци-царе. АСКИ-СКАИ заедно с КЕБРЕНИ се включили в преселението към Мала Азия. Там те се установили в областите Трояда и Витиния.

3. През V в. пр. Хр. СКАИТЕ били включени в Одриското царство.

4. В средата на IV в. пр. Хр. македонският цар Филип II (359–336 г. пр. Хр.) предприел походи по течението на Хеброс и Тонзос, достигайки КАБИЛЕ, при дн. гр. Ямбол.

5. През IV–I в. пр. Хр. племенното средище на СКАИТЕ се изместило към поречието на Хеброс – при СКАМБРИЯ и УСКУДАМА (АСКАДАМА). Те се развили като търговски центрове. Между тях, на десния бряг на Хеброс, при дн. с. Мезек възникнал могилен некропол. В него е проучена внушителна каменна гробница от IV в. пр. Хр. (Малтепе) [**Филов, Б.** Куполните, 1–116]. Допустимо е тя, както и целият некропол да са принадлежали на СКАЙСКИТЕ владетели. Според разказа на Полиен за тях, те съчетавали жреческо и царско достойнство. Такъв е бил КОСИНГ – единственият известен техен владетел.

6. За пръв път римляните достигнали земята на СКАИТЕ при похода на Марк Теренций Лукул в Тракия през 72–71 г. пр. Хр. За тези събития Йорданес предава следното: „Обаче Марк Лукул пръв воювал в Тракия срещу бесите, които били първи по храброст и слава, и ги победил, а като надвил емимонтийците, поставил под римска власт Пулпудева и Ускудама, сега Адрианопол“ [**Iord. Rom.**, 219–222;

ИТМ, 427]. Изглежда, по това време Ускудама е била средищният град на СКАИТЕ, резиденция на техните владетели.

7. През 46 г. сл. Хр. римляните прекратили съществуването на Одриското (Тракийско) царство и създали провинция Тракия. В нея влезли и земите на СКАИТЕ. След отделянето на провинция Хемимонт в края на III в. почти цялата им племенна територия била включена в новата провинция. Неин главен град станало старото средище на СКАИТЕ – УСКУДАМА. Сега то получило името Адрианопол.

II-21-1. АСТИ, АСТАР, СТРАНДЖА

Племето АСТИ (Ἄσται, Astae, Astii, Astici) е обитавало югоизточната част на Тракия между Пропонтида (Мраморно море) и Понт (Черно море), която прото-кът Тракийски Боспор (Босфор) отделял от Азия.

Псевдоскимнос (анонимен автор от II–I в. пр. Хр.): „Близко до устието на Понта е византийската местност, наречена Филия; след това се простира на седемстотин стадия един бряг с име Салмидес, твърде бластист, мъчнодостъпен и без никакво пристанище, място много опасно за корабите. Следва нос Тиниада с добро пристанище, който е най-крайната точка на Тракийска Астика (τῆς Ἀστικῆς Θράκης); с него граничи град Аполония“ [Ps. Scymn., 724–730; ИТМ, 144].

През 188 г. пр. Хр. римска войска, водена от Гней Манлий Вулзон, преминала от Мала Азия през Тракийския Херсонес и Хеброс към Македония. Между Кипсела (дн. Ипсала) и Хеброс (Марица) войската била нападната от местните праславянски племена: „И тъй, щом навлязла войската в прохода, около десет хиляди траки от четирите племена астии (Astii), кени (Coeni), мадуатени (Maduateni) и корели (Coreli) се разположили до самия проход и устроили засада на пътя“ [Liv., XXXIII, 40; ИТМ, 154].

Страбон: „Пак от Аполония до Кианеите има хиляда и петстотин стадии; в това пространство се намира Тиниада, аполонийска област, после Финопотис и Андриана в съседство със Салмидес. Тук понтийският бряг е пуст, каменист, без пристанища и изложен изцяло на северния вятър; дължината му до Кианеите е около седемстотин стадии. Тия, които попаднат на тоя бряг, биват ограбвани от астите, тракийско племе, което живее там. Кианеите са две островчета при устието на Понта“ [Strab., VII, 6, 1; ИТМ, 216].

„И тъй ние стигнахме до Византион. С тоя именит град, който се намира много близо до устието на Понта и образува доста забележителен предел, се завършва описанието на брега от устието на Истър насам. Над Византион живее племето асти (Ἄσται), в чиято област е градът Калибе; в него Филип, синът на Аминта, заселил най-престъпни хора“ [Strab., VII, 6, 2; ИТМ, 217].

„Столицата на астите била Бизия“ [Strab., VII, fr. 48; ИТМ, 224].

Плиний Стари: „В областта Астика имало град Антиум (Anthium), а сега Аполония. Реки: Панисос, Юрас, Теар, Оросинес; градове: Тиниас, Халмидесос, Девелтон с блато, който сега се нарича Девелтум на ветераните, Финопотис, наблизко до който е Босфорът [...] Навътре се намира Бизия, крепост на тракийските царе,

омразна на лястовиците поради престъплението на Терей...“ [Plin. N. h., IV, 11, 40–50; ИТМ, 266].

Клавдий Птолемей: „... покрай морския бряг от Перинт чак до Аполония се простира Астийската стратегия (Ἀστική)“ [Ptol., III, 11, 6; ИТМ, 353].

Йорданес: „Траките са страшни хора, те са най-жестоки от всички племена. Тяхната жестокост споделят напълно и скордиските, емимонтийците и астиците (Astici)“ [Iord. Rom., 219–222; ИТМ, 427].

С племенната история на АСТИТЕ могат да бъдат свързани и някои топоними:

1. ОСТОДИЗУМ (Ostudizo, Ostidizo, Ostodizo) [It. Ant., 137, 4; 230, 9; ЛИБИ, I, 29, 33, 35]. През IV в. градът бил преименуван в Нике (Nicae) [It. Burd., 569, 1; ЛИБИ, I, 41]. В средновековието е известен като Μικρὸ Νικαία (Никица) – дн. Хафса, южно от Одрин, между реките Ергене и Марица.

Името се състои от две части: 1. OSTU (OSTO, OSTI); 2. DIZA. Първата част е производна от корена ASTA. Към нея е прибавена праславянската съставка DIZA (крепост), разпространена в областта между Хеброс, Пропонтида и Понт, включваща и АСТИКА.

1. ASTA-DIZA > ASTIDIZA > OSTIDIZA; 2. ASTA-DIZA > ASTODIZA > OSTODIZA; 3. OSTODIZA > OSTUDIZA. Първоначалната форма е била ASTADIZA с вариант ASTIDIZA. Значение: ‘крепост на АСТИТЕ’.

2. ОСТАФ. Кл. Птолемей: „Вътрешни градове в Тракия са тия: ... Остаф (Ὀσ-ταφος)...“ [Ptol., III, 11, 7; ИТМ, 353]. Посочените градуси не дават точен ориентир за разположението на този град, но може да се допусне, че се е намирал в пределите на АСТИКА. Името произлиза от корена ASTA с промяна в началната гласна А > О (както при ОСТОДИЗУМ и ОСТАК). Втората част може да е предадена на гръцки език с промяна Р > Ф. Тогава праславянското название ще да е било ОСТАРА(А), като втората част АРА е със значение ‘вода, река’.

Въз основа на представените дотук сведения за АСТИТЕ, за тяхната област АСТИКА и стратегия АСТИКА, племенната им територия може да бъде очертана така: От северното устие на Тракийския Боспор (Кианеите) по морския бряг до Аполония (Созопол). Оттам границата върви на запад през Дебелт и достига завоя на Тонзос (Тунджа) при КАБИЛЕ (Калибе у Страбон). След това се насочва на юг по левия бряг на Тонзос и достига АСТИДИЗА (Остодизум). После следвайки течението на Ергинос (Ергене), опира до северния бряг на Пропонтида при Перинт. От Перинт границата следва морския бряг и завършва при БИЗАНТИОН в южното устие на Тракийския Боспор. Племенно средище е била БИЗА (средновековната Виза, дн. Визе), намираща се югозападно от САЛМИДЕСОС при изворите на Ергинос.

Може да се каже, че земята на АСТИТЕ е съвпадала с територията на планината Странджа. От Тунджа на запад до последните ѝ източни разклонения, достигащи Босфора. Най-източната част на тази територия е била известна с името Тракийска Делта. Странджа е означена на Певтингеровата карта (II–III в.) като

АСТЕЙСКА планина (Asticus mons) [Tab. Peut., VIII, 5], т. е. планина на АСТИТЕ.

Владимир Георгиев извежда племенното име АСТИ от гръцки ἄστωί ‘граждани, местни жители’; АСТИКА – равнозначно на ἄστικη ‘градска’ – от ἄστυ [Георгиев, В. Тр. е., 67].

Смятам, че името АСТИ произлиза от праславянския корен ASTA ‘уста, устие’, служещ като название на Тракийския Боспор. Развитие то на формите в съвременните славянски езици е следното: ASTA > ĀSTA > OSTA > USTA. Както видяхме при топонима АСТАДИЗА-ОСТОДИЗУМ, преходът А > О е бил налице към II–III в. Този корен е представен в славянските езици както следва: *бълг.* уста, *стбълг.* оуста, *срхр.* уста, *словен.* usta, *укр.*, *белорус.* вуста, *струс.* оуста, *чеш.* usta, *словаш.* ušta, *пол.* usta, *гуж.* wusta, *длуж.* husta [Фасмер, М. ЭСРЯ, IV, 146]. Вижда се, че навсякъде началната гласна е U, като в някои езици пред нея се е появило протетично V (украински, белоруски, горнолужишки). Този корен има аналози в стари индоевропейски езици: староиндийски as-, āsan, āsyam ‘уста’; авестийски aosta ‘уста’; старопруски austo ‘уста’. При тях личи начална гласна A и това е довод в подкрепа на възстановената тук праславянска форма ASTA.

Назоваването на протока, свързващ Черно и Мраморно море, от местните праславяни с ASTA ‘уста, устие’ е съвсем логично. Според геоложките проучвания до VIII–VII хил. пр. Хр. Черно море е било затворено езеро. След разместването в земната кора се „отворили“ протоците между Черно и Средиземно море. В античността се е знаело за езерния период на Черно море [Strab., I, 3, 2; 4]. Поради течението на водата в двата пролива (Боспор и Хелеспонт) и теснината им те са приличали на „солени“ реки. Със същото понятие *устие* (*гр.* στόμα; *лат.* ostium) си служат при описанието на Проливите и античните автори:

1. Клавдий Птолемей: „Откъм изток Тракия се ограничава с Пропонтида оттам нататък, после с устието на Понта, което се нарича Тракийски Боспор (Θράκος Βοσπορος)...“ [Ptol., III, 11, 3; ИТМ, 352].

2. Пиндар: „Съпровождани от пътните веяния на нота, аргонавтите пристигнаха в устието на Аксейн“ [Pind., IV, 203–206; ИТМ, 16].

3. Псевдоскимнос: „Близко до устието на Понта е византийската местност, наречена Филия...“ [Ps. Scymn., 728; ИТМ, 144].

4. Страбон: „Кианеите са две островчета при устието на Понта...“ [Strab., VII, 6, 1; ИТМ, 216]. „И тъй ние стигнахме до Византион. С тоя именит град, който се намира много близо до устието на Понта...“ [Strab., VII, 6, 2; ИТМ, 217]. „... а Понтът се влива в Пропонтида през Тракийския Боспор. Тъй се нарича устието му при Византион, което е широко четири стадии“ [Strab., II, 5, 3; ИТМ, 208].

5. Плиний Стари: „От устието на Истър до устието на Понта някои смятат петстотин мили...“ [Plin. N. h., IV, 11, 40–50; ИТМ, 266]. Оброчен надпис от Ахтопол е посветен на тракийския бог Херос с прозвище „Устийник“ (Στομίανος) – покровител на корабите, влизачи в Черно море от Босфора. Надписът е открит именно при входа на Босфора и е бил пренесен в Ахтопол [Mih. IGB, I, 402]. На това място, при северния босфорски вход е имало светилище на Херос, който направлявал корабите. Сведение за

него намираме у Пиндар: „Съпровождани от попятните веяния на нота, аргонавтите пристигнаха в устието на Аксейн. Там те основаха светилище, посветено на Посейдон Морски, и намериха стадо от червеникави тракийски говеда и скоро издълбана вдлъбнатина на каменен олтар“ [Pind., IV, 203–206; ИТМ, 16]. Очевидно е съпадението във функциите на тракийското божество и гръцкия бог.

Описаното светилище е било създадено от местните праславяни, т. е. от АСТИТЕ. Прозвището на Херос – „Устийник“ – и неговата функция са свързани със самото място – устието на протока. Логично е названието на праславяните, обитаващи местата около „устието“, да идва от него. Отбелязана е и предполагаемата връзка между по-късното название на Босфора – Свети Георги – със светилището на Херос, иконографската схема е еднаква.

Праславянското название ASTA за Проливите се е запазило в тамошни топоними. Като оставим настрана племенните имена АСТИ, ПИАСТИ, селищното име АСТАК (вж. по-долу), към тях можем да причислим:

1. КОАСТА (Κοῦάστα) – река във Витиния [Acta SS Maii, 4, 320; Detsch. Spr., 248]. Името е получено от основа ASTA и представка-предлог -КА (> КО) (бълг. диал. кай; рус. к, ко): КО-ASTA > КОASTA. Значение: ‘(река) до АСТА’, т. е. река до пролива.

2. СЕСТОС (Σεστός, Sestos) – град и едноименен нос в Тракийски Херсонес, при най-тясното място на протока Хелеспонт (Дарданели). Разположен срещу гр. АБИДОС на малоазийския бряг.

Скилак: „Сест при устието на Пропонтида, което е широко шест стадии“ [Scyl., 67; ИТМ, 119].

Псевдоскимнос: „... после Сест и Мадит, разположени при тясното място на Протока...“ [Ps. Scymn., 680; ИТМ, 144].

Страбон: „После иде Мадит и носът Сестия, дете бил мостът на Ксеркса, след това Сест“ [Strab., VII, fr. 56; ИТМ, 225].

Местоположението му „при устието на Пропонтида“ дава основа за обяснение на праславянското име. То е съставено от основа ASTA и представка-предлог SA (бълг. с, със): SA-ASTA > SASTA > SESTA, гръцка форма SESTOS. Значение: ‘(град) до АСТА’, т. е. град до устието. Това положение му е осигурявало контрол върху този брод между европейския и азиатския бряг. Градът е споменат в Омировата Илиада [Hom. II., 836]. В средата на VII в. селището е било превърнато в колония на преселници от о-в Лесбос. През 480 г. при Сест-Абидос Ксеркс построил мост от кораби, за да преминат войските му.

3. В Босфора се намира и нос ХЕСТИЯ [Polyb., IV, 39 ; ИТМ, 136]. Възможно е това название да представлява гръцизирана форма на праславянското ASTA поради звукова близост с името на гръцката богиня.

Названието на протока ASTA се прехвърлило върху живеещото край него племе – АСТИ. Съответно областта получила наименование в гръцка форма АСТИКА (Ἰστικῆ). От него произлиза латинизираното название Asticus mons – Астийска/Астейска/Астикийска планина. Развитието на тези имена на пра-славянска основа

може да бъде сближено със сходния по форма корен ASKA в съседната област на АСКИТЕ. Там речното име ASKA е получило вариант с наставката -AR (ASKAR), който се е превърнал в планинско название – ASKAR (> SAKAR).

За протока ASTA такъв вариант с наставка -AR би бил ASTAR. Съответно той е могъл да стане и название на тамошната планина (Asticus mons, дн. Странджа). Не са ми известни топонимични следи от формата ASTAR в антични източници, но смятам, че е възможно да бъде установена приемственост с днешното название на планината – СТРАНДЖА. То е турцизирана форма на българското име СТРАНИЦА – при замяна на наставката -ICA с турската -DŽA (CA), ĆA (ÇA). Г. Аянов извежда името от слав. корен СТРАН, СТРАННА, СТРАННИЦА (отстранена) [Аянов, Г. Странджа, 7].

Развитието на името е минало през следните стъпала:

1. Началната форма ASTAR (ASTRA – при обръщане -AR > -RA) е получила вариант с наставка -NA : ASTARNA-ASTRANA
2. Изпадане на началната гласна А – ASTRANA>STRANA
3. Добавяне на умалителна наставка -ICA : STRANICA
4. Турцизиране на последната форма с наставка -DŽA (-CA) : STRANDŽA (тур. İstranca).

Относно хронологията на това развитие могат да бъдат направени следните наблюдения. Началната форма ASTAR е възникнала през праславянския период – по-вероятно в предримско време. Вариантите ASTRANA-STRANA трябва да се отнесат към раннославянския период (VII–VIII в.), STRANICA – към българското средновековие (IX–XIV в.), а сегашното название STRANDŽA е от XV–XVI в.

Във връзка с липсата на свидетелства в античните източници за праславянските названия на протока ASTA и ASTAR може да бъде припомнено следното обстоятелство. С бързото развитие на гръцката колонизация в Пропонтида и Понт (VII в. пр. Хр.) в гръцка среда възниква и се налага названието БОСПОР, ТРАКИЙСКИ БОСПОР (Θράκος Βοσπόρος), обвързано с устойчива митологична традиция.

В светлината на изложеното дотук племенната история на АСТИТЕ в хронологичен ред изглежда така:

1. Племето АСТИ възникнало край протока АСТА (АСТАР), дн. Босфор. Първоначалната племенна територия е обхващала т. нар. ДЕЛТА (Тракийска ДЕЛТА). Като се има предвид съществуването на малки племена (БУЗИ, ПИАСТИ) (вж. по-долу), всъщност би трябвало да се говори за племенна общност на АСТИТЕ.

2. Част от АСТИТЕ се преселили на отсрещния малоазийски бряг на Пропонтида. Доказателство за това е гр. АСТАК (Ἰστακος, Astacum, Ἰστακος). Той бил разположен в дъното на Астакийския залив, южно от Халкедон, в границите на областта Витиния. Според легендата основателят на града (епонимът) АСТАК бил син на Посейдон и нимфата Олбия. Това селище на АСТИТЕ било превърнато в мегарска колония, а по-късно преименувано в Никомедия (дн. Измит).

Вариантът на името ОСТАК ('Οστακος) показва преход А > О, както при ОСТОДИЗУМ. Този вариант се открива в Лексикона на патриарх Фотий и според Д. Дечев се дължи на близост с гръцката дума ὄστακος 'морски рак'. Формата АСТАК е получена от корена АСТА с наставка -АК. Тя съответства и на племенното име АСТАКИ.

3. Първоначалната племенна територия на АСТИТЕ (обл. ДЕЛТА) е заемала ключово място за сухоземния път между Европа и Азия и за морския – между Черно и Средиземно море. Поради това дългата брегова ивица, ограждаща астийските земи, станала прицел на засилената гръцка колонизация през VII в. пр. Хр. Редица крайбрежни селища на АСТИТЕ били превърнати в гръцки колонии – Перинт, Селимбрия, Атира, Бизантион, Салмидесос. Този натиск навярно е предизвикал изтегляне на АСТИТЕ към по-вътрешните и отдалечени от морето дялове на АСТАР (Странджа). Там възникнал и новият племенен център БИЗА.

4. През V в. пр. Хр. АСТИТЕ са били включени в Одриското царство. В края на V и първата половина на IV в. одриските владетели Севт I (424–407), Медок I (407–386) и Котис I (383–359) водели активна политика на юг, чийто основен прицел бил Тракийски Херсонес.

5. От средата на IV в. пр. Хр., след неуспеха на Керсеблепт в двубоя с македонския цар Филип II, а също и поради келтското нашествие, Одриското царство започнало бързо да запада. Това позволило на астийските владетели да добият повече самостоятелност и да разширят влиянието си. КАБИЛЕ и АСТАДИЗА (Остодизум) бележат териториално разширение на северозапад. Били създадени устойчиви отношения с Месембрия и Аполония. Те почивали върху стопански интереси. В търговския обмен АСТИТЕ разчитали на рудните разработки и дървения материал. Надписи от Месембрия съдържат данни за тези отношения и за членове на астийския царски дом.

6. През 188 г. пр. Хр. АСТИТЕ участвали заедно със съседни племена в нападението срещу преминаващата римска войска на Гней Манлий Вулзон. През 72–71 г. пр. Хр. управителят на Македония Марк Теренций Лукул последователно воювал с бесите, превзел Пулпудева, след това с АСКИТЕ, като завладял столицата им Ускудама. Оттам той навлязъл в земите на АСТИТЕ, където превзел Кабиле и колонията Аполония.

7. В края на I в. пр. Хр. Одриското (Тракийско) царство вече било в клиентелистски отношения с Рим. Те били поддържани до 46 г., когато царството било ликвидирано. Новосъздадената римска провинция Тракия включила и земите на АСТИТЕ. След реформите в административното деление от края на III и началото на IV в. територията на АСТИТЕ била разделена между новите провинции Хемимонт и Европа.

8. Съществуват данни от епиграфски паметници за превръщането на племенното име АСТ(А) в лично. Регистрирани са имена 'Αστι-κοσης, Διζ-άστης [Detsch. Spr., 32].

II-21-2. АСТИНГИ

Сведенията за действията на римски военачалници в земите южно от Хем през I в. сл. Хр. показват, че местните племена (особено бесите) не желаели да се примирят с налагането на чужда власт. Превръщането на Тракийското царство в римска провинция през 46 г. отнело последните права на самоуправление за местните праславяни, в т. ч. и АСТИТЕ. Логично е да се предположи, че част от тях са предпочели бежанската съдба пред подчинението. Вероятно към преселващите се на север БЕСИ са се присъединили и част от АСТИТЕ. В търсене на следите от това преселение отвъд Дунав най-напред ще се спра на АСТИНГИТЕ – водещо вандалско племе.

През втората половина на II в. това племе се появило до северната граница на провинция Дакия. По времето на имп. Марк Аврелий (161–180 г. сл. Хр.) се водили продължителни войни с племената край Среден Дунав и Дакия – т. нар. Маркомански войни. Сред племената, които са споменати във връзка с тези събития, са и АСТИНГИТЕ. Дион Касий: „Астингите (Ἀστίνγιοι) под водачеството на Раос (Ῥῶος) и Раптос (Ῥάπτος) дошли да се заселят в Дакия с надеждата, че ще получат като цена за съюзничеството си пари и земя. Понеже не получили тези неща, те оставили като залог на Клеменс жените и децата, замисляйки да завземат с оръжие земите на костобоките (τῶν Κοστοβόκων). След като ги победили, не оставили и Дакия спокойна. Лакрингите обаче, безпोकоейки се да не би Клеменс да се уплаши и да доведе астингите в областта, обитавана от тях самите, ги нападнали неочаквано и постигнали голяма сполука. Последствието било, че астингите вече никога не тръгнали да воюват с римляните. Те настойчиво умолявали Марк да им даде пари и земя с обещанието, че ще направят зло на онези, които тогава воювали с императора. Астингите изпълнили нещо от това обещание [Dio Cass., LXXI, 12, 1–3; Izvoare, I, 700–701]. С. Корнелий Клеменс бил управител на Дакия през 170–172 г.

АСТИНГИТЕ са посочени сред племената, които през 40-те и 50-те години на III в. под водачеството на остготите нахлували в балканските провинции на империята. Йорданес съобщава за такива нахлувания при краля на остготите Острогот – предшественик на Книва:

„Накъсо казано, тогава Острогот преминал с хората си Дунава и опустошил Мизия и Тракия. За да ги отблъсне, Филип изпратил сенатора Деций... Той (Острогот – Ч. Б.) ги приел и възбуден от техните думи, повел веднага на война триста хиляди свои войници, като присъединил към тях много тайфали и АСТРИНГИ (Astringis), а също и три хиляди КАРПИИ – едно много воинствено племе, което било често във враждебни отношения с римляните“ [Iord. Get., 90–92; ЛИБИ, I, 340]. Към тях били присъединени и ГОТИ и ПЕВКИНИ от п-в Певка. Под водачеството на поставените от Острогот Аргаит и Гунтерик те нахлули в Мизия и обсадили Марцианопол. Тези събития се отнасят към времето малко преди нападението на северните племена, водени от остготския крал Книва. То завърши-

ло с битката при Абритус в 251 г. и смъртта на имп. Деций. Книва наследил легендарния крал Острогот, чиято смърт е преди 251 г.

След като римляните изоставили Траянова Дакия (270–275 г.), по времето на имп. Константин Велики (306–337) се стигнало до война между вандалите и готите. Йорданес: „Желаейки да отбележи началото на управлението си с подчинението на вандалите, той (Геберих, крал на готите – Ч. Б.) се отправил срещу Визимар, техен крал, който бил от племето на асдингите (qui Asdingorum stirpe), най-значимо от всички племена и много воинствено. Според сведенията на историка Дексип те стигнали от Океана до нашите области едва за една година поради обширността на територията, която трябвало са пресекат. Те заемали тогава местата, където днес живеят гепидите, край реките Марисия, Милиаре, Гилпил и Грисия, която надминава по големина останалите гореспоменати.

Тогава на изток от тях се намирили готите, на запад маркоманите, на север хермундурите, на юг Истър, който е наричан и Дунав. Докато вандалите се намирили тук, им била обявена война от Геберих, крал на готите, на брега на гореспоменатата река Марисия, където не се сражавали много време на равна нога, а веднага паднал самият Визимар, кралят на вандалите, с голяма част от своя народ.

А Геберих, блестящият предводител на готите, след като победил и оплячкосал вандалите, се върнал в своите места, откъдето бил тръгнал. Тогава малкото вандали, които се спасили, след като събрали дружина от онези, които не могли да носят оръжие, напускайки нещастното се отечество, поискали от император Константин да им даде Панония и останали тук приблизително 60 години в предоставените им места и се подчинявали на императорските разпореждания като жителите на провинциите“ [**Iord.** Get., 113–115; Izvoare, II, 424–427].

Представените сведения на Дион Касий и Йорданес дават основа за следните наблюдения относно АСТИНГИТЕ [вж. **Schmidt, L. Wand.**, 7–9].

1. През 170 г. АСТИНГИТЕ, водени от Раос и Раптос, поискали от управителя на Дакия С. К. Клеменс да бъдат приети в провинцията. До споразумение не се стигнало, но изглежда, римският управител е успял да насочи оръжието на АСТИНГИТЕ срещу КОСТОБОКИТЕ. Това праславянско племе обитавало земи до северната граница на провинция Дакия и създавало несигурност за нейните жители (вж. следв. част). Вероятно поражението, което понесли, принудило КОСТОБОКИТЕ да предприемат в същата година голям поход на юг, имащ характер на преселение. Те преминали Дунав и стигнали до Средна Гърция. АСТИНГИТЕ, след като завоювали земята на КОСТОБОКИТЕ, започнали да извършват грабителски нахлувания в провинция Дакия. Тогава те самите били нападнати от ЛАКРИНГИТЕ. По всичко личи, че този сблъсък е бил предизвикан от интриги на С. К. Клеменс. В разказа на Дион Касий АСТИНГИТЕ не са посочени като ВАНДАЛСКО племе.

2. Като такива ги определя Йорданес – от това най-силно племе в общността на ВАНДАЛИТЕ произхождал техният крал ВИЗИМАР, победен от готския крал Геберих. Според Йорданес по това време (началото на IV в.) ВАНДАЛИТЕ оби-

тавали изоставената от римляните Дакия. По-късно тя била заета от ГЕПИДИТЕ. Населяваната от ВАНДАЛИТЕ територия е очертана с реките Марисия (Муреш), Милиаре, Гилпил и Грися (Криш), т. е. района на Западните планини.

3. Йорданес посочва АСТИНГИТЕ (АСТРИНГИ) сред племената тайфали, готи, певкини и карпи, които под водачеството на легендарния крал Острогот през 40-те години на III в. нахлули в империята. Йорданес предава сведението на Дексип, че ВАНДАЛИТЕ са дошли в придунавските земи от Океана (Балтийското крайбрежие). Следователно АСТИНГИТЕ като водещо племе на ВАНДАЛИТЕ също трябва да са се придвижили с тях от север. ВАНДАЛСКАТА племенна общност се формирала между Северните Карпати и балтийския бряг, т. е. на територията, заемана от праславянската групировка ВАНТИ-ВАНДИ (ВЕНЕДИ) (вж. тук). ВАНДАЛСКИТЕ племена се формирали от праславяни ВАНТИ-ВАНДИ и германи през I–II в. Към 170 г. ВАНДАЛИТЕ заедно с водещото племе на АСТИНГИТЕ вече се намирили в съседство с Дакия и Среден Дунав.

В такъв случай формирането на АСТИНГИТЕ също е станало на територията на ВЕНЕДСКИТЕ племена (дн. Полша) през I–II в. Името на АСТИНГИТЕ (ХАСДИНГИ) се извежда от готската дума *Hasdiggos* със значение ‘мъже с женски коси, дългокоси’. Първоначално то било название на владетелския род, а после се разпростряло върху цялото племе [Iord. Get., 22; Schmidt, L. Wand., 5]. При предлаганото тук обяснение се търси връзка с праславяните АСТИ, които напуснали АСТИКА-АСТАР (Странджа) в началото на I в. Заедно с БЕСИТЕ през Добруджа и по течението на Прут и Днестър те стигнали до Северните Карпати и Горна Висла (Вистула). Така преселниците АСТИ станали част от общността на ВАНТИ-ВАНДИ (ВЕНЕДИ). Съжителството с германското население започнало да променя етническият облик на племето. Възникнала нова форма на името (с наставка -INGI) в два варианта – ASTINGI и ASTRINGI. Вторият вариант (Йорданес) може да бъде оценен като свидетелство, че преселниците ASTI са се наричали и ASTRI – от ASTAR-ASTRA – название на протока (Босфор) и планината (Странджа). Вариантът ASDINGI (Йорданес) е произведен от ASTINGI при озвучаване T > D.

АСТИНГИТЕ-АСТРИНГИ застанали начело на съюз от племена, получил общото име VANDALI, което е произлязло от праславянското название на северната групировка VANTI-VANDI. Вандалските племена се формирали от смесването на праславянски ВАНТИ-ВАНДИ и германи. Същото се отнася и за водещото сред тях племе – АСТИНГИТЕ.

II-21-3. ОСТИ

В англосаксонската хорография на крал Алфред Велики (871–901) са изброени славянски племена, между които и племето ОСТИ. Това племе е поставено близо до Балтийското крайбрежие, южно от рагяните (рани), обитаващи дн. о-в Рюген [Havlik, L. Slované, 53–85].

Името може да бъде изведено от начална форма ASTI > ĀSTI > OSTI и да бъде свързано с ASTI-преселници. Промяната А > О е регистрирана още през праславянския период в първоначалната територия на АСТИТЕ (ОСТОДИЗУМ, ОСТАК – вариант на АСТАК). Както беше показано в предишния параграф, допустимо е преселението на АСТИ в началото на I в. от АСТИКА-АСТАР (Странджа) в земите на тогава формиращата се праславянска групировка на ВЕНЕДИТЕ. Част от преселниците АСТИ създали германизираното се племе АСТИНГИ. Вероятно друга част от АСТИТЕ са запазили праславянския си облик и се установили близо до Одер (Одра). Там те обитавали през IX в. с претърпяло промяна племенно име – ОСТИ.

II-21-4. ПИАСТИ

Освен АСТИТЕ, край протока АСТА-АСТАР (Босфор) се формирал и клонът на ПИАСТИТЕ, чието име също произлиза от корена ASTA.

1. Стефан Византийски: „Пиастии (Πιάστια), племе до Понта“ [Steph. Byz., 522, 4]. Според него македонско племе.

2. Певтингеровата карта: Пенастии (Penastii) [Tab. Peut., VIII, 4]. Погрешна форма вместо РЕНАСТII [Detsch. Spr., 366].

Формите от двата източника – PIASTI и РЕНАСТII могат да бъдат обяснени като варианти на праславянско племенно име, производно от корена ASTA и представка-предлог РА (бълг. по). Предлогът РА е претърпял промяна: РА > RĀ > РЕ (срв. румънския предлог ‘ре’ със същото значение). Формата РЕ-НАСТII от Певтингеровата карта съдържа латинизирания вариант на ASTI с Н пред гласната. В същия източник такава промяна е претърпял и топонимът OSTODIZUM (ASTADIZA), произведен от същия корен: Hostizo [ЛИБИ, I, 21]. Развитие на името може да бъде възстановено така: РА > РЕ; РЕ-ASTI > PИ-ASTI. Значение: ‘жители по (протока) АСТА’. Близко обяснение за структурата на племенното име е дал В. Томашек: πι – равнозначно на гръцкия предлог ετι, *стинд.* аri (представка аri-, pi-); *литов.* rie (до, при, на) [Tom. Thr., I, 853].

ПИАСТИТЕ са били клон (малко племе) в общността на АСТИТЕ. Вероятно първоначалната им племенна територия се е намирала близо до протока АСТА-АСТАР в областта Делта. Там те са обитавали северното (понтийско) крайбрежие.

При римското завоевание в началото на I в. ПИАСТИТЕ (или част от тях) се присъединили към изселващите се АСТИ и БЕСИ. Заедно с тях те стигнали до Северните Карпати и поречието на Висла. Там те се установили като самостоятелно племе в общността на ВАНТИ-ВЕНЕДИ. Изглежда, те са запазили и през раннославянския период (VI–VIII в.) същата форма на племенното си име.

Може да бъде потърсена връзка между тяхното племенно име и първия владетелски род в Полша – ПЯСТИТЕ.

II-22-1. АТРА, ЕТЕР

Река Янтра е десен приток на Дунав. Заедно с основните си притоци Росица и Стара река тя извира от северните склонове на Стара планина – нейния среден дял от Калоферска до Котленска планина. Влива се в Дунав близо до устието на левия приток – р. Веда.

1. Най-ранното споменаване е у Херодот при описанието на дунавските притоци: „През Тракия и през земята на тракийските кробизи текат и се вливат в него Атрис (Ἄθρις)“ [Hdt., IV, 49; Izvoare, I, 32–33; ИТМ, 19].

2. Плиний Стари: „... от Родопите извира Ескус, а от Хемус – Утус, Асамус, Йетерус (Ieterus)“ [Plin. N. h., III, 149; ИТМ, 267].

3. Йорданес: „... той се отправил за Никопол, един много известен град, разположен при река Ятрус (iuxta Iatram fluvium)“ [Iord. Get., 101; Izvoare, II, 422–423; ИТМ, 430].

4. Равенски географ: Ятрус „fluvius qui dicitur Iatrum“ [Geogr. Rav., 192, 7].

В изворите е споменат и едноименният кастел ЯТРУС при устието на реката – развалини до дн. с. Кривина, Русенско:

1. Ятрус „ad Iatrum“ [Marc. Com., 535 (VIII); ЛИБИ, I, 318]

2. Латрис „castellum Latris“ [Not. Dign. Occ., XL, 8]

3. Латрон (Latron) [Geogr. Rav., 4, 7; ЛИБИ, I, 394]

4. Ятрон (Ἰατρῶν) [Proc. De aed., IV, 7, 6]

5. Ятрос (προς τὴν Ἰατρον) [Theoph. Sim., VII, 2, 16]

Картография от XVI–XVII в.:

1. На карта от 1595 г. (А. Ортелиус) реката е отбелязана с две имена – „Jatrus et Jeterus flu.“ [Лаков, Л. Атлас, карта 16]

2. Карта от 1684 г. (I изд. на атласа Mercurius Geographicus) – Iantra fl.

3. Второто издание на същия атлас (1689 г.) – Tantra fl. – явно погрешно разчетена начална буква Т вм. J.

Горното течение на Янтра и днес се нарича ЕТЪР, **Љ**таръ (1640 г.). „Етърка“ наричали в Загорско жетварка, дошла от поречието на Етър [Иречек, К. Пътувания, 115, 216, бел. 23]. Към тези названия трябва да бъдат добавени и формите, които могат да се извлекат от племенните имена (вж. по-долу):

1. ЕНТРИБИ (Ἐντριβαί) – Хекатей Милетски (ок. 540–478 г. пр. Хр.): 1) основа ENTR(A); 2) -IBI – съставка, произлязла от ABA (< APA).

2. ГОНДРИ (Γόνδραι) – Стефан Византийски (VII в.): G-ONDRA: 1) представка-предлог K(A) > G; 2) ONDRA – производна от ANDRA при A > O.

3. КИНДРИ (Κίνδραι) – Херодиан (II–III в.): K-INDRA: 1) представка-предлог K(A); 2) INDRA – производна от ENDRA при E > I.

След съпоставяне на формите на речното име се получава следната схема за неговото развитие:

1. АТРА-АТАР – начална форма, при обръщане AR > RA

2. ЕТАР-ЕТРА – производен вариант при A > E

3. IATRA-IETAR – разновидност на началните форми с йотация на А и Е
4. ENTRA – вариант на ETRA с носовка
5. ANDRA – производна от ATRA при Т > D и поява на носовка: ATRA > ANTRA > ANDRA (> ONDRA)
6. ENDRA – производна от ETRA при Т > D и поява на носовка: ETRA > ENTRA > ENDRA (> INDRA)
7. ENTRABA – изходна форма на племенното име ENTRIBI – речно име със съставка АВА (< АРА ‘вода, река’)
8. ADRABA изходна форма за племенно име ADRABI (ADRABAИКАМПИ) (Кл. Птолемей, II в.) – със съставка -ABA
9. IANTRA – производна от IATRA при поява на носовка.

Относно хронологията на вариантите могат да бъдат направени следните наблюдения:

1. Всички варианти на името, с изключение може би на IANTRA, са възникнали в праславянската епоха (преди V в.).
2. Успоредно са съществували форми със и без носовка.
3. Появата на вариантите с йотация на началната гласна може да бъде отнесена към края на предримския период (II–I в. пр. Хр.).
4. Вариантите със съставка -ABA (ENTRABA и ADRABA) водят към по-стара изходна форма ATRA-APA (ATRAPA-ETRAPA).
5. Формата IANTRA, изглежда, е най-късна – влизането ѝ в употреба може да бъде отнесено към средновековието (след V в.).

Възможно е зученето при вариантите ANDRA, ENDRA, ADRABA, дължащо се на преход Т > D, да е възникнало при съответното племенно название, а не при изговарянето на речното име.

7. Добре изразено е колебанието при началната гласна А-Е, дължащо се на праславянския звук А. Неговото изясняване в А или Е е запазено и в днешните наименования ЯНТРА-ЙЕТЪР.

Формите Latris (Списък на служебните рангове) и Latron (Равенски географ) вероятно се дължат на погрешно преписване на първата буква – L вм. I, поради близка графика.

II-22-2. АТРИ

Най-ранното название на праславянското племенно образувание в долината на Янтра вероятно е съответствало на началната форма на речното име ATRI-ETRI. С него могат да бъдат свързани сведения на антични автори:

1. Хекатей Милетски (ок. 540–478 г. пр. Хр.) чрез Стефан Византийски: „Ентриби (Ἐντριβοί) племе в Тракия. Хекатей (го споменава) в (описанието на) Европа“ [Steph. Byz., 271, 12; Detsch. Spr., 166].

Названието на това неотъждествено досега племе представлява вариант на речното име ATRA. В. Георгиев определя името като дако-мизийско и го извежда от

корена *trb, trib, treb* ‘село’ [Георг. БЕО, 94]. ENTRIBA е съставено от две части: 1. ENTR(A); 2. IBA. Както беше показано в предишния параграф, ENTRA е разновидност на формата ETRA с носовка. Втората част отговаря на праславянската съставка -ABA (-APA ‘вода, река’). Към този тип племенни имена принадлежи ВЕЛЕТАБИ (вж. II-7-14), а точно съответствие е АКИБИ, записано също у Кл. Птолемей. Промяната в съставката е следната: -ABA > -EBA > -IBA. Началният вариант на името е бил ENTRABI, отговарящ на речното име ENTRABA. Сведението на Хекатей Милетски показва, че в края на VI в. пр. Хр. в поречието на ATRA (ENTRABA) е съществувало племенно образувание ENTRABI (ENTRIBI).

2. Потвърждение за това намираме в едно много по-късно описание, оставено от Клавдий Птолемей (II в.). В частта, отнасяща се за левия бряг на Среден Дунав: „... под гората Габрета маркоманите, по-долу от тях судините, а към реката Дунав адрабикампите (’Αδραβικὰ κᾶμποι); под Херкинската гора квадите, по-долу от тях се намират железните рудници и гората Луна, под която живее един голям народ – баймите – до Дунав...” [Ptol., II, 11, 11; Izvoare, I, 534–535].

Гората Габрета се отъждествява с дн. Чешки лес; гората Луна – с планината Манхарт в Моравия. Следователно АДРАБИКАМПИТЕ са обитавали левия бряг на Дунав в дн. Североизточна Австрия, близо до дунавския приток Морава.

Името АДРАБИКАМПИ се състои от две части: 1. АДРАБИ; 2. КАМПИ. Втората част произлиза от името на р. КАМПИ (КАМПИ), ляв приток на Дунав. Първата част АДРАБИ отговаря на речно име АДРАБА, съставено от корен АДРА и съставка -ABA (< APA ‘вода, река’). То е производно от АТРАБА (при T > D) – вариант на речно име АТРА. Формата АТРАБА съответства на ENTRABA от племенното название у Хекатей Милетски.

Очевидно тези праславянски АДРАБИ (АТРАБИ) са напуснали поречието на АТРА в началото на I в. През първата половина на II в. те са обитавали земи на север от Среден Дунав, близо до р. Морава. Следователно може да се приеме, че преселниците АТРАБИ от II в. и ЕНТРАБИТЕ (ЕНТРИБИ) от VI–V в. пр. Хр. принадлежат към едно и също племе от долината на АТРА.

Съответствие на племенното име АТРАБИ-ЕНТРАБИ откриваме в названието на дн. гр. Полски Тръмбеш, намиращ се в долното поречие на Янтра, до левия ѝ бряг. Съществуват и села Горски Горен Тръмбеш и Горски Долен Тръмбеш. Постари форми на тези селищни имена се откриват в турски данъчни документи от XV–XVII в.: Търанбеш, Трънбеш (1430), Търънбеш, Трънбеш (1618), Таран беш-и ова (т. е. Полски Тръмбеш, 1638), Таранбеш-и сахра (т. е. Полски Тръмбеш, XVII в.), Терпеш, Тръбеш (1573), Търънбеш-и даг (планински, горски Тръмбеш, 1618). Според Й. Заимов началната форма на името е била *трѣбежъ, *стбълг.* *трѣвежъ ‘изкоренена гора’ от глагола трѣвѣти ‘кореня, чистя, требя’. Фонетичните промени са обяснени с турско влияние – *диал.* tîîim ‘гъста гора’ и beş ‘козина’ или beş ‘пет’ [Заимов, Й. Тръмбеш, 445].

ТРАМБЕШ може да бъде изведено от начална форма АТРАБА с наставка -ЕШ при изпадане на начална гласна А и поява на носовка: АТРАБА > АТРАНБА >

TRAMBA-EŠ > TRAMBEŠ > TRÂMBEŠ. Селището се намира в равнинната част на поречието. Следователно първоначалната форма на селищното име (без наставка) е била АТРАВА – отговаряща на речното и племенно име АТРАВА-АТРАВИ. АТРАБА (Полски Тръмбеш) е била племенно средище на АТРАБИТЕ (ЕНТРАБИ).

Възможно е речното име ТРУБЕЖ от басейна на Днепър да има връзка с българската форма ТРЪМБЕШ и да е следа от преселение на АТРАБИ.

Речното и племенно име АТРА-АТРИ може да бъде потърсено още в един топоним от поречието на Янтра – (Велико) Търново. Формата ТЪРNOVO (ТРЪNOV) е получена от корена АТАR-АТРА или ЕТАR с две наставки – -NA и -OV(O) при изпадане на началната гласна: АТАR-NA > АТАRNA > TARNA > TARNA-OV > TARNOV(O) > ТРЪNOV. На хълма Царевец са проучени останки на селище от пред-римската епоха. Възможно е това средище на АТРИТЕ да е носело името АТАР(НА).

Племенната история на АТРИТЕ-ЕТРИ може да бъде възстановена в следния вид:

1. АТРИТЕ се формирали като племенна общност (голямо племе) в долината на АТРА и нейните притоци. Тази общност включвала малки племена (клонове). Такива били: АТРАБИТЕ (най-силно водещо племе) със средище АТРАБА (Полски Тръмбеш); ПАТРИТЕ по притока Патрешница с племенно средище дн. с. Патреш; КАТРИ (ГОНДРИ), ДАТРИ (ТАТРИ), ВАТРИ (вж. следв. параграфи).

2. През VI–IV в. пр. Хр. АТРИТЕ били една от значителните племенни общности между Хем и Истър. Територията им попадала между трибалските и гетските племена. Техни съседи откъм запад били АСАМИТЕ, а откъм изток – АРТАКИТЕ. През първата половина на IV в. пр. Хр. владетелите на АТРИТЕ поддържали отношения с одриските царе. Доказателства за това предлага съкровището от с. Борово. Селото се намира на десния бряг на Янтра, близо до АТРАБА (Полски Тръмбеш), средище на АТРИТЕ. Тази близост е главният довод съкровището да бъде определено за притежание на владетел от царския дом на АТРИТЕ. То се състои от пет съда: три ритона, купа и кана, изработени от сребро с позлата. Два от ритоните носят надпис: Εἰ ὀϊόιο ἄἰἄἰ, Εἰ ὀϊόιο ἄἄἰ [Стоянов, Т. Съкровището, 65–78].

Най-вероятен превод: „(притежание) на Котис (произхожда) от Беос.“ Съдовете са били изработени за одриския цар Котис I (383–359 г. пр. Хр.). Той ги изпратил като дар за тогавашния владетел на АТРИТЕ. Други такива дарствени съдове, носещи името на Котис I, са открити в Могиланската могила (Враца), в съкровището на Рогозен (притежание на трибалските царе), в гробницата при Аджигьол (владетел на АНГЛИТЕ) и в могилен гроб край с. Александрово, Ловешко (владетел на АСАМИТЕ). За Котис I изпращането на подобни дарове било част от обичая на междувладетелското общуване. Очевидно той се стремил да поддържа добри (съюзни) отношения с най-значимите племенни образувания (царства) между Хем и Истър. Сред тях били и тези на ТРИБАЛИТЕ, АСАМИТЕ, ГЕТИТЕ-АНГЛИ и АТРИТЕ.

3. През 339 г. пр. Хр. през земите на АТРИТЕ преминал македонският цар Филип II, връщайки се от похода срещу скитите. Тогава с него се сражавали ТРИБАЛИТЕ. Наскоро след това, през 335 г. на север от Хем се появила армията на новия македонски владетел Александър III Велики. Предполага се, че той е прекошил поречието на АТРА (Янтра). След сражение с трибалския цар Сирм, съседните траки и отвъдунавските гети Александър III сключил мир и съюз с тях. В разказа на Ариан съседите на ТРИБАЛИТЕ са наречени „независими траки“.

„Като преминал реката Нест, на десетия ден, както казват, достигнал планината Хемус. Тук, когато възлизал по планината, го пресрещнали из теснините мнозина въоръжени туземци и независимите траки; те били заели върха на Хемус, през гдето щяла да мине войската, и се приготвили да ѝ попречат да върви по-нататък“ [Arr., I, 1; ИТМ, 300].

„Тук дошли при Александър пратеници както от другите независими племена, които живеели до Истър, тъй и от Сирм, трибалския цар. (...) Всички казвали, че дошли да просят приятелството на Александър, и с всички Александър разменил залог за вярност“ [Arr., I, 4; ИТМ, 303]. Допустимо е сред тези нови съюзници на Александър III Велики да е бил и владетелят на АТРИТЕ.

4. През I в. пр. Хр. се засилил римският натиск – откъм Македония и Тракийския Херсонес били извършвани походи във вътрешността на праславянските земи. През 29–28 г. пр. Хр. управителят на Македония М. Л. Крас покорил МИЗИТЕ, а след това воювал със съседите на АТРИТЕ – АРТАКИТЕ. В разказа на Дион Касий се споменава, че римският военачалник подчинил и други (неназовани) племена. Възможно е да е влязъл в сблъсък и с АТРИТЕ, през чиито земи бил минал.

5. В периода до 15 г. сл. Хр. между Хем и Дунав се изграждали лагери, в които били разположени римските части. По това време голяма част от АТРИТЕ напуснали родните си места и се прехвърлили откъд Дунав. обстоятелството, че се намират толкова значими следи от преселвания на АТРИ, показва, че те са оказали съпротива и не са пожелали да приемат условията на новоустановената власт.

6. Изглежда, водещото атрийско племе на АТРАБИТЕ се е изселило с основната част от родовете. През първата половина на II в. то обитавало земи между гората Габрета (дн. Чешки лес) и Дунав – вероятно близо до Морава. Като следа от тези АДРАБИ-АТРАБИ може да бъде прието името на дн. р. ОДРАВА (Odrava) – десен приток на р. ЕГЕР (чеш. Огрже – Ogře), която от своя страна е ляв приток на ЕЛБА (ЛАБА). Река ОДРАВА извира от северната част на планинската верига Чешки лес. Името ѝ е производно от началното речно название АТРА: АТРА > АДРА > ОДРА, с наставка -AVA > ОДРАВА.

7. Река ОДРА (ODER) извира от Северните Карпати. В близост е набелязана група топоними – следи от заселване на АТРИ. Това са имената на р. НИТРА и планинските вериги при изворите ѝ – Голяма и Малка Фатра и Татрите (вж. подолу). Очевидно част от тези преселници АТРИ са продължили на север, спускайки се в долината на ОДРА и стигайки до устието ѝ на Балтийско море. Както беше показано по-горе, името представлява развитие на формата АТРА. Всъщност про-

мяната ATRA > ADRA > ODRA е засвидетелствана още в прародината – срв. племенните имена GONDRI и KINDRI. Стефан Византийски посочва в Тракия селищно име АДРАНЕ, АДРЕНЕ (᾿Αδράνη, ᾿Αδρήνη) и жителско име ᾿Αδρηναῖος [Steph. Byz., 27, 14; Detsch. Spr., 6].

Ранните форми на речното име ODRA-ODER (X–XI в.) позволяват да се поддържа хипотезата за произход на названието от корена ATRA: Adora [Widuk., I, 23]; Odara, Oddora [Adam., IV, 13]. Вариантът ADORA у Видукинд Корвейски показва наличие на начална гласна А както при ATRA. При вариантите Oddora, Odara у Адам Бременски вече е извършен преход А > О. Втората част на названието -ARA, -ORA съответства на разновидността на речното име ATRA, получена поради колебание AR-RA: IETERUS, ETÂR (< ETAR), IETAR. Срв. и немската форма ODER.

Вариантите Odagra, Odogra [Ann. Fuld. a. 892] създават възможност за друго обяснение на произхода на речното име ODRA-ODER. Ако записът ODAGRA-ODOGRA бъде възприет като верен и съответно документиращ най-ранните форми, т. е. ODARA-ODORA, могат да бъдат оценени като производни, получени след изпадане на G. В такъв случай формата ODAGRA може да бъде разглеждана като съставена от представка-предлог OD (AT ?, *бълг.* от) и основа AGRA. Последната съвпада с речното име AGRA < ANGR(OS), дн. Българска Морава. Така названието ОДАГРА като производно от речното име АГРА е могло да бъде пренесено в балтийските земи през I в. сл. Хр. от преселници АГРИ (вж. тук съотв. параграф).

Друг довод за първата хипотеза намирам в един топоним от Балтийското крайбрежие, посочен от Плиний Стари (I в.): „Някои предават, че той (о-в Енингия – Ч. Б.) е населен докъм река Вис(т)ула от сармати, венеци, скири, хири, че заливът се нарича Килипен и островът в неговото устие Латрис (insulam Latrim), след това друг залив Ланг, пограничен на кимбрите“ [Plin. N. h., 13, 97; СДПИС, I, 24–25].

Остров Енингия (Aeningia) може да се отъждестви с деснобрежието на ОДРА около притока ѝ р. Ина. Съответно заливът Килипен с Поморска Бухта (Оджана), срещу устието на ОДРА. Последното образува Шчечинския залив, затворен откъм Балтийско море с два острова – Узедом и Волин. Те трябва да бъдат припознати като о-в Латрис. Името LATRIS може да се разглежда като погрешна форма на IATRIS. Такава грешка при преписване поради близка графика на L и I се среща за кастела ЯТРУС (IATRUS) – castellum Latris [Not. Dign. Occ., XL, 8]; LATRON [Geogr. Rav., 4, 7].

Тогава правилната форма на основното име трябва да е IATRIS и тя съответства на речното име IATRUS (Янтра). Появата на това название в устието на ОДРА може да се обясни с установяването там през I в. на АТРИ-преселници. Възможността за такова присъствие се потвърждава от посочването на самия Плиний Стари, че ВЕНЕДИ обитават пространството между ОДРА и ВИСЛА (Енингия). Заселилите се в поречието на ОДРА АТРИ станали част от северната праславянска групировка ВАНТИ-ВЕНЕДИ.

8. Вероятно през раннославянския период (VI–VIII в.) те са носели името ОДРАНИ (ОДРИЧИ), при все че не са известни сведения за такова славянско племе в поречието на ОДРА. Доводът е косвен и се поражда от проблема за произхода на някои южнославянски топоними (вж. по-долу). Той може да бъде обяснен с преселването на ОДРАНИ-ОДРИЧИ от долината на ОДРА в южнодунавските земи през VII в.

9. Група АТРИ се преселили на изток, стигайки до поречието на Днепър. В неговия басейн три малки реки носят името ОДРА. В най-стария руски летопис е споменат гр. ОДРЕСК: „на Одръскъ“ – 1096 г. [ПВЛ, I, 159], който е неотъждествен. Логично е предположението, че неговото място трябва да се търси до някоя от трите реки с име ОДРА. Вероятно там е възникнала малка племенна структура.

10. Група топоними в югозападните български земи:

1) с. Одраница, Софийско, 2) с. Одрено, Кратовско, дн. Северна Македония, 3) с. Одричан, обл. Пръмег, дн. Албания, 4) с. Одричани, обл. Валона, Албания, 5) с. Одричани, обл. Берат, Албания, изчезнало [Заимов, Й. Заселване, 155]. Й. Заимов свързва тези названия етимологично с *бълг.* одър; *рус. диал.* одрина ‘говедарник’.

Бих предложил и друго обяснение. Тези селища били основани от ОДРИЧИ-ОДРАНИ, преселили се през VII в. от поречието на ОДРА. Те се придвижили със западния преселнически поток, идващ от венецките земи (дн. Полша), по течение на ТИСА, МОРАВА и ВАРДАР. Заселили се сред българските славяни. Струпването на топонимите от тази група в дн. Македония и Албания дава основание за предположението, че там през VII–IX в. е съществувала едноименна племенна структура. Наставките -ІСІ и -АНИ са остатък от раннославянски племенни имена.

Разселването на други клонове (малки племена) от АТРИТЕ е представено в следващите параграфи.

II-22-3. ПАТРИ, ПЕТРИ, ПЕТРИЧИ

В описанието на Дакия Клавдий Птолемей посочва и тамошните градове ПАТРИДАВА и ПЕТРОДАВА: „Най-значимите градове в Дакия са следните: ... Патридава (Πατρίδαυα 53°–48°10′)... Петродава (Πετρόδαυα 53°45′–47°40′)...“ [Ptol., III, 8, 4; Izvoare, I, 544–545].

Тезата за тъждественост на Патридава и Петродава, т. е. че става дума за едно и също селище, посочено от Кл. Птолемей два пъти, може да бъде подкрепена със следните доводи:

1. Сходните градуси на двете селища – 53°–48°10′ и 53°45′–47°40′.

2. Вариантите ПАТРИ и ПЕТРО са се получили поради колебанието А-Е при записването на праславянския звук Ä – среден между А и Е (PÄTRI). Той се носи от корен ÄTRA – изяснен в АТРА и ЕТРА (вж. по-долу). Очевидно Кл. Птолемей е разполагал с данни от два източника, в които праславянското име е било записано по два начина – PATRIDAVA и PETRODAVA. Това е накарало авторът да посочи тези форми като отделни селища.

Според координатите най-близки до ПАТРИДАВА-ПЕТРОДАВА са градовете Полонда (53°–47°), Трифулум (52°15′–48°15′); Карсидава (53°20′–48°15′); Утидава (53°10′–47°40′); Ангустиа (53°15′–47°15′) е отъждествена с дн. с. Бреџку (Breţcu), окр. Кавасна, в югоизточния ъгъл на Трансилвания. Останалите попадат в южната част на външните (източните) склонове на Източните Карпати до протичащата успоредно на тях р. Серет. Точно в тази зона се намира хребетът (планина) ПЕТРИЧКА (Petricica) – дял от Източните Карпати. Той се простира в посока север–юг, между долината на СЕРЕТ и десния ѝ приток ТРОТУШ, южно от гр. Бакъу.

Смятам, че ПАТРИДАВА-ПЕТРОДАВА трябва да бъде поставена до планината ПЕТРИЧКА поради следните доводи: 1) приемственост в имената; 2) съответстващо съседство с изброените по-горе най-близки градове според координатите на Кл. Птолемей.

Включването на тази група селища към дакийските от Кл. Птолемей се дължи на неговата представа за границите на римската провинция Дакия. Той е включил в пределите на провинцията също дн. Южна Молдова и Мунтения. Това отразява обстановката на римско присъствие в тези области по времето на имп. Траян (98–117). Построените там кастели били поддържани кратко време.

Името PATRIDAVA-PETRODAVA е праславянско с типичната съставка DAVA ‘крепост’. Вариантът на името PETRO съвпада с гръцкия корен *πέτρος* ‘камък’. Вероятно такъв е произходът на следните селищни имена в праславянските земи:

1. Пётра, Petra – град в Пиерия [Liv., 39, 26, 1; 44, 32, 9; Diodor., 31, 11, 1]
2. Petra – град в Медика [Liv., 40, 22, 12]
3. Petris – град в Дакия между Гермисара и Ад Аквас, при дн. с. Урою [Tab. Peut., VIII, 1; Geogr. Rav., IV, 7; CIL, III, 7881, 7883].

Първата част от името на прикарпатското селище PÄTRI (PATRI-PETRO) е производна от корена (речното име) ÄTRA, изяснено като ATRA-ETRA, и представката-предлог PA ‘по’. 1) PA-ATRI > PÄTRI > PATRI; 2) PÄTRI > PETRI. Значение: ‘жители по (река) АТРА-ЕТРА’. Съответно PATRIDAVA ‘крепост на ПАТРИТЕ’.

В тези ПАТРИ-ПЕТРИ може да бъде разпознат клон (малко племе) на АТРИТЕ от поречието на Янтра. Обиталището на този клон може да бъде определено точно. В долното си течение Янтра приема левия приток Патрешица. Той започва под с. Патреш и се влива в Янтра при Полски Тръмбеш (*праслав.* АТРАБА). По този приток (Патрешица) е живяло малкото племе ПАТРИ-ПЕТРИ, клон на АТРИТЕ-ЕТРИ. Негово средище е било дн. с. ПАТРЕШ, запазило племенното и речно име. То е образувано от основа PATRA и наставка -EŠ. Наставката -EŠ е характерна за праславянски селищни и речни имена (срв. Odessos – ODEŠ; Ordessos – ARDEŠ). Явно праславянската форма на речното и селищно име е била PÄTREŠ, изяснила се в PATRES. Тя е запазена без промяна в днешното име на селото. Речното име е получило като добавка славянската наставка -ICA, при което Š > ŠT – PATREŠTICA. Тук ще добавя още два топонима – названията на селата ПЕТРИШ (Petris) и ПЕТРОШАН (Petroşani), намиращи се при устието на Ведя и срещу устието на ЯНТРА. Името на с. БОТРОВ (на десния бряг на Янтра, северно от гр. Бяла) също може да бъде изведено от PATRA: PATRA > VATRA + OV > VATROV > BOTROV.

Земята на ПАТРИТЕ се намирала в съседство с АТРАБА (Полски Тръмбеш) – средище на АТРАБИТЕ, водещото племе в атрийската общност. При римското завоевание ПАТРИТЕ-ПЕТРИ се изселили на североизток заедно с част от друг клон на АТРИТЕ – ДАТРИ (ТАТРИ) (вж. II-22-4). Двете групи преселници се установили до р. СЕРЕТ в земите на севернодунавските ГЕТИ. ПАТРИТЕ-ПЕТРИ изградили своето средище („крепостта на ПАТРИТЕ“) при планината, получила същото име (дн. ПЕТРИЧКА планина). ДАТРИТЕ (ТАТРИ) се заселили покрай съседния приток на СЕРЕТ, който получил тяхното име ТАТРА-ТАТРОŠ (дн. *унг.* Totrus, *рум.* Trotuș) (вж. по-долу).

ПАТРИТЕ-ПЕТРИ се запазили по тези места до раннославянския период (VI–VII в.). Името им добило формата PETRIČI с характерната раннославянска наставка -IČI. Съответно планината приела името ПЕТРИЧКА, т. е. ‘планина на ПЕТРИ-ЧИТЕ’.

Сред укрепленията в Дардания Прокопий Кесарийски е посочил кастела Петризен/ Петрицен (Πετρίζην) [Proc. De aed., IV, 4; ИТМ, 436]. Названието произлиза от племенното име PETRICI с прибавена наставка -EN. Възникването на името може да се обясни със заселване в Дардания на група ПЕТРИЧИ от Източните Карпати. Това е могло да стане през първата половина на VI в. и може да се свърже със заселването на АНТИ в империята през 546 г. Тогава бил сключен съюзен договор между имп. Юстиниан I (527–565) и АНТИТЕ (вж. тук).

В началото на VII в., след пробиването на дунавската граница, започнало масово преселение в империята, обхванало славяните от трите групировки. Източният поток, идващ от земята на антската групировка, увлякъл и част от ПЕТРИЧИТЕ. Те се заселили на различни места сред българските славяни. Следи от това заселване на ПЕТРИЧИ са едноименните селища:

1. Петрич (Πετρίτζός) – крепост и село, в чието землище е бил построен Бачковският манастир – „Св. Богородица Петричка“ [Гагова, К. Тракия, 213–214]
2. Петрич (Πετρίτζός) – крепост, спомената от Ана Комнина и отъждествена с дн. с. Петрич, Пирдопско [Пак там]
3. Село Петрич, преименувано в Петърч, Софийско
4. Град Петрич, Благоевградско.

При идването на Аспаруховите българи към 670 г. на Долен Дунав карпатските ПЕТРИЧИ били включени в новото държавно образувание.

Трябва да бъде отбелязано и личното име ПЕТРИМАН в документи на Угровлашкото воеводство от XVI–XVII в. [DRH, B, V; XXIV].

II-22-4. ДАТРИ-ТАТРИ

Предположението ми, че е съществувал клон (малко племе) ДАТРИ в атрийската общност, се опира на две групи топоними в териториите на север от Дунав. Те могат да бъдат обяснени като следи от разселване на ДАТРИТЕ. Името на това малко племе е получено от основа речното име АТРА и представка-предлог DA

‘до’: DA-ATRA > DATRI > TATRI, при D > T поради уподобяване D-T > T-T. Значение: ‘жители до (река) АТРА’. Засега не са ми известни топонимични следи от това име в поречието на Янтра, които биха потвърдили съществуването на такова малко племе и биха очертали заемащата от него територия.

1. Такъв топоним е запазен в Източните Карпати до новото обиталище на друго атрийско малко племе – ПАТРИ (планината ПЕТРИЧКА). Това е ограждащият я приток на СЕРЕТ – р. ТРОТУШ (рум. Trotuș). Тя извира от карпатския дял – планината Чук, и се влива в СЕРЕТ при дн. гр. Аджуд. До реката се намира и едноименното селище Търгу Тротуш (Targu Trotuș). Унгарската форма на името е ТОТРУШ (Totrus). В Източното Прикарпатье през XIII–XVI в. е имало унгарски и немски заселници. В първата половина на XIV в. унгарското кралство създадо там своя погранична марка. След 1360 г. тя се развила в самостоятелно образувание – Молдовското воеводство.

Името на реката и търга се срещат в документи от 1443 г.: „на Тотруша“ [DRH, A, I, 96, 141, 282]. В картографията от XVII–XVIII в. селището е отбелязано с име TOTROS на: 1) карта от 1688 г. (С. Самсон); 2) карта на Дж. Кантели (XVII в.); 3) карта от 1730 г. (Г. Делил, Т. Лотер) [Лакон, Л. Атлас, карта 22, 25, 34]; TATRO („Tabula nova Poloniae... – края на XV – началото на XVI в.); TATROS (Г. Райхерсдорфер, 1541 г.) [Ungureanu, A. Hărți, 639–641]. Името на търга в унгарски документ е TATAROS, TATROS-VASÁR (ТАТАРОШ, ТАТРОШ-ВАШАР). Видно е, че унгарските варианти на името пазят по-старата форма.

Началната форма на името без наставка е била TATRA. Производната от нея форма с наставка -OŠ е TATROŠ. Тя се е променила по-нататък, както следва: TATROŠ > TOTROŠ > TOTRUŠ. Румънският вариант на името е възникнал по следния начин: TOTRUŠ > TORTUŠ > TROTUŠ – при обръщане TR > RT и ликвидна метатеза.

Данните от този разбор дават основа за следното обяснение относно възникването на речния и селищен топоним. При римското завоевание между Хем и Дунав (29 г. пр. Хр. – 15 г. сл. Хр.) част от малкото атрийско племе ДАТРИ-ТАТРИ заедно с ПАТРИТЕ пресекли Дунав. Те се установили в земята на тамошните ГЕТИ – до СЕРЕТ в Източните Карпати. Преселниците заели долината на негов приток, който получил тяхното име – TATRA-TATROŠ. Племенното средище (дн. Търгу Тротуш) било названо по същия начин – TATRA-TATROŠ. Съседни на ТАТРИТЕ били техните спътници ПАТРИТЕ – около планината ПЕТРИЧКА. Тук трябва да бъде спомената и евентуална връзка с племенното название ТАГРИ (Τάγροι), отбелязано у Клавдий Птолемей [Ptol., III, 5, 11]. Според описанието (вж. тук параграфа за АГРИ) това племе трябва да е обитавало земи, намиращи се в Източното Прикарпатье. Относно формата на името е предложено виждане (К. Мюлер), според което се касае за неточен запис, като правилното название е Τάτροι (ТАТРИ) [вж. Nied. Sl. st., I-1, 182]. Това име според същото обяснение се отнасяло за планините ТАТРИ, дял от Северните Карпати. Като възприемам тази корекция на името, бих предложил малко по-различно обяснение. А именно че коригираното название ТАТРИ е

племенно име, както е у Клавдий Птолемей, и че се отнася по-скоро за групата ДАТРИ (ТАТРИ), поселила се по дн. р. Тротуш в Източните Карпати.

Друга следа от преселението на ДАТРИ-ТАТРИ трябва да е планинското име ТАТРИ в Северните Карпати (Среднословашката област). Името е споменато у Козма Пражки с формите Tutytri, Tritri, Tatri [*Cosmas*, I, 33; II, 37]. Досега не е предложено задоволително обяснение за произхода на това название.

В съседство се намира група топоними, които също са оставени от АТРИ-преселници. Високите ТАТРИ съставят единна верига с хребета Голяма Фатра. Разделя ги проломът на р. ВАГ. В южния край на успоредния хребет Малка Фатра, отвъд хребета Яворники, е началото на р. ОДРА (ОДЕР). Високите ТАТРИ са разделени от успоредната верига на Ниските ТАТРИ с долината на р. Ваг в най-горното ѝ течение. Следователно може да се приеме, че в този дял на Северните Карпати се е установила група преселници-АТРИ, принадлежащи към клоновете ДАТРИ-ТАТРИ, ВАТРИ, НЕТРИ-НИТРИ и носещи общото име АТРИ (вж. следв. параграфи).

ДАТРИТЕ-ТАТРИ се установили в най-горното течение на р. ВАГ. То образува долина между планинските вериги Високи ТАТРИ (от юг). От склоновете на двете вериги се спускат притоците на ВАГ, чието начало е в Ниските ТАТРИ. Явно двете планински вериги са получили името на живеещите между тях ТАТРИ-преселници. На запад от тях, между хребетите Голяма и Малка ФАТРА се били настанили ВАТРИТЕ. Тяхното име се е запазило в планинското название при промяна $V > F$. VATRA > FATRA. Южно от ВАТРИТЕ, в долината на НИТРА се установили преселниците от клона НЕТРИ-НИТРИ. На северозапад от ВАТРИТЕ, в долината на ОДРА, преселниците носели общото племенно название АТРИ.

Другата група топоними обхваща:

1. Река Тетерев – ляв приток на Днепър, южно от устието на р. Припят.
2. Град Тетерин – до гр. Друтеск, намиращ се на р. Друта, десен приток на Днепър, северно от р. Тетерев.
3. Град Teterow – основан през 1272 г. в областта Мекленбург.

Речното име ТЕТЕРЕВ от басейна на Днепър е обяснено етимологично с руското название на горската птица ‘тетерев’. То има съответствия в много индоевропейски езици: *стинд.* tittirá; *перс.* tadarv ‘фазан’; *гр.* тетράων ‘глухар’; *прус.* tatarwis ‘тетерка’; *лит.* teterva; *латв.* teteris.

Тълкуването, което бих предложил, извежда името от вариант на племенното название ДАТРИ-ТАТРИ. Този вариант е образуван също с представка-предлог DA, но от основа ETER-ETRA (срв. Ieterus у Плиний Стари и дн. име на Горна Янтра – ЕТЪР) : DA-ETER > DETER(I) > TETER(I). Двата варианта ТАТРИ-ТЕТЕРИ (ТЕТРИ) съответстват на вариантите ПАТРИ-ПЕТРИ, КАТРИ-КЕТРИ, ВАТРИ-ВЕТРИ и са породени от изясняването на корена ÄTRA в ATRA и ETRA.

Тези ТЕТЕРИ били част от източнокарпатските ТАТРИ (на ТАТРОШ). Те продължили на север, достигайки басейна на Днепър. Там те се установили на притока му – р. Тетерев, и по на север при гр. Тетерин.

II-22-5. НЕТРИ-НИТРИ

Река НИТРА в Югозападна Словакия извира от хребета Малка ФАТРА и се влива в р. Ваг до устието на последната в Дунав. По-големи нейни притоци са Нитрица, Беброва, Житова. На нея се намира едноименният град НИТРА.

Името NITRA може да се разглежда като производно от речното название ETRA и представка-предлог NA (*бълг.* на): NA-ETRA > NETRA > NITRA. Промяната E > I се среща в името на малкото атрийско племе KINDRI (KATRI) (вж. II-22-6). NETRA-NITRA има строеж на племенно име NETRI-NITRI. Значение: ‘жители на (до, при) (река) ETRA’.

НЕТРИТЕ-НИТРИ напуснали долината на АТРА-ЕТРА (Янтра) в началото на I в. сл. Хр. заедно с групи от други атрийски клонове – ВАТРИ, ТАТРИ, АТРИ. Преселниците се установили в Северните Карпати. НЕТРИТЕ-НИТРИ заели долината на реката, получила тяхното име – НИТРА. Тясно средище било едноименното селище – НИТРА. През раннославянската епоха (VI–VII в.) тяхното племенно образувание получило името NITRANI – с наставка -ANI. То е отразено в селищното име Nitrani, *унг.* Nytracsehi, *дн.* Cehince.

II-22-6. КАТРИ-КЕТРИ

С речното име АТРА може да бъде обвързан произходът на следната група названия:

1. КИНДРИ (Κίνδρα) – племе, споменато от Херодиан [**Herod.**, 2, 487, 19; **Detsch. Spr.**, 107]
2. ГОНДРИ – тракийско племе, посочено у Стефан Византийски [**Steph. Byz.**, 210, 11; **Detsch. Spr.**, 107]
3. ГЕТРИНА (Γετρίνας) – кастел в Хемимонт [**Proc. De aed.**, IV, 11; ИТМ, 447]
4. ГЕТРИСТАИ (Γετριστάους) – кастел в Хемимонт [**Proc. De aed.**, IV, 11; ИТМ, 447].

Те са възникнали от основа АТРА-ЕТРА и вариантите ѝ с носовка ANTRA-ENTRA с добавена представка-предлог КА (*бълг. диал.* кай; *рус.* к, ко):

1. КА-ANTRA > KANTRI > KANDRI > GANDRI > GONDRI
2. КА-ENTRA > KENTRI > KENDRI > KINDRI
3. КА-ЕТРА > KETRI > GETRI ; с наставка -INA > GETRINA ; със съставка -STAI > GETRISTAI.

Двете племенни названия KINDRI (Херодиан) и GONDRI (Стефан Византийски) водят към обща изходна форма в два варианта KANTRI-KENTRI. За имената на кастелите изходната форма е KETRI.

Името на останалите под римска власт край АТРА (Янтра) КАТРИ-КЕТРИ е претърпяло промяна през I–III в. То получило формата ГЕТРИ. Част от тях се прехвърлили на юг от Хем в провинция Хемимонт. Това е станало вероятно през IV–V в., когато територията на Долна Мизия силно пострадала от готски и хунски нападения. Следи от това преселване на ГЕТРИ са двете селища (кастели) – ГЕТРИНА и ГЕТРИСТАИ.

THE PROTO-SLAVIC TRIBES

PART ONE (A)

(Résumé)

The present study offers an alternative view regarding two substantial issues of early Eastern European history:

1. The origin of Slavic peoples
2. The cultural-linguistic character and the historical destiny of Thracian ethnic groups.

The commonly accepted today main thesis, according to which the Slavic people originated from the Pre-Carpathian region, is commented on in the preamble. Thus the Slavic people were supposed to form as an entity during 2nd-1st millennium B.C. in the lands of nowadays Southern Poland and Northwestern Ukraine.

The author noted different variations of this thesis that developed in the 19th and the 20th centuries. Many different inconsistencies and controversies were spotted, especially when researchers used linguistic and archaeological data for explaining the stages of the ethno-genetic process of the Slavs in the Pre-Carpathian lands. The old thesis of the Balkan-Danubian origin of the Slavs that was widely spread in the Slavic countries historiographies between 12th and 19th centuries is also brought up.

One focus of the research is based on the text of the chronicle *Povest Vremennih Let* representing the exodus of the Slavs from the Danube region as result of the Roman conquest. This text is considered as an authentic and reliable historical source which brings to light the imposition of Roman rule over the Thracian lands: Moesia (15, A.D.), Thrace (45, A.D.) and Dacia (106, A.D.). Furthermore, this Roman conquest caused the migration of the Thracian population to the North – to the region between Baltic Sea and the Carpathian Mountains, to the East – to the region between rivers Dnepr and Dnestr; and to the West – along the valley of the river Tisza. This migration happened on two stages:

1. At the beginning of the 1st century A.D. from the lands South of the Danube river.

2. At the beginning of the 2nd century A.D. from the Dacian lands.

The author developed a new methodological scheme for research on the problem. According to this alternative methodology, the understanding of the origin of the Slavs and the migration of the Thracians needs a revision of enormous historical data, concerning the ethnic structure of the East European landscape during the Antiquity and the Middle Ages. Thus the author formulates the main concepts germane to the establishment of a wide academic program for further research on the above mentioned topics.

A specific place is dedicated to concrete analysis of the parallels between the Thracian culture from the Pre-Roman era and the early Slav culture of the 6th-8th centuries – settlements, homes, burial rituals, and ceramics. Once again, a separate paragraph deals with the methodology of this specific analysis.

The main goal of this research is to clarify the migration process from the Balkan-Carpathian lands during the 1st and 2nd centuries A.D. As a condition *sine qua non* for the understanding of the stages of this process is the detailed reconstruction of the tribal structure of the proto-Slavic (or Thracian) territories during the pre-Roman Era. The historical sources used for the research have various origins:

- Written sources (narrative, documental, epigraphic)
- Toponymic
- Cartographic
- Archaeological
- Ethnologic
- Dialectological

A clear definition is proposed for the usage of terms as *Proto-Slavs*, *Proto-Slavic Period (Era)*, *Proto-Slavic language*.

* * *

The chapter *The Tribes* is focused on the reconstruction of diverse tribal structures and their historical destiny. The paragraphs that deal with every separate tribe are organized as “nests” – on the basis of the linguistic origin of the tribal names. They follow alphabetical order. The present volume comprises the tribes and the related names starting with the letter A.

The first paragraph from Chapter Two *The Tribes* is dedicated to the Thracian tribe ABANTES of the island of EUBEIA, and a thorough analysis of its name is offered.

A formation of a tribe called ALBAKI in the region of two lakes in the Danube River Delta is revealed, as well as this tribe’s migration to Dacia (ALBOKENSII).

The formation of the tribe called AXI (SAXI) is located in the valley of the river AXUS (AXIOPA), nowadays Cara-su in Northern Dobrudja. This tribe is believed to be identical with the ethnic name SAXI, quoted by Stephanus Byzantinus. The hypoth-

esis offered suggests that after the migration caused by the Roman invasion the tribe SAXI reached the embouchure of Elba River. There the SAXI tribe mixed with the local population and undertook a process of germanization, but the tribal name remained.

The valley of the river Barlad in nowadays Southern Moldova was the region of the tribal formation of the ALDI-ALDANI. Their migration Northward was associated with the early-Slavic tribe LJADI in today Southeastern Poland and the Polabian tribe KOLEDICHI.

Another unknown from the existing sources tribe – ALMI – is located in the valley of the river Lom (Northern Bulgaria), the ancient ALMUS. Inheritor of the migrated to the North ALMI was the Polabian tribe DALEMINCI-GLOMACHI. A correlation with the origins of the German tribe ALEMANI is also suggested.

Another paragraph deals with the analysis of the forms of the river name OLT (nowadays Eastern Romania). New and unknown variations of the name are mentioned, together with the chronology of their appearance. Based on this toponymic name, other tribal names had emerged: ALTI, ALTINI, OLTENI. Linked to them is the origin of the east Slavic tribal name ULTINI. The valley of the river OLT has been also the region of the tribes KALTI and PALTII. Their migration after the Roman invasion of Dacia is mapped out. Heirs of the PALTII were the people from the east Slavic tribe POLOCHANI. Another tribe from the valley of OLT was VALTI (VELTI). Part of them migrated to the North during the 2nd c. A.D. and thus instigated the origin of the tribes under the names of VELTI-VELETABI-VILTZI (LJUTICHI) along the coast of the Baltic Sea.

The valley of OLT was most probably also the land of origin of the Polabian tribe NELETICHI. The variation of the river name ARUTA is connected to tribal formations known as RUTI-RUTENI, DRUTI.

The author proposes another view for the origin of the Slavic tribe ABODRITI. They are considered to be the inheritors of the Dacian tribe AMOTRI from the valley of the present day river Motru in Oltenia. The relocation of the Southern wing of the ABODRITI is also studied.

The name of region along both sides of the Danube River delta – A(N)GLA – is reconstructed on the basis of a group of toponyms in existence from the 1st century B.C. to the 19th century A.D. The history of the Gaetaen tribe ANGLI is correlated to the early Slavic tribe UGLICHI. The author formulates the hypothesis that part of the ANGLI, together with the neighboring tribe of the SAXI reached the Elba River delta and there they gave the origin of the German tribe ANGLI.

The origin of the tribal name AGRIANI from the upper Struma river is linked to the name of the river ANGROS, identical with nowadays Bulgarian Morava river. The migration of the AGRI to the North is traced to the territories of today Poland. The name of the river ANGROS is also connected with the origin of the tribal name VAGRI, known from 10th-12th centuries in the region of Lubek along the North Sea coast. Same hypothesis is formulated for the tribe TAGRI and the German tribe ANGRIVARII.

The formation of the proto-Slavic - and also early Slavic – tribal formation ANTI in the region between the rivers Dnepr and Dniester is dated between 1st and 6th centuries A.D. The Proto-Slavonic formation of the GANTI is located in the lower Tisza River. This study focuses also on the formation of the Northern Proto-Slavic tribes VANTI (VENEDI) in the 1st-2nd c. A.D. The VANTI are connected with the East-Slavic name VJATICHI and the German tribal formation VANDALI.

The names of the tribes NAPI, KAPI (KAPANTZI) are considered to derive from the Proto-Slavic root APA, meaning *water, river*. The tribe APIARI was located along the river Topchiiska, affluent to the Danube River in the region of Russe in nowadays Northern Bulgaria.

The tribes with the same name were located along the valley of the river ARDECH (nowadays Argeş).

Toponymic data allow the reconstruction of the names of tribal formations such as ARKI, ARKANI, ARKARI (ARGARAGANTI) along the river ARKA (Caraş in nowadays Banat). Traces of their migration northward were tracked down in the Baltic Sea island of Rugen.

Successors of these migrants were the Slavs from the tribe RUGIANI (RUJANI, RANI) with center ARKONA.

The antique ARPESSOS is identical with the upper river Arda in the Rhodopes Mountains. The Arda valley was populated by the tribe of ARPI. Their heirs are considered to be the RUPTZI – ethnographical group from the same region. Related to the ARPI were the tribes KORPILI and KARBALETI. Traces from the migration of the ARPI are discovered in the region of the Northern Carpathian Mountains, nowadays Poland.

The territory of the tribe ARSI is marked around the river RASINA (region of Niš, today Eastern Serbia). A proof for their migration is Claudius Ptolemaius' testimony (2nd c. A.D.) about the tribe ARSIETI in the lands of nowadays Poland. During the Middle Ages on the lands of the ARSI developed the Serbian region (zhupa) RASHKA.

The tribe ARTAKI was located in the valley of the river ARTANES, (today Cherni Lom, affluent to the Danube River, Northern Bulgaria). The author traces their migration to Dacia, where Claudius Ptolemaius again had spotted the name RATAKENSII. Evidences from the ARTAKI migration are known along the middle Danube River and in the Eastern Slavic lands.

The tribe ARTARI was located in the valley of the river ARCHAR (affluent to the Danube River, today Northern Bulgaria). A branch of this tribe was known under the name of VRATARI. Successors of the ARTARI were the people of the Polabian tribe of RATARI. The author supposes that the tribe NERTIRJANI (between the rivers Elba and Rhein) also took its origins from the valley of the river ARCHAR.

The banks of the ASAMUS River (today Osam, affluent to the Danube River, Northern Bulgaria) were inhabited by the tribe ASAMI. In the region of the Sakar Mountain (Southern Bulgaria) the name of the river ASKA was discovered, together with the tribal name ASKI (SKAI, SIKABOI).

The name of the tribe ASTI is believed to derive from the possible Proto-Slavic name of the straight of the Bosphorus – ASTA (mouth). The tribe PIASTI was a branch of the ASTI. Another hypothesis is suggested – that the origins of the German tribe ASTINGI were connected to the migrated ASTI people who settled down between the rivers VISLA and ODER.

The author has reconstructed variations of the name of the river ATRA (today Yantra, affluent to the Danube River, Northern Bulgaria). The valley of this river was the tribal territory of the ATRI (ENTRIBI, ADRABI), their center was ATRABA (nowadays Polski Trambec). There are evidences for the migration of ATRI towards the region of the Middle Danube River valley, today Slovakia, and towards the river Oder (today Eastern Germany). Another wing of the same tribe is discovered under the name of PATRI and its migration to the eastern Carpathian region is trailed. The ATRI had another branch – the tribe of DATRI which relocated to the nowadays TATRI mountains in Slovakia. The last branch of the ATRI are the NETRI, and the KATRI, located along the valley of the river NITRA (today Slovakia).

ИЗВОРИ И ПРЕВОДИ НА ТЕКСТОВЕ

ГИБИ – Гръцки извори за българската история. София.

ЛИБИ – Латински извори за българската история. София.

ПСРЛ – Полное собрание русских летописей. Москва.

Видукинд. Деяния – **Видукинд Корвейски.** Деяния саксов. М., 1975.

ИИТТ – Извори за историята на Тракия и траките. I–II. С., 1981; 2003.

Иордан. О проихс. – **Иордан.** О происхождении и деяниях гетов. Getica. СПб., 2001.

ИТМ – Извори за старата история и география на Тракия и Македония. С., 1949.

К. Багр. Об управлений – **К. Багрянородный.** Об управлении Империей. М., 1989.

ПВЛ – Повесть временных лет. I–II. М., 1951.

СДПИС – Свод древнейших письменных известий о славянах, I, 1991; II, 1995.

Acropolita (Heisenberg) – Georgii Acropolitae opera. Rec. A. Heisenberg. I. Lipsiae 1903.

Acta SS – Acta sanctorum... Ed. I. Bollandus – I. Carmandet. Paris – Bruxelles – Roma, 1845–1959.

Adam. – Adami Gesta Hammenburgensis ecclesiae pontificum. – MGH SS, VII, 267–389.

Agath. – Agathiae Myrinaei Historiarum libri. Ed. Niebuhr. Bonnae 1828.

Am. Marc. – Ammiani Marcelini rerum gestarum. Rec. N. Clarc. Berolini 1910–1915.

Ann. Fuld. – Annales Fuldenses. Rec. F. Kurze. Hannoverae 1891.

Ann. Quedl. a. 789 – Annales Quedlinburgenses. Ed. G. Pertz. – MGH SS, III, 1839.

Anon. Descr. – Descriptio Europae orientalis anno MCCCVIII exarata. Ed. O. Gorka. Cracoviae 1916.

Anon. Vales. – Origo Constantini imperatoris sive Anonymi Valesiani pars prior. Ed. Th. Mommsen. – MGH AA, IX, 1. Berolini 1891.

Anonymus – Gesta Hungarorum. – Scriptores Rerum Hungaricarum, I. Budapest, 1937.

Apoll. Rhod. Arg. Schol. – Apollonii Rhodii Argonautica. Rec. H. Fränkel. Oxford, 1961; Scholia in Appolonium Rhodium vetera. Rec. C. Wendel. Berolini 1935.

App. – Appiani Historia Romana. Ed. Vierck, Roos et Mendelssohn. Lipsiae 1939.

Arr. – Flavii Arriani quae existant omnia. Ed. Roos. Lipsiae 1907–1928.

Athen. – Athenaei Naucratis Dipnosophistarum libri. Rec. Kaibel. Lipsiae 1925.

Beda. Hist. Eccl. – Venerabilis Bedae Opera historica. Ed. Ch. Plummer. I. Oxonii 1896.

- C. Porph.** De adm. – Constantini Porphyrogeniti De ceremoniis aulae byzantinae. I–II. Bonnae 1829.
- Caes.** B. G. – G. Iulii Caesaris Commentarii. Ed. A. Klotz, I–II. Lipsiae 1950–1952.
- Cant.** (Bonn), II – Ioannis Cantacuzeni ex-imperatoris historiarum libri IV. Ed. L. Schopen. I–III. Bonnae 1828–1832.
- CIL – Corpus Inscriptionum Latinarum. Berlin, 1863.
- Cl. Ael.** De natura – Claudii Aeliani De natura animalium. Rec. R. Hercher. Paris, 1858.
- Cod. Iust. – Codex Iustinianus. Ed. P. Krueger. – Corpus juris civilis. II. Berolini 1954.
- Cod. Theod. – Theodosiani libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis et leges novellae ad Theodosianum pertinentes. Ed. Th. Mommsen, P. M. Meyer. I–II. Berolini 1905.
- Cosmas** – Cosmae Chronica Boemorum. Berolini 1923.
- Darrouzès, J.** Les régestes – **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. I. Paris, 1977.
- DH – Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad Annum 1400 p. Chr.
- Dio Cass.** – Cassii Dionis Cocceani Historiarum Romanorum que supersunt. Ed. U. P. Boissevain, I–V. Berolini 1895–1931.
- Diod.** – Diodorus Siculus. Ed. Fr. Vogel. Lipsiae 1890.
- DRH – Documentae Romaniae Historica.
- Euseb.** Hieron. – Eusebii Opera. Ed. I. Heinkel, R. Helm, Th. Mommsen, K. Mras. Ed. Schwartz. Berlin – Leipzig, 1902–1956.
- Eutrop.** – Eutropi Breviarium ab urbe condita. Rec. Fr. Ruehl. Lipsiae 1909.
- FGH – Fragmenta Historiarum Graecorum. Ed. C. Müller. Vol. I–V. Parisiis, 1878–1885.
- Geogr. Rav.** – Ravenatis Anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica. Ed. J. Schnetz. – Hinereria Romana, II. Lipsiae 1940.
- Hdt.** – Herodotus (Ed. H. Stein, C. Hude).
- Hec.** – Hecateus (FGH. Ed. C. Müller).
- Helm.** – Helmoldi presbyteri Bozoviensis Cronica Slavorum. Hannoverae 1937.
- Herod.** – Herodiani ab excessu divi Marci libri VIII. Ed. Stavenhagen. Lipsiae 1922.
- Hesiod.** Theog. – Hesiodi carmina. Rec. A. Rzach. Lipsiae 1913.
- HGM – Historici Graeci minores. Ed. L. Dindorf. Vol. I–II. Lipsiae, 1870–1871.
- Hom. Il.** – **Homerus.** Ilias (Ed. Ameis-Hentze).
- Honigmann, E.** Le Synekdemos d’Hieroklès et l’opuscule géographique de Georges de Chypre. Bruxelles, 1939.
- Iord.** Get. (Rom.) – Iordanis Romana et getica. Rec. Th. Mommsen. Berolini 1882.
- IPE – Inscriptiones Antiquae Orae Septentrionalis Ponti Euxini Graecae et Latinae. Ed. B. Latyshev. I–IV. Petropoli, 1885–1916.
- Isid. Hisp.** – Isidori Hispalensis Episcopi Etymologiarum sive originum libri XX. Rec. W. M. Lindsay. I–II. Oxford, 1966.
- ISM – Inscriptiile din Scythia Minor. Ed. D. M. Pippidi. București.
- It. Ant. – Itineraria Romana. I. Ed. O. Cuntz. Lipsiae 1929.
- Iust. Nov.** – Novellae. Rec. R. Schoell, Gn. Kroll. – Corpus juris civilis. III. Berolini 1954.
- Izvoare – Izvoare privind istoria României (Fontes historiae daco-romanae). Vol. I–IV. București, 1964–1983.
- Just.** Epit. (Trogus) – M. Iuniani Epitoma historiarum Philippicarum Pompei Trogi. Accedunt prologi in Pompeium Trogum. Ed. O. Seel. Lipsiae 1935.

- Liv.** – Titi Livi ab urbe condita libri. Ed. H. Müller. Lipsiae 1880.
- Lucan.** – **Lucain.** La Guerre civile. Ed. A. Bourguéry, M. Ponchont. I–II. Paris, 1926–1929.
- Macro.** – Macrobian Saturnalia. Ed. J. Willis. Lipsiae 1963.
- Marc. Com.** – Marcelini Comitis Chronicon. – MGH AA, II. Berolini 1894.
- MGH** – Monumente Germaniae Historica
- Niceph. Patr.** – Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani Opuscula historica. Ed. C. de Boor. Lipsiae 1880.
- Not. Dign. – Notitia Dignitatus accedunt notitia urbis Constantinopolitanae et laterculi provinciarum. Ed. O. Seeck. Berolini 1876.
- Oros.** – Pauli Orosii Historiarum adversus paganos libri VII. Ed. C. Zangenmeister. Lipsiae 1899.
- Ovid.** Ep. – P. Ovidii Nasonis Tristia et Epistolae ex Ponto. Lipsiae 1922.
- Pan. Lat. – XII Panegyrici Latini. Ed. Aem. Baehrens. Lipsiae 1874.
- Paul. Diac.** Hist. Lang. – Pauli Historia Langobardorum. Ed. L. Bethmann, G. Waitz. – MGH, Scriptorum rerum Langobardicarum. Hannoverae 1878.
- Paus.** – Pausaniae Graeciae descriptio. Ed. Spiro. Lipsiae 1903.
- PG – Patrologiae cursus completus. Series graeca. Ed. J. P. Migne.
- Pind.** – Pindari carmina. Ed. Schroeder. Lipsiae 1930.
- Plin.** N. h. – C. Plinii Secundi Naturalis historia. Ed. C. Mayhoff. Lipsiae 1906.
- Polyaen.** – Polyeni Strategemata libri VIII ex recensione. Ed. Woelfflin-Melber. Lipsiae 1887.
- Polyb.** – Polybii Historiae. Ed. Büttner-Wobst. Lipsiae 1905.
- Pomp. Mela** – Pomponii Melae De Chorographia libri III. Rec. C. Frick. Lipsiae 1880.
- Prisc.** Exc. de legat. – Excerpta historica jussu imperatoris Constantini Porphyrogeniti confecta. I. Excerpta de legationibus. Ed. C. de Boor. Berolini 1903.
- Proc.** De aed. (Libri de bellis) – Procopii Caesarensis Opera omnia. Rec. J. Haury. I–IV. Lipsiae 1905–1906 (1962–1964).
- Ps. Scymn.** – Geographi Graeci minores. Ed. H. Müller. I. Lipsiae 1890.
- Ptol.** – Claudii Ptolemaei Geographia. Rec. C. Müller. Paris, 1883.
- Ruf. Fest.** – Rufi Festi Breviarium rerum gestarum populi Romani. Ed. W. Foerster. Wien, 1874.
- Scyl.** – Geographi Graeci minores. Ed. H. Müller. I. Lipsiae 1890.
- SHA, Prob. – Scriptorum Historiae Augustae. Ed. E. Hohl. I–II. Lipsiae 1927 (1965).
- Simon de Keza** – **Simon de Keza.** Cronica. – Scriptorum Rerum Hungaricarum. I. Budapest, 1973.
- Solin.** – C. Iulii Solini Collectanea rerum memorabilium iterum. Rec. Th. Mommsen. Berolini 1895.
- Steph. Byz.** – Stephania Byzantini Ethnicorum quae supersunt. Ex recensione Augusti Meineke. I–III. Berolini 1849.
- Strab.** – Strabonis Geographica. Rec. A. Meineke. I–III. Lipsiae 1852–1853.
- Sueton. Aug.** – C. Suetoni Tranquilli Opera. De vita Caesarum. Rec. Ihm. Lipsiae 1927.
- Syll. – Sylloge Inscriptionum Graecorum a Guilelmo Dittenberger condita et aucta. I–III. Leipzig, 1915–1924.
- Tab. Peut. – Itineraria Romana. Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana. Ed. K. Miller. Stuttgart, 1916.

- Tac.** Annales – Die Annalen des Tacitus. Ed. Dräger. Lipsiae 1894.
- Tac.** Germ. – P. Cornelii Taciti Libri qui supersunt. Ed. E. Koestermann. I–II. Lipsiae 1949–1952.
- Theoph. Conf.** – Theophanis Chronographia. Ed. C. de Boor. I–II. Lipsiae 1883.
- Theoph. Cont.** – Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus. Rec. I. Bekker. Bonn, 1838.
- Theoph. Sim.** Hist. – Theophylacti Simocattae Historiae. Ed. C. de Boor. Lipsiae 1887.
- Thietmar** – Thietmari episcopi Merseburgensis Chronicon. Ed. R. Holtzmann. Berolini 1935.
- Thuc.** – Thucydidis Historiae. Rec. C. Hude. I–II. Lipsiae 1930–1938.
- TIR – Tabula Imperii Romani
- Villehardouin, I–II** – **Villehardouin, J.** La conquête de Constantinople. I–II. Éditée et traduite par E. Faral. Paris, 1973.
- Widuk.** – Widukindi monachi Corbeiensis Rerum gestarum Saxoniarum libri III. Ed. G. Waitz, P. Hirsch. Berolini 1935.
- Zimmermann-Werner.** Извори – **Zimmermann-Werner.** Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Ed. Fr. Zimmermann, C. Werner. Sibiu, 1892.

ИЗСЛЕДВАНИЯ

- Ангелов, Д.** Образуване – **Ангелов, Д.** Образуване на българската народност. С., 1981.
- Аянов, Г.** Странджа – **Аянов, Г.** Странджа. Етнографски и исторически проучвания. С., 1938.
- Бешевлиев, В.** Античната – **Бешевлиев, В.** Античната топонимия у нас като исторически извор. – ИИБЕ (Изв. Инст. бълг. ез., София), III, 1954, 341–355.
- Бешевлиев, В.** Първобългарски – **Бешевлиев, В.** Първобългарски надписи. С., 1979.
- Бонев, Ч.** Анти – **Бонев, Ч.** Анти и славини в Добруджа през VI в. – В: Руско-български връзки през вековете. С., 1986.
- Бонев, Ч.** Още археологически – **Бонев, Ч.** Още археологически данни за началото на Дунавска България. – Епохи, 1998, № 1–4, 56–64.
- Бонев, Ч.** Периодизацията – **Бонев, Ч.** Периодизацията на ранносредновековната материална култура в Добруджа. – Археология, XXIII, 1981, № 3, 11–18.
- Боянич-Лукич, Д.** Видин – **Боянич-Лукич, Д.** Видин и Видинският санджак през XV–XVI в. С., 1975.
- Венедиков, И.** Летница – **Венедиков, И.** Съкровището от Летница. С., 1974.
- Венедиков, И.** Надписите – **Венедиков, И.** Надписите върху тракийските фиали. – Археология, 1972, № 2, 1–7.
- Венедиков, Ив.** Военното – **Венедиков, Ив.** Военното и административното устройство на България през IX и X век. С., 1979.
- Виноградов, Ю. Г.** Перстень – **Виноградов, Ю. Г.** Перстень царя Скила. – Советская археология (Москва), 1980, № 3, 92–96.

Въжарова, Ж. Некрополи – **Въжарова, Ж.** Славяни и прабългари по данни на некрополите от VI–XI в. на територията на България. С., 1976.

Гагова, К. Тракия – **Гагова, К.** Тракия през българското средновековие (Историческа география). С., 1995.

Георг. БЕО – Георгиев, В. Българска етимология и ономастика. С., 1960.

Георгиев, В. Етим. – **Георгиев, В.** Въпроси на българската етимология. С., 1960.

Георгиев, Вл. Тр. е. – Георгиев, Вл. Траките и техният език. С., 1977.

Георгиева, И. Характер – **Георгиева, И.** Характер и специфика на традиционната духовна култура на населението на Странджа. – В: Странджанско-Сакарски сборник. I. М. Търново, 1984, 243–246.

Грушевский, М. История – **Грушевский, М.** История України-Руси. I. До початку XI вік. Київ, 1991.

Гълъбов, И. Вълхело-Анхиало – **Гълъбов, И.** Вълхело-Анхиало, Атия-Антея. – ИИБЕ, V, 1957, 407–409.

Гюзелев, В. Баварският – **Гюзелев, В.** Баварският географ и някои въпроси на българската история от първата половина на IX в. – ГСУ ФИФ, III, 1965, 279–295.

Дамянов, С. Ломският – **Дамянов, С.** Ломският край през Възраждането. С., 1967.

Дан. ДТ – Данов, Х. Древна Тракия. Изследвания върху историята на българските земи, Северна Добруджа, Източна и Егейска Тракия от края на IX до края на III в. пр. н. е. С., 1969.

Делирадев, П. Принос – **Делирадев, П.** Принос към историческата география на Тракия. I–II. С., 1953.

Динић, М. Српске – **Динић, М.** Српске земље у средњем веку. Београд, 1978.

Дремсизова, Ц. Към въпроса – **Дремсизова, Ц.** Към въпроса за селищата на гетите. – В: Първи конгрес на БИД. I. С., 1972, 328–336.

Дринов, М. Заселение – **Дринов, М.** Заселение Балканского полуострова славянами. М., 1872.

Дуриданов, И. МИ Ломско – **Дуриданов, И.** Местните названия от Ломско. С., 1952.

Заимов, Й. Заселване – **Заимов, Й.** Заселване на българските славяни на Балканския полуостров. Проучване на жителските имена в българската топонимия. С., 1967.

Заимов, Й. Тръмбеш – **Заимов, Й.** Географските имена Тръмбеш, Гурмазово, Соточино. – Български език (София), 1962, № 5, 445–447.

Занетов, Г. Население – **Занетов, Г.** Българското население в средните векове. Русе, 1902.

Злат. Ист. – Златарски, В. История на българската държава през Средните векове. I–III. С., 1971.

Иванов, Й. Северна – **Иванов, Й.** Северна Македония. С., 1906.

Иванов, Й. Струма – **Иванов, Й.** Местните имена между Струма и Места. С., 1981.

Иречек, К. Пътувания – **Иречек, К.** Пътувания по България. С., 1981.

Ист. Добр. – История на Добруджа. I–III. С., 1979, 2005.

Иширков, А. Физическа – **Иширков, А.** Физическа география. – В: Добруджа. С., 1918, 1–43.

Йорданов, К. Политическите – **Йорданов, К.** Политическите отношения между Македония и тракийските държави (359–281 г. пр. Хр.). С., 1998.

- КЕТД – Кратка енциклопедия. Тракийска древност. С., 1993.
- Королук, В. Д.** Славяне – **Королук, В. Д.** Славяне и Восточные Романицы в эпоху раннего средневековья. М., 1985.
- Крамар, Е.** Анти – **Крамар, Е.** Антската група на славяните в светлината на датирането, локализирането и етимологията на названието „анти“. – ИПр., 1988, № 6, 28–42.
- Кънчов, В.** Мак. – **Кънчов, В.** Македония. Етнография и статистика. С., 1900.
- Лаков.** Атлас – **Лаков.** Учебен факсимиле атлас. Картографиране на българските земи през вековете (до XVIII в.). С., 1984.
- Маринов, В.** Дели-орман – **Маринов, В.** Дели-орман. Областно географско изучаване. С., 1941.
- Мелюкова, А. М.** Скифия – **Мелюкова, А. М.** Скифия и фракийският мир. М., 1979.
- Миков, В.** Златното – **Миков, В.** Златното съкровище от Вълчи трън. С., 1958.
- Миков, В.** Произход – **Миков, В.** Произход и значение на имената на нашите градове, села, реки, планини и места. С., 1943.
- Мирчев, К.** Историческа – **Мирчев, К.** Историческа граматика на българския език. С., 1978.
- Михайлова, Д.** Местните – **Михайлова, Д.** Местните имена в Михайловградско. С., 1984.
- Михайлова, Л.** Берковско – **Михайлова, Л.** Местните имена в Берковско. С., 1981.
- Намерански, М.** Имената – **Намерански, М.** Имената в Берковско, Михайловградско и Ломско. С., 1990.
- Нехризов, Г.** Принос – **Нехризов, Г.** Принос към проучването на скалните гробници в Източните Родопи. – Минало, 1994, № 2, 5–11.
- Николчовска, М.** Принадлежност – **Николчовска, М.** Принадлежност на българите от Източните Родопи към две големи етногеографски групи. – Изв. на музеите в Южна България (Пловдив), 1981, 99–110.
- Новаковић, Р.** Одакле – **Новаковић, Р.** Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво. Београд, 1978.
- Овчаров, Н., Д. Коджаманова.** Перперикон – **Овчаров, Н., Д. Коджаманова.** Перперикон: свещеният скален град на траките. Варна, 2006.
- Первольф, И.** Славянская – **Первольф, И.** Славянская взаимность с древнейших времен до XVIII в. СПб., 1874.
- Петров, П.** Образуване – **Петров, П.** Образуване на българската държава. С., 1981. Пловдивски край – Пловдивски край. Етнографски и езиковедски проучвания. С., 1986.
- Попов, Х.** Урбанизацията – **Попов, Х.** Урбанизацията във вътрешните райони на Тракия и Илирия през VI–I в. пр. Хр. С., 2002.
- Порожанов, К., А. Попов.** Пристанищата – **Порожанов, К., А. Попов.** Пристанищата на Странджанското Черноморско крайбрежие през античността. – В: Странджанско-Сакарски сборник. I. М. Търново, 1984, 307–311.
- Първева, С.** Поселищна – **Първева, С.** Поселищна млежа и гъстота на населението в части от Северна България и подбалканските полета в края на XVII и началото на XVIII в. – ИПр., 48, 1992, № 8–9, 32–51.
- Пырванова, Е.** Названия – **Пырванова, Е.** Вновь вскрытые местностные названия фракийского происхождения в Карловском регионе. – Pulpudeva, II, 1993, 179–188.
- Рашев, Р.** Старобългарски – **Рашев, Р.** Старобългарски укрепления на Долния Дунав (VII–XI в.). Варна, 1982.

- Романска, Ц.** Славянските – **Романска, Ц.** Славянските народи. С., 1977.
- Ронин, В. К., Б. Н. Флоря.** Государство – **Ронин, В. К., Б. Н. Флоря.** Государство и общество у полабских и поморских славян. – В: Раннефеодальные государства и народности (Южные и западные славяне VI–XII вв.). М., 1991, 116–137.
- Седов, В. В.** Вост. сл. – **Седов, В. В.** Восточные славяне в VI–XIII вв. М., 1982.
- Седов, В. В.** Происхождение – **Седов, В. В.** Происхождение и ранняя история славян. М., 1979.
- Соловьев, С. М.** История – **Соловьев, С. М.** История России с древнейших времен. Т. 1–2. М., 1988.
- Стойков, Ст.** Диалектология – **Стойков, Ст.** Българска диалектология. С., 1993.
- Стоянов, Т.** Бизия – **Стоянов, Т.** Бизия като център на тракийската култура. – В: Странджанско-Сакарски сборник. II. Кн. 2. М. Търново, 1984, 35–44.
- Стоянов, Т.** Съкровището – **Стоянов, Т.** Съкровището от Борово в археологически и исторически контекст. – *Seminarium thracicum* (Sofia), III, 1998, 65–78.
- Тачева, М.** История – **Тачева, М.** История на българските земи в древността. Развитие и разцвет на робовладелското общество. С., 1987.
- Теоклиева, Е.** Тракийските – **Теоклиева, Е.** Тракийските пещерни поселения в древния рударски център Странджа планина. – В: Странджанско-Сакарски сборник. I. М. Търново, 1984, 224–227.
- Тодорова, С.** Природа – **Тодорова, С.** Природа. – В: Момчилград. Природа. Археологически паметници. Традиционна народна култура. С., 1996, 9–37.
- Тодоров-Хиндалов, В.** Добруджа – **Тодоров-Хиндалов, В.** Добруджа в миналото според турски официални източници. – Год. Нар. библ. София, 1926–1928, 197–287.
- Фасмер, М.** ЭСРЯ – **Фасмер, М.** Этимологический словарь русского языка. I–IV. М., 1986–1987.
- Филин, Ф. П.** Образование – **Филин, Ф. П.** Образование языка восточных славян. М.–Л., 1962.
- Филев, Б.** Куполните – **Филев, Б.** Куполните гробници при Мезек. – Изв. Бълг. Археологически и-т (София), XI, 1937, 1–116.
- Фол, А.** Орфизъм – **Фол, А.** Тракийският орфизъм. С., 1986.
- Фол., Спир.** Истор. – **Фол., А., Т. Спиридонов.** Историческа география на тракийските племена до III в. пр. н. е. I–II. С., 1983.
- Цанева, М.** Тракийско – **Цанева, М.** Тракийско влияние в некрополите на Апология Понтика. – В: Странджанско-Сакарски сборник. I. М. Търново, 1984, 327–329.
- Чангова, Й.** Тракийското – **Чангова, Й.** Тракийското селище от I хил. пр. н. е. – В: Перник. I. С., 1981, 52–106.
- Шафарик, П. И.** Славянские – **Шафарик, П. И.** Славянские древности. I–III. М., 1837–1848.
- Шахматов, А. А.** Очерк – **Шахматов, А. А.** Очерк древнейшего периода истории русского языка. Пг., 1915.
- Шкорпил, К.** Старобългарски – **Шкорпил, К.** Старобългарски паметници. – Добруджа. С., 1918, 191–235.
- Янакиева, С.** Предгръцката – **Янакиева, С.** Предгръцката хидронимия. – *Sem. thrac.*, IV, 2000, 85–116.

- Aricescu, A.** Cazanul – **Aricescu, A.** Cazanul scitic de la Castelu. – SCIVA, XVI, 1965, № 3, 565–569.
- Asdracha, C.** Rhodopes – **Asdracha, C.** La région des Rhodopes aux XIIIe et XIVe siècle. Étude de géographie historique. Athènes, 1976.
- Ștefan, Gh.** Problem – **Ștefan, Gh.** Dinogetia – a Problem of Ancient Topography. – Dacia, N. S. II, 1958, 317–329.
- Berciu, D.** Contribution – **Berciu, D.** Contribution à l'étude de l'art thraco-gète. București, 1974.
- Beš.** Prok. – **Beševliev, V.** Zur Deutung der Kasteknamen in Prokops Werk „De Aedificiis“. Amsterdam, 1970.
- Beš.** Spätgr. – **Beševliev, V.** Spätgriechische spätlateinische Inschriften aus Bulgarien. Berlin, 1964.
- Beševliev, B.** Orographie – **Beševliev, B.** Orographie und Hydrographie Bulgariens in einigen alten Landkarten aus dem 16. und 17. Jh. – Studia balcanica, I, 1970, 149–178.
- Bichir, Gh.** Dacii – **Bichir, Gh.** Dacii liberi din zona extracarpatica a României în secolele II–IV e. n. – Muzeul Național, I, 1974, 23–34.
- Binder, P.** Johannes – **Binder, Paul.** Johannes Honterus' Karten und Beschreibungen rumänischen Länder. – RRH (Revue roumaine d'histoire, Bucarest), 12, 1973, № 6, 1037–1065.
- Bonev, Č.** Les Antes – **Bonev, Č.** Les Antes et Byzance. – Etudes balkaniques (Sofia), 1983, No 3, 101–109.
- Busoioc, D.** Cârța – **Busoioc, D., N. von Hasselbach.** Țara Făgărașului în secolul al XIII-lea. Mănăstirea cisterciană Cârța. I–II. Cluj-Napoca, 2000.
- Cernovodeanu, P.** The remotest – **Cernovodeanu, P.** The remotest Anglo-Romanian historical contacts (14th–16th centuries). – RRH, 14, 1975, № 2, 315–326.
- Cihodaru, C.** Geograful bavarez – **Cihodaru, C.** Note critice la unele studii asupra „Geograful bavarez“. – Studii. Rev. de istorie, XXIII, 1970, No 6, 1119–1132.
- Detsch. Spr.** – **Detschev, D.** Die thrakischen Sprachreste. Wien, 1976.
- DID – Din istoria Dobrogei. I–III. București, 1967–1971.
- Die Germ. – Die Germanen. I–II. Berlin, 1981.
- Die Slaven – Die Slaven in Deutschland. Geschichte und Kultur der slawischen Stämme westlich von Oder und Neisse vom 6. bis 12. Jh. Berlin, 1985.
- Dinogetia I – **Ștefan, Gh., M. Comșa, E. Comșa.** Dinogetia I. Așezarea feudala timpurile de la Bisericița – Garvan. București, 1967.
- Dralle, L.** Slaven – **Dralle, L.** Slaven an Havel und Spree. Studien zur Geschichte des hevelisch-wilzischen Fürstentums (6. bis 10. Jh.). Berlin, 1981.
- Durid.** Thr.-dak. – **Duridanov, I.** Thrakisch-Dakische Studien. I. Die thrakisch- und dakisch-baltischen Sprachbeziehungen. – Linguistique balkanique, 1969, No 2, 1–104.
- Giurescu, C.** Pescuitul – **Giurescu, C. C.** Istoria pescuitul și a pisciculturii în România. I. București, 1964.
- Gjuzelev, V.** Bulgarisch – **Gjuzelev, V.** Bulgarisch-fränkische Beziehungen in der ersten Hälfte des IX Jhs. – Byzantinobulgarica, II, 1966, 15–39.
- Havlik, L.** Slované – **Havlik, L.** Slované v anglosakské chorografii Alfreda Velikeho. – Vznik a počátky Slované, V, 1964, 53–85.
- Ist. Rom. I** – Istoria României. I. București, 1962.
- Ist. Român. – Istoria Românilor. I–IX. București, 2001–2003.

- Jordanov, K.** Les organisations étatiques en Thrace du Nord-Est jusqu'au milieu du IVe siècle av. n. è. – *Études balkaniques*, 1986, 1, 68–94.
- Kostrzewski, J.** Prasłowiańszczyzna – **Kostrzewski, J.** Prasłowiańszczyzn. Zarys dziejów i kultury Prasłowian. Poznań, 1946.
- Krahe, H.** Die Sprache – **Krahe, H.** Die Sprache der Illyrier. I. Wiesbaden, 1955.
- Kretschmer, P.** Die slawische – **Kretschmer, P.** Die slawische Wertretung von indogerm. O. – *ASPh*, XXVII, 1905.
- Lászlo, A.** Dacii – **Lászlo, A.** Dacii pe teritoriul Slevaciei. – *AȘUI* (Analele Științifice ale Universității, Iași), secț. III, a – istorie, XI, 1965, 107–116.
- Lehr-Splawiński, T.** O Pochodzeniu – **Lehr-Splawiński, T.** O Pochodzeniu i proajszczyźnie słowian. Poznań, 1946.
- Lowm.** Pocz. – **Lowmiański, H.** Początki Polski. I–V. Warszawa, 1961–1975.
- Merlat, P.** Les Vénètes – **Merlat, P.** Les Vénètes d'Armorique. – *Mémoires de la Société d'histoire et d'archéologie de Bretagne*, 39, 1959.
- Mih.** IGB, I – **Mihailov, G.** Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae. I–IV. Serdicae 1956–1970.
- Moldoveanu, D.** Hidronime – **Moldoveanu, D.** Hidronime românești de origine slavă. – *ALIL*, XXXI, 1986–1987, A, 291–312.
- Monumenta I – *Monumenta cartographica Jugoslaviae*. I. Beograd, 1975.
- Nied.** Man. – **Niederle, L.** Manuel d'antiquité slave. I–II. Paris, 1923–1926.
- Nied.** Sl. st. – **Niederle, L.** Slovanské starožitnosti. I–III. Praha, 1902–1924.
- Nový, R.** Die Anfänge – **Nový, R.** Die Anfänge des Böhmisches Staates. I. Praha, 1968.
- Papaz.** Plem. – **Papazoglu, F.** Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba: Tribali, autariati, dardanci, scordisci, mezi. Sarajevo, 1969.
- Pârvan, V.** Getica – **Pârvan, V.** Getica. O protoistorie a Daciei. București, 1926.
- Pippidi, D. M.** Inscription oraculaire – **Pippidi, D. M.** Inscription oraculaire de Callatis. – *Bulletin de correspondance hellénique* (Paris), LXXXVI, 1962, p. 520.
- Pop, I.-A.** Românie – **Pop, I.-A.** Românie și maghiarii în secolele IX–XIV. Cluj-Napoca, 1996.
- Preda, C.** Monedele – **Preda, C.** Monedele geto-dacilor. București, 1973.
- RE** – Pauly-Wissova-Kroll Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft. Stuttgart.
- Rozwadowski, J.** Studia – **Rozwadowski, J.** Studia nad nazwami wód słowjińskich. Kraków, 1948.
- Russu, I.** Limba – **Russu, I.** Limba traco-dacilor. București, 1959.
- Šafařík, P.** Slovanské – **Šafařík, P.** Slovanské starožitnosti. Praha, 1837.
- Scarlat, C.** Portul – **Scarlat, C.** Portul antic Tomis și peninsula submersa Tomis. – *Muzeul Național*, II, 1975, 257–272.
- Schmidt, L.** Wand. – **Schmidt, L.** Geschichte der Wandalen. Berlin, 1901.
- Simion, G.** Beștepe – **Simion, G.** Cetatea geto-dacica de la Beștepe (comuna Mahmudia – Tulcea). – *Peuce*, VI, 1977, 31–38.
- Simion, G.** Enisala – **Simion, G.** Necropolele de la Enisala și Telița. – *Peuce*, VI, 1977, 49–72.
- Spiridonov, T.** Medieval – **Spiridonov, T.** Medieval sources about the historical geography of ancient Thrace. – *Thracia*, XI, 1995, 471–485.

Suceveanu, A. Argedava – **Suceveanu, A.** A propos d'Argedava à la lumière d'une inscription inédite. – RRH, 1975, No 1, 111–118.

Suceveanu, A. Așezarea getica – **Suceveanu, A.** Așezarea getica și cetatea romana de la Independența (jud. Tulcea). – Revista de istorie, 41, 1988, № 6, 597–608.

Tom. Thr. – **Tomaschek, W.** Die alten Thraker. – SBAW (Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften (Wien), 128 (I), 130, 131 (II), 1980.

Ungureanu, A. Hărți – **Ungureanu, A.** Hărți referitoare la țările române în arhivele și bibliotecile pariziene. – Revista arhivelor, 50, 1973, 4, 637–652.

Vasmer, M. Die Urheimat – **Vasmer, M.** Die Urheimat der Slawen. – In: Der ostdeutsche Volksboden. Breslau, 1926, 118–143.

Vasmer, M. Griech. – **Vasmer, M.** Die Slaven in Griechenland. Berlin, 1941.

Velkov, V. Arda – **Velkov, V.** Über den antiken Namen der Flüssen Arda. – Изв. Инст. бълг. ист. (София), XVI, 1968, 79–85.

Velkov, V. Bizye – **Velkov, Velizar.** Die thrakische Stadt Bizye. – In: Studia in honorem V. Beschevliev. S., 1978, 174–181.

Venedikov, I. Vulchitran – **Venedikov, I.** The Vulchitran treasure. Sofia, 1988.

Zahariade, M. Moesia – **Zahariade, M.** Moesia Secunda, Scythia și Notitia Dignitatum. București, 1988.

Zenov, G. Die Abstammung – **Zenov, G.** Die Abstammung der Bulgaren und die Meimat der Slaven. Berlin, 1930.

ПОКАЗАЛЕЦ НА ЕТНОНИМИТЕ

- Amachobii Sarmatae 148, 155, 156
Athaul 69
Blastarni 155
Bubegenas 69
Coldas 69
Dacpetoporiani 155
Dagae 155
Glopeani 46
Golthescytha 69
Imniscaris 69
Inaunxis 69
Lendizi 50
Lēt'gola 95
Lupiones Sarmatae 148, 155
Merens 69
Mordens 69
Nauego 69
Nortabtrezi 90
Osterabtrezi 88, 90
Rogas 69
Sarmatae vagi 148, 155, 156
Slabi, Slabjani 47
Slavi, Slavjani 47
Tadzans 69
Thiudos 69
Vasinabroncas 69
Venadi Sarmatae 148, 155
Wiltuni 76
Wiltunisci 76
Zimēgola 95
- Абанти (Abanti) 27, 139
Абийци 140
Абодрити (бодричи) 90
Абодрити преденеценти 88
Абодрити, аботрити 87-92
Абодрити-бродници 89, 91, 92
Авари 91, 141, 160
Аварини (Ἀβαρινοὶ) 28, 155, 192
Авиони 40, 121
Автариати 126, 127
Агатирси 48, 49
Агли, агали, англи 97
Аглинки (алинки), агалинги 97, 99, 105, 119, 120
Агри, ангри (угри) 125, 128-134, 174, 192, 231
Агриани 122, 124-126
Адрабаикампи 198, 199, 222, 224
Адраби (атраби) 222, 224
Акиби 224
Аксаки 39
Аксиаки, асиаки, исиаки (Αχιαцаε) 36, 38, 39
Аламани (алемани) 56, 57
Алани 56, 57, 95, 100, 140, 155
Албаки (албоки), алби, албокенсии 43-46, 48
Албинги 46-48
Албокенсии (Ἀλβοκῆνσιοι) 43-46, 59
Алдани, алди 49-51
Алми 52, 54, 55, 57, 203
Алти, алтини 64, 65, 67
Алтини-ултини 73, 79

Амаксобии 130
 Амикени, амицени (амицензи) 146, 151
 Амотри 85-87, 89-91
 Амотри-ободрити 90
 Анарти 197
 Анартофракти 154, 192
 Ангарии 43
 Ангили 121
 Ангискири, англискири 100, 101, 105
 Англи, англии 31-34, 36, 37, 40-42, 46, 48, 76, 90, 96-122, 133, 159, 195, 205
 Англо-сакси 122
 Анграрии, енгри 134
 Ангри 135
 Ангриварии 40, 43, 134, 135
 Антес 137
 Анти *passim*
 Апиаренсии 167
 Апиари 166, 167
 Апсинти 188, 189
 Апули 163, 164
 Аргани, рагани 178
 Арганокли 178
 Аргараганти 130, 142, 144, 147-152, 178
 Аргари 150-152
 Арги (арки) 151
 Ардаки 170
 Ардани 170, 172
 Арди, ардами 171-174
 Ардиси 125
 Ардики 167-170
 Ардицени 167, 169
 Аркани (аркуни, аркини) 178
 Арки 150, 178, 180
 Аркуни 178
 Арменци 163
 Арпани, арпи 184-189
 Арси, арсиети 130, 133, 155, 156, 190, 192-194
 Арси-венеди 194
 Арси-илири 192
 Артаки, артакии 31, 170, 195-199, 206, 225, 226
 Артари, ратарии 54, 200-203
 Асами (асми) 203-206
 Аски 207, 211, 216, 217
 Асти, астии, астици 188, 212-221
 Астинги, хасдинги, астринги, асдинги 162, 163, 218-220
 Атраби (ентраби) 225, 226, 230
 Атри, етри 28, 109, 196, 205, 223, 225, 226, 229, 231-233
 Ахейци 27
 Ахряни 124, 127, 128
 Байми 198, 224
 Балти 12, 13, 21
 Бардори 190
 Бастарни 31-33, 36, 49, 92, 100, 113, 114, 116, 134, 148, 153, 154, 195, 201
 Бебрики 211
 Бени 187, 189
 Беси 22, 113, 125, 184, 187, 207, 211, 218, 220
 Биеси 155, 192
 Биефи 43, 197
 Бисалти 125
 Бистони 186
 Битугури 100
 Блахи, блаки (Blaci) 17, 70
 Бози, бузи 216
 Боруктуари 180
 Ботиеси 187, 189
 Бохеми 180
 Браничевци 89
 Брени 187, 188
 Бриги 189
 Бритолаги (бритогали) 94, 95, 105
 Бродници 91
 Бургиони 154, 192
 Бургондиони 162
 Бури 28
 Буридавенсии 43, 197
 Българи 10, 16, 47, 70, 87, 88, 91, 100-102, 120, 127, 166, 230
 Български славяни 142, 160, 230
 Вагри 86, 133
 Валти, велти 73-75, 78, 81
 Вандали (вандили) 15, 162, 163, 179, 219, 220
 Ванти, ванди (венди) 22, 47, 75, 119, 132, 133, 151, 153-161, 163, 171, 220, 227

Вардули (вандали) 130
 Варини 125, 162
 Варнави 76
 Варни 37, 76, 86, 90, 133
 Варси 190, 193
 Варти 199
 Ватри, ветри 225, 232, 233
 Велетаби 76, 78, 81, 224
 Велети, велти 37, 73, 75-78, 90, 121, 133, 155, 159
 Велти-лютичи 78
 Венеди, венети *passim*
 Венеди-сармати 155
 Вериди 130
 Вестготи 70, 72, 98, 147, 171
 Вестфали 43
 Виктохали 144, 147, 152
 Вилти 78
 Вилци 74-78, 87
 Винули 163
 Власи (румъни) 16, 17
 Волохи (волхи, волхъва) 16, 17
 Вратари 202
 Вятичи 73, 132, 160-162, 173, 174

 Гали 68, 83-85
 Галинди 95, 155
 Галичи, галичани 83-85
 Галичи-рутени 155
 Гамбривии 162
 Ганти 22, 142, 152, 153, 171
 Гепиди 68-73, 90, 91, 100, 141, 156, 157, 219, 220
 Германи 12, 13, 21, 37, 67, 98, 148, 149, 154, 159, 160, 163, 220
 Гети *passim*
 Гети-сакси 42
 Гето-даки 171
 Гетри 233
 Гитони 28, 154, 155
 Гломачи 54-56
 Голотичи 73
 Гондри 233
 Готи *passim*
 Готони 179

 Гравкени 123
 Граи 122, 124, 129, 130
 Грайки 129, 130
 Грайкосармати 129, 130
 Греутунги 68
 Гринки 129, 130
 Гутони 162
 Даки 14, 22, 31, 32, 64, 116, 118, 131, 132, 142, 152, 156, 201
 Даки петопориани 155, 156
 Даламанци 57
 Далеминци-гломачи 54, 55, 57, 202, 203
 Далмати 163
 Дандути 203
 Дани 41, 180
 Дардани 128, 129
 Дасарети 125
 Дасмани, дасмини 206
 Датри (татри) 225, 230-232
 Дентелети 127, 139
 Дербени (древляни) 65
 Дименсии 167
 Диобеси 189
 Долонги, долонки 188, 189
 Драговичи 142
 Драси 194
 Древляни 194
 Другери 187
 Друти 73, 85

 Евбейци 27
 Едони 186, 187
 Емимонтийци 211, 213
 Енгри 134
 Энтраби, ентриби 223, 224
 Еудоси 121

 Игилиони (игулиони), игули, игили 95, 97, 105, 119, 120
 Илими 151
 Илири, илирийци 12, 14, 124, 126-128, 132, 191
 Иранци 12, 13, 67
 Истрики, истряни, истрийци 38, 39, 42, 110, 111

Калипиди 38
 Калти 69-72, 74, 78, 80
 Калти-глади 71
 Кангри, конгри 131
 Капи, капани, капанци, копанци, копани 164-167
 Карбалети, карбилеси, карбилети 187, 189
 Карбони 74, 155
 Кари 32
 Карпи 68, 71, 98, 171, 218, 220
 Касварии 203
 Касми (касмани) 206, 207
 Катри (гондри) 225
 Катри, кетри 232, 233
 Каукенсии (кавки) 197
 Квади (квадри) 130, 145, 148, 152, 198
 Кебрени 209
 Келти (Celtae) 12, 68, 98, 127, 165
 Кени (Coeni) 188, 212
 Кеници (Coenici) 187, 189
 Кикони 188
 Кимбри 135, 153, 227
 Киндри 233
 Коледичи 51
 Колти, колди 69, 72
 Корали, корели 113, 162, 188, 212
 Корпили 162, 186-189
 Костобоки 95, 197, 218, 219
 Котенсии 43, 197
 Кробизи 32, 34, 38, 39, 195-197, 222
 Кумани 70
 Кутригури 67, 141

 Лакринги 218, 219
 Лангобарди 16, 91, 141
 Латари, латарики, латрани, латри 81-83, 90
 Лееи 125
 Лемовии 179
 Лензенини 65
 Лети 139
 Лими 150-152
 Лимиганти 130, 142, 144-152
 Линони 86
 Литовци 160
 Лотри (лотори) 83

 Лотромани (лотормани) 82, 83
 Луги, лугии 149, 156, 160, 179
 Лугиони 156
 Лужици 57
 Лужишки сорби 160
 Лупиони 130
 Лютичи 74, 77, 78
 Ляди, ленди, лендичи, лендици, лендяни 50, 51
 Ляхи 161, 173

 Маджари 66, 70, 72, 84, 88, 89, 167, 176
 Мадуатени 188, 212
 Маргиви 203
 Марки, маркомани 130, 198, 219, 224
 Марси 162
 Масагети 140
 Меди, мелди 31, 33, 125-127
 Меландити 139
 Мизи, миси, мисни, мишнини 31, 32, 52, 54, 55, 113, 116, 195, 197, 200, 201, 203, 206, 226
 Мотри 85, 86, 89
 Мотри-амотри 90

 Нагри, нугри 131-133, 174
 Налти, нелти 81
 Напеи 164
 Напи 164, 167
 Нелетики, нелетици, нелетичи 81
 Нертиряни 202, 203
 Нетри, нитри 232
 Нордалбинги (Nordalbingi) 47, 48
 Нормани 41
 Нугри 131, 161
 Нуитони 121

 Ободрити 46, 72, 85, 86, 89, 133
 Одоманти 125
 Одриси 108, 117, 118, 126, 169, 188
 Одричи (одрани) 228
 Олтени, олтмани 64
 Олтини 67
 Омброни 192
 Опани 165, 167
 Осии 74, 155

Остготи 67, 68, 218
 Остфали 43

Пагри 131, 132, 161
 Палатоли 78, 80
 Пали 164
 Палти 78-81
 Панони 14, 163
 Параксиеи (Παραξίει) 31
 Парпи 184
 Парси, парсиети 190, 193
 Патри, петри, петричи 228-231
 Певки, певкини 68, 94, 95, 148, 149, 153, 154, 218, 220, 232
 Певкини-бастарни 154
 Пеони 125, 127
 Печенеги 66
 Пиасти, пехасти 183, 216, 221
 Пиенгити 155, 192
 Пиери 167
 Пикени, пицени, пицензи 147, 151
 Пирогери 189
 Пити 155, 156
 Побегани 72
 Полабяни 46, 86
 Полочани 18, 73, 78, 80, 81
 Полянци 142
 Потулатенсии 43, 44, 59
 Предавенсии 197
 Преденеценти 87-89
 Прианти 139

Рагяни (рани) 220
 Радамичи, радимичи 133, 160, 161, 173, 174
 Ракати, ракатрии 195-199
 Ратаки 198
 Ратакенсии 197, 198
 Ратанци 199
 Ратарии, радари 55, 200, 201, 202, 203
 Раси, расиани, раци, рашани, раши, рашки 193, 194
 Реудигни 40, 121
 Роксолани 14, 63, 143
 Руги, роги 83, 179, 180
 Ругини, ругяни 179, 180

Руни 180
 Рупи, рупци, ропци 182, 184, 185
 Рупци-ропалани 185
 Рупчос 184
 Руси, русини 65, 83
 Рутени-галичи 83, 84
 Рути, рутени 83-85
 Рути-гали 83
 Рутиклеои, рутиклии 83
 Руяни, рани 178, 180, 181

Сабоки 154, 155, 192
 Савари (севери), северяни 67, 142, 174
 Садаги, садагари 100
 Сакси (саиксаи, саксони) 30-42, 48, 59, 63, 69, 76, 87, 92, 110, 117, 119-122, 133, 134, 159, 195
 Сапеи 188, 189
 Сармати 14, 67, 68, 98, 113, 130, 140, 142-145, 147-156, 171, 227
 Сармати-лимиганти 144
 Сармати-роксолани 49
 Сармати-язиги 130, 142-144, 147, 151, 156
 Сармато-алани 21
 Свардони 121
 Свеби, свеви 100, 121, 162, 203
 Семнони 56, 57
 Сенсии 43, 44, 59
 Серди 31, 33
 Сигини 123
 Сикабои, сукабои 209
 Силинги 162
 Синти 125
 Скаи, скаибои 207, 209-211
 Скири (scuti, sciri) 100, 101, 149, 153, 227
 Скити 14, 34-36, 108-113, 123, 136, 142, 170, 226
 Скити-бастарни 116
 Склавини, славяни, словени *passim*
 Скордиски 125, 135, 165, 192, 213
 Смелдинги 86
 Сожи 161, 174
 Сораби, сорби, сърби 160, 193
 Ставани 95
 Судини 95, 155, 198, 224

Сулони 28, 154, 155

Таври 113
Тагри 133, 134, 231
Тайфали 146, 147, 151, 152, 218, 220
Татри 225, 231, 233
Тевриски 197
Тевтони 135
Тервинги визи 68
Тетери 232
Тимиганти 150
Тимочани 87, 88
Тини 188
Тирагети 94, 133, 142
Тиризи 32
Траки 12-14, 16, 17, 22, 27, 42, 108, 109, 113, 123, 126, 128, 139, 188, 191, 209, 212, 213, 226
Трансмонтани 95
Трибали 14, 42, 52, 54, 109, 110, 116, 126, 127, 204, 206, 226
Троглодити 34
Турки 65
Турони 213
Тюринги 40, 121

Угличи, огличи, уличи 65, 66, 95, 97, 103, 105, 120, 121
Угри 161

Угрофини 12, 13
Улмеруги 162
Ултини 65-67
Улцинцури 100
Утигури 141

Фародини 39
Фени 148, 149, 153, 154
Фини 28, 154, 160
Франки 16, 39, 40, 75, 91
Фрезони 180
Фругудиони 28, 154, 155

Хавки 39, 40, 134
Халети 189
Харини 153, 162
Хермундури 56, 57, 130, 219
Херули 68, 141, 156
Херуски 40, 134
Хипсалти 187, 189
Хири 149, 153, 227
Хуни 100, 136, 141, 152, 153, 160, 171, 179
Хървати 160

Юти 37, 76, 121

Язиги 63, 113, 142, 143
Язиги-метанасти 156
Язиги-сармати 142, 143

ПОКАЗАЛЕЦ НА ГЕОГРАФСКИТЕ ИМЕНА

- Abiz flu. Abir riv. 168
Alburnus Maior 45
Alsó Fèher 176
Angeron 134
Apula 149, 155
Aranywara
Ardan (Árdany) 172
Ardanovce (*унг.* Ardán falva) 172
Ardanovo (*унг.* Ardanháza) 172
Ardicenus vicus 169
Arkospatakötve (Arkuspothaktuwe) 176
Asamus, Lapida 204
Axiaces 38
Axon 29
Bodrus
Budrug fl. 89
Burridava 149, 155
Chirstenge 30
Ciabrus (дн. Цибрица) 30
Copus
Dacia Apulensis 163
Dacia Porolissensis 131
Danischen Wohld 40
Drsink 195
Eider 40
Erkes/ Erkis patak 176
Essex 43
Feldwar, Földwar, Marienburg, Feldioara 74
Galad, Geled 71
Galt 69
Germizera 149, 155
Ghilad 71
Glad, дн. Галацка р. 71
Gladova дн. Кладово 71
Glamoč 56
Glomuzi 55
Horna 76
Hudna 76
Hunna 76
Hussen 76
Hussi-dina 66
Kalatha, Кълага (Călata) 69
Kald, дн. с. Галда, Galda) 69
Kolt (Kult) 72
Kolto, Coltău, дн. Catălina 72
Koppany 165
Kwlthy, дн. Coltau 72
Latybar, Latobar 61
Litus Saxonicum 43
Lobje 46
Lomatsch 55
Lotriwar (Lotrioara) 60
Marga (Margus) 194
Marklo 40
Museos-Buzău 87
Nagyugolyka (Угеуа, Uhlja), Великая Уголька, Велика Ухолка 96
Naxius, Naxiur 30
Nemausos, Nîmes 72
Nitrani, Nytracsehi, дн. Cehince 233
Noilgiant (Noialt) 69
Ó Bodrog (Bodrog, Bodrogu Vechi) 89
Ohře (Eger) 124, 132
Oltuman, Oltman (дн. Otomani) 64

Palatha, Palota 80
 Petris 229
 Plota, Płock 79
 Polabia 46
 Polabia 46
 Prouxa 96
 Radama 174
 Retra, Rethra 201
 Salmuris 115
 Slata 76
 Suinum 76
 Sussex 43
 Szaszvolkany (Volkany), Wolkendorf, дн.
 Vulkan 77
 Teterow 232
 Tibiscos-Timiş 87
 Tomiswar 30
 Tsernoksi 30
 Ulmetum 53
 Ulmo 53
 Ultinsium vicus 58
 Unggesztenyés (Iglincz, Linci), Унг 96
 Vâlcan (Vulcan) 97
 Várpalota 80
 Villa Vilhani, villa Volkani 77
 Vilzendorff, Felța, дн. Florești 74, 77
 Wessex 43
 Wideniz 76
 Wiltaburg 76
 Wiltshire 76
 Witenberg 76
 Wlkow, дн. Valeni 77
 Zombor (Sombor) 89

Аба 27, 139, 140
 Абангис 27
 Абауї 88
 Абидос 215
 Абноба 203
 Абритус (Разград) 68, 219
 Авала 123
 Аварски хаганат 91, 178
 Аврас, Авра (Αῦρας) 57, 58, 95
 Агалингус (Agalingus) p. 97, 98, 149, 154-156
 Агиреш, Агирешу 131
 Аглинка, Алинкум 99

Агрианес (Ἀγριάνης, Ергене) 124, 169
 Агриш (Agriş) 124, 131-134
 Агришу (Agrişu) 131
 Ад Аквас (Ad Aquas) 149, 155, 229
 Адамклиси 34
 Аджигьол (Тулчанско) 109, 116, 205, 225
 Аджуд 231
 Адина (ἸΑδινα) 93
 Адране, Адрене (Ἀδράνη, Ἀδρήνη) 59, 60, 77, 227
 Адрианопол, Одрин 169, 171, 207, 211, 212
 Адриатическо море 113, 123, 160
 Акве (Aquaе) 86, 90, 177, 178, 210
 Акла, Aklibal 103, 105
 Аксейн 214, 215
 Аксиак 38, 39
 Аксиї (Ἀξιός, Axius, Axios, Вардар) 29-35, 52, 125
 Аксински Понт (ἸΑξινοῦς πόντος) 29
 Аксиопа (Axiora) 29-32, 39
 Аксиополис (Axioropolis) 29, 30, 165
 Алба 43-48
 Албак (Албок) 44, 45, 48
 Албеш 34
 Албона (Albona) 45
 Албота 44, 45, 171
 Алда 49-52
 Алдани (ἸΑλδανες) 49
 Алдеск 48, 49
 Александрополис 126, 181
 Александрово 109, 205, 206, 225
 Алиага 99
 Алинкум 97, 98, 105
 Алиобрикс (Aliobrix) 95, 105, 120
 Алма (Almus mons, ὄρος τι ἸΑλμῶν), дн.
 Фрушка гора 52
 Алма (Лом) p. 202
 Алмана (Dalmana) 52, 54
 Алмене (ἸΑλμῆνη πόλις) 52
 Алмус (Almus) 52, 55, 57, 100
 Алпи 135, 136, 156, 160
 Алстер 46
 Алтинум, Altina (ἸΑλτηνῶν) 58, 65
 Алута, Aluta fl. (Олт) 44, 61, 63, 68, 69
 Альта (Лъта, Лътица, Ольта, Летец) 58, 63, 65, 66

Амотра (Amutrium) 86, 90
 Амутриа (Amutria) 86
 Амутрион (Ἄμουτριον) 86, 202
 Амутрон, Амитрон (Ἄμυτρον πολις) 86
 Ангелн 121
 Англа 46, 92, 107, 112
 Ангра, Ангрос (Ἄγγρος), Българска Морава 122-125, 128-135, 191, 194, 195, 227
 Анграпа 124, 132, 133, 161
 Ангурон 123
 Ангустиа 229
 Андриана 212
 Анина 146, 175
 Антиана (Antiana) дн. Бранин връх 139
 Антиум (Anthium) 139, 212
 Апа (Arus) 176
 Апиар (Абир), дн. Топчийска р. 166, 168
 Апиара (Απλίαρα) 168
 Апиария, Αρρίαγία, Απλέρεια 167
 Апион (Αρρίον) 166
 Аполония (Созопол) 113, 114, 139, 212, 213, 217
 Апсинт (Ἄψινθος) 188
 Апсинтида 187
 Апул, Апула (Αρρυλος) 163
 Апулум (дн. Алба Юлия) 60, 163, 164
 Апус (Arus) 166
 Арарос 170
 Аргама 116
 Аргамум 115
 Арганокили (Ἄργανοκίλι) 177
 Аргедава, Аргедавон 114
 Аргидава (Ἄργιδαυα) 108, 116, 175
 Арда (Ардеск) 49, 169, 174, 181-183, 186, 207
 Арда-Ардама 174
 Арда-Ардеш (Арджеш) 174
 Арденски дял 182, 183
 Ардеш ((Αργεσ, Арджеш) 114, 170, 171, 172, 173
 Ардийско поле (campus Ardienses) 169
 Арза (дн. Сазлийка) 207, 208, 210
 Арзакум (Арсакум) 192
 Арзиа (Арсиа), Arsia fl. 192
 Арзон (Арза) 208
 Ариеш р. 45
 Арисба, Ергинос, дн. Ергене 210
 Арка/Арга (Караш) 114, 150-152, 175-178, 180
 Аркани (Arcani) 177
 Арки (Arky) 177
 Аркидава, Аркидаба (Arcidava) 114, 116, 150, 166, 175, 177, 178
 Аркина (Ἄρκίνα) 176, 202
 Аркобадара (Ἄρκοβάδαρα) 176
 Аркона 178, 180, 181
 Аркуни (Ἄρκοῦνες) 177
 Аркуш (Arcus) 177
 Арпа-Арпеш 184, 187-189
 Арпане, Арпани 190
 Арпаш 189, 190
 Арпеш (Αρπесос) 190
 Арса (Ἄρσα) 190-194, 208
 Арсаза, Арсаца (Ἄρσαζα) 190, 191
 Арсена (Ἄρσена) 190, 191
 Арсоиион (Ἄρσονιον) 192, 193
 Артаке (Ἄρτάκη, Artace) 197, 199
 Артакес (Ἄρτακης) 170
 Артакия (Artacia) 196-199
 Артакос (Ἄρτακος) 170
 Артане (Ἄρτάνη, Artane) 197
 Артанес (Ἄρτάνης) 195-197, 199
 Артар, Артара 201, 202
 Арте (fl. d'Arte) 170
 Артеск (Ἄρτησκος) 49, 169, 181
 Артиния (Ἄρτυνία) 197
 Арута 59-61
 Арутела (Arutela) 60
 Арчар, Арчарица 200, 202
 Асама р. 203-206
 Асамус (Asamus, дн. Осъм) 203, 222
 Асболодина (Asbolodina) 93
 Асгарза, Аскарза, Асгарзос (Ἄσγαρζος) 207, 208, 211
 Асгици, Асгизи (Ἄσγίζους) 207, 208, 211
 Асеновци (Осма Калугерово) 205
 Асиак 38
 Аска (Соколица) 208, 210, 211
 Аскания (Ascania) 211
 Аскар (Сакар) 210, 211
 Асман 204, 206
 Аста, Астар (дн. Босфор) 212, 216, 221
 Астадиза (Остодизум) 213, 214, 217

Астак (Ἰ Αστακος, Astacum, Ἰ Οστακος) 215, 216, 221
 Астакыйски залив 216
 Астийска стратегия (Ἰ Αστικῆ) 213
 Астийска/ Астейска/ Астикийска пл. (Asticus mons) 214-216
 Астика 171, 212-215, 220, 221
 Атина 109, 205
 Атира 217
 Атлас (Ἰ Ατλας) 57, 58
 Атра 199, 222, 224-226, 230, 231, 233
 Атраба (Полски Тръмбеш) 225, 230
 Атрис/ Атриос (Ἰ Αθρις), дн. р. Янтра 36, 112, 195, 222
 Ауха (Αυχα) 68, 69
 Афродисия 34
 Ахренлии, дн. с. Чифлик Ахренлии 128
 Ахрида 128, 182
 Ахрян Ерджек, дн. с. Ахрянско 128
 Ахрян Юрлек (Ахряне), дн. с. Гълъбово 128
 Ахтопол 214

 Бабово 169
 Бадница (Badnitz) 199
 Балатон ез. 167
 Балтийско море, крайбрежие, Прибалтика 9, 36, 37, 47, 71, 74-78, 90, 119, 140, 149, 153, 159, 163, 179, 180, 192, 193, 220, 226, 227
 Банат 20, 70, 72, 79, 144, 151, 178
 Бангис р. 180
 Баниски Лом 196
 Бая Лука 52
 Бар р. 190
 Бара 195
 Бараолт 58, 59, 61, 71, 184
 Баргос 123
 Басиана 100
 Басидина (Βασσιδίνα) 93
 Бастарнски Алпи (Alpes Bastarnice) 97, 155, 156
 Бач (Βας) 88
 Бачковски манастир 182
 Баштепе 92
 Беброва р. 233
 Бейдауд 109
 Бейски Буджак 92

 Бела Паланка 52, 54, 58, 128, 129
 Белград 123
 Беледина (Βελεδίνα) 93
 Бели Лом 196, 197
 Бели Осъм 203
 Беломорие 19
 Беос 225
 Беотия 52
 Берое (Пятра Фрекъцей) 141
 Берое (Стара Загора) 196
 Бесарабски Буджак/Ъгъл 46, 49, 92, 97, 99, 100, 102, 103, 105, 117, 118, 120
 Бескиди 186, 187, 192
 Бещади 187, 192
 Биза (Виза, дн. Визе) 36, 213
 Бизанте (дн. Родосто) 139
 Бизантион (Βυζάντιον) 126, 139, 210, 213, 217
 Бизия 212
 Бизоне (дн. Каварна) 112
 Биказ 131
 Билена 46
 Бисдина (Βισδίνα) 93
 Бисерикуца 94
 Бихор 61, 176
 Блатненско княжество 167
 Бобра 50
 Боде р. 40
 Бодрог 88-92
 Бодрогкъз (Bodrogköz) 88, 89, 92
 Бористен (Днепър) 38, 94
 Борово (Русенско) 109, 205, 225
 Боршод 88
 Босна 52, 56
 Боспорско царство 113
 Босфор 108, 212, 215
 Ботров 229
 Бошаркан (Bosarkány) 177
 Браду 49
 Браничево 89
 Братеш 104
 Брезник 28
 Бретан 78, 157, 158
 Брецу (Breţcu) 229
 Бриантике (Βριαντική) 139
 Британия 37, 40, 43, 76, 78, 121

Бронгос 122, 123
 Брянеск 162
 Буджак 32
 Буджако 92
 Бузю (Мусеос) 172
 Буковина 49
 Букуля 123
 Булмие 53
 Буридава (дн. с. Столничен) 59, 197
 Буяновац 125
 Българска Морава 122, 124, 125, 129, 182, 190
 Бърбош 94, 120, 141
 Бързава 71
 Бърлад (Bârlad) 48, 49, 59
 Бътка Доамней 49

Ваг (Vah) p. 28, 232, 233
 Вагра (Вагр, Вягр) p. 133
 Валерия 145, 152
 Вардар 29, 128, 228
 Варна 76, 102
 Варнов p. 39, 76, 86
 Варга 200
 Варшава (Warszawa) 193
 Васкон (Βάσκον) 208
 Ведя 222, 229
 Везер (Visurgis) p. 40, 134, 135
 Велиград (Перик) 87
 Велика Морава 123, 194
 Велико Московско княжество 162
 Венедски залив 74, 154, 155
 Венедски планини 154, 155
 Венето 157
 Вибантавариум 95
 Вигране 134
 Видин 53, 70, 72
 Византион 172, 212, 214
 Виминациум 175, 206
 Вискла (Viscla) 156, 157
 Вискяр 126
 Висла 11, 36, 51, 74, 78, 99, 149, 153-155, 159, 173, 179, 193, 220, 221, 227
 Вислока 186
 Вистула/ Висула (Visula) 28, 78, 90, 136, 153, 154, 157, 174, 192, 227

Вит, Витар (Витра) 195, 203
 Витиния 15, 86, 139, 197, 211
 Витоша 126
 Вишеград 208
 Владавка (Володава) 50
 Владия 205
 Влашка равнина 57, 58, 171, 172
 Влодава 50
 Влъбка (Габровско) 45
 Волга 131
 Волин 227
 Волиния 79, 80, 160
 Волхов 51, 52
 Воробийн 162
 Воротинеск 162
 Ворскла 66, 67, 79
 Врана 196, 197
 Враня 128, 167
 Вратарица 202
 Втора Панония 145
 Вучитрън 128
 Вълтава (Vltava) 73, 75
 Вълчитрън 205
 Върбина 186
 Върбица (Суютлийка) 181, 182
 Въргит 71
 Въргиш 74
 Въръдия (Vărădia) 150, 175
 Въръдия де Муреш 70
 Въча 185

Габрета (дн. Чешки лес) 198, 224, 226
 Гаганица 186
 Гагово 166
 Галатия 15
 Галац (Galați) 94, 104, 105, 107
 Галда 69
 Галиция 79, 80
 Галич 104
 Галичко княжество 104
 Галия 37, 40, 78
 Галта, Голта (Галтав, Голтва) 67
 Галтис (Galtis) 68, 69, 71
 Гана (Gana) 55
 Гарван 94, 107, 120
 Гарвански нос (Буджако) 92, 94-96, 103-105,

- 118
- Гвда 56
- Генукла (Γένουκλα) 32, 92-94, 102, 105, 113, 116, 118
- Гепидия 69
- Герания 34
- Герлово 196
- Германея 190
- Германия 37, 56, 130, 203
- Гермисара 229
- Гетрина (Γετρίνας) 233
- Гетристаи (Γετριστάους) 233
- Гетска пустиня (Γετών ἐρημία) 92
- Гецово 166
- Гиасихопон 65
- Гилпил 219, 220
- Глоджево 168
- Гломач 56
- Гломя 56
- Голотическ 72, 73
- Голтав (Галтав) 66, 73
- Голтва (Галта), дн. Большая Голтова 66
- Голяма р. 196
- Голяма Търнава 74
- Голяма Фатра 226, 232
- Горен Рупчос 185
- Горна Арда 190
- Горна Мизия 151, 152, 190
- Горна Панония 145, 157
- Горно Уйно, Кюст. 64
- Горски Горен Тръмбеш 224
- Горски Долен Тръмбеш 224
- Грайка (Γραίκος) 130
- Гран 198
- Граово 125, 129
- Гринкиапана (Γριγιάπανα) 129
- Грисия (Криш) 219, 220
- Гркиня 129
- Гърция 30, 219
- Гюмюрджина 181, 188
- Дакия *passim*
- Далмата (Δάλματαος) 54
- Далмация 14
- Данапър 136, 156,
- Данастър 136, 156
- Данубий (Danubius) 156
- Дардания 45, 128, 165, 190, 191, 202, 203, 230
- Дасмини Dasmini/ Dasmiani, Δούσμανες 206
- Двина 10
- Дебелт 213
- Деболия де Жос 34
- Девелтон/ Девелтум 212
- Дедеагач 181, 188
- Дедослав 162
- Делос 43
- Делта (Тракийска Делта) 216, 217, 221
- Делфи 43
- Джаковица 128
- Диамандово 186
- Диерна 175
- Динискарта (Δινισκάρτα) 93
- Диногетия/ Диногетия (Δινογέτεια) 93, 94, 103, 105, 141
- Дионисополис (дн. Балчик) 33, 34, 114, 115, 137
- Днепър 9, 10, 11, 13, 65, 67, 73, 79, 101, 102, 110, 137, 138, 141, 143, 160, 161, 174, 193, 225, 228
- Днестър 14, 36, 51, 66, 67, 96-99, 101-103, 107, 119, 120, 137, 138, 140, 142, 154, 159, 187, 220
- Доблин (Doblin) 55
- Добрине 52
- Добростан, Асеновгр. 185
- Доброшка махала 166
- Добруджа *passim*
- Добруджански Ъгъл/Буджак 32, 92, 96, 98, 105, 107, 110
- Догнеча 146, 175
- Долен Рупчос 185
- Долна Гида 65
- Долна Мизия 93, 100, 141, 165, 168, 233
- Долна Панония 143, 151, 192
- Домагощ 162
- Дон 138, 142
- Донец 11
- Доспатска река (Рата) 199
- Драва 88, 89, 91, 135
- Дражна де Сус 151
- Драмско поле 182
- Дрангово 186

- Драсимарка (Δρασίμαρκα) 194
 Дреснейк (Δρεσνεήκ) 195
 Дробета 86, 175
 Дросийска стратегия 187
 Друтеск (Дрютеск), Друцк 73, 232
 Дряновец 166
 Дунав/ Данубий *passim*
 Дунавец 92
 Дуранкулашко езеро 33
 Дуриа (Duria) 142
 Дуросторум (Силистра) 32, 36, 112
 Дъбник 28
- Евбея 27, 139
 Евксински Понт (Εὐξεινος πόντος) 29
 Евмения 34
 Егегебирге 134
 Егейско море, крайбрежие 186, 187
 Егер (Ogre) p. 203, 226
 Егисос (Aegissos), Егиш 117, 118
 Езерче 166
 Елада 113
 Елба (Лаба, Лабе) 9, 11, 37, 39, 40, 46, 50, 51, 54, 55, 57, 73, 74, 76, 78, 86, 89, 90, 119-121, 132, 159, 160, 201-203, 226
 Елде 51
 Еловица 186
 Елхов (Илфов) 52
 Енингия (Aeningia) 153, 227
 Енос 187, 188, 210
 Епир 52, 188
 Ерак p. 137
 Ерактум 95
 Ергамия 115
 Ергене (Ергинос) 124
 Ергиск/ Агрианес (Ергене) 169
 Еретрия 27
 Ерма река с. 181, 182
 Ерменциум 131
 Ескус (Искър) 79, 143, 177, 203, 222
 Етер, Етър 222
- Железни врата 123
 Желти дял 181
 Желязковец 166
 Жидава 171
- Житова p. 233
 Жиу 60, 77, 202
 Жълтуша 186
- Заале 57
 Залъу 131
 Западен Буг 10, 36, 38, 50, 51
 Западна Двина 79, 80
 Западни планини 220
 Земплен (Zemplén) 88, 90
 Зигере 34
 Зирос (дн. Батовска река) 137
 Златица 186
 Златоград 181
- Иабдиертим 65
 Ибар 190, 194
 Иглица (Iglița) 96, 118
 Измаил 44
 Илама (Яломица) 52, 150, 151
 Илирик 15, 78, 91, 160, 194
 Илирия 14, 135, 157
 Илмен 51
 Ина 227
 Ингул 96
 Индепенденца (Муригьол) 115
 Инец 72
 Исакча 120
 Искус 100
 Искър 31, 44, 79
 Истрия 32, 34-36, 42, 45, 92, 107-109, 111-113, 115, 116, 177, 192
 Истър, Истрос (Дунав) 30, 34, 35, 38, 39, 48, 49, 58, 73, 78, 92, 94, 102, 107, 108, 113, 116, 145, 167, 170, 205
 Италийски п-ов 11, 24
 Италия 15, 17, 91, 143
- Йетерус (Ieterus, Янтра) 203, 222
 Йония 29
- Кабиле/ Калибе 211-213, 217
 Кавецос 126, 127, 190
 Кавлиак 122, 123
 Кагул (Cagul) 95, 101, 104, 105
 Калатис 32-36, 42, 43, 93, 111, 112, 114, 195

Калоферска планина 222
 Каменная Асманка 204, 206
 Каменово 166, 168
 Камп р. 224
 Кападокия 15
 Капаница (Καλανίτσα) 165
 Капедунум (Capedunum) 165
 Капидава (Carpidava, Καλιδαυα, Καλιδαβα)
 34, 1645, 166
 Капистурия (Καπιστουρία) 164
 Капомалва (Καπόμαλβα) 165
 Капош (Káros) р. 167
 Капул Доложман 115
 Капусторос 166
 Караджакьой 182
 Карасу (Kaга Su) 29, 30
 Караш р. 146, 150, 175, 176, 183
 Каристос 27
 Кария 15, 29
 Карлово 204
 Кародунум 95
 Карпати/ Карпатска верига *passim*
 Карсидава 229
 Карсиум 164
 Касимча р. 33, 107
 Кастеловретара (Καστελλοβρέταρα) 202
 Кастелу 34
 Кастра Мартис 100
 Катлабух ез. 44, 45, 48, 99, 101, 107
 Кеве 70
 Кедрa (Κέδρος) р. 31
 Кенийска стратегия 187
 Кербатис (Cerbatis) 33
 Керинтос 27
 Кианеи 108, 212, 214
 Киев 174
 Киевска Рус/ Киевска Русия 15, 67
 Кизик 197
 Киконска област 187
 Килипен (Cylipenum) 153, 227
 Килия 99, 103
 Кипсела (дн. Ипсала) 188, 189, 212
 Кирис (Κεῖρις) 32
 Киркиз 99
 Китай ез. 99, 101
 Клуж 62
 Княжевац 128
 Коаста (Κοάστα) 215
 Ковасна (окр.) 197
 Ковил (Ковиль) 123
 Когурлуй (Cogurlui) 99, 107
 Когълник (Cogalnic, Когильник) 97, 98, 105,
 156
 Козелск 162
 Койлетийска стратегия 187
 Колентина 51
 Колтеск 73, 162
 Комотини 181
 Конгри (Congri) 131, 133
 Кондук (Сасик) 97, 105
 Констанца (Кюстенджа), ант. Томи 29, 33
 Констанция (дн. Кубин) 146, 178
 Контадесд 124
 Копан (Корпан) 167
 Копани (Kópanу) 167
 Копани (Корпану) 167
 Копанце (Тетовско) 167
 Копанци (Скопско) 167
 Копиловци 186
 Копусторос (Κοπούστορος) 165
 Корин (Corin) 55
 Корпильска стратегия 187
 Корпилика 187, 188
 Корпилски проход 181, 188
 Космай 123
 Косовска Митровица 128
 Костолац 175
 Котленска планина 222
 Краище 122, 125, 129
 Крайбрежна Дакия 177, 190, 201, 203
 Крестония 125
 Крива паланка 167
 Кривина, Русенско 222
 Кривня 166
 Криш р. 45, 165, 167
 Крумовица 182
 Ксант 211
 Ксанти 181
 Куманово 128
 Купе (Сирре, Κούπους) 165
 Куртя де Арджеш 173
 Куршумлия 128

- Кучай пл. 190
 Кушмица 206
 Кълмъдуй р. 195
 Къпуш (Căpuș) 167
 Кърца (Cârța) 190
 Кюстенджа 30
- Лаба 47
 Лаберий (Λαβέριον) 45
 Лабец (Лабче, Лабач) 44
 Лабин 45
 Лаборец 90
 Лабуца (Λάβουτζα) 45
 Лада 50, 51
 Ладога, Ладожко ез. 51, 52
 Ламатис 52
 Ланг 153, 227
 Ланус 57
 Лага 61, 63
 Латгар, Латара 60, 61
 Латаркиий (Λαταρκίιον) 61
 Латарица 60, 61
 Латаркий (Λαταρκίιον) 61
 Латина (mutatio Latina) 58
 Латка 61, 62
 Латорица (Latorița) 60, 61, 88, 90
 Латрис (Latris) 153, 222, 227
 Латрон 222
 Леба 46, 47
 Лебско ез. 46, 47
 Леда (Лада) 51
 Ледерата (дн. Паланка ноуъ) 146, 166, 175, 178
 Леманус 57
 Лесбос 215
 Лесковац 128, 130
 Летница 205
 Либаст 34
 Либурния 45
 Ликия 15
 Липник 28
 Лита 61
 Литва, Litava (Litva) 61-63, 76
 Литерата 175
 Лобките, Разложко 45
- Локва 146
 Локрида 30
 Лом, Ломград, Лом паланка, Кара Лом 44, 52, 53
 Лом, р. 52
 Лота, Лета 61
 Лотра 60, 61
 Лотру (Lotru) 60, 61, 90
 Лтава 66
 Лудогорие 168
 Лудуш 167
 Луна 198, 224
 Лупава 46, 47
 Лута, Лотва 77, 78
 Лутава 66
 Лътен (дн. с. Фъкъейн (Făcăieni) 61
 Лътчен (Latseni) 61
 Лъто 66
 Любек 86, 133
 Люлин 126
- Мадан 182
 Мадит 215
 Майн 56, 57, 199
 Майсен 43
 Македония 31, 33, 35, 109, 113, 116, 125, 126, 128, 135, 143, 187, 188, 192, 201, 212, 217, 226
 Макрис 27
 Мала Азия 15, 24, 27, 29, 188, 211, 212
 Малианда (Malianda) 139
 Малка Арда 186
 Малка Рупча, дн. Рупча 185
 Малка Скития (Μικρὰ Σκυθία) 30, 34, 36, 93, 119, 137, 141, 164, 177
 Малка Фатра 226, 232, 233
 Манастирски възвишения 208
 Манхарт 198, 224
 Мар (Maro) Marus 112
 Маргус (Margus) 123
 Мардийско поле 169
 Марис, Марисия (Муреш, Марош) 48, 170, 219, 220
 Марица (Хеброс) 19, 169, 204, 208
 Маронея 139

Мартен, с. 134
 Марцианопол 218
 Мачин (Μάσιν) 117
 Мачински Буджак 92
 Меджидия 34, 35
 Медийска стратегия 187
 Медика 229
 Мекленбург 86
 Меотидско езеро 113
 Меропа (Μερώπη) 181, 183-185
 Месембрия/ Месамбрия 139, 217
 Месеш 131
 Месохорон 182
 Места 181, 182, 186
 Метоникум 95
 Мизия 17, 30, 36, 54, 64, 68, 69, 71, 90, 113, 117, 118, 120, 124, 129, 132, 134, 135, 143, 144, 146, 148, 151, 158, 167, 192, 197, 198, 200, 218
 Милиаре 219, 220
 Мисна (Misna) 55
 Михай Витязул 112
 Млава (Malva) 165
 Могиланска могила (Враца) 21, 205, 225
 Могилина (Mogilina) 55
 Модра (Μόδρα) 86
 Молдова 49, 52, 70, 72, 172, 229
 Молдовско воеводство 231
 Морава р. 18, 135, 179, 190, 194, 198, 224, 226, 228
 Моравия 15
 Морисена 72
 Мосалк 162
 Мотрес, Мотреси (Μώτρεςες) 90
 Мотру (Motru) 77, 202
 Мраморно море 214
 Мулда 51, 55
 Мунтения 20, 36, 44, 49, 51, 52, 59, 64, 69, 70, 72, 142-144, 147, 150, 151, 170, 171, 173, 176, 229
 Муреш 70, 71, 89, 142, 143, 147, 152, 163, 164
 Мурса 157
 Мурсианско ез. 136, 156, 157
 Мусево 186
 Муселиево, с. 203
 Мценак 162
 Мъльйещ 151
 Мюнстер 134
 Найсос (Ниш) 49, 52, 68, 190, 191, 206, 211
 Напарис 170
 Напока (Νάποκκα) 164, 167
 Нарва 79, 80
 Наречен 164
 Негру 74
 Неделино 186
 Неман, р. 10
 Нест, Нестос 189, 226
 Нигриниане
 Нике (Nicae) 213
 Никея 211
 Никица (Μικρὰ Νίκαια), дн. Хафса 213
 Никомедия (дн. Измит) 216
 Никонион 108
 Никопол 53, 222
 Никулицел 120
 Нитра 226, 233
 Нитрица 233
 Ниш 128, 129
 Нишава 128, 129
 Нова Килия 99
 Нова Корвея 41
 Нова Черна 141
 Новгород Велики 51
 Нове (Свищов) 61
 Новиодунум/ Новиегун 95, 136, 156, 157
 Ноес 195
 Нугрь 132, 161
 Обручище 208
 Огоста 186
 Одесос 35, 102, 111, 195
 Одра/ Одер 11, 37, 46, 50, 51, 74, 87, 119, 153, 156, 159, 193, 200, 221, 226-228, 232
 Одрава (Odrava) 226
 Одраница 228
 Одрено, Кратовско 228
 Одреск 228
 Одриско царство 35, 109, 117, 211, 212, 217

Одричан 228
 Ока 9, 73, 131-133, 160, 161, 174
 Олахеркеш (Олахаркуш) Olaherkes 176
 Олбия 110, 113
 Олимп 186
 Олт 48, 49, 57, 58, 61, 62, 64, 66, 67, 69, 74, 77, 79, 171, 176, 184, 189, 197, 198, 203, 206
 Олтени (Ωλτѳνнн) 58, 64
 Олтеница (Ωλτѳνннцѳ) 58, 64
 Олтения 20, 44, 59, 61, 62, 64, 90, 147, 176, 197, 202
 Олтец (Ωλтѳц) 58, 64
 Олтина ез. 33, 36, 58, 65
 Олтман 58, 64
 Олтомански градини 64
 Олтоманци 64
 Олтянка 58, 64
 Онгле 121
 Онглос, Огла (Онгла) 101-103, 105, 120
 Ондава 88
 Опава 167
 Опака 164, 166
 Опанец 166
 Оргаме (’Оргѳμη) 107, 115
 Ордесос (’Ордеσσός) 38, 48, 170
 Ореховац 128
 Орлов дол 208
 Орловка 95
 Оросинес 212
 Осенец 166
 Оский (’Осктос), Uscus) 207
 Осма Градище (дн. с. Градище) 203
 Осма Калугерово (дн. Асеновци) 203
 Осмон 204, 206
 Остак (’Остакός) 213, 216, 217, 221
 Остаф (’Остафос) 213
 Остодизум 213, 217, 221
 Осъм 195, 203, 205, 206
 Охридска архиепископия 193

 Падина 186
 Паламарца 166
 Паластолон (Παλαστόλον) 78, 79
 Палатиолон (Παλατίολον) 78, 79
 Палатка (Palathka) 62
 Палота (Újpalota, Neupalota), Бихар 80

 Пангей 22, 125, 189
 Панисос 212
 Панония 14, 58, 64, 88, 100, 101, 140, 143, 148, 152, 171, 219
 Пантелеймон де Сус 53
 Пантикап 48, 49
 Парнуста (Παρνοῦστα) 126, 127
 Парпа 184
 Парсента (Parseta) 193
 Партенопалис 34
 Партиск (Parthiscus) 145
 Паспал 186
 Паспирий р. 172
 Патис (Pathissum) 142
 Патреш 225, 229
 Патрещица 225, 229
 Патридава (Πατρίδαυα) 228, 229
 Пафлагония 15
 Пахра (Pahra) 132, 161
 Певка 95, 154, 218
 Певкински планини 96
 Пегница (Pegnitz) 199
 Пеония 127
 Перемишл 133
 Переяславско княжество 66
 Переяслявъл 65
 Перинт 125, 126, 213, 217
 Перник 125, 126
 Перперакион (Περπεράκιον), 182, 183
 Перперек 181-183
 Петра (Petra) 201, 229
 Петризен/ Петрицен (Πετρίζην) 230
 Петрич (Πετρίτζός) 230
 Петричка пл. (Petricica) 229-231
 Петриш (Petris) 229
 Петродава (Πετροδαυα) 228, 229
 Петрошан (Petrosani) 229
 Печ 128
 Пиерия 229
 Пиретос, Пирета (Πυρετος) 170, 172
 Пирея 113
 Пирот 58
 Пишан р. 174
 Пиянец 127
 Платето 80
 Платецо 80

Платница 80
 Платно бърдо 80
 Плато 80
 Платовете 80
 Плевен 53
 Плешивото (Ψιλόν) 99
 Побит камък 168
 Побрежие 168
 Поволжие 21
 Поделия 49
 Поднепровие 9, 13, 20
 Поднепровие 91
 Полатищя (Polatištea) 80
 Полемиа 53
 Полесие 10, 13
 Полонда 229
 Полота (Полта) 18, 79
 Полотеск 73, 79
 Полоцко княжество 72, 80
 Полски Тръмбеш 224, 225, 229
 Полтава (Połtew) 66, 79
 Полтва (Peltew, Połtwa) 79
 Полтва (Poltua) 79
 Поморска Бухта 227
 Понт/ Понтийско море 99, 136, 163, 212, 214, 216, 221
 Понте Алути (Pons Aluti) 59, 60, 63
 Понтийско царство 113
 Понтикапей 48
 Попещ 171
 Пората/ Пиретос (Прут) 36, 95, 170
 Поролисум 97, 98, 131
 Порто Лаго 181
 Потел (Кушмица, Къшмица) 206
 Пояна Дулчеш 49
 Прахово 86
 Припек 186
 Припят 10, 65
 Прищина 128
 Прокупле 128
 Пропонтида 197, 209, 212, 213, 215, 216
 Прут 36, 48, 96, 97, 103, 107, 120, 131, 134, 154, 157, 159, 187, 220
 Псилон 38
 Пулмие 53
 Пулпудева (Пловдив) 210, 211, 217
 Пуркърен 171
 Пчиня 125
 Пълтинен (Pältineni) 80
 Пълтиниш (Pältiniş) 80
 Пълтинул (Pältinul) 80
 Пятра Шоймулуй 49
 Радница (Rednitz) 199
 Радовану 171
 Радогост (Riedigost) 201
 Радом 173
 Радомка р. 173
 Ражани 206
 Разим (Разелм) ез. 109, 115
 Ракуле (‘Ρακούλη) 177
 Рамна 175
 Рас (‘Ράσος) 193
 Раса 193, 193
 Расиа (Rasia) 193
 Расиана р. 194
 Расина 190, 191, 192
 Расник 194
 Расница 194
 Расово 194
 Раст 44
 Рата (дн. Доспатска р.)
 Ратара 201
 Ратари 202
 Ратибор (дн. Ratzeburg) 46
 Ратирци 202
 Раугис 180
 Рациария 200
 Рашка 190-194
 Рашка епископия 193
 Рашово (‘Ράσσοβον) 194
 Рега (Rega) 179, 180
 Регианум (Regianum) 177
 Регина (Regina) 177
 Редниц 56
 Резат 199
 Рейн 37, 40, 48, 56, 57, 76, 78, 121, 160, 203
 Рекидава 176
 Рекидива (Recidiva) 175
 Ремесиана (Remessiana) 129, 194
 Ресава, р. 190, 191
 Ресса 132

Ретия 56
 Реция 145
 Риндакус 197
 Рипейски пл. 48
 Рогозен (Врачанско) 109, 205, 225
 Роде р. 38
 Родопи 127, 169, 181, 184-187, 203, 208, 222
 Рокобе 34
 Романия 143
 Роμουла 86
 Ропа 185, 186
 Ропа р. (Ропа) 186, 187
 Ропалица р. (Рила) 185
 Ропица, Ропча 185
 Ропката (с. Хвойна) 185
 Ропките (Маданско) 185
 Ропови дол (Девинско) 185
 Ропона м. 185
 Ропчице (Ropczice) 187
 Росица 222
 Ротава (Rotava) 199
 Рошия Монтана 45
 Ругий (πόλις 'Ρούγιον) 179
 Ругиланд, Rugiland 179
 Рудозем 182
 Руконий ('Ρουκονιον) 176
 Рупата 185
 Рупето 185
 Рупите 185
 Рупките 185
 Рупска 185
 Рупча планина 185
 Рупче, дн. с. Рупча 185
 Рупчос 182, 185-187
 Русенски Лом 196
 Русидава 59
 Руяна (Рана), дн. о-в Рюген 178, 179, 181
 Ръкътъу 49
 Ръкъшдия (Racășdia) 175
 Ръшка (Rașca) 194
 Ръшкан (Rașcani) 194
 Рюген 180, 220
 Ряхово 168

 Сабар 44, 59
 Сава р. 51, 80, 88, 157

 Сагарий 38
 Садина 166
 Сазлийка 208
 Сакар 207, 208, 209
 Сакара 208
 Сакар-баир (Бабадажко) 209
 Сакарджа 209
 Сакарка 208
 Сакартепе 209
 Саксан (Саксаган), Саксан-Кола 31
 Саксония 43
 Салмидес, Салмидесос 212, 213, 217
 Самотраки 29
 Самус (Сомеш) 171, 204
 Сан р. 50, 133, 154
 Сапейска пл. 181
 Сапейски проход 181, 187
 Сарматия 28, 37, 38, 74, 130, 132, 149, 154, 155, 157, 166, 192
 Сарматски океан (Балтийско море) 154, 155
 Сармизегетуса 90, 178
 Свебия 153
 Свети Георги 215
 Свищов (Нове) 195
 Северен Донец 138, 140
 Северно море 37, 48, 76, 133
 Северска земя 65
 Севтополис 19
 Селимбрия 217
 Семеник 175
 Сеново 166
 Сердика 52, 58, 177, 178, 190
 Серенски 162
 Серес, Сяр 49
 Серет 36, 48, 119, 120, 131, 229-231
 Сестос, Сест, Сестия (Σεστός, Sestos) 215
 Сибиу 71, 80
 Сикивида (Сукидава) 78, 79
 Силезия 14, 162
 Сингидунум 58
 Синое 107
 Ситония 139
 Скай (Σκαίων) 209
 Скай (Σκαίος ποταμός) 209, 210
 Скайска врата (Σκαϊαί πύλαι) 208, 209, 211
 Скамандър (Σκάμανδρος), дн. Мендерес 211

Скамбрия (Scambria) 210, 211
 Скандза (Scandza) о-в 162, 179
 Скандинавия 41, 159, 179
 Скари (Σκάρεις) 211
 Скарриотасалукра (Σκαριωτασαλούκρα) 210
 Скаррипара (Σκαρίπαρα) 210
 Ский (Искър) 195
 Скитий (Σκυτιάς) 34
 Скития 73, 108, 111, 137, 143, 170
 Слава 107
 Сланик 196
 Слатина 204
 Слатница 204
 Слупя 46, 47
 Смедерево 123
 Сож р. 161, 173, 174
 Соколица 208, 209
 Солун 58
 Сомеш (Samus) 131, 132
 Сомешул Мик 167
 Сомовит 112
 Сопот 204
 Средиземна Дакия 177, 190, 191, 203
 Средиземно море 214, 217
 Сремска Митровица 52
 Сръбска Морава 122, 123, 190, 194
 Стара планина 190, 203, 222
 Стара река 222
 Старград (дн. Олденбург) 133
 Старцево 186
 Стира 27
 Странджа 185, 186, 208, 209, 212, 213, 216
 Стримон 125-127, 186, 205
 Струма 122, 125, 127, 129, 139, 181
 Струс палота 79
 Стряма 204
 Ступина 34
 Стуриум 131
 Сува пл. 130
 Сuebос р. 39
 Сукидава 143, 175
 Сула 67

 Таица 107
 Танаис (Дон) 113, 164
 Танев (Танва) р. 50

 Татри 226, 232
 Теар р. 169, 212
 Телица 107
 Тетерев 232
 Тетерин 232
 Тетово 168
 Тиагола (Τιαγόλα) 99
 Тиарантос (Серет) 170
 Тибисис (Τίβισις) 49, 57, 58
 Тибискос 150, 169, 170
 Тибискум 175
 Тигра Tegra, Tegris, Tigris, (Τίγρη) 134
 Тилигул 38
 Тимиш (Timis) 49, 58, 150
 Тимок 44, 86, 128, 202
 Тиниада 212
 Тиниас 212
 Тиния 139
 Тира (Днестър) 36, 38, 39, 92, 94, 97, 98, 131, 134, 141, 142
 Тиса (Партиск) 14, 48, 70, 72, 86, 87, 89-91, 130, 133, 142-149, 151-156, 159, 160, 179, 228
 Тисия (Tisia) 73, 157
 Тител 91
 Токай 88
 Томи (Tomos) 29, 30, 32-34, 36, 42, 114
 Тонзос (Тунджа) 207, 208, 211, 213
 Тополница р. 204
 Топчии 166
 Топчийска река 168
 Траве р. 39, 86
 Тракийска Астика 212
 Тракийска Делта 213
 Тракийски Боспор (Босфор) 212, 213, 214, 216
 Тракийски Херсонес 181, 188, 189, 205, 215, 217, 226
 Тракия 17, 22, 68, 91, 102, 108, 110, 111, 124, 137, 143, 159, 164, 165, 169, 175, 187, 196, 207-210, 212, 214, 217, 218, 222, 227
 Трансалба (Transalba) 44, 45
 Трансилвания 57-59, 69, 71, 72, 167, 173, 176, 189, 197, 198, 229
 Трезмис (Troesmis) 117, 118
 Трифулум 229
 Троада 209, 211

Трозмис (Trosmis) *вж. Трезмис*
 Тротуш (Trotus) 229-232
 Троя 43, 209, 210
 Троянска пл. 203
 Трубеж 225
 Тузлук 197
 Тулча 117
 Тунджа (Тонзос) 19, 169, 208, 210, 213
 Турис 141
 Търгу Тротуш (Târgu Trotuș) 231
 Търгшор 151
 Търнава Маре 197
 Търново 225
 Тюрингия 40, 43

 Уг (Унг) Уж 90
 Угра (Ugra) 69, 124, 131-133, 161
 Угровлашко воеводство 64, 173, 177
 Ужа (Жиу) 90
 Ужице 165
 Узедом 227
 Укра (Ukra, Ucker) 124
 Украйна 9, 66
 Улметум 58
 Улмус 52, 53
 Унгария 15
 Унгра (Ungra) 69, 71
 Ургум 131
 Ускудама (Uscudama) 207, 208, 210-212, 217
 Утидава 229
 Утрехт 76
 Утус (Вит) 100, 203, 222
 Ушинци 166

 Фелдиоара (Feldioara) 74
 Филипи 169, 181, 182, 187, 188
 Филипопол 196
 Филия 212, 214
 Финопол/ис 212
 Фиска 38
 Фленсбург 121
 Флутаузис (Flutausis) Флаутазис (Flautasis)
 73, 75, 156, 157
 Фокида 27
 Фотиново 181
 Фратерия (Φρατερία) 202

 Фрушка гора 123
 Фъгъраш 170, 189
 Фъкъйен (Făcăieni) 61

 Хавел 57, 76
 Хазарски хаганат, Хазария 67, 174
 Халкида 27
 Халмидесос 212
 Халмирис (Halmyris) 115
 Халусос р. 39
 Хапетикион (Χαπέτικιον) 182
 Харпесос (Ἐρπῆσσος) 181, 182
 Харпетикион (Χαρπέτικιον) 182
 Хеброс, Хебър (Марица) 139, 165, 181, 182,
 186-189, 207, 210-212
 Хелеспонт (Дарданели) 214, 215
 Хем 32, 57, 197, 205, 206, 218, 225, 226, 231,
 233
 Хемимонт 177, 207, 208, 210, 212, 217, 233
 Хемус 113, 203, 222, 226
 Хераклея Понтийска 43
 Херкинска гора 198
 Хермос (Ἴριμος) 181, 182
 Херонея 113
 Хестия 215
 Хиерасос (Серет) 94, 95
 Хиос 182
 Хипанис (Южен Буг) р. 38
 Хиперперакион (Ἰπερπεράκιον) 182
 Хистиея 27
 Хлебарово 166
 Хлябово 208
 Холщайн 86, 121, 122, 133
 Хомород 69, 74
 Хориня 79
 Хором 70
 Хунг 91
 Хунедоара 69
 Хъртибач 71, 80, 197, 198
 Хършова 33, 107

 Циус (Cius fl.) 168
 Цръвен брег 52

 Чага (Ceaga) 99
 Челей (Celei) 79

Ченал 80
Чепеларска река 182, 185
Черна р. 29, 99
Черна вода 29
Черна гора 122, 125
Черни Лом 196, 197
Черни Осъм 203
Черно море, Черноморие *passim*
Четъдци 171
Чешки лес 224, 226
Чук пл. 231

Шар планина 125
Шлай 121
Шлезвиг-Холщайн 37, 39, 40, 43
Шчечин 180
Шчечински залив 227

Ъгленци 98

Южен Буг 110, 137, 138, 199

Юпер 168, 169
Юрас 212
Ютланд п-в 39
Ютландия 37, 121, 122, 135

Явожина-Сльонска 28
Явожно 28
Явор 28
Яворен 28
Яворжице 28
Яворина 28
Яворйе 28
Яворник (Javorniki) 28
Яворники 28, 232
Яворова скала 28
Яворово 28
Ялпуг ез. 44, 45, 48, 99, 101
Ялпуг р. 44, 104
Янтра 195, 203, 222-225, 229, 231
Ятрон (Ἰατρῶν) 222
Ятрос, Ятрус 32, 61, 222, 227

ПОКАЗАЛЕЦ НА ЛИЧНИТЕ ИМЕНА

- Абант 27
Аврелиан (270–275) 69
Агатий Миринейски (VI в.) 56
Агатокъл 111, 112
Агрипа 41
Адам Бременски (IX в.) 163, 201, 227
Айнхард 87, 89
Акорнион 114, 115
Ал Идриси 93, 103, 104
Алберт Кранц (кр. XV–нач. XVI в.) 163
Александър III Македонски (Велики) 14, 41, 42, 111, 126, 206, 226
Алмош 84
Алфред Велики 121, 220
Амиан Марцелин 144, 145, 147, 149, 207
Аминта 212
Ана Комнина 230
Анагаст 100
Анастасий Библиотекар 102
Андрей II 59
Антипатър 127
Антифил 111
Антоний 181
Апиан 181, 182, 187
Аполон 42
Аполоний (III в. пр. Хр.) 48
Аполоний Родоски 123
Арахарий 145
Аргаит 218
Ардагаст 171, 172
Арес 27, 42
Ариан (II в.) 27, 38, 39, 126, 127, 226
Ариапейт 108
Ариарих 143
Аристотел 27
Арпад 70, 84
Арпади 167
Артемида 43
Асеневици 173
Аспарух 101, 102, 104
Атей (Атеас) 34, 35, 42, 110
Атила 90, 91, 100
Ахтум (Айтони) 70, 72, 178
Бакуриани 182
Баламер 67
Барбат 62
Басараб I 173
Беда Достопочтени (Блажени), Благочестиви 40, 76, 180
Бож (Boz) 137
Борис I (княз) 193
Брут 181
Бурбиста 36, 114, 135
Валент 169
Валентиниан (364–375) 40
Василий II 126
Весталис 117, 118
Видукинд Корвейски 41–43, 121, 227
Визимар 219
Вилхелм Завоевателя 122
Винитарий 67, 137
Вителий 117

Владимир Святославич 174
 Волчий Хвост 174
 Вултулф 137
 Вятко 161, 174
 Габиний 152
 Гай Антоний Хибрида 32, 33, 36, 92, 113, 114, 116
 Гай Скрибоний Курион 128
 Геберих 219
 Гелюу (Gelou) 167
 Георги 62
 Георги Акрополит 182
 Глад 70-72, 178
 Гней Лентул 118
 Гней Манлий Вулзон 188, 212, 217
 Готшалк 87
 Грецин 117
 Гунтерик 218
 Дапикс (Δάπυξ) 31-33, 36, 41, 92, 116, 195
 Дарий I (522–486) 35, 108, 119, 124, 169
 Декебал 17, 66, 198
 Дексип 219, 220
 Делдон 33
 Деметрий 43
 Децидий 181, 187
 Деций (249–251) 68, 218, 219
 Дингезих (Динцик) 100, 101
 Диодор Сицилийски 35, 164
 Диоклециан (286–305) 40
 Дион Касий 31, 36, 92-94, 113, 116, 152, 195, 206, 218, 219, 226
 Дионис 43
 Дионисий Периегет (II в.) 48, 49
 Дромихайт 113
 Евсевий Кесарийски 144
 Евстатий 48
 Евтропий 39, 207
 Екберг 180
 Елий Кат 171
 Елфенор 27
 Емнецур 100
 Жофроа дьо Вилардуен 100
 Залмодегикос 111, 112, 119
 Зизаис 145, 147, 152
 Зинафър 145
 Зиракс, Зираксес (Ζυράξης) 32, 33, 92, 93, 114, 116, 117, 119, 195
 Золгес 111, 112
 Зопирион 110, 119
 Игор 121
 Ираклий (610–641) 141, 160
 Исидор Севилски (VII в.) 56, 57
 Йоан 61
 Йоан Кантакузин 182-184
 Йорданес 9, 47, 63, 68-73, 75, 100, 120, 136, 137, 140, 153, 154, 156, 157, 162, 179, 207, 211, 218-220, 222
 Йосиф 41
 Калимах 48
 Кандак 100
 Каравзий 40
 Каракала 56
 Карл Велики 41, 75, 87
 Касий 181
 Кеан Велики (Keanus Magnus) 91
 Керсеблепт (359-341 г. пр. Хр.) 110, 217
 Кина 127
 Клавдий (268–270) 68
 Клавдий Елиан 29
 Клавдий Птолемей (II в.) *passim*
 Книва 68, 218, 219
 Козма Пражки 232
 Коментиол 171
 Константин 144
 Константин Багренородни 65, 66, 193
 Константин Велики (306–337) 79, 143, 144, 152, 169, 178, 219
 Константин IV Погонат 100, 101, 104
 Констанций II (337–361) 144, 145, 152
 Косинг 209, 211
 Котелас 42, 110, 119
 Котис I (383–359 г. пр. Хр.) 109, 110, 181, 205, 217, 225
 Кох 172
 Крум 70, 72
 Ксеркс 215
 Лангар 126, 127
 Ливия Друзила 163
 Лизимах 35, 111, 127
 Литовой I 62

Литовой II 62
 Литовой, Литвой, Литвай 61, 62
 Лициний 143, 169
 Лоборци (Loborcy) 91
 Лукан 41
 Луций Помпоний Флак 117, 118
 Льв I (457-474) 100
 Людовик Благочестиви (814–840) 87, 88
 Лях 14
 М. Виниций 163
 Маврикий (582–602) 9, 21, 41, 79, 81, 91, 140, 141, 171
 Марк Аврелий (161–180 г. сл. Хр.) 137, 143, 218
 Марк Лициний Крас 31-33, 36, 54, 92, 94, 114, 116-118, 129, 158, 195, 198, 201, 206, 226
 Марк Теренций Варон Лукул 36, 113, 211, 217
 Марс 42
 Меда 42, 110
 Медиста 110
 Медок I (407–386 г. пр. Хр.) 217
 Мирон Костин 105
 Митридат VI Евпатор (121–63 г. пр. Хр.) 32, 36, 113, 119
 Михаил II Асен 182
 Москон 113, 119
 Мусокий 172
 Нап 164
 Нертус 121
 Никифор патриарх 101, 102
 Норбан 181, 187
 Овидий 32, 117, 118
 Одоакър 100
 Октавиан Август (27 г. пр. Хр. – 14 г. сл. Хр.) 117, 118, 163, 181, 187
 Октамасад 108
 Олбия 216
 Олег (княз) 174
 Омир 27
 Омуртаг 70, 72, 87, 88, 91
 Орфей 186
 Острогот 68, 218-220
 Павел Орозий 143
 Пал 164
 Петър 79, 81
 Петър Арданович 172
 Пиндар 29, 214, 215
 Пирагаст 172
 Плейстор 189
 Плиний Стари (I в. сл. Хр.) 9, 29, 31, 34, 38, 39, 137, 139, 142, 149, 153, 154, 158, 162, 164, 187, 189, 203, 212, 214, 222, 227, 232
 Полемон 123
 Полиен (II в.) 209-211
 Помпей 164
 Помпоний Мела 38, 39
 Посейдон Морски 27, 215, 216
 Посидоний Апамейски (I в. пр. Хр.) 48
 Приск 172, 178
 Продължител на Теофан Изповедник 170
 Прокопий Кесарийски 9, 30, 34, 41, 86, 115, 126, 129, 136, 140, 175, 190, 191, 194, 206, 208, 230
 Псевдосимеон 170
 Псевдоскимнос (II–I в. пр. Хр.) 29, 43, 212, 214, 215
 Пясти 221
 Радим 161, 174
 Раду Негру воевод 173
 Раос (‘Ρῶος) 218, 219
 Рапгос (‘Ρῶλτος) 218, 219
 Раскупорис, Раскуполис 181, 187
 Раузимод 143
 Ремакс 111, 112, 119
 Реметалк I 117
 Ролес (‘Ρῶλης) 31, 32, 36, 116, 117
 Ругивит 179
 Румон 145
 Рус 14
 С. Корнелий Клеменс 218, 219
 Сабиниан 152
 Салан (Salanus) 91
 Сариа (Сариак) 35
 Свенделд 120
 Свентовит 181
 Светослав 162
 Севт I (424–407 г. пр. Хр.) 35, 109, 217
 Севт III 35, 111
 Сенеслав 61, 173
 Симеон I (893–927) 72

Сирм 226
Ситалк (445–424 г. пр. Хр.) 35, 108, 109, 125, 126, 206
Скил 108, 109, 119
Скилакс 215
Скит 137, 164
Солин 188
Стефан Византийски (VII в.) 30, 31, 137, 196, 209, 210, 212–215
Стефан I (Ищван) 70, 72, 178
Страбон 29, 34, 46, 125, 135, 142, 154, 187, 208–215
Тацит 9, 39, 121, 149, 153, 158, 162, 179
Теодосий II (379–395) 152
Теофан Изповедник 102, 102
Теофил Сегерус (XVII в.) 76
Теофилакт Симоката 41, 79, 81, 171, 200
Терей 213
Терес I 108
Тит Ливий 54, 188
Титмар 54
Траян 16, 17, 49, 58, 138, 151, 159, 163, 179, 229
Требелий Клавдий 68
Тукидид 109, 124, 125, 129
Узафер 145
Улциндур 100
Фаркаш 61
Филип 212
Филип Араб (244–249) 68
Филип II Македонски (359–336 г. пр. Хр.) 34, 35, 42, 110, 126, 189, 206, 211, 217, 226
Флавий Моко (Flavius Moco) 196
Фока (601–610) 141
Фостида 68
Фотий 217
Фрадмон 112, 119
Фрагилед 145
Хезиод (VII в. пр. Хр.) 169
Хекатей Милетски (ок. 540–478 г. пр. Хр.) 115, 209, 222, 223, 224
Хера Артакийска 196, 209
Херакъл 137
Херкулес 42
Херманарик 69, 70, 72, 136, 140, 156, 157, 179
Херман/ Хермес 42, 43
Хернак 100
Херодиан 137, 153, 222, 233
Херодот 21, 35, 42, 48, 108, 123, 124, 169, 170, 189, 195, 196, 222
Херос Устийник 214, 215
Хиероним 144
Хилвудий 175, 178
Цезар 32, 187
Чех 14
Шимон де Кеца 84
Юстиниан I (527–565) 136, 141, 175, 230

Чавдар Бонев
ПРАСЛАВЯНСКИТЕ ПЛЕМЕНА
Част I (A)

Коректор Светлана Тодорова
Предпечатна подготовка Маргарита Коцева
Художник на корицата Христо Йовев

Печатница СИМОЛИНИ, София
ISBN 978-954-9493-08-5

Формат 70/110/16
Печатни коли 18

Чавдар Бонев е роден през 1954 г. в София. Завършва специалност История, профил Археология в СУ „Св. Климент Охридски“ през 1980 г. Тема на курсовата му работа – *Славяните в карпато-дунавските земи през VI–VIII в.*, а на дипломната – *Славяните в Добруджа през VI–IX в.* От 1984 г. е редовен аспирант в Института по балканистика при БАН. През 1988 г. защитава кандидатска (докторска) дисертация на тема *Културно-църковни отношения в карпато-дунавските земи през XI–XV в.* Научен сътрудник в Института по балканистика. Има публикации по проблемите на раннославянската култура (VI–VII в.), славянското заселване на Балканите, началото на Дунавска България, основаването и ранната история на воеводствата Влашко и Молдова, отвъддунавските земи на Първото българско царство, историческа география.

Книгата ПРАСЛАВЯНСКИТЕ ПЛЕМЕНА съдържа първата част от изследване, предлагащо друг поглед върху проблемите за произхода на славяните и съдбата на тракийския етнос. Според тезата на автора римската експанзия в балкано-дунавските земи е предизвикала изселване на част от тракийското население на север. Преселниците намерили нови обиталища в земите между Северните Карпати и Балтийско море, междуречието Днестър – Днепър и долината на Тиса. Така се създали три праславянски племенни групировки – ВАНТИ (ВЕНЕДИ), АНТИ и ГАНТИ. През VI в. западната групировка получила ново название СКЛАВИНИ, което се наложило като общ етноним за трите клона. Така в изследването е показано, че славяните са потомци на тракийските изселници от балкано-дунавските земи. Отхвърлена е общоприетата днес теза за прикарпатска прародина на славяните. Авторът използва названието *праславяни* за периода до края на V в. и с него са означени траките по двата бряга на Дунав. Проследява се формирането на праславянските (тракийски) племена и преселението при римското завладяване.

На корицата: Декебал (към 87–106 г.) – последният дакийски цар, сложил край на живота си, за да не попадне в римски плен (Траянова колона).